

EKONOMSKI UČINCI AKTIVNOSTI PODUZETNIČKIH ZONA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Kontošić Pamić, Roberta

Doctoral thesis / Disertacija

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:435236>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“

**EKONOMSKI UČINCI AKTIVNOSTI
PODUZETNIČKIH ZONA U REPUBLICI
HRVATSKOJ**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Mentor:

Izv. prof. dr. sc. Violeta Šugar

Pula, 2018.

Faculty of Economics and Tourism „Dr. Mijo Mirković“

**ECONOMIC IMPACTS OF
ENTREPRENEURIAL ZONES' ACTIVITY IN
THE REPUBLIC OF CROATIA**

DOCTORAL THESIS

Supervisor:

Violeta Šugar, Associate Professor

Pula, 2018

PODACI I INFORMACIJE O DOKTORANDU:

Prezime i ime: Kontošić Pamić Roberta

Datum i mjesto rođenja: 29. travnja 1987. u Puli

Naziv završenog poslijediplomskog studija i godina: Poslijediplomski doktorski studij „Nova ekonomija“, 2018.

PODACI O DOKTORSKOJ DISERTACIJI

- 1. Naslov doktorske disertacije:** Ekonomski učinci aktivnosti poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj
- 2. UDK:** _____
- 3. Fakultet na kojem je rad obranjen:** Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković” Pula.

POVJERENSTVA, OCJENA I OBRANA RADA

1. Povjerenstvo za ocjenu podobnosti teme:

1. izv. prof. dr. sc. Alen Belullo, Fakultet ekonomije i turizma “Dr. Mijo Mirković” Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli – predsjednik povjerenstva
2. izv. prof. dr. sc. Violeta Šugar, Fakultet ekonomije i turizma “Dr. Mijo Mirković” Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli – član
3. prof. dr. sc. Đula Borozan, Ekonomski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku - član

2. Datum prihvatanja teme: 21. listopada 2015.

3. Mentor: izv. prof. dr. sc. Violeta Šugar

4. Povjerenstvo za ocjenu rada:

1. prof. dr. sc. Đula Borozan, Ekonomski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku - predsjednica povjerenstva
2. izv. prof. dr. sc. Alen Belullo, Fakultet ekonomije i turizma “Dr. Mijo Mirković” Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli - član
3. prof. dr. sc. Alfio Barbieri, Fakultet ekonomije i turizma “Dr. Mijo Mirković” Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli - član

5. Povjerenstvo za obranu rada:

1. prof. dr. sc. Đula Borozan, Ekonomski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku - predsjednica povjerenstva
2. izv. prof. dr. sc. Alen Belullo, Fakultet ekonomije i turizma “Dr. Mijo Mirković” Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli - član
3. prof. dr. sc. Alfio Barbieri, Fakultet ekonomije i turizma “Dr. Mijo Mirković” Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli – član
4. prof. dr. sc. Marija Bušelić, Fakultet ekonomije i turizma “Dr. Mijo Mirković” Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli – zamjenski član povjerenstva

6. Datum obrane rada: 26. listopada 2018.

INFORMACIJE O MENTORICI

Izv. prof. dr. sc. Violeta Šugar je osnovnu školu, gimnaziju i nižu glazbenu školu završila u Puli. Studirala je na Pravnome fakultetu Sveučilišta u Rijeci, diplomirala na Fakultetu za ekonomiju i turizam „Dr. M. Mirković“ u Puli. U lipnju 2004. godine obranila je magistarski rad pod naslovom „Sustav upravljanja kvalitetom turističke destinacije (Case Study – Pula)“ na Fakultetu za turistički i hotelski menadžment Sveučilišta u Rijeci. U svibnju 2008. obranila je doktorsku disertaciju pod naslovom „Europska unija i odabir modela upravljanja kvalitetom hrvatskih turističkih destinacija“ na Odjelu za ekonomiju i turizam „Dr. M. Mirković“ Sveučilišta u Puli. Radno iskustvo stjecala je kao referentica u Hrvatskome fondu za mirovinsko i invalidsko osiguranje, u Ispostavi u Rovinju, zatim kao službenica u gotovo svim sektorima Istarske banke d.d. u Puli, potom kao novinarka na Hrvatskoj radioteleviziji, te kao poduzetnica, vlasnica obrta za video produkciju. Od 1. veljače 2009. zaposlena je na Odjelu za ekonomiju i turizam (danas Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“) Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, gdje kao izvanredna profesorica i šefica Katedre za organizaciju, poduzetništvo i pravo izvodi nastavu kolegija Uvod u poduzetništvo, Međunarodno poduzetništvo / International Entrepreneurship, Poduzetništvo za neekonomiste, Inovacije i poduzetništvo / Innovation and Entrepreneurship, Upravljanje kvalitetom / Quality Management, Društvene inovacije i poduzetništvo, a u pripremi su novi kolegiji Obiteljsko poduzetništvo i Lean startup. Nastavu izvodi i na engleskome jeziku u sklopu Erasmus plus programa mobilnosti. Za potrebe navedenih kolegija samostalno je kreirala sadržaj predavanja, i mrežnih stranica e-učenja i kontinuirano ih unaprjeđuje. Na tim su stranicama, uz ostalo, studentima na raspolaganju i multimedijски sadržaji, video svjedočanstva uspješnih poduzetnika u svojstvu online gostujućih eksperata. Suvoditeljica je projekta „Mladi u društvenom poduzetništvu“ (2015. – 2016.), zahvaljujući kojemu su studenti imali mogućnost upoznati se s aktualnom temom, teorijom i praksom društvenog poduzetništva, te surađivati s vodećim stručnjacima iz udruga Alfa Albona i CEDRA, te Zadruga za etično financiranje i Act Grupe na njihovim poslovnim slučajevima.

Suautorica je Međunarodnog virtualnog inkubatora (International Virtual Incubator), projekta koji u okviru kolegija Inovacije i poduzetništvo / Innovation and Entrepreneurship, te Međunarodno poduzetništvo / International Entrepreneurship, studentima omogućuje da u interdisciplinarnim međunarodnim timovima (u suradnji s kolegama iz Izraela i Nizozemske), prateći aktualne svjetske tehnološke trendove, kreiraju inovativna poduzetnička rješenja

određenih problema u okruženju. Zahvaljujući međusobnoj i suradnji s međunarodnim ekspertima, studenti povezuju teoriju i praksu i stječu nova, dragocjena iskustva.

Autorica je, odnosno suautorica 20 znanstvenih radova, jedne knjige i poglavlja u dvjema knjigama, te više stručnih članaka. Sudjelovala je i izlagala na desetak međunarodnih znanstvenih konferencija. Mentorica je više desetaka završnih, diplomskih i poslijediplomskih radova, te dvama doktorandima na doktorskom studiju Nova ekonomija. Uz redovite nastavnu i znanstvenu aktivnost sudjelovala je, odnosno sudjeluje u znanstvenim projektima Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, "Javno privatno partnerstvo u razvoju turističke destinacije" (2003.-2004.) i "Modeli kvalitete i javno-privatno partnerstvo u turizmu Hrvatske" (2008.-2009.). Voditeljica je hrvatskoga tima u bilateralnom hrvatsko - slovenskom znanstvenom projektu „Malo i srednje poduzetništvo u Hrvatskoj i Sloveniji – analiza podataka“ (2018. – 2019.) u suradnji s kolegama sa Sveučilišta u Novome Mestu i Kopru.

Kao stručna suradnica sudjelovala je u izradi Glavnoga plana razvoja turizma Primorsko-goranske županije (projekt Sveučilišta u Rijeci, 2005.), u međunarodnome projektu INTERREG – Adriatic Seaways (partner Odjel za ekonomiju i turizam Sveučilišta u Puli, voditelj doc.dr.sc. Giorgio Sinković, 2007. - 2008.). Jedan od rezultata projekta Adriatic Seaways jest dvojezična publikacija Istra u kontekstu jadranskih kultura i tradicija; L'Istria nel contesto delle tradizioni e culture dell'Adriatico, međunarodna studija (gl.ur. Giorgio Sinković). Kao članica i voditeljica pulskoga tima aktivno je sudjelovala u Tempus FoSentHE projektu (grantholder za Hrvatsku Ekonomski fakultet u Zagrebu, 2009. – 2011.). Suautorica je i voditeljica projekta Upravljanje inovacijama, koji se na Fakultetu ekonomije i turizma provodio 2012. godine u suradnji sa Savezom udruga inovatora Istarske županije. Sudjelovala je u izradi Strategije gospodarskog razvoja grada Pule, kao članica znanstveno istraživačkoga tima Fakulteta ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“. Bila je članica Organizacijskog odbora i suurednica Zbornika radova međunarodne znanstvene konferencije «Macroeconomic management and entrepreneurship» održane u ožujku 2011. godine pri Odjelu za ekonomiju i turizam „Dr. Mijo Mirković“; te članica Organizacijskog odbora 20. međunarodnog simpozija „Kvaliteta jučer, danas, sutra“ Hrvatskoga društva menadžera kvalitete, održanog u Puli u ožujku 2019. Suautorica je knjige Menadžment institucija i destinacija kulture, autorica poglavlja u dvjema knjigama („Obrazovanje za kvalitetno upravljanje turizmom / Education for Quality Tourism Management“ u: Upravljanje znanjem i ljudskim razvojem u turizmu / Knowledge Management and Human Development in Tourism, ur. Vujić, V. i „Responsible Human Resource Management in Tourism: The Role of Cultural Intelligence Development“

u: Sustainable Tourism: An Interdisciplinary Approach). Suautorica je s doktorandicom i asistenticom Robertom Kontošić studije slučaja Infobip u knjizi International Entrepreneurship, uglednog profesora sveučilišta Thunderbird, Roberta D. Hisricha. Usavršavala se u Vilniusu (CEEMAN alumni), Leuvenu (KUL), Regensburgu (Faculty of Business, Economics and Management Information Systems), Rishon Lezionu (COMAS).

Predsjednica je Glavnog odbora za kvalitetu Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, predsjednica Odbora za upravljanje kvalitetom Fakulteta ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“ i šefica Katedre za organizaciju, poduzetništvo i pravo pri Fakultetu ekonomije i turizma. Voditeljica je Studentskog poduzetničkog inkubatora, u kojemu se studentima Sveučilišta pružaju infrastrukturni sadržaji (opremljen prostor) i mentorstvo profesora, kako bi razvijali svoje poduzetničke ideje. Vodila je projekt implementacije integriranog Sustava upravljanja kvalitetom FET'Q prema normama ESG i ISO 9001:2015, za koju je FET certificiran u srpnju 2017. godine.

Violeta Šugar aktivno se služi engleskim i talijanskim jezikom. Engleski je jezik usavršavala boraveći 6 mjeseci u Oxfordu (1995.), bila je stalni sudski tumač za engleski jezik Županijskoga suda u Puli. Talijanski je jezik usavršavala na više tečajeva u organizaciji Società Dante Alighieri u Puli (2004. – 2005.). Koristeći iskustvo i znanje stečeno radom na Hrvatskoj radioteleviziji, te kao privatna poduzetnica (produkcija promotivnih i edukativnih filmova), uz kontinuirano profesionalno i stručno usavršavanje, u obavljanju svakodnevnih nastavnih i znanstveno istraživačkih aktivnosti služi se različitim računalnim alatima i sustavima (MS Word, Excel, Power Point, Moodle), ali i vještinama snimanja profesionalnom video kamerom, audio i video montaže (Cannopus), te DVD autoringa (Ulead). U povodu obilježavanja 50 godina Odjela za ekonomiju i turizam „Dr. Mijo Mirković“ kreirala je i producirala prigodni 13-minutni film. Slobodno vrijeme posvećuje kulturi (knjige, kazalište, film, glazba) i rekreativnim sportskim aktivnostima (trčanje, joga, tenis, plivanje, skijanje). Kao posebno postignuće, koje koristi u nastojanju motiviranja studenata, ističe njujorški maraton (42 km), koji je istrčala 2018. godine.

*Doktorsku disertaciju, kao znak zahvalnosti, posvećujem svojim roditeljima,
Dorini i Denisu, koji su oduvijek i u svemu bili i jesu moja bezuvjetna potpora.*

ZAHVALA

Osim roditeljima, zahvalu upućujem i svojem suprugu Petru i sestri Larisi koji su bili moji motivatori, ali i inspiracija.

Hvala mentorici, izv. prof. dr. sc. Violeti Šugar, na stručnom vodstvu i motiviranju. Hvala svima koji su mi pomogli na ovom mojem izabranom putu.

Hvala Vam!

Sažetak rada

Doktorska disertacija se bavi utjecajem aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske komponente razvoja odabranih jedinica lokalne samouprave Republike Hrvatske.

U disertaciji je procijenjen utjecaj i definiran smjer utjecaja poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje, odnosno smanjenje nezaposlenosti, povećanje proračunskih prihoda i općenito pozitivno povećanje salda u jedinicama lokalne samouprave, gdje su poduzetničke zone aktivne. Također, otkriven je pozitivan utjecaj na povećanje broja trgovačkih društava u jedinicama lokalne samouprave.

Napravljen je i odmak od dosadašnjeg načina istraživanja ekonomskih utjecaja poduzetničkih zona uz pomoć anketa, te su korišteni ekonometrijski modeli.

Temeljem empirijskog istraživanja i sustavnog kritičkog osvrta na dosadašnje klasifikacije poduzetničkih zona u okviru poduzetničke infrastrukture, dan je prijedlog modela poslovanja poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj, koji bi omogućio reduciranje slabosti dosadašnjih modela, pri tome stavljajući naglasak na savjetodavno tijelo.

Poduzetničke zone je potrebno promatrati kao generatore razvoja poduzetništva s aspekta trgovačkih društava, kao i njihova utjecaja na smanjenje nezaposlenosti i povećanje proračunskih prihoda, odnosno proračunskog salda jedinica lokalne samouprave.

Dobra polazišna točka svakako je i jednaka pozitivna percepcija javnosti i upravitelja oko intenziteta utjecaja, kao i uloge samih poduzetničkih zona u razvoju područja i cjelokupnog društva.

Prošireni sažetak

Ova doktorska disertacija se bavi utjecajem aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske komponente razvoja odabranih jedinica lokalne samouprave Republike Hrvatske. Ona donosi i pregled dosadašnjih sistematiziranih znanstvenih spoznaja vezanih uz poduzetničke zone. Također, definira odrednice aktivnosti poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj, smjer utjecaja aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje razvoja jedinica lokalne samouprave Republike Hrvatske, njihov utjecaj na razvoj poduzetništva. Disertacijom su se analizirale i utvrdile razlike u percepciji upravitelja poduzetničkih zona i javnosti o ekonomskim učincima poduzetničkih zona u odabranim jedinicama lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj.

Poduzetničke zone u Republici Hrvatskoj, prema zakonodavnom okviru, svrstane su u poduzetničku infrastrukturu, dok su s teorijskog aspekta one dio inkubacijske infrastrukture, koja je dio fizičke infrastrukture kao dijela poduzetničke infrastrukture.

Poduzetničke zone jesu pokretač ekonomskog razvoja jedinica lokalne samouprave, ali i regionalne uprave, na čijem području djeluju kroz utjecaj na zaposlenost, odnosno na razvoj poduzetništva, kroz sve popratne efekte, krenuvši od razvoja poduzetničke klime, pa sve do privlačenja stranih investitora.

Poduzetničke zone su uz svoje početke u Velikoj Britaniji, te konceptom koji je kasnije modificiran za potrebe američkog gospodarskog sustava, definirane i političkim okruženjem, kao i odlukama onih koji su se izmjenjivali na vlasti. U Sjedinjenim Američkim Državama se tijekom različitih predsjedničkih mandata mijenjao naziv koncepta poduzetničkih zona, dok je model u manjoj mjeri bivao i modificiran. Model ondje paralelno egzistira na dva administrativna nivoa, na razini države i na razini federacije.

Kao glavni razlog postojanja poduzetničkih zona može se navesti revitaliziranje određenih geografskih područja tako da se zadrže, dovedu ili presele poslovni subjekti, pa bi se definiranje poduzetničkih zona moglo svesti na geografska područja u kojima poslovni subjekti mogu ostvariti različite pogodnosti koje se uglavnom odnose na različite porezne olakšice ili poticaje. Koncept, kao i praćenje uspješnosti, puno je razrađenije i opširnije u Velikoj Britaniji i Francuskoj, dok su Sjedinjene Američke Države bez konkurencije u pogledu broja provedenih istraživanja.

Prve poslovne, industrijske zone u Republici Hrvatskoj javljaju se u doba Dubrovačke Republike, dok su se suvremeni oblici zona počeli otvarati još 80-tih godina prošloga stoljeća.

Neovisno o raznim programima razvoja poduzetničkih zona, koji su se javljali kroz godine, i danas je prisutna problematika samog naziva „poduzetnička zona“ u praksi. Ostali vidovi problematike, koji su vezani uz same zone, kao što je definiranje pojma potpore, riješeni su Zakonom o unapređenju poduzetničke infrastrukture, koji je donesen 2013. godine.

Kako je jedno od ograničenja ovog istraživanja, manjak podataka o poduzetničkim zonama, ova disertacija je donijela novi način pristupa istraživanju utjecaja aktivnosti poduzetničkih zona u odabranim jedinicama lokalne samouprave, u okviru dostupnih podataka. Temelj je izračun na indirektnom mjerenju aktivnosti poduzetničkih zona, putem potrošnje električne energije poslovnih subjekata koji unutar nje posluju.

Upravo tako je ustanovljeno kako aktivnost poduzetničkih zona statistički značajno utječe na sve navedene oblike nezaposlenosti u odabranim jedinicama lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj. Povećanje aktivnosti zona smanjuje nezaposlenost.

Kao još jedan od pokazatelja, uzeti su i proračunski prihodi odabranih jedinica lokalne samouprave, što je ukazalo, kako povećanje potrošnje električne energije (povećana aktivnost poduzetničkih zona) statistički značajno utječe na povećanje prihoda proračuna jedinica lokalne samouprave, kao i na povećanje proračunskog salda. S druge strane, nisu otkrivene statistički značajne razlike između prihoda i salda u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona, što se može protumačiti jačinom utjecaja.

Pitanje utjecaja poduzetničkih zona na razvoj poduzetništva u odabranim jedinicama lokalne samouprave, istraženo je kroz trgovačka društva, obrte (obveznici poreza na dobit i dohodak) i slobodna zanimanja na istraživanom području. Rezultati su pokazali kako statistički značajna razlika postoji između jedinica lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona samo kod trgovačkih društava, dok to nije slučaj kod obrta i slobodnih zanimanja. Mogući razlog je pretežna zastupljenost trgovačkih društava u poduzetničkim zonama.

Za utvrđivanje raskoraka u percepciji upravitelja poduzetničkih zona i javnosti o ekonomskim učincima poduzetničkih zona u odabranim jedinicama lokalne samouprave korištene su ankete koje su poslone na adrese čelnika jedinica lokalne samouprave / referenata / stručnih suradnika koji imaju pod svojom nadležnošću poduzetničke zone.

Anketa je poslana u 161 jedinicu lokalne samouprave (veličina uzorka na 95 % pouzdanosti) gdje postoje aktivne poduzetničke zone. S duge strane javnost, odnosno zainteresiranu javnost, predstavljaju udruge klasificirane u Registru udruga kao gospodarske (reprezentativni uzorak od 83 udruge).

Istraživanjem je utvrđeno kako nema značajne razlike između niti jedne postavljene teze koje su odnosile na percepciju upravitelja i javnosti u pogledu ekonomskih učinaka. No, hipotezu je teško odbaciti, zbog malog broja opažanja kod zainteresirane javnosti, odnosno nije moguće odbaciti hipotezu s 95 % pouzdanosti. Uvidom u rezultate testiranja za potrebe pomoćnih hipoteza, utvrđeno je kako upravitelji i javnost u većini slučajeva imaju sličnu percepciju, koja ukazuje na jači (pozitivniji) utjecaj.

Sumirano, aktivnost poduzetničkih zona utječe na ekonomske komponente razvoja, te utječe na razvoj poduzetništva promatrano s aspekta trgovačkih društava. Zbog malog povrata javnosti na ankete, teško je potvrditi ili odbaciti kako postoji razlika u percepciju javnosti i upravitelja u pogledu ekonomskih učinaka poduzetničkih zona, no, sve ukazuje na to kako nema razlike, što potvrđuju intervjuirani upravitelji, koji navode kako su poduzetničke zone pozitivno percipirane od strane javnosti, odnosno lokalnog stanovništva.

U disertaciji se predlaže i model poslovanja poduzetničkih zona kojim bi se pokušalo eliminirati slabosti dosadašnjih modela, stavljajući naglasak na savjetodavno tijelo, kao potporu poslovanju kroz sinergijsko djelovanje, ali i financijsko rasterećenje svih administrativnih razina, financirajući se iz sredstava europskih fondova. Model se temelji na rezultatima teorijskog i empirijskog dijela istraživanja, oslanjajući se na principe *Quadruple Helix* modela.

Ključne riječi: poduzetnička infrastruktura, poduzetničke zone, poduzetništvo, ekonomski razvoj

Summary

The dissertation focuses on the impact the activities of entrepreneurial zones have on the economic components of the development of selected Croatian local self-government units. It provides an overview of the systematized scientific knowledge of entrepreneurial zones. It also defines the characteristics of the activities of entrepreneurial zones in the Republic of Croatia, the direction of their impact on economic indicators of the development of Croatian local self-government units and on the development of entrepreneurship. The dissertation analysed and identified the differences in the perception that business zone managers and the public have about the economic effects of entrepreneurial zones in selected local government units in the Republic of Croatia.

According to the legislative framework, entrepreneurial zones in the Republic of Croatia are part of the entrepreneurial infrastructure, while theoretically they are part of the incubation infrastructure, which is part of the physical infrastructure as part of the entrepreneurial infrastructure.

Entrepreneurial zones are the driver of the economic development of local self-government units, but also of regional administrations, in whose area they influence employment, through the entrepreneurship and all its accompanying effects, starting from the development of the entrepreneurial climate and the attraction of foreign investors.

Entrepreneurial zones have their beginnings in Great Britain, but the concept has later been modified for the US economic system and it is defined by the political environment of every individual state. In the United States the name of the concept of entrepreneurial zone has changed during various presidential mandates, while the model has been modified to a lesser extent. The model exists simultaneously at state and federal level.

The main aim of entrepreneurial zones is the revitalization of certain geographic areas by keeping, bringing or moving business entities, so the definition of entrepreneurial zones could be reduced to geographical areas in which business entities can achieve different benefits that mainly relate to different tax incentives or subsidies. The concept, as well as tracing its success, is much more elaborate and extensive in Great Britain, France, while the United States are the leader in the number of conducted researches.

The first business, industrial zones on the territory of today's Republic of Croatia appeared during the Dubrovnik Republic, while the modern forms emerged in the 1980s.

Regardless of the various development programs for entrepreneurial zones which have appeared throughout the years, in practice, the terminology issue is still present. Other issues related to entrepreneurial zones were resolved by implementing the Law of Enhancing Entrepreneurial Infrastructure in 2013.

The dissertation has introduced a new approach to measure the impact of the activity of entrepreneurial zones activity impact in selected local government units within the available data. The activity of entrepreneurial zones was calculated through the electricity consumption of business entities within it.

The results show that the activity of entrepreneurial zones has a statistically significant effect on all forms of unemployment in selected units of local self-government in the Republic of Croatia. An increase in the activities of entrepreneurial zones reduces unemployment.

Another indicator was the budget revenue of selected local government units, which showed that an increase in electricity consumption (an increased activity of entrepreneurial zones) has a statistically significant effect on the increase in local government budget revenues as well as on the budget balance increase. On the other hand, there are no statistically significant differences between revenue and budget balance in local self-government units with and without entrepreneurial zones.

The question of the impact entrepreneurial zones have on the development of entrepreneurship in selected local government units has been explored through companies, crafts and free professions in the researched area. The results have showed that there is a statistically significant difference between local self-government units with and without entrepreneurial zones only when it comes to companies, while this is not the case with crafts and free professions. A possible reason is the predominant representation of companies in entrepreneurial zones.

Surveys were used to identify discrepancies in the perception of business zone managers and the public about the economic effects of entrepreneurial zones in selected units of local self-government. The survey was sent to 161 local self-government units in the Republic of Croatia that have entrepreneurial zones (sample size – 95 % confidence level). The public, or

the interested public, is represented by associations classified as economic in the Association Register.

The research found that there was no significant difference between any of the set theses related to the perception of the managers and the public regarding the economic effects. However, it is difficult to reject the hypothesis due to the small number of public feedback. In other words, it is not possible to reject the hypothesis with 95 % confidence. By inspecting the test results for the needs of auxiliary hypotheses, it has been found that in most cases the managers and the public have a similar perception.

To sum up, the activity of entrepreneurial zones affects the economic components of development and also the development of entrepreneurship observed from the companies' point of view. Due to the small public return, it is difficult to confirm or to dismiss the difference between the perception of the public and the managers regarding the economic effects of entrepreneurial zones. However, everything points to the conclusion that there is no difference, as confirmed by the interviewed managers, who stated that entrepreneurial zones are positively perceived by the public, the local population.

The dissertation also proposes a business model for entrepreneurial zones that would try to eliminate the weaknesses of the previous models by placing an emphasis on the Advisory Body as a support to business through synergies, as well as the financial discharge of all administrative levels thanks to European Funds. The model is based on the results of the theoretical and empirical part of the research based on the principles of the Quadruple Helix model.

Key words: entrepreneurial infrastructure, entrepreneurial zones, entrepreneurship, economic development

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Problem istraživanja	2
1.2. Svrha i ciljevi rada	3
1.3. Hipoteze rada	4
1.4. Metode istraživanja.....	5
1.5. Struktura rada	6
2. POJMOVNO ODREĐENJE, TEORIJSKI I PRAKTIČNI DOSEZI PODUZETNIČKE INFRASTRUKTURE	9
2.1. Definiranje poduzetničkih zona kao dijela poduzetničke infrastrukture	9
2.1.1. Poduzetnička infrastruktura	9
2.1.2. Definiranje poduzetničkih zona	19
2.2. Razvoj poduzetničkih zona.....	24
2.2.1. Razvoj poduzetničkih zona u Ujedinjenom Kraljevstvu Velike Britanije i Sjeverne Irske.....	25
2.2.1.1. Upravljanje zonama u Ujedinjenom Kraljevstvu Velike Britanije i Sjeverne Irske	29
2.2.2. Razvoj poduzetničkih zona u Sjedinjenim Američkim Državama	32
2.2.2.1. Upravljanje poduzetničkim zonama u Sjedinjenim Američkim Državama.....	43
2.2.2. Dosadašnja istraživanja u Europi i svijetu	44
2.2.2.1. Evaluacija poduzetničkih zona u Europi	45
2.2.2.2. Evaluacija poduzetničkih zona u SAD-u.....	49
2.2.2.3. Korištena metodologija istraživanja.....	51
2.3. PRIMJERI IZ PRAKSE IZ HRVATSKE I INOZEMSTVA	53
2.3.1. Hrvatski primjeri iz prakse.....	53
2.3.1.1. Gospodarska zona Zabok	53
2.3.1.2. Gospodarska zone u Općini Dugopolje.....	54
2.3.1.2. Industrijska zona Bakar	56

2.3.2. Inozemni primjeri iz prakse	58
2.3.2.1. Sveučilišne poduzetničke zone.....	58
2.3.2.2. Održiva inkubacijska infrastruktura	60
3. EKONOMSKI RAZVOJ	63
3.1. Ekonomski rast i razvoj	63
3.1.1. Definiranje ekonomskog rasta	64
3.1.2. Definiranje ekonomskog razvoja	66
3.2. Lokalni ekonomski razvoj	69
3.3. Ekonomski rast, razvoj i poduzetništvo.....	72
4. PROBLEMATIKA PODUZETNIČKIH ZONA U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	79
4.1. Osnivanje i upravljanje poduzetničkim zonama u Republici Hrvatskoj	79
4.1.1. Program razvoja poduzetničkih zona 2004 . – 2007.....	80
4.1.2. Program poticanja malog i srednjeg poduzetništva	86
4.1.3. Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture.....	88
4.1.4. Postupak osnivanja i upravljanja poduzetničkom zonom.....	90
4.2. Stanje poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj.....	105
4.2.1. Ulaganja u poduzetničke zone u Republici Hrvatskoj	105
4.2.1.1. Poduzetničke zone u Istarskoj županiji	112
4.2.2. Dosadašnja istraživanja poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj	121
5. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE: EKONOMSKI UČINCI AKTIVNOSTI	
PODUZETNIČKIH ZONA U REPUBLICI HRVATSKOJ	125
5.1. Metodologija empirijskog dijela rada.....	125
5.1.1. Pristup istraživanju.....	125
5.1.2. Opis podataka.....	126
5.1.3. Opis korištenih metoda	131
5.2. Prikaz i interpretacija rezultata	132
5.2.1. Deskriptivna analiza podataka	132

5.2.2. Prikaz i interpretacija rezultata za Hipotezu 1	135
5.2.3. Prikaz i interpretacija rezultata za Hipotezu 2	151
5.2.4. Prikaz i interpretacija rezultata za Hipotezu 3	160
5.2.4.1. Prikaz i interpretacija komentara iz ankete	175
5.2.4.2. Prikaz i interpretacija provedenih intervjua	177
5.4. Model poslovanja poduzetničkih zona	184
5.4.1. Osnivanje i upravljanje poduzetničkim zonama	185
5.4.2. Platno poslovnog modela poslovanja poduzetničke zone.....	191
5.5. Ograničenja provedenog istraživanja	195
6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	198
6.1. Rezultati prethodnih istraživanja	198
6.2. Rezultati empirijskog dijela istraživanja	202
6.3. Primjena rezultata u praksi	206
6.4. Preporuke za buduća istraživanja	207
I Popis izvora	209
II Popis tablica	235
III Popis grafikona	237
IV Popis slika	239
V Prilozi.....	240

1. UVOD

Poduzetničke zone kao generatori ekonomskog razvoja jedinica lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj povlače sa sobom mnogo kontroverzi i pitanja. Djelomično je to uvjetovano i netransparentnošću jedinica lokalne samouprave u poslovanju samih zona, ali i pitanju oko podataka o zemljištu, broju subjekata unutar zone, kao i broju zaposlenih.

Temeljem istraživanja u europskim zemljama koja su proveli npr. u Velikoj Britaniji PA Cambridge Economic Consultants (1987., 1995.), Bennet (1990.), u Francuskoj Rathelot i Sillard (2008.), Givord, Rathelot i Sillard (2013.), u Sjedinjenim Američkim Državama primjerice Papke L. E. (1994.) i O'Keefe (2004.), kao i ostalo autori koji govore o blagodatima poduzetničkih zona, uviđa se njihov utjecaj na zapošljavanje, poticanje poduzetništva, posebice malog i srednjeg, privlačenje stranih ulagača, stvaranje konkurentnijeg okruženja, oživljavanje lokalne zajednice, pa sve do poticanja prometa nekretninama, gospodarskih, ali i stambenih.

Objavom Izvješća o obavljenoj reviziji o osnivanju i ulaganju u opremanje i razvoj poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj, djelomično se demistificiralo njihovo poslovanje, istovremeno ostavljajući gorak okus u ustima, jer je od 1308 planiranih zona, samo njih 451 bila aktivna, s time da je do kraja 2013. godine u te zone uloženo 2.915.316.900,00 kuna (Državni ured za reviziju Republike Hrvatske, 2014.a). Nadalje, od 857 poduzetničkih zona koje nisu u funkciju, u njih 260 ulagale su općine i gradovi, kao i županije, pritom uloživši 458.507.866,00 kuna, što nije rezultiralo pokretanjem poslovanja u njima.

S druge strane, nalazivši se u blizini osoba koje su se nesebično zalagale za pokretanje poduzetničke zone, neovisno o preprekama i duljini trajanja samog procesa, vidjevši više pozitivnih nego negativnih aspekata istih i čvrsto vjerujući kako time stvaraju svjetliju i izvjesniju budućnost za mlađe naraštaje, autorica se upustila u avanturu traganja za podacima koji bi se odmakli od pukog anketiranja i rasvijetlili poimanje poduzetničkih zona u kontekstu hrvatskog gospodarstva.

Disertacija je pregled istraživanja i težnji da se nešto što je funkcioniralo i u doba Dubrovačke Republike, kroz pravi model, a ne samo bazirajući se na volji upravitelja i osnivača, privede punom sjaju i postane temelj ekonomskog razvoja jedinica lokalne samouprave, a i šire.

1.1. Problem istraživanja

Kako bi se definirao problem istraživanja, važno je spomenuti i temu. Glavni fokus disertacije su poduzetničke zone, odnosno one u kontekstu Republike Hrvatske. Iako su poduzetničke zone kao model urbanog planiranja, zaživjele još 80-tih godina u Velikoj Britaniji, pa kasnije i u Sjedinjenim Američkim Državama, njihova funkcija je prvenstveno ekonomske prirode, kako oživjeti zapuštena područja kroz poticanje poduzetničke aktivnosti i zapošljavanje.

Predmet istraživanja ove disertacije je utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske komponente razvoja odabranih jedinica lokalne samouprave Republike Hrvatske.

Aktivnost poduzetničkih zona definirana je prema Izvješću Državnog ureda za reviziju (2014.), koji aktivne zone definira kao one s barem jednim poduzetnikom s jednim zaposlenim. Naime, u Republici Hrvatskoj, kao posljedica programa koji su se bavili kvantitetom, a ne kvalitetom, otvoreno je mnogo zona, koje su infrastrukturno opremljene, a u njima još uvijek nema niti jednog poduzetnika (korisnika). Stoga je odmah inicijalno važno napraviti distinkciju između poduzetničkih zona.

Zakon o lokalnoj, područnoj (regionalnoj) samoupravi (Hrvatski sabor, NN 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 123/17), u jedinice lokalne samouprave ubraja gradove i općine, dok su područne, odnosno regionalne, županije. Sve se jedinica na lokalnoj i regionalnoj razini osnivaju Zakonom.

Nadalje, prema istom Zakonu, općina je jedinica lokalne samouprave koja se osniva, u pravilu, za područje više naseljenih mjesta koja predstavljaju prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu, te koja su povezana zajedničkim interesima stanovništva. S druge strane grad je jedinica lokalne samouprave u kojoj je sjedište županije, te svako mjesto koje ima više od 10.000 stanovnika, a predstavlja urbanu, povijesnu, prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu. U sastav grada kao jedinice lokalne samouprave mogu biti uključena i prigradska naselja koja s gradskim naseljem čine gospodarsku i društvenu cjelinu, te su s njim povezana dnevnim migracijskim kretanjima i svakodnevnim potrebama stanovništva od lokalnog značenja, ali su u nekim slučajevima moguće i zakonske iznimke, prilikom definiranja grada, ako zato primjerice postoje povijesni, gospodarski i geoprometni razlozi.

1.2. Svrha i ciljevi rada

Disertacijom se želi dobiti odgovor na pitanja koja su neistražena zbog gotovo nepostojanja podataka o poduzetničkim zonama u Republici Hrvatskoj, odnosno kako poduzetničke zone, one aktivne, utječu na zaposlenost u odabranim jedinicama lokalne samouprave, na općinske proračune, kao i na razvoj poduzetništva. Svrha je dobivanje empirijskog uporišta u definiranju utjecaja, s obzirom na to kako je to temelj ekonomskog razvoja za hrvatske državne programe, ali i znanstvenike koje su se bavili tim pitanjima, u državama gdje su poduzetničke zone osnivane puno ranije nego u Hrvatskoj. I što je bitnije, gdje postoje podaci pomoću kojih se vrše istraživanja.

Također, ciljevi disertacije su sljedeći:

- analizirati i sintetizirati dosadašnje znanstvene spoznaje vezane uz poduzetničke zone, odnosno utjecaj poduzetničkih zona na ekonomske komponente razvoja jedinica lokalne samouprave;
- definirati odrednice aktivnosti poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj;
- istražiti i definirati primjerenost postojećih mjerenja utjecaja aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje razvoja jedinica lokalne samouprave Republike Hrvatske;
- definirati smjer utjecaja aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje razvoja jedinica lokalne samouprave Republike Hrvatske;
- istražiti i definirati utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na razvoj poduzetništva u odabranim jedinicama lokalne samouprave,
- analizirati i utvrditi razlike u percepciji upravitelja poduzetničkih zona i javnosti o ekonomskim učincima poduzetničkih zona u odabranim jedinicama lokalne samouprave.

1.3. Hipoteze rada

Sljedeće hipoteze temelji su za provođenje istraživanja disertacije.

H1: Aktivnost poduzetničkih zona pozitivno utječe na ekonomske pokazatelje razvoja odabranih jedinica lokalne samouprave Republike Hrvatske.

- Naime, provedena istraživanja u Europi, kao što su ona Rathelota i Sillarda (2008.), i Sjedinjenim Američkim Državama (npr. Papke L. E., 1994., O'Keef, 2004.) osvrću se na utjecaje aktivnosti poduzetničkih zona na zaposlenost / nezaposlenost, cijene nekretnina u okolici. U literaturi se navodi kako je cilj poduzetničkih zona poticanje gospodarskog razvoja na određenom području (ÓhUallacháin i Satterthwaite, 1992., Boarnet, Bogart, 1996.) i omogućavanje gradskim i seoskim naseljima da se razvijaju kao cjeline, te tako čuvaju svoje zemljište i druge prirodne resurse.

H2: Aktivnost poduzetničkih zona doprinosi razvoju poduzetništva u odabranim jedinicama lokalne samouprave Republike Hrvatske.

- Istraživanja Wildera i Rubina još 1996. spominju kako se u poduzetničkim zonama porast zaposlenosti može pripisati i novim poduzećima, dok se Greenbaum i Engberg (2004.) osvrću na to da poduzetničke zone više utječu na nova poduzeća nego postojeća.

Ovom hipotezom želi se ustanoviti utječu li poduzetničke zone na razvoj poduzetništva, ne samo kroz otvaranje poslovnih subjekata unutar zone, već i van nje, na području cijele jedinice lokalne samouprave, kako bi se stvorila poduzetnička klima.

H3: Postoji raskorak u percepciji upravitelja poduzetničkih zona i javnosti o ekonomskim učincima poduzetničkih zona u odabranim jedinicama lokalne samouprave.

H3-a: Percepcija upravitelja poduzetničkih zona ukazuje na pozitivan utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje.

H3-b: Percepcija javnosti ne ukazuje na pozitivan utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje.

- Hipoteza 3 i pomoćne hipoteze usmjerene su prema utvrđivanju odnosa između upravitelja poduzetničkih zona koji su direktno upoznati s performansama zone, i javnosti koja možda te rezultate percipira na potpuno drugačiji način s obzirom na to

da nema potpuno informaciju. Javnost svoju percepciju može temeljiti na onome što sazna iz medija, ili vidi, ako se poduzetnička zona nalazi u njihovoj blizini, te ako je netko od obitelji ili prijatelja zaposlen u poduzetničkoj zoni.

1.4. Metode istraživanja

U izradi ove doktorske disertacije korišteni su primarni i sekundarni podaci. Korištena je i znanstvena građa iz područja poduzetničke infrastrukture, odnosno poduzetničkih zona, koja je analizirana i sistematizirana. Obujam istraživanja definiran je proučavanjem građe na hrvatskom, slovenskom, engleskom i talijanskom jeziku, koje autorica poznaje. Također, kako bi se poduzetničke zone kao dio poduzetničke infrastrukture smjestile u širi europski kontekst, proučene su i publikacije, programi, strategije i zakoni Europske unije, odnosno znanstvena, i stručna građa dostupna na *web* stranicama i u elektroničkim bazama. U smjeru saznavanja razvoja i definiranja poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj korišteni su zakoni i programi, kao i stručne studije koje su relevantne za ovu temu. Bitno je da strateški dokumenti i programi nisu proučeni i sistematizirani samo na razini Republike Hrvatske, odnosno nadležnih ministarstava, već i na razini jedinica regionalne i lokalne samouprave (županija, općina i gradova) koje u velikoj mjeri definiraju smjerove razvoja.

U Hrvatskoj, prema rezultatima Revizije, Državnog ureda za reviziju (2014.), koja je završena krajem 2013. godine, ima ukupno 1308 poduzetničkih zona, od toga je 451 aktivna (34,5%). S ciljem pronalaska i definiranja utjecaja poduzetničkih zona, anketirani su njihovi upravitelji. No, i drugim kvantitativnim metodama definiran je utjecaj poduzetničkih zona na ekonomsku komponentu razvoja jedinica lokalne samouprave, uzevši u obzir nepostojanje ili skromne izvore podataka. Naime, tek Zakonom o unapređenju poduzetničke infrastrukture iz 2013. godine definirala se izrada Registra poduzetničke infrastrukture Republike Hrvatske koji objedinjava podatke. Kao što je već prethodno rečeno, ispitanici u anketiranju bili su upravitelji poduzetničkih zona, ali i javnost. Osim anketiranja, provelo se i intervjuiranje. Problemi s aspekta identificiranja ispitanika, kod upravitelja, pojavili su se stoga što jedinstvenog i standardiziranog modela upravljanja zonama u Hrvatskoj do sada nije bilo, pa su upravitelji koji raspolažu potrebnim informacijama gradonačelnici, načelnici, referenti u manjim gradovima i općinama, odnosno pročelnici u onima većim. Samo u rijetkim slučajevima upravljanje je pod nadležnošću posebnih tijela ili poduzeća jedinica lokalne samouprave. Anketiranje je provedeno uz pomoć *online* ankete koja je sastavljena na temelju

prethodno provedenog pilot istraživanja i teorijske građe. Prikupljeni podaci obrađeni su kako bi se na kraju moglo doći do zaključka o utjecaju proučavanog elementa poduzetničke infrastrukture na gospodarsku komponentu razvoja, odnosno definirati utjecaj na razvoj poduzetništva. Kako bi se prihvatile ili opovrgnule hipoteze u radu su korištene metode sinteze i analize, indukcije i dedukcije, sistematizacije, povijesna metoda, kao i matematička metoda, odnosno kvalitativne i kvantitativne metode u dijelu istraživanja. Također u disertaciji su korištene i metode apstrakcije, konkretizacije, generalizacije, specijalizacije, dokazivanja, opovrgavanja, klasifikacije, deskripcije, komparacije, statističke metode, kao i modeliranje, anketiranje, intervjuiranje.

Konkretnije, u istraživanju se raspolagalo panel podacima. Procjena regresije s panelom ima dva modela, onaj fiksnog utjecaja (*fixed effect* - FEM) i slučajnog utjecaja (*random effect model*- REM). REM model se razlikuje od FEM modela po tome što „b0“i iz jednadžbe nisu tretirani kao fiksni koeficijenti (kroz *dummy* varijable), nego kao slučajna greška koja je izvučena iz zadane distribucije vjerojatnosti (Belullo, 2011.). Za obradu podataka korištena je STATA.

Nadalje, intervjui su provedeni s načelnicima i zamjenikom općine, koje imaju poduzetničke zone, kako bi se što bolje razumjela i analizirala tematika.

Metode istraživanja će biti detaljnije objašnjene u poglavlju gdje je predstavljeno istraživanje.

1.5. Struktura rada

U prvom dijelu rada definira se problem istraživanja, kao i svrha i ciljevi rada. U nastavku se navode i pojašnjavaju hipoteze. Nakon toga, prezentira se metodologija i sama struktura disertacije.

U drugom poglavlju pojmovno se određuju poduzetničke zone, kao jedan od subjekata poduzetničke infrastrukture, nakon čega slijedi opis razvoja poduzetničkih zona. S obzirom na to da je koncept poduzetničkih zona razvijen u Ujedinjenom Kraljevstvu Velike Britanije i Sjeverne Irske (u nastavku: Velike Britanije), drugo poglavlje donosi i istraživanje povijesnog razvoja poduzetničkih zona u Velikoj Britaniji, kao i pregled modela upravljanja koji su povijesno zamišljeni. Slijedi istraživanje razvoja u Sjedinjenim Američkim Državama kao neeuropskoj zemlji koja je usvojila koncept. I u ovom je potpoglavlju istražen model

upravljanja. Nakon toga, slijedi selekcija radova koji se dotiču evaluacije poduzetničkih zona u Europi i svijetu. S obzirom na manjak literature i istraživanja, u Europi su izdvojene dvije države, Velika Britanija i Francuska, s izvornim oblikom poduzetničkih zona. Naime, preliminarnim istraživanjem je utvrđeno da u ostalim zemljama ili ne postoji tradicija poduzetničkih zona, ili, kao u Hrvatskoj i ostalim zemljama jugoistočne Europe, ne postoje relevantna istraživanja i podaci na temu. Neupitno je pak, da je najveći broj istraživanja koji se dotiču poduzetničkih zona proveden u Sjedinjenim Američkim Državama. Nadalje, drugo poglavlje donosi i primjere dobre prakse iz Hrvatske i svijeta. Iz Hrvatske su istaknute 3 poduzetničke zone, koje imaju drugačije karakteristike od uobičajenih, te modeli koje bi svakako bilo dobro što više koristiti u praksi. To su poduzetnička zona Dugopolje, Zabok i Bakar. Iz svijeta su navedeni primjeri dobre prakse o kojima se u Hrvatskoj još nije razmišljalo, a trebalo bi, to jest, o sveučilišnim poduzetničkim zonama, i konceptu održive poduzetničke infrastrukture.

U trećem poglavlju definirani su ekonomski rast i razvoj, s obzirom na to da su poduzetničke zone jedan od uzroka rasta i razvoja. Također, u poglavlju se spominje i definira lokalni ekonomski razvoj koji je još bliži poduzetničkoj infrastrukturi. Poglavlje se zaokružuje vezom poduzetništva, te ekonomskog rasta i razvoja.

S obzirom na to da su tema disertacije poduzetničke zone u Republici Hrvatskoj, u četvrtom poglavlju iznosi se problematika zona u Republici Hrvatskoj. Osnivanje i upravljanje poduzetničkim zonama, što je dio spomenute problematike, istraženo je i kronološki praćeno kroz dokumente, programe i zakone Vlade koji su se doticali poduzetničkih zona. Naime, u kontekstu mnogobrojnih zakona Republike Hrvatske na poduzetničke zone odnosi se samo jedan iz 2014., s kojim se paralelno odvijala i Revizija poduzetničkih zona koja je postala zajedno s Jedinствениm registrom poduzetničke infrastrukture donekle temelj za provođenje konkretnijih istraživanja. Iako i sam Jedinственi registar poduzetničke infrastrukture (Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta, 2014.) ima manjkavosti koje se odnose na selektivnost upisanih subjekata. Također, u poglavlju je iznesena i problematičnost ulaganja, te pitanje broja aktivnih i neaktivnih zona, koji nije malen, u vidu stanja poduzetničkih zona na području Republike Hrvatske. Istražena su i prikazana dosadašnja istraživanja u Republici Hrvatskoj.

U petom poglavlju prikazano je empirijsko istraživanje s ciljem potvrđivanja ili opovrgavanja postavljenih hipoteza, s naglaskom na ekonomske učinke aktivnosti poduzetničkih zona. U

poglavlju je detaljnije objašnjena i sama metodologija istraživanja, te postojeća ograničenja. Komentirani su i rezultati intervjua. Ukupni rezultati istraživanja definiraju prijedlog modela poslovanja poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj.

U zadnjem poglavlju iznesen je teorijski i praktični zaključak disertacije, te su dane smjernice za buduća istraživanja.

2. POJMOVNO ODREĐENJE, TEORIJSKI I PRAKTIČNI DOSEZI PODUZETNIČKE INFRASTRUKTURE

U poglavlju je objašnjena poduzetnička infrastruktura, te poduzetničke zone, kao jedan njezin dio, bitan za razvoj poduzetništva. Cjelokupan splet svih elemenata poduzetničke infrastrukture stvara temelj za razvoj poduzetničke klime, te poduzetništva. Također, poglavlje se bavi definiranjem i razvojem poduzetničkih zona, iz perspektive dviju velesila, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država koje su dale doprinos njihovom razvoju. Naime, početak suvremenog koncepta poduzetničkih zona, u obliku poznatom i nama danas, počeo se razvijati upravo u Velikoj Britaniji. Osim razvoja i definiranja, poglavlje omogućava i povijesno-teorijski pregled evaluacije zona u zemljama s njihovom dugom tradicijom, odnosno zemljama u kojoj baze podataka i literature to dozvoljavaju. Kraj poglavlja donosi primjere dobre prakse.

2.1. Definiranje poduzetničkih zona kao dijela poduzetničke infrastrukture

Poduzetničke zone pripadaju inkubacijskoj infrastrukturi koja je dio veće cjeline, odnosno poduzetničke infrastrukture. Potpoglavljem definira poduzetničku infrastrukturu, te poduzetničke zone, s osvrtom i usporedbom sa zemljama u kojima je model nastao i razvio se, pa sve do zemalja susjednih Hrvatskoj, koje dijele dio istog povijesnog nasljeđa, tranzicijski period.

2.1.1. Poduzetnička infrastruktura

U nastavku se donosi pregled definicija poduzetničke infrastrukture i njezinih elemenata, koji su bitni za shvaćanje modela.

Poduzetnička infrastruktura definira se kao skup zakonodavnih, institucijskih, tržišnih, komunikacijskih, prometnih, energetske, financijskih, obrazovno-savjetodavnih i drugih sustava kojima se osigurava učinkovitije odvijanje cjelokupne poduzetničke aktivnosti neke zemlje (Šugar, 2016., Križman Pavlović, 2011.). Prema ovoj definiciji infrastruktura se dijeli na zakonodavnu, fizičku, financijsku i obrazovno – savjetodavnu.

Sukladno Šugar (2016.), (Križman Pavlović, 2011.), zakonodavne institucije omogućuju djelovanje pravnog poretka, te nadgledavaju primjenu zakona i propisa i potiču i promiču razvoj gospodarstva i poduzetništva u što se ubrajaju Sabor Republike Hrvatske, Vlada

Republike Hrvatske, Ministarstvo gospodarstva, Ministarstvo financija s Poreznom upravom i Carinskom upravom; jedinice lokalne samouprave, odnosno županije, gradovi i općine, sudovi to jest Vrhovni sud, Ustavni sud i Trgovački sud; Hrvatska gospodarska komora, Hrvatska obrtnička komora, državne upravne organizacije u vidu Državnog inspektorata, Državnog ureda za reviziju, Državnog zavod za reviziju, Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje, Hrvatskog zavoda za zapošljavanje.

Nastavno, fizičku infrastrukturu čine komunikacijski, prometni, energetska i inkubacijski sustavi koji omogućuju brz protok roba od mjesta proizvodnje do mjesta potrošnje, brzu razmjenu informacija, brzu i kvalitetnu komunikaciju s kupcima i dobavljačima, te inkubacijsku potporu poduzetnicima početnicima. Sukladno tome sastavnice fizičke infrastrukture jesu: komunikacijska infrastruktura - Carnet, Hrvatski telekom, Hrvatska pošta; prometna infrastruktura - Croatia Airlines, Hrvatske ceste; Hrvatske željeznice, Jadrolinija, Hrvatske zračne luke, Hrvatski autoklub; energetska infrastruktura – Hrvatska elektroprivreda, Institut Hrvoje Požar; inkubacijska infrastruktura u koju se ubrajaju poduzetničke zone, zone malog gospodarstva, poduzetnički centri, poduzetnički inkubatori, slobodne zone (Šugar, 2016., Križman Pavlović, 2011.).

Slijedi financijska infrastruktura koju se definira kao skup javnih i privatnih novčarskih institucija: banki - Hrvatska narodna banka i poslovne banke; štedionica i štedno-kreditnih zadruga; mirovinskih fondova; investicijskih fondova; burze – tržišta kapitala; državne institucije – Komisija za vrijednosne papire, Središnja depozitna agencija (SDA), Financijska agencija (FINA), Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR), Hrvatska agencija za malo gospodarstvo (HAMAG).

Posljednji element u nizu jest Obrazovno – savjetodavna infrastruktura, koju na primjer čine: sveučilišta, veleučilišta, fakulteti, instituti i visoke škole, savjetovališta, znanstveni i tehnološki parkovi, računovodstveni servisi, odvjetnički uredi, časopisi i publikacije (Šugar, 2016., Križman Pavlović, 2011.).

Prema opisima sastavnica poduzetničke infrastrukture moglo bi se zaključiti kako se radi o institucijama koje se osnivaju ili posluju s direktnim ili indirektnim djelovanjem na razvoj poduzetništva. Pa tako Buble i Kružić (2006.) navode kako se poduzetnička infrastruktura sastoji od različitih institucija čija je primarna funkcija pomoć i podrška razvoju poduzetništva, a ona uključuje:

- institucije za podršku poduzetništvu koje osniva država ili njena tijela, što je i razlog da one imaju karakter državnih ili javnih službi, te

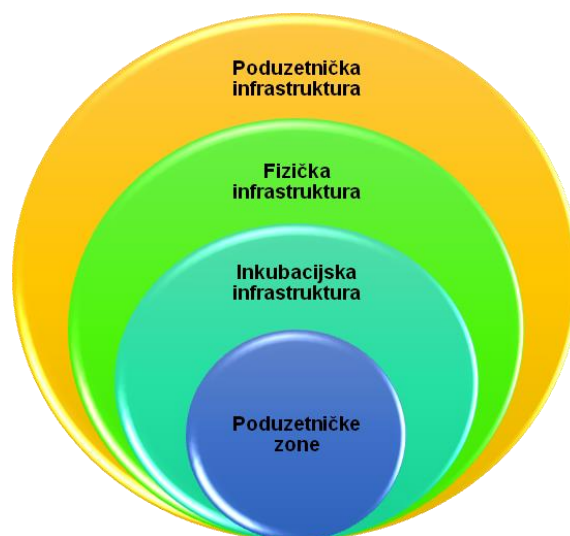
- institucije za podršku poduzetništva koje osnivaju pojedinci ili grupe, pa imaju karakter privatnih profitnih ili neprofitnih institucija.

S druge strane, prema Van de Venu (1993.) postoje definicije koja uključuju i karakteristike poduzetničke potporne infrastrukture u koju spadaju:

- institucionalni aranžmani za patentiranje, reguliranje i standardizaciju nove tehnologije,
- dotacije javnih resursa za osnovne znanstvene spoznaje, mehanizmi financiranja i baze kompetentne radne snage, i
- vlastite tvrtke za istraživanje i razvoj, proizvodnju, marketing i distribuciju privatnih poduzetničkih tvrtki za komercijalizaciju inovacija za profit.

Unutar prethodnog definiranja poduzetničke infrastrukture (Šugar, 2016., Križman Pavlović, 2011.), poduzetničke zone se svrstavaju u inkubacijsku infrastrukturu koja je sastavnica fizičke infrastrukture. Uz poduzetničke zone u inkubacijsku infrastrukturu ubrajaju se i poduzetnički centri, poduzetnički inkubatori, tehnološki parkovi, razvojne agencije, industrijske zone. Kao što donja slika (Slika 1) prikazuje, poduzetničke zone spadaju u inkubacijsku infrastrukturu koja je dio fizičke infrastrukture, dok je krovni pojam poduzetnička infrastruktura.

Slika 1: Prikaz odnosa poduzetničke zone i poduzetničke infrastrukture

Izvor: izrada autorice prema Križman Pavlović, D. (2011.) i Šugar, V. (2016.) Predavanja kolegija Uvod u poduzetništvo. Poduzetnička infrastruktura. Dostupno na:

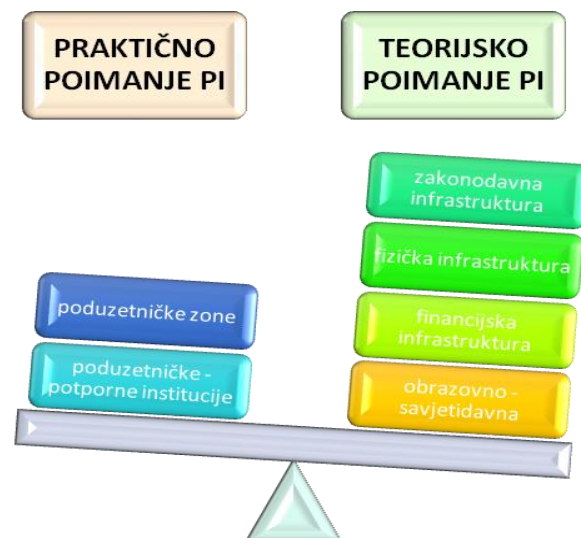
http://e-ucenje.oet.unipu.hr/file.php/24/3_UP_osnivanje_infrastruktura_231013.pdf

Pristupljeno: 11.12.2016.

Poduzetničku infrastrukturu se definira i kao zakonske propise, sredstva i ustanove na kojima se zasniva stabilnost i razvoj društvenih zajednica i države, a u Republici Hrvatskoj programi poduzetničke infrastrukture uključuju prema Škrtić (2006.): poduzetničke centre, poduzetničke zone i poduzetničke inkubatore. Slično podjelu ima i Kolaković (2006.), koji u poduzetničku infrastrukturu ubraja poduzetničke – industrijske zone, poduzetničke inkubatore – tehnološke parkove i poduzetničko – tehnološke centre.

U praksi, odnosno, promatrano kroz zakonodavni okvir Republike Hrvatske, poduzetnička infrastruktura se u širem smislu Zakona o unapređenju poduzetničke infrastrukture (Sabor Republike Hrvatske, NN 93/13, 114/13,41/41) definira kao „ukupnost svih prostorno specifičnih oblika odvijanja različitih poduzetničkih aktivnosti nastalih kao rezultat promišljenog i organiziranog prostorno razvojnog koncepta jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno Republike Hrvatske.“ U užem smislu spomenutog Zakona o unapređenju poduzetničke infrastrukture, ona je predstavljena kao sustav poduzetničkih zona i poduzetničkih potpornih institucija unutar Republike Hrvatske (Sabor Republike Hrvatske, NN 93/13, 114/13,41/41).

Slika 2: Usporedba praktičnog i teorijskog poimanja poduzetničke infrastrukture (PI) prema Križman Pavlović (2011.), Šugar (2016.)

Izvor: izrada autorice prema Zakonu o unapređenju poduzetničke infrastrukture (Sabor Republike Hrvatske, NN 93/13, 114/13,41/41) i Križman Pavlović, D. (2011.) i Šugar, V. (2016.) Predavanja kolegija Uvod u poduzetništvo. Poduzetnička infrastruktura. Dostupno na:

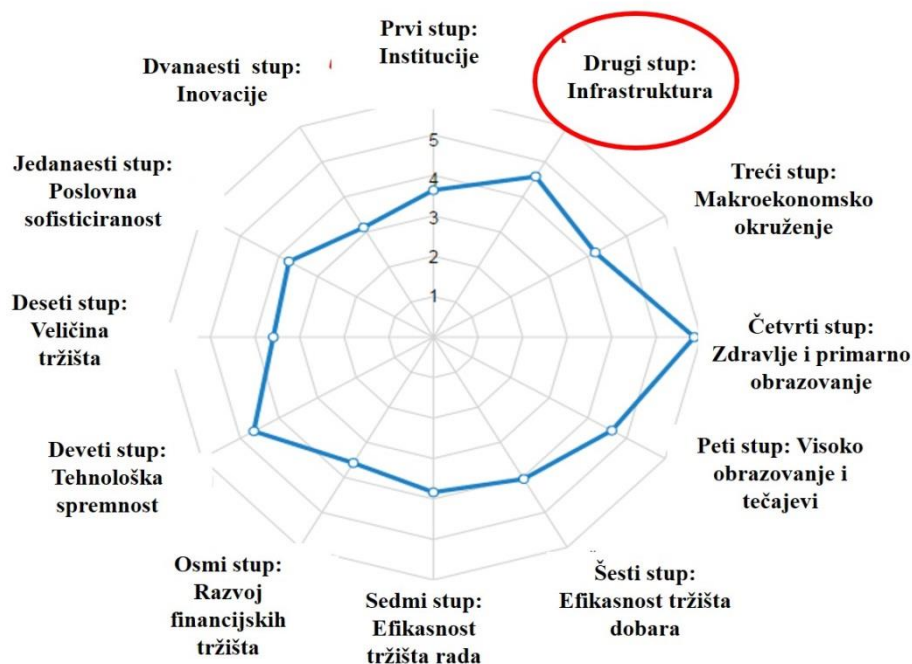
http://e-ucenje.oet.unipu.hr/file.php/24/3_UP_osnivanje_infrastruktura_231013.pdf

Pristupljeno: 11.12.2016.

Različito poimanje poduzetničke infrastrukture u praksi i teoriji prikazano je Slikom 2. Promatranje potpornih institucija koji su predstavljene spletom institucija kao što su poduzetnički inkubatori, znanstveni parkovi i akceleratori, koncept je kojemu je cilj povećanje uspješnosti tvrtki. Prema Mole et al. (2009.) intenzivna potpora, čak i u vidu javnih savjetovanja, korisna je za povećanje zaposlenosti. Phan, Siegel i Wright (2005.) potporu karakteriziraju kao znanstvene parkove i inkubatore koje je moguće razmatrati na četiri razine: s aspekta znanstvenih parkova i inkubatora, poduzeća koja su u njima smještena, poduzetnika i timova u poduzećima, ali i na sistematizacijskom nivou. Pritom smatrajući znanstvene parkove i inkubatore važnom poveznicom u poduzetničkom vrijednosnom lancu. Zouchaier M'Chirgui (2012.) se osvrće na francuske inkubatore, te definira njihovu samodostatnost, naime, prema spomenutom autoru oni se razvijaju bez poteškoća i dobro se uklapaju u regionalni inovacijski sustav, kao i što su polazište za inovativne poduzetnike. Batra i Mahmood (2003.) su se bavili utvrđivanjem veza između direktnih potpora i uspješnosti poduzetničkog pothvata, zaključivši kako bi državna pomoć trebala biti fokusirana na stvaranje pogodnog okruženja. Kao i kod poduzetničkih zona, što će biti prikazano u nastavku, vrijeme pojave potporne infrastrukture varira od zemlje do zemlje, što ne rezultira kompleksnijim i obuhvatnijim podacima koji bi dali konkretnije rezultate istraživanjima. Prema Zakonu o unapređenju poduzetničke infrastrukture, cilj, odnosno svrha unapređenja poduzetničke infrastrukture i poslovnog okruženja je: „poticanje gospodarskog rasta planiranjem i pravodobnom izgradnjom poduzetničke infrastrukture koja je u funkciji ravnomjernog regionalnog razvoja Republike Hrvatske, brži rast poduzetništva i povećanje investicija i zaposlenosti unutar područja na kojem se poduzetnička infrastruktura planira, odnosno gradi“ (Sabor Republike Hrvatske, NN 93/13, 114/13,41/41). Tolika potreba za izgradnjom poduzetničke infrastrukture kao stimulatora poduzetničke aktivnosti nije iznenađujuća s obzirom na to kako se poduzetnička okolina u Hrvatskoj još uvijek više smatra ograničavajućom nego stimulirajućom. Naime, prema *Global Entrepreneurship Monitoru* – GEM-u (Singer et al., 2015.) u razdoblju od 2012. – 2015. samo dvije komponente (raspoloživost i kvaliteta fizičke infrastrukture - telekomunikacijska, prometna i dinamika domaćeg tržišta) su se mogle procijeniti kao komponente koje ne predstavljaju ograničenje, za razliku od ograničavajućih, kao što su, vladina politika prema regulatornom okviru, prisutnost značajnih barijera ulaska na tržište, niska razina transfera istraživanja u poslovni sektor, kulturne i društvene norme (sistem vrijednosti), te nedostatan doprinos obrazovanja izgradnji poduzetničkih kompetencija mladih (Singer et al., 2015.). Hrvatska se u pogledu institucija

prema globalnom indeksu konkurentnosti - *Global Competitiveness Index* (GCI) nalazila na 89. mjestu od 140 svjetskih zemalja sa 3.6, dok je prema ukupnoj performansi bila na 77. mjestu, slike 3 i 4. (*World Economic Forum*, 2015.) u izvješću za 2016.- 2017. U 2017. – 2018. godini situacija se poboljšala te se Hrvatska nalazi na 74. mjestu s iznosom indeksa globalne konkurentnosti 4,19 (*World Economic Forum*, 2018.). Indeks globalne konkurentnosti – *Global Competitiveness Index* (GCI) razvijen je od strane Xavier Salai – Martina i Foruma 2005. godine, te pri izračunu kombinira 114 indikatora koji obuhvaćaju koncepte važne za produktivnost i dugotrajan prosperitet ekonomije. S druge strane, na konkurentnost se promatra kao na skupinu institucija, politika i faktora koji definiraju razinu produktivnosti gospodarstva, što za uzvrat definira razinu prosperiteta koje gospodarstvo može postići (*World Economic Forum*, 2018.).

Slika 3: Pregled gospodarskih performansi Republike Hrvatske u 2015. godini

Izvor: World Economic Forum (2015.) Global Competitiveness Report 2015-2016. Dostupno na: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=HRV>.

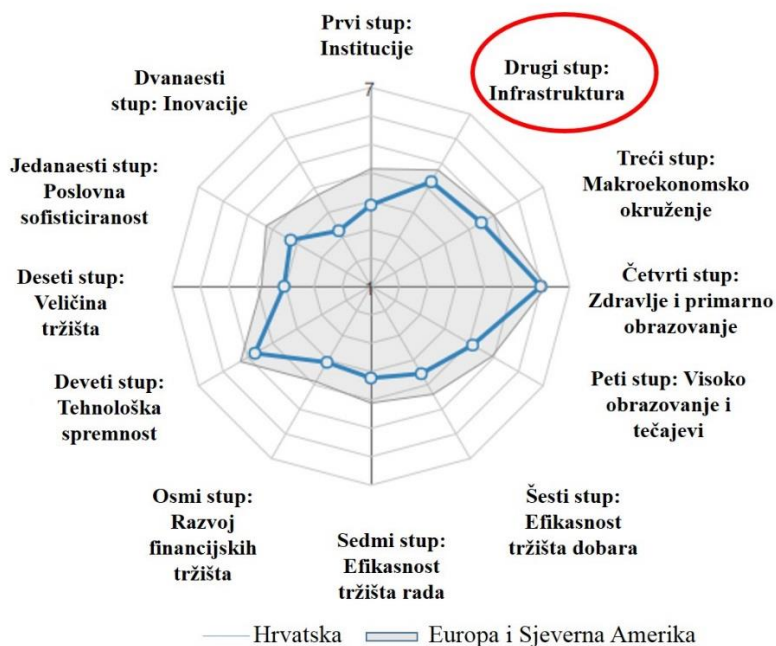
Pristupljeno: 3.08.2016.

Navedeni podaci postavljaju mnogo izazova s kojima se Vladine institucije u Republici Hrvatskoj moraju suočiti kako bi se razvila poduzetnička klima na korist svih poslovnih subjekata, a i ostalih aktera u gospodarstvu. Pa se tako zakonski akti osvrću i na koristi

gospodarskih subjekata u odnosu na unapređenje poduzetničke infrastrukture i poslovnog okruženja kroz stvaranje u potpunosti infrastrukturno opremljenih poduzetničkih područja, visoke razine lokacijske konkurentnosti koja uključuje kvalitetnu prometnu povezanost tih područja s glavnim prometnim pravcima i sustav poticajnih mjera i povlastica za poslovanje u tim područjima i na lokalnoj i područnoj (regionalnoj) i na nacionalnoj razini unutar Republike Hrvatske (Sabor Republike Hrvatske, NN 93/13, 114/13,41/41).

Noviji podaci *World Economic Forum* ukazuju kako glavne poteškoće u Republici Hrvatskoj predstavljaju neefikasna Vladina politika, zakonodavna nestabilnost, korupcija, porezne stope (slika 4 u nastavku). Što ima direktne implikacije na poslovanje poduzetničkih zona.

Slika 4: Pregled gospodarskih performansi Republike Hrvatske u 2017. godini

Izvor: World Economic Forum (2018.) Global Competitiveness Report 2017-2018. Dostupno na: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>

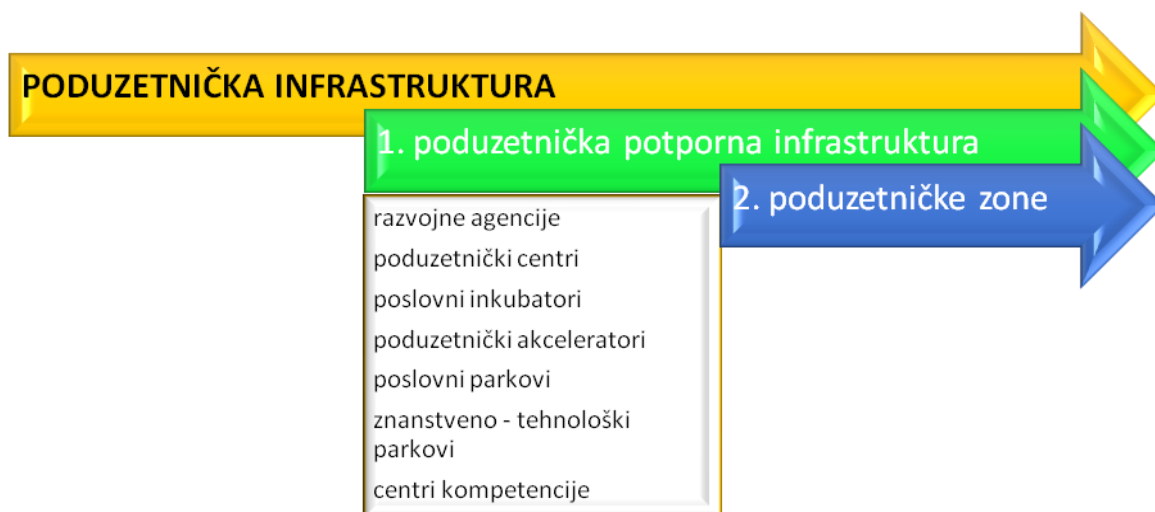
Pristupljeno: 17.05.2018.

Situacija s aspekta infrastrukture nije se promijenila, iznos indeksa konkurentnosti ostao je jednak (4,6). Kako bi se osiguralo uspješno funkcioniranje poduzetničke infrastrukture, ona mora biti adekvatno opremljena pa se tako definira i njena energetska, komunalna, prometna i komunikacijska infrastruktura. Konkretnije, pod energetska infrastrukturu ubraja se struja,

javna rasvjeta, plin, plinska stanica, priključci na javnu mrežu i/ili izgrađena trafostanica i drugi energetske priključci; komunalnu infrastrukturu, odnosno opskrbu vodom, vodovodne i oborinske instalacije, kanalizacija, i odvodnja – fekalna, oborinska, tehnološka, priključci na javnu mrežu; prometnu infrastrukturu pristupne ceste, ceste unutar poduzetničke zone, odnosno poduzetničke potporne institucije, parkirališta, utovarne rampe i dr.; komunikacijsku infrastrukturu - telefonska i internetska, radio, TV mreža i dr. (Sabor Republike Hrvatske, NN 93/13, 114/13,41/41).

Zakon u vidu užeg pogleda na poduzetničku infrastrukturu definira sustav poduzetničkih zona i poduzetničkih potpornih institucija u koje se ubrajaju razvojne agencije (lokalne, županijske i razvojne agencije određene djelatnosti), poduzetnički centri, poslovni inkubatori (poduzetnički inkubatori, inkubatori za nove tehnologije), poduzetnički akceleratori. Prikaz poduzetničke infrastrukture prema Zakonu o unapređenju poduzetničke infrastrukture prikazan je na slici u nastavku (Slika 5.)

Slika 5: Odnos poduzetničke infrastrukture i poduzetničkih zona

Izvor: samostalna izrada autorice prema Zakonu o unapređenju poduzetničke infrastrukture (Sabor Republike Hrvatske, NN 93/13, 114/13, 41/41)

Prema Zakonu o unapređenju poduzetničke infrastrukture (Sabor Republike Hrvatske, NN 93/13, 114/13,41/41) razvojne agencije su to registrirane pravne osobe zadužene za operativno provođenje mjera za razvoj gospodarstva i poduzetništva na lokalnoj (regionalnoj)

i nacionalnoj razini, poticanje i privlačenje investicija, te iniciranje i realizaciju projekata poticanja gospodarskih subjekata, lokalnih i regionalnih poduzetničkih institucija, te visokoobrazovanih institucija i centara znanja. Unutar toga razlikuju se lokalne razvojne agencije osnovane od strane jedinica lokalne samouprave, županijske osnovane od strane jedinica regionalne, odnosno područne samouprave, te razvojne agencije određene djelatnosti koje također mogu biti osnovane od strane jedinica lokalne i/ili regionalne samouprave.

Poduzetnički centri su registrirane pravne osobe zadužene za operativno provođenje mjera za razvoj i poticanje poduzetništva na lokalnom i/ili širem području (županija/regija) koji predstavlja središta stručne i edukativne pomoći poduzetnicima radi razvoja poduzetništva u sredinama u kojima su osnovani, dok su poslovni inkubatori registrirane pravne osobe zadužene za pomoć i podršku poduzetnicima u ranoj fazi razvoja poduzetničkih projekata, te pružaju stručnu i edukativnu pomoć za pokretanje poduzetničkih projekata i poduzeća, te njihov brz i održiv razvoj (Sabor Republike Hrvatske, NN 93/13, 114/13,41/41). Kod inkubatora, posebno se izdvajaju, inkubatori za nove tehnologije koji specijalizirani na područja nove (visoke tehnologije), te podržavaju pokretanje i rast inovativnog poduzetništva kroz inkubacijske programe, a i novoosnovanim inovativnim poduzećima sličnog profila i interesa pružaju resurse i profesionalne usluge potrebne za rast i razvoj, za razliku od poduzetničkih inkubatora koji kroz usluge i resurse pružaju podršku poduzetnicima početnicima od prve do treće godine zajedno s poslovnim prostorom.

Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture (Hrvatski sabor, NN 93/2013) uveo je i novi pojam u hrvatsku praksu, a to je poduzetnički akcelerator koji također ima pravnu osnovu, a može biti i u obliku specijaliziranih poslovnih oblika. Najvažnija je razlika što oni pružaju poduzetnicima pomoć u postinkubacijskoj fazi, kada subjekt samostalno nastupa na tržištu, te se nalazi u fazi razvoja i širenja poslovanja na domaćem i stranom tržištu.

Također, Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture razlikuje dvije vrste parkova: poslovne i znanstveno – tehnološke parkove. Poslovni parkovi su registrirane pravne osobe s fizičkim prostorima, zemljištem i resursima za smještaj malih, srednjih i velikih poduzetnika na komercijalnoj osnovi s posebnim fokusom na privlačenje domaćih i inozemnih investicija, dok su znanstveno – tehnološki parkovi trgovačka društva koja se osnivaju radi komercijalizacije znanstvenih rezultata, poticanje suradnje znanstvenika i gospodarstvenika. Definicija je usklađena s onom iz Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, gdje se podjednako definiraju znanstveno – tehnološki parkovi, odnosno znanstveno – tehnološki parkovi (Hrvatski sabor, NN 123/2003).

Još jedan od oblika su i centri kompetencije koji predstavljaju specijalizirane poslovne subjekte koji provode istraživačke projekte razvojnog ili proizvodnog karaktera i razvijaju kompetencije u pojedinim područjima, te s kojim drugi poslovni subjekti mogu ugovoriti usluge istraživanja i razvoja u svrhu jačanja pojedinih industrijskih grana, centri su usmjereni na razvojna i primijenjena istraživanja i njihovu komercijalizaciju, te potporu i jačanje intelektualnog vlasništva unutar specifičnih tematskih područja i grana kompetencije (Sabor Republike Hrvatske, NN 93/13, 114/13,41/41). Europska unija centre kompetencije promatra kao investicije zemalja članica s ciljem povećanja efikasnosti u interakciji između znanstvenika, industrije i javnog sektora (*Triple Helix Model*) u istraživanjima koja promiču ekonomski rast svojom izravnom vezom s industrijskim programima (*CREST Working Group*, 2008). Oni se mogu razvijati u obliku javno – privatnog partnerstva, koje ulaže u istraživanja koja se teško financiraju što u konačnici omogućava da industrija utječe na ekonomski razvoj.

Poduzetnička infrastruktura mora biti opremljena energetsom, komunalnom, prometnom, komunikacijskom infrastrukturom, što je i prikazano tablicom u nastavku (Tablica 1).

Tablica 1: Pregled vrsta infrastrukture s pripadajućim sadržajima

Vrsta infrastrukture	Energetska	Komunalna	Prometna	Komunikacijska
Sadržaj	Struja, javna rasvjeta, plin, plinska podstanica, priključci na javnu mrežu i/ili izgrađena trafostanica i dr energetski priključci.	Opskrba vodom, vodovodne i oborinske instalacije, kanalizacija i odvodnja – fekalna, oborinska, tehnološka, priključci na javnu mrežu	Pristupne ceste, ceste unutar poduzetničke zone, odnosno poduzetničke potporne institucije, parkirališta, utovarne rampe, itd.	Telefonska i internetska, radio, TV mreža i ostalo.

Izvor: izrada autora prema Zakonu o unapređenju poduzetničke infrastrukture (Sabor Republike Hrvatske, NN 93/13, 114/13, 41/41)

U Republici Hrvatskoj prema Zakonu o unapređenju poduzetničke infrastrukture (Sabor Republike Hrvatske, NN 93/13, 114/13,41/41) definira se kako osnivači i upravitelji poduzetničke infrastrukture mogu biti pojedinačne pravne osobe ili konzorcij sastavljen od pravnih subjekata, to jest Republika Hrvatska samostalno ili u suradnji s jedinicama ili tijelima lokalne i regionalne (područne) samouprave ili drugim pravnim osobama, jedinice i tijela lokalne i područne (regionalne) samouprave, visoka učilišta, znanstveni instituti i znanstvene organizacije, strukovne i druge udruge i druge pravne osobe kao osnivači, odnosno upravitelji poduzetničke infrastrukture u Republici Hrvatskoj koje su registrirane za djelatnosti koje unapređuju razvoj poduzetničke infrastrukture i/ili koje se bave i/ili promoviraju istraživanje, inovacije i tehnološki razvoj u poslovnom sektoru.

2.1.2. Definiranje poduzetničkih zona

Što su poduzetničke zone (eng. *entrepreneurial zones*)? Ili pak poslovne zone (eng. *business zones*)? Kako započeti s definiranjem zona, kad postoji terminološki, a u ponekim slučajevima, i pojmovni raskorak u definiranju istih.

Naredna poglavlja bave se razvojem poduzetničkih zona od ideje nastale u Velikoj Britaniji, do američkog kopiranja modela i prilagodbe američkom pravnom okviru i tržištu. Upravo na primjeru ovih dviju svjetskih velesila moguće je uočiti različite modifikacije modela, što će u narednim poglavljima biti i zornije predočeno.

Prve zone nastale su 80-tih godina prošlog stoljeća s ciljem rješavanja problema siromašnih područja, koji su gospodarski neaktivni i socijalno ugroženi. Taj prvi prijedlog poduzetničkih zona u Velikoj Britaniji temeljio se na tome da privatnici preuzmu glavnu ulogu u ekonomskom razvoju, da se ukinu barijere za mobilnost radne snage, te da se pojednostavi i smanji državna regulacija. Naime, zonama se željelo osigurati fizičko i ekonomsko oživljavanje u područjima koja nisu reagirala na tradicionalne urbane i regionalne instrumente politike, kao i na sile tržišta (Potter i Moore, 2000.). Kako su zone u Velikoj Britaniji otvarane u nekoliko faza, tako su i prolazile kroz modifikaciju prvotnog modela. Danas se poduzetničke zone u Engleskoj definiraju kao označena područja koja omogućavaju porezne olakšice i Vladinu potporu tvrtkama u zonama, pa su idealne za nove ili rastuće tvrtke, kojima garantiraju 100 % popusta na porez na poslovne nekretnine (do 275.000 £ po tvrtki u petogodišnjem razdoblju), pojednostavljuju planiranje jedinicama lokalne samouprave kroz Lokalne razvojne odredbe koja dodjeljuju automatske dozvole za određeni vid razvoja (npr.

nove industrijske zgrade ili prenamjena postojećih) unutar definiranog područja, imaju Vladino dopuštenje o super brzom širokopojasnom pristupu u cijeloj zoni, i ako je potrebno, financiran javnim sredstvima, te stopostotno povećane kapitalne (porezne) olakšice tvrtkama koje ulažu u postrojenja i strojeve (Greenhalgh et al., 2013.).

U Sjedinjenim Američkim Državama poduzetničke zone (*enterprise zones*) najprije su bile osnivane kao savezni programi, koji bi trebali pomoći problematičnim unutarnjim dijelovima grada, pa su tako postale krucijalne u državnim programima poticanja, posebice u siromašnim područjima. I državni i lokalni programi poduzetničkih zona uglavnom se baziraju na različitim poreznim instrumentima, kao što su: smanjenje poreza na imovinu, izuzeće od poreza na promet i odbitak od poreza na dohodak, krediti i izuzeća za stvaranje radnih mjesta, za kapitalna ulaganja ili stvaranja prihoda u zonama (Peters i Fisher, 2002.) Također, u to vrijeme uvelike se i raspravljalo o važnosti malih poduzeća, pa je tako Butler (1984.) smatrao kako je američki model bio više socijalno osjetljiv i više okrenut malim poduzećima, te stvaranju novih radnih mjesta, a ne samo preseljenju radnih mjesta, odnosno relokaciji istih. S vremenom su se zone u Sjedinjenim Američkim Državama mijenjale, bile uključivane u različite zakone i programe, mijenjale i nazive. Tako su Kemp – Garcia u Kongresu predlagali poduzetničke zone (Benjamin, 1981.), što se u vrijeme predsjednika Busha i nastavilo. Naime, i on i njegov prethodnik Regan bili su zagovornici poduzetničkih zona. U vrijeme predsjednika Clintona na federalnoj se razini javlja pojam *empowerment* zona, dok u vrijeme Obame, *promises zones*, modifikacije pojma poduzetničkih zona, što je u nastavku i pojašnjeno. No, neovisno o federalnoj razini, diljem Sjedinjenih Američkih Država otvarale su se zone, koje su bile pod nadležnošću države, odnosno lokalnih vlasti, pa ne čudi i varijacija nazivlja i uvjete koji se razlikuju od zone do zone.

Ipak, i u Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji zone se osnivaju s ciljem razvoja siromašnih, ekonomski depresivnih područja, te se povlastice za poduzetnike unutar zone uglavnom odnose na porezna rasterećenja. U obje države, poduzetničke zone su bile dio urbanih politika.

U Republici Hrvatskoj se do izlaska Zakona o unapređenju poduzetničke infrastrukture također, tijekom godina, primjenjivalo različito nazivlje za poduzetničke zone. Neki su i praksu nastavili i danas, pa se tako uz pojam poduzetničke zone nalaze i pojmovi – „poslovna“ zona npr. Poslovna zona Ivanec (Grad Ivanec), Poslovna zona Kaštelir Labinci (Općina Kaštelir - Labinci). Zanimljivo je kako je pojam „zone malog gospodarstva“,

odnosno „poslovne zone“, krovni pojam prema Vodiču za mala i srednja poduzeća (2003.) izdanom od strane tadašnjeg Ministarstva za obrt, malo i srednje poduzetništvo i Hrvatske gospodarske komore koji obuhvaća poduzetničko - obrtničke zone, industrijske zone, specijalizirane zone i slobodne zone.

Naime, zone malog gospodarstva/poslovne zone omogućuju poduzetnicima poslovni prostor, kao i zajedničko korištenje potrebne infrastrukture, te se dijele na: specijalizirane zone - tehnološki centri/parkovi, inkubatori, centri za transfer tehnologije i zone specijalizirane za određene djelatnosti; industrijske zone - veća područja s velikom koncentracijom industrije u kojima prevladavaju velika poduzeća; poduzetničko - obrtničke zone u koje spadaju područja s velikom koncentracijom prvenstveno malih poduzeća; 4. slobodne zone – prema Zakonu o slobodnim zonama dio teritorija koji je posebno ograđen i označen, te u kojemu se gospodarske djelatnosti obavljaju uz posebne uvjete (Ministarstvo za obrt, malo i srednje poduzetništvo, HGK, 2003.).

Nadalje, uz poslovne zone, spominje i pojam zona male privrede, npr. Zona male privrede Pakrac (Grad Pakrac), Zona male privrede Valpovo (Grad Valpovo), Zona male privrede Galižana (Grad Vodnjan), gospodarske zone npr. Gospodarska zona Jalševac (Grad Jastrebarsko), Gospodarska zona Ravča (Grad Vrgorac), Gospodarska zona Antunovac (Općina Antunovac). Ovdje su navedeni samo neki od primjera kako se javlja mnogo istoznačnica kod poduzetničkih zona od poslovne zone, zone male privrede, pa sve do gospodarske zone.

S obzirom na to da je nakon izlaska Zakona o unapređenju poduzetničke infrastrukture (2013.) točno definirano što je to poduzetnička zona, te izlaskom i Registra poduzetničke infrastrukture Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta (2014.), gdje se javlja pojam poduzetničke zone, postoji mogućnost unificiranja pojmova.

Istovremeno, diljem država bivše Jugoslavije, koje su izlaskom iz tranzicije krenule u osvajanje tržišta, i utrku postizanja ekonomskog rasta, svoje mjesto našla su i mala i srednja poduzeća. Tablica u nastavku prikazuje razlikovanje nazivlja poduzetničke zone, kao i definicije u različitim zemljama Zapadnog Balkana. Počevši od Hrvatske, Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture iz 2013., ih definira kao zone u kojima se odvija gospodarska djelatnost, te koje moraju biti opremljene prometnom komunalnom i energetsom infrastrukturom. Zakon spominje o kojoj vrsti gospodarskih subjekata, prema veličini, su namijenjene.

Tablica 2: Razlike u poimanju poduzetničkih zona u zemljama Zapadnog Balkana

Država	Definicija
Bosna i Hercegovina	Poduzetničko – obrtne zone su područja s visokom koncentracijom malih i srednjih poduzeća. Opremljene su s komunalnom infrastrukturom. Cilj je zapošljavanje i povezivanje subjekata unutar zone.
Hrvatska	Poduzetničke zone definirane su prostornim planovima, te obavljaju različite poslovne i gospodarske aktivnosti. Glavna karakteristika je dijeljenje infrastrukture između poslovnih subjekata.
Makedonija	Poslovne zone su zone ograničenog prostora u kojem su smještene određene gospodarske aktivnosti. One su oblik poduzetničke infrastrukture koja je regulirana izgradnjom i namjenski uređena. Također, koriste je mnogobrojna poduzeća i poduzetnici. Omogućava poduzetnicima poslovni prostor, administrativne, financijske, tehničke i ostale usluge.
Slovenija	Poslovne (poduzetničke) zone su različiti oblici prostorne koncentracije poslovnih aktivnosti koje povećavaju broj poduzeća i drugih organizacija. Ono omogućavaju brži i lakšu sistematizaciju poslovanja, te nude različite administrativne, organizacijske, logističke i druge usluge poduzećima. Industrijske, trgovačke, logističke i slične zone, ovise o aktivnostima koje se u njima obavljaju.
Zajedničke karakteristike	Poduzeća/poduzetništvo, zajednička infrastruktura, pojednostavljenje poslovnog procesa, povezivanje.

Izvor: Šugar, Kontošić (2013.), Solving the Puzzle of Entrepreneurial Infrastructure: The Role and Interpretation of the Concept in Croatia and Western Balkans. *Proceedings of The 6th International Scientific Conference: The Changing Economic Landscape: Issues, Implications and Policy Options; Economic in Crisis–The Crisis of Economics*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile

Kao što se i nazivom razlikuju, tako se i razlikuju i definicijski, no kao što je u gornjoj tablici sumirano, sve definicije imaju zajedničko da poduzetničke zone na ograničenom području okupljaju poduzetnike (najčešće male i srednje) koji na raspolaganju imaju osiguranu potrebnu infrastrukturu, koju zajednički dijele, što im, među ostalim, pojednostavljuje poslovni proces. Poduzetničke zone omogućuju i povezivanje poduzetnika kroz poslovne aktivnosti, što ponovno pojednostavljuje proces, s obzirom da se potencijalni poslovni partneri nalaze u blizini. U slučaju Bosne i Hercegovine, izraz zone se koristi za označavanje poduzetničke infrastrukture, dok se specijalizirane zone odnosi na inkubatore, tehnološke parkove/centre, centre za transfer tehnologije. Industrijske/poduzetničke zone su one sa velikom koncentracijom velikih tvrtki, dok su poduzetničko-obrtne zone s velikom koncentracijom malih i srednjih poduzeća (Hadžić et al. navedeno u Šugar i Kontošić, 2013.).

Zajedničko svim spomenutim zonama, uključujući i one u Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji, bilo bi okupljanje poduzetnika, u za to predviđenom području, s ciljem poticanja ekonomskog razvoja temeljnog na poduzetništvu uz razne poticaje i olakšice osigurane od strane osnivatelja (jedinca lokalne samouprave ili država).

Težnja njihovu otvaranju jasnija je ako se promotre ciljevi poduzetničkih zona prema Kolakoviću (2006.):

- otvaranje novih radnih mjesta,
- povećanje broja konkurentnih poduzetnika,
- poticanje gospodarskog razvoja na određenom području,
- poticanje razvoja poduzetništva kao pokretačke snage lokalnog i regionalnog održivog gospodarskog razvoja,
- poticanje investicija,
- povećanje udjela proizvodnje u ukupnom gospodarstvu,
- dugoročno rješavanje potrebe poduzetnika za poslovnim prostorom,
- omogućavanje zajedničkog korištenja pripremljene infrastrukture,
- povezivanje poduzetnika smještenih na istom prostoru,
- omogućavanje gradskim i seoskim naseljima da se razvijaju kao cjeline te tako čuvaju svoje zemljište i druge prirodne resurse.

Time je jasno istaknuta važnost poduzetničkih zona, koje kao dio poduzetničke infrastrukture koja njima postaje bogatija, omogućuje kreiranje poduzetničke ekonomije s poduzetničkom klimom (Kružić, 2008.).

2.2. Razvoj poduzetničkih zona

Profesor Peter Hall (1932. – 2014.) sa Sveučilišta Reading zaslužan je za razvoj poduzetničkih zona. Iako se začeci samog koncepta poduzetničkih zona mogu vidjeti u slobodnim zonama ili izvoznim zonama (slobodan prijevod od „export processing zone“) koje su prvi puta osnovane 1959. godine u Zračnoj luci Shannon u Irskoj. Odmah nakon toga, tijekom 60-tih i 70-tih godina kreću njihova otvaranja po svijetu, pa su nedugo nakon Irske svoju zonu dobili i Tajvan i Južna Koreja (Jones, Dunse i Martin, 2003). Kina je u kasnim 70 - tima, te ranim 80 – tima razvila koncept specijalnih gospodarskih zona. Primjer Kine slijedile su i bivše sovjetske republike centralne i istočne Europe tijekom kasnih 80–tih, odnosno u ranim 90–tima. Kod ovih se zona uočavaju neke karakteristike poduzetničkih zona, samo što one pokušavaju ispuniti i ciljeve koji se odnose i na izvozne karakteristike poduzeća koja posluju unutar njihovog područja, pa je tako ulaz materijala i strojeva za proizvodnju koji je namijenjena izvozu, oslobođen carinjenja. Nadalje, postoji cijeli niz financijskih poticaja stranim i domaćim proizvođačima, kao što su: jeftini najam zemljišta i zgrada, smanjena porezna davanja, praktična infrastruktura i usluge itd. (Rabbani, 1983; UNCTAD, 1983; Wong and Chu, 1984 navedeno u Chen 1995).

Što je doista moglo biti inspirativno Peteru Hallu, koji 1977. potaknut brzim ekonomskim razvojem azijskih slobodnih luka Hong Konga i Singapura (čije su predispozicije pokazivale nešto sasvim suprotno, s obzirom na to da ti gradovi – države nisu imali prirodnih resursa) razvio koncept poduzetničkih zona kao posljednju mjeru u rješavanju problematike siromašnih gospodarstava, koja bi se trebala primjenjivati u jako malom broju slučajeva (Weiner, 1984). Mjera je bila alternativa ondašnjoj britanskoj strategiji razvoja gospodarstava. Kako su zone bile novina, profesor Hall je predložio prvotno uvođenje malih eksperimentalnih zona koje bi oživjele gospodarstva gradova. Zone bi bile smještene u dijelovima grada koji su najmanje gospodarski aktivni, te u kojima postoje socijalni problemi (tzv. *inner cities*¹).

¹ “Područja blizu centra grada koja se posebno vezuju uz socijalne i ekonomske probleme.” (Oxford Dictionaries, n.d.(a))

Područja bi bila otvorena za sve vrste inicijativa s minimalnom kontrolom i to s ciljem „stvaranja“ inačice Hong Konga 50-tih i 60-tih godina prošlog stoljeća, u britanskim gradovima kao što su Liverpool i Glasgow (Hall, 1977). Kako bi se omogućio funkcioniranje slobodnog tržišta sa što manjim uplitanjem država, Hallov prijedlog sadržavao je tri temeljna dijela: dozvolu privatnim tvrtkama da preuzmu glavnu ulogu u ekonomskom razvoju, ukidanje barijera za mobilnost radne snage, te pojednostavljenje i smanjenje državnih regulacija.

2.2.1. Razvoj poduzetničkih zona u Ujedinjenom Kraljevstvu Velike Britanije i Sjeverne Irske

Ideju o poduzetničkim zonama je Sir Geoffrey Howe (1926. – 2015.), član Britanskog parlamenta oblikovao tako da bude politički prihvatljiva, uzevši u obzir tadašnji politički i gospodarski kontekst. Naime, poduzetničke zone su predstavljene kao simbol ekonomskog liberalizma i *laissez-faire*, jer slobodno tržište donosi prosperitet, pa je uplitanje države i njezine intervencije i subvencije, to što šteti razvoju zemlje i uzrokuje ekonomsko propadanje. Naime, Velika Britanija se suočavala za gospodarskim padom nakon dugog razdoblja kontrole javnog sektora i pretjeranih regulacija, pa je stoga prijedlog osnivanja poduzetničkih zona bio, kao što je već navedeno, alternativa ekonomskoj politici Vlade, s obzirom na to kako su zone trebale biti središta inoviranja, gdje bi se generirala iskustva dobre prakse, koja bi se onda mogla drugdje koristiti. Naime, prema Masseyu (1982.) poduzetničke zone obuhvaćaju pojmove kao što su poduzeće, inovacija, tehnologija, nezavisne male tvrtke, rizik i pothvat. O ideji koja je bila politički oblikovana svjedoče i točke prijedloga sir Geoffreya Howea prema kojima bi svakako glavnu ulogu u vođenju ekonomskog razvoja imali poduzetnici, odnosno privatni sektor, te bi bila dozvoljena mobilnost radne snage, i bile bi smanjenje državne regulacije (Hall, 1977.). To je u biti bila suprotnost politici koja se temeljila na mnoštvu regulacija, a nije pokazivala gospodarske rezultate. Također, prema sir Geoffreju Howeu program osnivanja poduzetničkih zona uključivao bi područja površine jedne kvadratne milje, obustavu kontrole korištenja javnih površina, jer bi se one ustupale privatnom sektoru, ukidanje kontrole rente, ukidanje ili smanjenje poreza na nekretnine i dobit, povoljni porezni tretman i ukidanje regulacija minimalnih plaća (Butler, 1991). Prva poduzetnička zona najavljena je u Parlamentu 1978. godine u području oko dokova u Londonu.

Kontekst njihova nastajanja obilježen je djelovanje radničke stranke 60-tih i 70-tih godina što je utjecalo na politička zbivanja. Tako je usvojen niz socijalnih i pro-radnih politika koje su sprječavale poticanje investicija. U tom razdoblju sindikati su se počeli osjećati snažnima, te se organiziraju štrajkovi pod okriljem zakona koji štiti minimalnu plaću, daje pravo na štrajkanje i kolektivno pregovaranje. No, posljedica tako socijalno osjetljive zemlje, bili su visoki porezi za osiguranje socijalnih programa. Također, poduzimane su razne mjere za spašavanje gospodarstva, među ostalima, Vlada je nacionalizirala industrije u padu kao što su željeznice, rudnici ugljena, automobilska industrija, usluge i telekomunikacije. Vođena je politika policentričnog razvoja koja je davala priliku manje razvijenim regijama. Sustav kontrole zemljišta bio je strogo centraliziran zbog prethodno spomenute nacionalizacije i visokih poreza na nekretnine. Bilo je to vrijeme slabe mobilnosti radne snage zbog programa javnog stanovanja i stroge kontrole najma.

Stoga, predstavljanje ideje o poduzetničkim zonama u Parlamentu od strane sir Geoffreya Howea došlo je pravovremeno, kada je bio očit neuspjeh Vlade koja je zadirala u gospodarstvo i kada se osjećala potreba za alternativom. Naime, Vladini programi pokazali su se neuspješnima, te se nije uspjelo sa sprečavanjem propadanja, zapuštanja gradova (*urban/city decay*²). Ono što je razočaravalo je da, gospodarska politika nije uspjela gradove poput Glasgowa, Birminghama, Manchestera, Liverpoola, Newcastlea i istočnog Londona, te onih u Južnom Walesu spasiti od pada broja stanovnika, odnosno smanjenja populacije i pada cijena nekretnina iz 19. stoljeća.

Ideja poduzetničkih zona zagovarala je privatne investicije i volontiranje, te smanjenje poreza i smanjenje državnih regulacija. Ono što je također išlo u prilog usvajanju „poduzetničkih zona“ bio je uspon Margaret Thatcher, i prevlast njene Konzervativne stranke u Parlamentu 1979. godine. Ideja neuplitanja države u gospodarstvo, tržište, išla je u prilog postavkama liberalizma i politici Margaret Thatcher, pa uskoro, poduzetničke zone postaju najvažniji urbani program u Velikoj Britaniji.

Važno je napomenuti kako se program uspostavljanja poduzetničkih zona kroz 20. i 21. stoljeće u Velikoj Britaniji provodio u nekoliko faza, a prva je bila upravo u vrijeme Margaret Thatcher. Prvi Zakon o poduzetničkim zonama donesen je 1980. Tako je 1981. uspostavljeno 11 poduzetničkih zona (eng. *enterprise zones*), koje nisu zauzimale veliko područje, te su smještene u zapuštenim ili nedovoljno razvijenim područjima gradova ili napuštenim

² „Propadanje zgrada i infrastrukture u urbanom području.” (Oxford Dictionaries, n.d.(b)).

područjima uz dokove. Stvarane su i granice kako bi se odvojila rezidencijalna područja i kako bi se ograničila kontrola lokalnih vlasti.

S ciljem privlačenja što većeg broja investitora, te oživljavanja gospodarstva, poticaji su u područjima poduzetničkih zona uključivali: izuzeće od poreza na nekretnine, kao i poreza na dobit, izuzeće od porez na dobit za zemljišne transakcije, te je i pojednostavljena regulacija korištenja zemljišta. Osim ovih, uvedeni su i neki poticaji manjeg opsega, ponovno s ciljem oživljavanja ekonomije, pa tako: izuzeće plaćanja poreza na edukaciju zaposlenika, odobravanje procesa kako bi poduzeća postala efikasnija, oslobođenje od carina i smanjenje različitih statistika koje su obavezne prema državi (PA Cambridge, 1984.)

Već tada se donekle promišljalo o važnosti edukacije radnika, pa su korisnici zone bili oslobođeni plaćanja naknada za edukacije zaposlenih, oslobođeni carina, pojednostavljen je postupak ishodovanja dozvola za rad i oslobođeni su djela statističkih izvještaja prema državi (PA Cambridge, 1987).

Prema Andersen (1990.) od Howeovog prijedloga poduzetničkih zona udaljilo se već pri osnivanju prve. Naime, ne samo što su se tvrtke koje su se nalazile u zoni i dalje natjecala za postojeće subvencije, nego su dodane i nove. Ne da se smanjila državna intervencija, nego su se i subvencije povećale.

Godine 1980. godine Aktom lokalne uprave, planiranja i zemljišta definirano je osnivanje zona u narednom desetogodišnjem razdoblju, pa je tako bilo osnovano 38 zona diljem Velike Britanije (*London Chamber of Commerce and Industry* (LCCI), 2011.) U dvije faze tijekom 80-tih osnovano je 23 zona, 1981./1982. (u područjima s visokom stopom nezaposlenosti i s pomanjkanjem fizičke infrastrukture) i 1983./1984. (u manjim urbanim područjima koja nisu bila zanimljiva privatnom sektoru). Njih još 15 osnovano je temeljem *ad hoc basis up* modela do 1996. godine kao odgovor na zatvaranje industrija u gradovima koji su o njoj bili ovisni (*London Chamber of Commerce and Industry* (LCCI), 2011). Ono što se mijenjalo iz prijelaza 80-tih u 90-te godine jesu odrednice koje se dotiču poreznih mjera i restrikcija glede vrste djelatnosti unutar zona. Za razliku od Republike Hrvatske, zone u Ujedinjenom Kraljevstvu vremenom gube status, što je slučaj i s gore spomenutim zonama iz tog vremena.

U govoru Konzervativne stranke na njihovoj proljetnoj konferenciji 2011. godine, u sklopu Plana rasta, kancelar George (*London Chamber of Commerce and Industry* (2011.)) najavio je planove o osnivanju novih poduzetničkih zona u područjima koja nisu bila uzeta u prijašnjim desetogodišnjim planovima. Ubrzo je plan o osnivanju novih 24 zona, postao dio Proračuna

2011. godine zajedno s Planom rasta, što se i ostvarilo u proljeće 2012. Zone iz 2012. dio su Nacionalne strategije rasta, te kao što je i najavljeno, uključuju i dosad zanemarena područja. Naime, za razliku od prethodnih zona one se osnivaju i u prosperitetnim područjima, a ne samo u onima koja su ekonomski depresivna. Program je jako dobro bio prihvaćen od strane lokalnih vlasti s obzirom na to da je riječ o promociji ekonomskog rasta i povećanju broja zaposlenih. S druge strane, Fothergill (2013.) govori kako je ta generacija poduzetničkih zona imala slabiji poticajni paket od onih prijašnjih, baziran na kraćem periodu.

U proljeće 2015. najavljene su još 2 poduzetničke zone, ali uskoro je izašao i natječaj za novu generaciju zona, što je u jesen 2015. rezultiralo s proglasom otvaranja 18 novih poduzetničkih zona i proširenjem 8 postojećih (ukupno 44 zone). Proračun iz 2016. najavio je 4 nove zone i proširenje pojedinih postojećih.

Sumarno, tijekom 2012. do 2017. godine, broj zona se u Engleskoj popeo na 48. Zone su izgrađene s ciljem jačanja uspjeha postojećih zona, te su privukle 2,6 milijardi funta privatnih investicija i više od 700 novih poduzeća, što bi značilo 29 000 radnih mjesta od 2012. godine (*Department for Communities and Local Government i Andrew Percy, 2017.*).

Škotska i Wales slijede primjer Engleske, s 4 poduzetnička područja (eng. *enterprise areas*) koja se prostiru na 15 lokacija u Škotskoj, te na 7 poduzetničkih zona u Walesu. U Sjevernoj Irskoj se tek započelo s pilot projektom (Ward, 2016.). Škotska je inovirala engleski program, te je odlukom iz 2012. svoje poduzetničke zone preimenovala u poduzetnička područja, kako bi se definirala ključni sektori rasta: Life Science, Područje niskog ugljena / Obnovljivo sjeverno područje, Područje niskog ugljena / Obnovljivo istočno područje i Područje opće proizvodnje i rastućeg sektora. (Nicol, 2012.). U 2017. godini Wales je brojio 8 zona, a svaka je bila usmjerena u drugo područje poslovanja (npr. energiju, proizvodnju) (Welsh Government, 2017.).

Osnivanje zona podržava britansku industrijsku strategiju stvarajući poticajno poduzetničko okruženje i pomažući poduzetnicima da stasaju na tržištu. One potiču rast, stvaraju nova poduzeća, i radna mjesta, kroz pojednostavljenje planskih procedura i snižavanje troškova poslovanja. Sukladno tome, od zona profitira i nacionalna ekonomija, lokalna zajednica i poduzetnici.

Da Velika Britanija ne misli odustati od modela poduzetničkih zona, svjedoči i činjenica kako su tijekom 2012. pokrenuti i pilot projekti specijaliziranih poduzetničkih zona: sveučilišne poduzetničke zone – koje ohrabruje klastere visoko tehnoloških tvrtki da se lociraju u blizini

sveučilišta i s njima surađuju, kao i što ohrabruju sveučilišta da surađuju s poduzetnicima s ciljem poticanja inoviranja i lokalnog ekonomskog rasta, i prehrambene poduzetničke zone – koje se baziraju na hrani i poljoprivredi (Ward, 2016.).

2.2.1.1. Upravljanje zonama u Ujedinjenom Kraljevstvu Velike Britanije i Sjeverne Irske

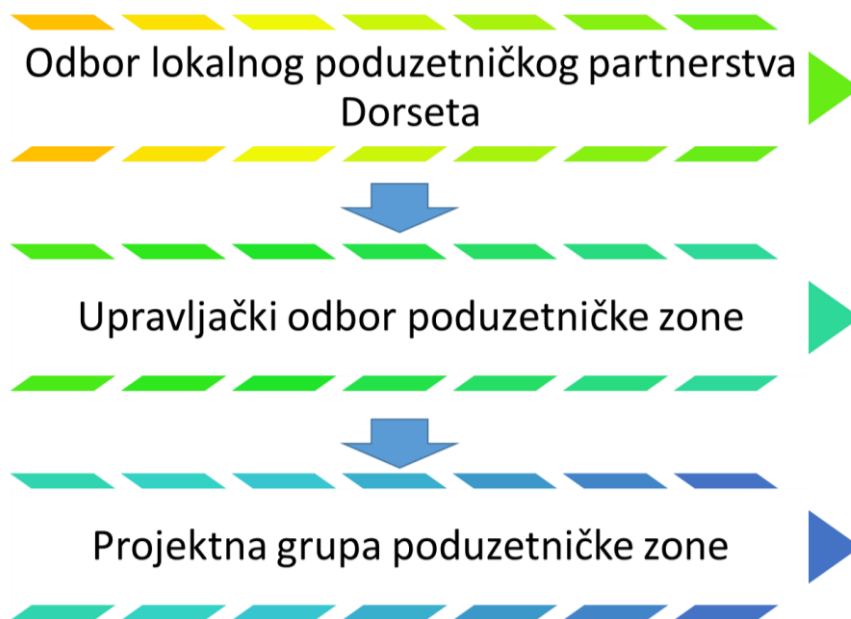
Prve zone koje su u drugoj polovici prošloga stoljeća osnovane u Velikoj Britaniji vezivane su uz „*zone authority*“, što je u stvari naziv za lokalni savjet ili razvojnu korporaciju koja je funkcionirala i u domeni promocije, odnosno poticanja vanjskih i unutarnjih ulaganja, ili je za to zadužila neku agenciju, s istim ciljem promoviranja zone (Potter i Moore, 1999.). Inače, većina zona je bila pod vodstvom lokalnih vlasti, pod centralnom direktivom Odjela za okoliš (Anderson, 1990., str. 473) koje odabiru područja i stvaraju planove.

Također, u literaturi je zanimljiv primjer *London Docklands Enterprise Zone*, kojom je upravljala urbana razvojna korporacija (*Urban development corporation*), preciznije *The London Dockland Development Corporation*, što joj je omogućilo još neke povlastice i dobivanje trećine svih sredstava namijenjenih poduzetničkim zonama (Anderson, 1990.). Urbane razvojne korporacije bile su dio Vladine, tada konzervativne, ekonomske strategije za obnovu koja je pokušavala kroz poduzetničke zone potaknuti ekonomski rast, odnosno „obnoviti područja kroz efikasnu upotrebu zemljišta i građevina, poticati razvoj postojećih i novih industrija i trgovine, stvarati atraktivno okruženje i osiguravati da kućanstva i socijalne usluge budu dostupne kako bi potakla ljude na život i rad u tom području“ (*Local Government, Planning and Land Act 1980.* u Imrie, R. i Thomas, H. (urednici), 1999.). Urbane razvojne korporacije bile su izvorno odgovorne središnjoj državi, te su tako bile financirane kroz državne potpore. Ono što ih čini zanimljivima je djelokrug ovlasti koji im omogućuje preuzimanje kontrole planiranje lokalnim vijećnicima, stjecanje i vraćanje zemljišta, mogućnost obnove starih zgrada i poboljšanje infrastrukture. U počecima su urbane razvojne korporacije djelovale u blizini poduzetničkih zona, a negdje je bio slučaj da dolazi do djelomičnog ili potpunog preklapanja između područja u kojima imaju ovlasti. Urbane razvojne korporacije uklapaju se u Howeov model, da bi poduzetničke zone trebale biti administrirane od strane neizabranih, već centralno postavljenih odbora, što predstavlja dobra način da se zaobiđu lokalne vlasti (Tym, 1984). Što je u konačnici i izazvalo negativne reakcije znanstvenika, posebice s aspekta londonskih dokova (Andersen, 1990., Raco, 2002.),

no s druge strane smatrane su generatorima promjena s aspekta ekonomskog, socijalnog i političkog utjecaja (Roberts i Sykes, 1998.), te i uspješnima u tome (Imrie i Thomas 1999., 25.str., Cochrane, 1999.).

U 2012. godini vlada Konzervativno-liberalne demokratske koalicije oživjela je koncept poduzetničkih zona, ponovno u pokušaju poticanja gospodarskog rasta i stvaranja novih radnih mjesta na određenim područjima. U konačnici, to je rezultiralo s 24 nove poduzetničke zone. Usporedno s 1980., poduzetničkim zonama upravljaju lokalne vlasti, no kroz koncept lokalnih poduzetničkih partnerstava (*Local Enterprise Partnership – LEP*). Ta partnerstava predstavljaju nova subregionalna partnerstva između lokalnih vlasti i poduzeća koja planiraju, koordiniraju i implementiraju koncept poduzetničkih zona. Partnerstva su važna zbog osiguravanja konsenzusa na lokacijama gdje se nalaze poduzetničke zone, a tome ide u prilog predstavljanje i zastupanje lokalnih poduzeća u odboru. Stoga oni igraju ključnu ulogu u definiranju gospodarskih lokalnih prioriteta i definiranju aktivnosti koje su važne za postizanje ekonomskog rasta i otvaranje lokalnih radnih mjesta (BIS i DCLG, 2010.). One su uvedene nakon ukidanja regionalnih razvojnih agencija, 2011. godine, koje su bile odgovorne za regeneraciju, regionalnu konkurentnost i razvoj kompetencija. Za razliku od njih lokalna poduzetnička partnerstva vođena su poduzetništvom i lokalnom odgovornošću (Hertfordshire LEP, n.d. a). U nastavku je prikazan model upravljanja poduzetničkom zonom, na primjeru poduzetničke zone Dorset (Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske).

Slika 6: Model upravljanja poduzetničkom zonom na primjeru poduzetničke zone Dorset

Izvor: obrada autorice prema Dorset LEP (n.d.). Dostupno na: <http://dorsetlep.co.uk/governance/sub-groups/enterprise-zone-governance> Pristupljeno: 15.12.2017.

Prema gornjoj slici (Slika 6.), na vrhu hijerarhije nalazi se odbor lokalnog partnerstva, ispod kojeg slijedi upravljački odbor poduzetničke zone koji je osnovan kako bi strateški usmjeravao navedenu poduzetničku zonu. Zadnja razina pripada projektnoj grupi koja je odgovorna za upravljanje na dnevnoj bazi. Uz to, upravljački odbor je odgovoran za razvoj, koordinaciju i ispostavu plana implementacije, rješavanje, ublažavanje rizika visokih stopa, kao i konflikata koje ne može savladati projektna grupa, kvartalno izvještavanje o poslovanju i napredovanju odbora lokalnog poduzetničkog partnerstva. Projektna grupa, pak, razvija plan implementacije, vodi i upravlja ključnim poslovnim aktivnostima, održava progres i izvještava. Inače poduzetnička zona pod nazivom Inovacijski park Dorset, je mjesto izvrsnosti koja osnažuje pomorstvo, obranu i energetske tehnologije (Dorset LEP, n.d.). Ostale zone u posljednjoj fazi njihova osnivanja imaju jednak ili sličan model upravljanja (Liverpool LEP, n.d., Hertfordshire LEP, n.d. b). U Škotskoj i Walesu postoje modeli koji ne obuhvaćaju lokalna poduzetnička partnerstva, no, ponovno funkcioniraju kao vid suradnje između Vlade i privatnog sektora.

2.2.2. Razvoj poduzetničkih zona u Sjedinjenim Američkim Državama

Ideja o poduzetničkim zonama išla je u prilog konzervativnim političarima, pa se o njima počinje raspravljati i u Sjedinjenim Američkim Državama, odnosno o njihovoj prilagođenoj verziji američkom tržištu, 70-tih godina prošloga stoljeća. Tako se 1979. konzervativno tijelo stručnjaka (*think tank*³) i Heritage Foundation dublje posvetilo toj ideji (Butler, 1979.). Naime, Butler je pod dojmom Hallove ideje, te zaštite Heritage Foundationa medijski promovirao poduzetničke zone u razdoblju od 1979. – 1980. što je obuhvaćalo 16 članaka u 31 novinama. Člancima se nastojalo promovirati koncept kroz povezivanje poduzetničkih zona s Hallom, Thatcher, Howeom. Članci su u manjem dijelu vezani i za Heritage Foundation i Butlera. Butler je kao analitičar politike poduzetničkih zona koja je njegovim nastojanjima imala karakteristike i ciljeve neoliberalizma, deregulacije i smanjenja poreza, vezivao uz komunitarizam. Nekako su svi političari desnice uvidjeli priliku u poduzetničkim zonama, a ironično je kako je sam Hall bio socijalist, pa i ne čude Howeove dvojbe tijekom obraćanja s novim konceptom Margaret Thatcher (Weaver, 2016a.).

Prvog svibnja 1980. godine, zastupnik Jack Kemp (kasnije tajnik Ministarstva za kućanstva i urbani razvoj) predstavio je prijedlog zakona Kongresu, odnosno isti dao na diskusiju, o osnivanju poduzetničkih zona u Sjedinjenim Američkim Državama. Već u prvom navratu zakon su podržala 24 republikanaca. Drugi prijedlog zakona o poduzetničkim zonama podržan od strane zastupnika i demokrata Roberta Garcije uslijedio je nedugo zatim. Naime, Garcia kao predstavnik siromašnog Južnog Bronxa, vidio je u poduzetničkim zonama priliku za poboljšanje situacije koja je ondje vladala. Tako je tog istog ljeta, preciznije u lipnju 1980. (Benjamin, 1980.), u Kongresu predstavljen prvi dvostranački prijedlog, podržan zajedničkim naporima Republikanaca i Demokrata. Ovi prijedlozi, nazvanim Kemp-Garcia prema zastupnicima koji su ih iznijeli, imali su za cilj poboljšanje, odnosno sitne ispravke Zakona o prihodima iz 1954. godine. Naime, željelo se ići u smjeru stvaranja poreznih poticaja za pojedince, ali i poduzetnike koji se nalaze u nerazvijenim područjima.

Ako se uspoređuje britanski i američki model, naziru se ipak u američkom veća doza socijalne osjetljivosti i zaštite radničkih prava, jer se u konačnici sve temelji na strukturi poreza koja bi trebala biti takva da stimulira nove poduzetničke poduhvate koji su smješteni u poduzetničkim zonama. To je u konačnici i teško usporedivo s britanskim modelom koji

³ Stručno tijelo sastavljeno kako bi davalo savjete vezane uz važne političke i ekonomske probleme. (Oxford Dictionaries, n.d.(c))

doista daje veliku slobodu poduzetnicima u tim područjima, pa nisu obavezni voditi brigu o minimalnoj plaći, radničkim pravima, okruženju u kojem se nalaze ni sigurnosti. Prijedlog zakona je također propisivao ključne uvjete osnivanja zona u određenom području što je uključivalo visoke stope nezaposlenosti ili veliki broj obitelji koje žive ispod praga siromaštva. Ono što je još definirano prijedlogom odnosi se na način njihova osnivanja i oblikovanja koji bi bio prepušten Ministarstvu trgovine na zahtjev državne ili lokalne uprave. Prijedlog također navodi kako bi ako se neko područje proglasi poduzetničkom zonom lokalna uprava trebala konstantno smanjivati stopu poreza na nekretnine, socijalnog poreza za većinu zaposlenika i poslodavaca, ali i poreza na kapitalnu dobit i prihode tvrtke (Benjamin, 1980.).

Tako se početkom osamdesetih godina prošloga stoljeća, u vrijeme predsjednika Ronalda Reagana (Bird, 1989.), uvelike raspravljalo o poduzetničkim zonama jer je bilo potrebno riješiti problematiku visoke stope nezaposlenosti uzrokovane deindustrijalizacijom i smanjenjem efikasnosti. Naime, predsjednik Reagan je bio pobornik neoliberalizma što se očitovala u monetarnoj politici, smanjenjima poreza i deregulaciji, te jasno određenom smjeru makroekonomije. To da se zalaže za uvođenje poduzetničkih zona govori i njegova izjava tijekom predsjedničke kampanje: „Oni koji vide siromaštvo i nezaposlenost kao trajne probleme naših gradova, ne razumiju kako se siromašni mogu brzo uspjeti na ljestvici uspjeha u našem gospodarstvu. No, kako bi se kretali po ljestvici, prvo na nju moraju doći. A to je koncept iza poduzetničkih zona“ (Yardley, 2014.). U vrijeme njegova predsjedanja javili su se i pobornici i protivnici poduzetničkih zona, no, posebice se kod pobornika isticao argument kako su porezi, zakonske uskladbe, zahtjevi za licenciranje, stvorili nepoticažno investicijsko ozračje (Sternlieb, 1981.), pa bi ukidanje ili smanjenje javno sektorskih zabrana i pružanje financijskih poticaja u posebnim zonama trebalo stimulirati rast s obzirom na to da se smanjuju operativni troškovi, odnosno troškovi poslovanja.

No, nisu se svi poticaji jednako favorizirali, naime u Sjedinjenim Američkim Državama rasprava se odvijala u više smjerova i u obzir su uzeti svi mogući scenariji primijene određenih poticaja i njihovi efekti na gospodarstvo, ali i na gospodarske subjekte. Kao što je već rečeno, najviše se favoriziralo upravo porezne olakšice i smanjenje zakonskih regulacija, dok nisu najbolje prolazili argumenti za ukidanje minimalnih plaća, kontrolu korištenja zemljišta, te negativni porezi na dohodak i stvaranje vanjskotrgovinskih zona. No, istovremeno je bio prisutan stalni strah od utaje poreza od strane velikih tvrtki koje bi u zonama mogle otvoriti ogranke.

Upravo se iz toga definiralo poduzetničke zone kao geografski određena područja u kojima su smanjene Vladine regulacije, te u kojim se pružaju porezne olakšice njezinim korisnicima (naglasak na mala poduzeća). To su bila 4 temeljna elementa ranih poduzetničkih zona u Sjedinjenim Američkim Državama:

- geografska određenost,
- porezne olakšice,
- smanjenja regulacija, te naglasak na
- malim poduzećima (Bendick & Rasmussen, 1986.; Green & Britnall 1987.).

Promatrano s današnjeg stajališta ideja o poduzetničkim zonama pokazala se kao dobar način usuglašavanja različitih političkih stajališta, barem u pogledu poticanja nerazvijenih dijelova, ali i zapošljavanja ekonomski osjetljivih skupina. U to vrijeme bio je to model prilagođen američkom tržištu, donekle preslikan od Britanaca, no s bitno razlikom, naime, planiranjem i implementiranjem poduzetničkih zona u Sjedinjenim Američkim Državama trebaju se baviti lokalne vlasti, što nije slučaj u Ujedinjenom Kraljevstvu. Poduzetničke zone toga vremena karakteriziraju razne porezne olakšice za poduzetnike koji su povećavali broj zaposlenih, odnosno za nova zapošljavanja, zapošljavanja socijalno osjetljiv grupa, kao i smanjenje regulacija.

Predsjednik Ronald Reagan je u nekoliko navrata u Kongresu predstavljao prijedloge zakona o poduzetničkim zonama. Tako je 1982. u svom obraćanju Kongresu najavio Zakon o porezima poduzetničkih zona iz 1982. godine kojim bi se uspostavio Program poduzetničkih zona. Program je predstavljen kao eksperimentalni, orijentiran slobodnom tržištu za rješavanje problema ekonomski depresivnih područja (Regan, 1982.), dok je na državnoj razini, Connecticut još od 1981. imao program o poduzetničkim zonama. Reagan je naveo kako uklanjanje barijera može stvoriti i povećati ekonomske prilike unutar zona, omogućavajući privatnicima da stvore radna mjesta s naglaskom na potrebite i povećaju ekonomsku aktivnost. Ponovno se navodila problematika ekonomski depresivnih područja gradova koja bi se riješila poduzetničkim zonama generiranjem ekonomskog rasta. Ono što se tada također definiralo, odnosilo se na razine odgovornosti, odnosno načine kako bi se provodilo osnivanje i održavanje poduzetničkih zona. Željelo se da se percepcija javnosti udalji od toga da se radi samo o jednoj federalnoj inicijativi, stoga što se očekuje djelovanje i država i lokalne vlasti prilikom selekcije zona i utvrđivanja njihove funkcionalnosti, kao i

individualni pristup kako bi se zone učinile što pogodnijima za djelovanje u specifičnom području.

Koliko su u tom trenutku poduzetničke zone bile važne za predsjednika Regana svjedoči i rečenica u kojoj govori: „...neki mogu reći kako je naša misija spasiti slobodu poduzeća, ja kažem kako sa vašom pomoći, mi moramo osloboditi poduzeća, kako bismo zajedno spasili Ameriku“ (Reagan, 1982.), tim je riječima zaključio svoje izlaganje na Kongresu 1982. godine.

I u svom obraćanju Kongresu 1983. godine predsjednik Robert Reagan (*CQ Almanac*, n.d.) predstavio je zakon koji se naziva Zakon o zapošljavanju i razvoju poduzetničkih zona iz 1983. godine, kojim bi se trebalo osigurati stvaranje poslova u privatnom sektoru i revitalizirati nacionalno najnerazvijenija područja. Usmjerenost na nezaposlene je očita, stoga što je Reagan istaknuo kako je to dio „paketa“ za borbu protiv nezaposlenosti zajedno s naknadama za nezaposlene, poreznim olakšicama za poslodavce koji zapošljavaju dugotrajno nezaposlene, te ljetnim programima za mlade i dodatnim sredstvima za obučavanje. Ovaj zakon je predstavljen kao nastavak zakona iz 1982. godine, koji proširuje područje koje je prethodno većim djelom bilo fokusirano na fiskalni sustav i smanjenje regulacija. Naime, nastavak je sinergijski rezultat djelovanja sve većeg broja pristaša poduzetničkih zona, malih poduzetnika, državnih i lokalnih službenika, organizacije rada i mnogih članova Kongresa. Važnost usvajanja ovog zakona ugledala se u velikom broju dugotrajno nezaposlenih, ekonomski depresivnim područjima, ali i činjenici kako su neke države i lokalne uprave već imale konkretne i to pozitivne rezultate rada državnih i lokalnih poduzetničkih zona, pa bi donošenje zakona podržalo napore država i lokalnih jedinica.

Također, federacija se nije uplitala u načine na koje država ili lokalne jedinice pružaju pomoć poduzetničkim zonama, no dane su smjernice, kako bi se trebala osigurati pomoć kroz barem jedno od četiri temeljna načela poduzetničkih zona, i veću suradnju sa susjednim organizacijama, oslobođenje od poreza, regulacija, poboljšanje lokalnih usluga. Takve su konkretne realizacije ostvarene na razini država, a ne federacije, pa su programi do 1985. doneseni u 40 država (Bird, 1989.).

Reagan se trudio u svojim nastojanjima da Kongres usvoji poduzetničke zone, čak je izjavio (*New York Times*, 1985.) kako njegova politika pomaže Afroamerikancima pobjeći iz siromaštva i kako Kongres sprječava njegova nastojanja da se zone osnuju i u siromašnim predjelima kako bi se tvrtkama omogućio pristup poticajima, što bi u konačnici rezultiralo

otvaranjem novih radnih mjesta. Iako su njemu u prilog, u vidu povećanja broja zaposlenih Afroamerikanca, govorila istraživanja provedena od strane Census Bureau, to se nije podudaralo s riječima afroameričkih vođa i istraživanjima provedenih od strane privatnih agencija. Reaganova težnja o prihvaćanju poduzetničkih zona od strane kongresa i dalje ostaje neostvarena.

Razlog tome što su se one ipak otvarane na lokalnom, državnom nivou, a nisu bile odobrene u Kongresu je to što su zastupnici bili dosta skeptični glede poreznih olakšica, pa se poduzetničke zone pojavljuju u Zakonu tek 1987., kao Program razvoja poduzetničkih zona koji je dio Zakona o razvoju kućanstava i zajednice. Time je Ministarstvo za kućanstva i urbani razvoj bilo ovlašteno da osmisli 100 poduzetničkih zona. No, postojao je i uvjet prema kojem bi se jedna trećina zona morala nalaziti u ruralnim područjima, a njime nisu odobrene porezne olakšice, već se radilo o koordinaciji postojećih federalnih programa i regulatornih olakšica u Zajednicama poduzetničkih zona koje su bile određene Ministarstvom kućanstava i urbanog razvoja. Rasprave oko provođenja programa i definiranja povlastica uzrokovale su pad interesa za federalnim poduzetničkim zonama. Iako veliki pristaša poduzetničkih zona, Regan, nije ih uspio popularizirati na federalnoj razini, sve je ostalo na državama i njihovim inicijativama.

Nakon Ronalda Regana, tijekom predsjedničkog mandata Georgea H. W. Busha (1989. – 1993.), on i njegova Vlada promovirali su poduzetničke zone kao način oživljavanja problematičnih područja gradova (*inner city*), što se u toliko navrata tijekom američke povijesti spominjalo. No, ni njemu nije bilo jednostavno dobiti odobrenje od Kongresa. U to je vrijeme Jack Kemp bio glavni tajnik Ministarstva kućanstva i urbanog razvoja, te su se zajednički borili za usvajanje poduzetničkih zona. Najbliže su bili na 102. Kongresu (1990. – 1992.) kada je predstavljeno na desetke nacrti prijedloga o poduzetničkim zonama, pa se uspjelo dati prostora poduzetničkim zonama, te se prodiskutiralo o benefitima poduzetnika u zonama i broju zona. Iako je u tom periodu otvoreno više od 600 poduzetničkih zona u sklopu državnih programa, kako se tada navodilo, „bio je to tek neznatni trag u urbanim područjima“ (Greenhouse, 1992.) Ipak, lokalni dužnosnici i gradski stručnjaci su pozdravili ovaj program, radujući se što ipak netko razmišlja o njima i pomaže, neovisno o koliko maloj pomoći se radilo. Kad je Bush dobio i potporu glavnog predstavnika etničkih/rasnih manjina (Charlesa Rangera), to je shvaćeno kao pozitivan signal u procesu donošenja zakona.

Godine 1992., poduzetničke zone ipak su bile zakonski odobrene, no, kao dio jednog većeg postojećeg zakona – Zakona o poreznoj pravdi i ekonomskom rastu, na kojeg je ubrzo stavljen predsjednikov veto zbog nekih stavki koje se nisu odnosili na poduzetničke zone. Neovisno o svemu Bush se i dalje za njih zalagao. Slična situacija se ponovila na proljeće te iste godine, pa je Bush prepustio rješavanje pitanja poduzetničkih zona novom sazivu Kongresa i novom predsjedniku (Rubin, 1994.). Usprkos svemu, 80 – te su obilježene donošenjem programa o poduzetničkim zonama na državnim razinama, pa je to bilo i razdoblje njihova otvaranja.

S obzirom na to da je 1992. bila izborna godina, to je omogućilo predsjedničkim kandidatima da u svojim govorima spominju poduzetničke zone kao dobar način oživljavanja problematičnih područja (Bill Clinton, George H. W. Bush). Pitanje poduzetničkih zona potaknuto je izbijanjem uličnih nemira u Los Angelesu. Povijest se ponavlja, poduzetničke zone su rješenja za problematične dijelove grada koji su ekonomski ugroženi. Tako je i Bush kao dio kampanje predstavljao program u vrijednosti 1,9 milijardi dolara za uspostavu 50 federalnih poduzetničkih zona tijekom četverogodišnjeg razdoblja, od kojih bi se 15 nalazilo u ruralnim područjima, no ipak je naglasak ostao na problematici urbanih područja koja su bila gospodarski depresivna. Ta ista područja bila su zabrinjavajuća u još jednom aspektu i to onom, kriminalnom. Pa su tako poduzetničke zone promatrane, ne samo kao područja gdje su tvrtke koje u njima posluju dvije godine oslobođene poreza na kapitalnu dobit od prodaje investicija u zoni, kao područja poreznih izuzeća od 50.000,00 dolara na godinu za one koji kupuju udjele u malim kompanijama u zoni, kao područje s 5 % poreznim kreditom za prvih 10.500 dolara plaće radnicima koji zarađuju 20.000 dolara, već i kao način smanjenja kriminala kroz različite programe koji su obuhvaćali različite edukacije za radnike (Greenhouse, 1992.).

Nakon predizborne kampanje u kojoj su sva tri kandidata veličala poduzetničke zone (Weaver, 2016b.), kao pobjednik je izašao demokrat Bill Clinton, pa su se svi nadali velikim i neskromnim ulaganjima u gradove, što se nije obistinilo jer se politika Clintona i njegove administracije temeljila na smanjenju deficita kroz jak infrastrukturni program. Urbana politika temeljila se na *empowerment zones*⁴ koje su bile inačica poduzetničkih zona iz 1980-tih (Weaver, 2016c.) iz doba Regana, ali i modela gradova iz *Community Development Block Grant* programa tijekom 1960., 1970 - tih godina. Ovaj model provukao je neliberalne odrednice kroz demokraciju predsjednika Clintona temeljenu na poreznim olakšicama za

⁴ u slobodnom prijevodu autorice: zone osnaživanja

poduzeća i novim načinom federalne potrošnje. U vrijeme Clintona sve poduzetničke zone koje su osnivane na državnim/lokalnim razinama bile su pod nadležnošću osnivača. Definiranje granica zona, uvjeta, odnosno povlastica, te načina evaluacije trebalo je biti odobreno od strane Clintonove administracije kroz formulacije *empowerment* zona i zajednicu poduzetničkih zona (Rubin, 1994.).

Tako je administracija Billa Clintona predstavila 3,5 milijardi dolara vrijedan program federalnih zona osnaživanja koje su tijekom narednih godina osnivane diljem SAD-a, te su naglašavale važnost zapošljavanja, lokalnog planiranja i socijalnih usluga, a temeljile su se na poreznom kreditu (iznos novca koji se može nadoknaditi od porezne obaveze) i povlasticama za socijalne usluge, pa je program bio usvojen u Kongresu kao dio proračuna. Između lokalne i federalne razine stvoren je odnos u kojem je jasno definirano kako će se procjena zona temeljiti na tome koliko uspješno lokalne vlasti provode strategiju razvoja, i kako lokalna poduzeća, banke, sveučilišta i zaklade troše savezni novac (HUD, 1994., Busso, Gregory i Kline, 2013.). Ovime se *empowerment* zone udaljavaju od početnog koncepta poduzetničkih zona, koje se fokusiraju na porezne olakšice i smanjenje regulacija, te se zone u vrijeme Clintona temelje na brojnim inicijativama mobilizacije privatnih i javnih resursa, odnosno strateškom planiranju. Iako korijene modela *empowerment* zona treba tražiti u političkoj ideologiji, odnosno Clintonovom „trećem putu“, želji da se pomiri što veći broj birača ljevice i desnice.

Sukladno tome, može se zaključiti kako je najveći broj poduzetničkih zona bio osnovan prije 90-tih godina. No, ono što se ponavlja kao obrazac, nekad u SAD-u, danas u Hrvatskoj, je to što nema jedinstvenog modela poduzetničkih zona, iako se u Hrvatskoj donošenjem Zakona o unapređenju poduzetničke infrastrukture pokušalo definirati model, te urediti dotad konfuzno stanje diljem Hrvatske u pogledu definiranja, upravljanja, ali i samog naziva tog elementa poduzetničke infrastrukture. Naime, u Sjedinjenim Američkim Državama zone su se međusobno razlikovale i prema karakteristikama kao što su oblik i područje koje obuhvaćaju. U pojedinim situacijama, lokalne vlasti su pokušavale kombinirati različita područja, odnosno stambene četvrti s industrijskim ili komercijalnim mjestima u blizini. Zone su se razlikovale i veličinom, koja im je varirala, te su postojale i one koje su pokrivala cijele županije. U konačnici, sve te varijacije su definirale administriranje, odnosno proces upravljanja zonom, ali i prirodu poslova okupljenih u njoj.

Prema Ericksonu (1992.) osim onog zajedničkog poticaja, srodnog svim poduzetničkim zonama, postoje i mnogi drugi, koji je on kategorizirao u tri kategorije:

- promocija investicija,
- financijske/kapitalne potpore i
- radna snaga.

Upravo je angažman različitih dionika u kreiranju poduzetničkih zona, te prostorna uvjetovanost, definirala toliko različitosti.

Unutar toga mogu se razlikovati dva načina osnivanja zona, ovisno o principu nastanka. Primjerice, ako je neko područje definirano kao problematično, zone ondje automatski nastaju i to u velikom broju, pa se u konačnici u mnogočemu razlikuju npr. prema područjima, vrstama zemljišta i ekonomskim aktivnostima. Spomenute zone ne dotiču se lokalne uprave, te nemaju neku lokalnu administraciju koja ih nadgleda. Druga vrsta osnivanja obuhvaća zone koje su proizašle iz selekcijskog postupka koji tjera lokalnu zajednicu da se angažira, da prikažu odanost pri pisanju programa razvoja, odnosno strategije o korištenju resursa. Time je broj zona ograničen, kao i broj stanovnika, i površina iste, čime se isključuju zone koje su slabo naseljene, no istovremeno kroz državni program, vrlo je vjerojatno da će biti izložene većem broju različitih programa koji uključuju i smanjenje poreza.

Godine 2000. Kongres se ponovno u sklopu Zakona o oslobođenju poreza dotiče i *empowerment zone*, te im povećava broj i povećava poslovne olakšice. No, ovog puta prijava za dobivanje olakšica se ne vrši direktno putem *empowerment zone*, već putem *renewal* zajednice (u slobodnom prijevodu: zajednica obnove). Svi poslovni subjekti koji se nalaze u *empowerment* zonama dobivaju povlastice u obliku:

- kredita za plaće zaposlenika,
- povećanja neoporezivog dijela nekretnine,
- lakšeg pristupa financiranju (Fiore, 2001).

Empowerment zone i *renewal* zajednice su dva od tri načina koja su predviđena i zamišljena za otvaranje novih radnih mjesta, ali i za privlačenje investicije. Naime, Zakonom iz 2000. ta zemljopisno određena područja borila su se s ekonomskim problemima koji su najveći motiv u Sjedinjenim Američkim Državama za proglašavanjem određenog područja „specijalnim“, odnosno područjem koja je kao stvoreno za proglašavanje takvih zona.

Time je Zakon predvidio otvaranje 40 novih *renewal* zajednica koje su prema poreznim olakšicama slične *empowerment* zonama jer i one trebaju imati određene visoke stope nezaposlenosti i siromaštva, odnosno biti veoma neperspektivna i ekonomski depresivna područja, čija površina nije definirana, za razliku od broja stanovnika koji ne smije biti veći od 200.000. Shematski veoma slično poduzetničkim zonama iz prethodnih razdoblja, su čak i načini proglašavanja određenog područja *renewal* zajednice, pa se tako moraju definirati i pisano obavezati na postizanje ciljeva koji moraju biti SMART (*specific, measurable, achievable, rational, time measurable*, odnosno specifični, mjerljivi, ostvarljivi, racionalni i vremenski definirani). Također, trebalo bi se promicati kultura postizanja ekonomskog rasta koja smanjuje opterećenost poslodavaca i zaposlenika. Olakšice su u velikoj mjeri slične onima u *empowerment* zonama, odnosno odnose se na kredite poslodavaca za radničke plaće, te imovinu.

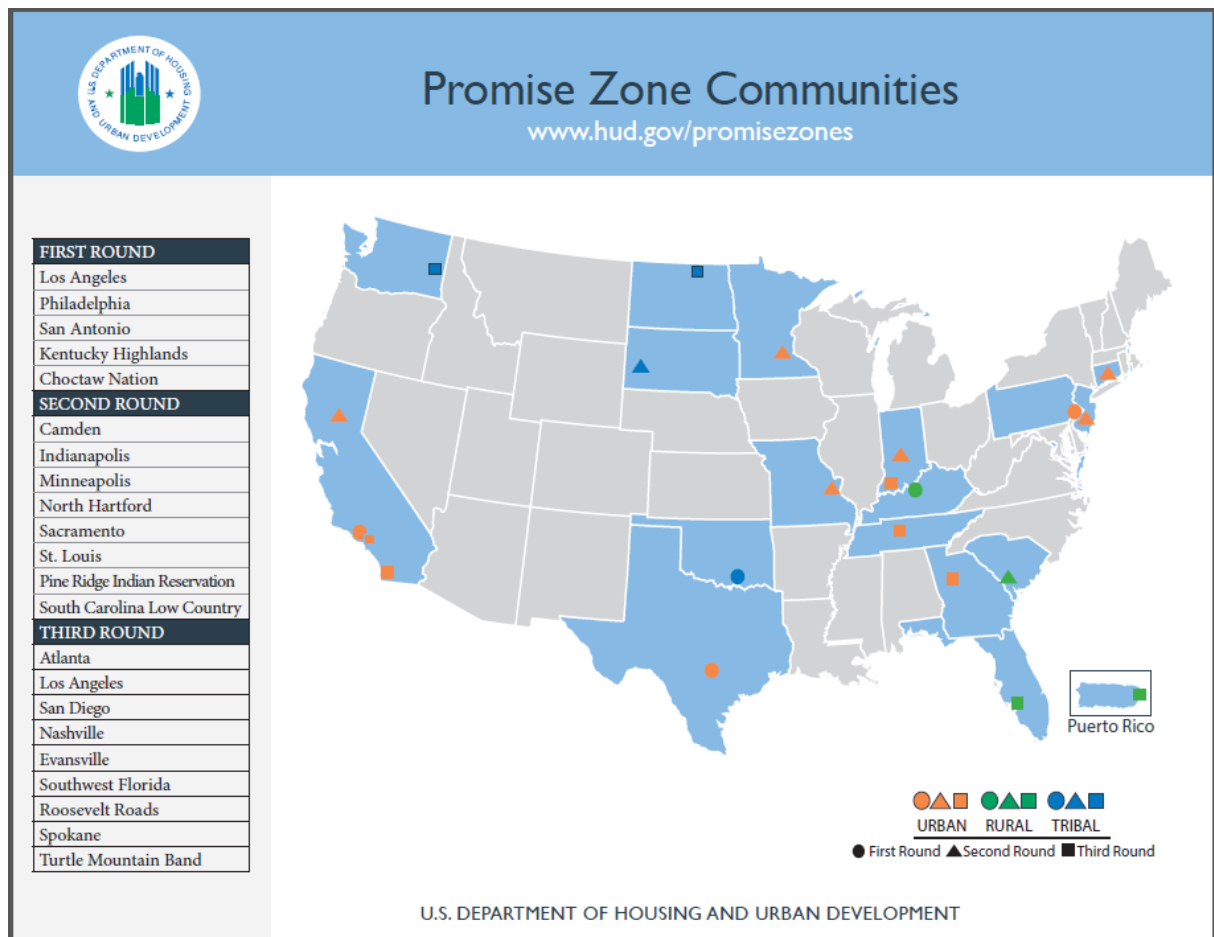
Ono što se po prvi put javlja u okviru novog zakona je i izvrnuta priča koja ne uključuje samo članove ekonomski depresivnih područja ili zajednica, već i one koji su na neki način spremni u njih uložiti. Tako novi zakon daje poticaje investitorima, temeljen novih tržišnih kredita, koji su dio općeg poslovnog kredita, što omogućava investiranje u dionice entiteta za razvoj zajednice (*community development entities – CDEs*). Entiteti se mogu promatrati kao domaće korporacije ili partnerstva čiji je glavni cilj služenje ili pribavljanje kapitala za osobe ili zajednice niskih primanja, te koji kroz određena tijela (npr. nadzorni odbor) garantiraju zajednici odgovornost (Fiore, 2001.). Investitori mogu biti porezni obveznici ili poduzeća, kojima ulaganja u takve zajednice omogućavaju pristup kreditima, ali pritom moraju pružati i financijsko savjetovanje tvrtkama i stanovnicima. Ovakav pristupa dovodi do još promišljenijeg načina oživljavanja i poticanja ekonomskog rasta u depresivnim područjima.

Nastavno, 2013. godine, tadašnji američki predsjednik Barack Obama, iznio je inicijativu u osnutku takozvanih *promises zones* (u slobodnom prijevodu: zone obećanja), koja bi se kao i njihove prethodnice bavile rješavanjem problema visoke stope siromaštva u urbanim, ruralnim ili plemenskim zajednicama – *urban, rural, tribal* (*The White House*, 2016.). Ona se temelje na partnerstvima federalnih i lokalnih vlasti, te se uvijek kreće u smjeru smanjenja kriminala, siromaštva, ali i poticanja zdravstvene zaštite, edukacije, investicija, kako bi se u konačnici povećala ekonomska aktivnost.

Ona što uvelike razlikuje Sjedinjene Američke Države od Hrvatske je sistematski pristup implementacije koncepta. Naime, dobivanje statusa rezultat je nacionalnog natječaja u kojem

aplikanti moraju dokazati svoju sposobnost postizanja ciljeva, odnosno način ostvarenja istih, što je i poveznica s *empowerment* zonama. U sklopu inicijative osnovano je 22 zone u 3 runde. Prvu „rundu“ je Obama otvorio 2014. godine, 2015. drugu, a treću 2016. Svi korisnici takvih zona na raspolaganju imaju savjetodavnu i tehničku pomoć, kako bi se što lakše snalazili u korištenju saveznih programa, agencija, no, porezne olakšice bit će moguće tek kad ih odobri Kongres. Također, imenovanje zona bi trebalo trajati 10 godina, no, tijekom godina mijenjale bi se i koristi stoga što su različiti programi u različitim nadležnostima, pa nije moguće ostvariti kontrolu nad cjelokupnom izvedbom. U nastavku se nalazi slika (Slika 7.) koja pokazuje redosljed imenovanja i uključivanja područja u program.

Slika 7: *Promises* zone u Sjedinjenim Američkim Državama

Izvor: U.S. Department of Housing and Urban Development (n.d.). Economic Development Programs. Dostupno na:

https://portal.hud.gov/hudportal/HUD?src=/program_offices/comm_planning/economicdevelopment/programs/pz. Pristupljeno: 15.05.2017.

Neovisno o svemu, i ove zone su u nadležnosti Ministarstva kućanstva i urbanog razvoja, pa tragom toga ono osigurava i financiranje, kao i tehničku pomoć koordinacije nadležnih agencija.

Poduzetničke zone se u Sjedinjenim Američkim Državama spominju i u kontekstu *opportunity* zona, koje se osnivaju u različitim saveznom državama. Naime, *opportunity zones*, obuhvaćaju i poduzetničku zonu unutar njih. Najzorniji prikazi su one u državi Georgia i Pennsylvania. Inače sam pojam *opportunity* zone se odnosi na bilo koje područje unutar ili u susjedstvu grupa stanovništva koje prema posljednjem popisu stanovništva ima stopu siromaštva od 15 % ili više, također područje uključuje i poduzetničku zonu, te to isto područje prema mišljenju povjerenika koji se bavi pitanjima zajednice, moralo bi pokazivati sveprisutno siromaštvo, nerazvijenost, opću nevolju i uništenost (*Development Tools Program*, n.d.). U Georgiji je tako prva *opportunity* zona otvorena u 2008. godini. Nadležne su *Departmentu for social affairs* (u slobodnom prijevodu autorice: Odjelu za socijalna pitanja), a princip osnivanja je *bottom up*, naime zajednica uviđa potrebu i pokreće inicijativu za osnivanje. Zone su jedan od instrumenata postizanja ekonomskog rasta, kako se tvrdi prema Ministarstvu. Još jedan svijetli primjer u Sjedinjenim Američkim Državama su zone u Pennsylvaniji u kojima postoji mogućnost oslobađanja, izuzeća ili smanjenja poreza: državnog ili lokalnog, iako takve povlastice variraju veličinom. Pa je tako u Keystone *opportunity* zoni od osnivanja 1999. godine, otvoreno 19.673 novih radnih mjesta, zadržano 11.622 radna mjesta i uloženo 8.015.559.577 dolara kapitalnih investicija u nekretnine, što je polučilo potrebu za proširenjem u 2012. godini, što je i zakonski omogućeno (*Pennsylvania Department of Community and Economic Development*, 2014). Iako je nemoguće pronaći točnost navoda o utjecaju zona, navodi se kako:

- utječu na razvoj u područjima gdje je postojalo malo ili nimalo aktivnosti,
- nisu utjecale na generiranje malo ili nimalo državnog i lokalnog poreznog prihoda (*Pennsylvania Department of Community and Economic Development*, 2014).

Prije imenovanja, svojstva odabrana kao ona karakteristična za Keystone *opportunity* zonu generirala su minimalne državne i lokalne oporezive prihode. Nakon isteka statusa, očekuje se povećanje budućih poreznih prihoda.

Tijekom godina i političkih smjena u Sjedinjenim Američkim Državama prakticirani su različiti modeli poduzetničkih zona, sa sličnim elementima, ali i različitim nazivima, od Bushovih i Reganovih poduzetničkih zona, Clintonovih *empowerment* zona, pa sve do

Obaminih *promises* zona. Kroz preglede novinskih članaka, vidljivo je kako su često programi percipirani kao isti modeli s različitim nazivima. Unutar toga neke država daje posebna imena svojim zonama kao npr. *Empire Zone* u New Yorku. Ono što je važno naglasiti je kako u Sjedinjenim Američkim Državama možemo razlikovati federalne ili savezne poduzetničke zone (eng. *federal enterprise zones*) i državne poduzetničke zone (eng. *state enterprise zones*).

Naime, poduzetničke zone su u Sjedinjenim Američkim Državama kao i u Ujedinjenom Kraljevstvu bile osnovane s ciljem revitaliziranja određenih geografskih područja tako da se zadrže, dovedu ili presele poslovni subjekti. Stoga, poduzetničke zone predstavljaju geografska područja u kojima poslovni subjekti mogu ostvariti različite poticaje koji se uglavnom odnose na različite porezne olakšice ili poticaje.

Kao što je već ranije bilo spomenuto, dva oblika poduzetničkih zona koji su se javili u Sjedinjenim Američkim Državama, tj. državne i federalne poduzetničke zone, veoma su slični, s time da kod federalnih zona postoje sredstva koja su namijenjena obuci i socijalnim aspektima, s ciljem pomoći radnicima koji imaju obitelji. Naime, zonama se želi stvoriti zajednica s institucijama koje su joj na raspolaganju, kao i što se želi zadržati radnike u tom području kroz spomenute mjere.

2.2.2.1. Upravljanje poduzetničkim zonama u Sjedinjenim Američkim Državama

Isto kao i u Hrvatskoj, tako i u Sjedinjenim Američkim Državama ne postoji unificirani načini upravljanja poduzetničkim zonama. Kako je već navedeno, osim upravljanja, zone se međusobno razlikuju i prema drugim karakteristikama, što se konkretno dotiče načina upravljanja. Britnall i Green su 1988. definirali 4 opća tipa programa s obzirom na intenzitet upravljanja javnog sektora i udjelu uključenosti privatnog sektora, tablica u nastavku (Tablica 3).

Tablica 3: Vrste programa poduzetničkih zona u Sjedinjenim Američkim Državama

Vrsta programa poduzetničke zona	Opis programa
Aktivist (<i>Activist</i>)	Visok stupanj državnog upravljanja i visok stupanj uključenosti privatnih grupacija
Upravljana struktura (<i>Managed structure</i>)	Visok stupanj državnog upravljanja i niska razina uključenosti privatnih grupacija
Privatna struktura (<i>Private structure</i>)	Niski stupanj državnog upravljanja i visoka razina uključenosti privatnih grupacija
Samostalna struktura (<i>Hands-off</i>)	Niska razina i državnog upravljanja i razine uključenosti privatnih grupacija

Izvor: samostalna izrada autorice Green, R. E. i Brintnall, M. A. (1988.) Comparing State Enterprise Zone Programs: Variations in Structure and Coverage. *Economic Development Quarterly* (2)1. str. 50.-68.

Prema Tablici 3 na području Sjedinjenih Američkih Država, države s većom populacijom uklapaju se u vrstu *aktivist*, odnosno karakterizira ih visok stupanj državnog upravljanja i visok stupanj uključenosti privatnih grupacija, za razliku od država koje se nalaze na jugu te imaju takozvanu *samostalnu strukturu*, drugi vid krajnosti koji uključuje nisku razinu i državnog upravljanja, ali i uključenosti privatnih grupacija.

Kod *opportunity* zona, konkretnije kod *Keystone opportunity Zone*, *The Department of Community and Economic Development* (u slobodnom prijevodu autorice: Odjel za zajednicu i ekonomski razvoj) odgovoran je za organizaciju, certificiranje i poslovanje zone. Također, svaka zona, ima kontakt osobu koja je odgovorna za usluge u zoni, te je na tu poziciju postavljena od strane lokalnih upravitelja.

2.2.2. Dosadašnja istraživanja u Europi i svijetu

Najiscrpnija i najdetaljnija istraživanja o poduzetničkim zonama učinjena su u Sjedinjenim Američkim Državama, možda baš zato što se pitanje poduzetničkih zona dugo provlačilo kroz Kongres, neovisno što su se na lokalnim i državnim razinama donosili i usvajali programi o

poduzetničkim zonama. U Ujedinjenom Kraljevstvu istraživanja su se često provodila i na državnoj razini, te nisu bila samo dio znanstvenih krugova. U Republici Hrvatskoj postoji mali broj članaka na temu poduzetničkih zona. U zadnjem dijelu navodi se metodologija istraživanja utjecaja zona u spomenutim zemljama.

2.2.2.1. Evaluacija poduzetničkih zona u Europi

Mogućnost provođenja opširnih istraživanja definirana je postojanjem sistematiziranih i iscrpnih baza podataka. No, tome prethode diskurzivni zaključci Halla (1982.). U Ujedinjenom Kraljevstvu istraživanja se provode i na nacionalnom nivou zahvaljujući podacima iz *District Valuation Office-a* (DoE, 1987., 1995.). Istraživanja koje je uključivalo veliki broj vanjskih suradnika bavilo se pitanjem atraktivnosti nekretnina unutar zona, promatrajući ih kroz životni ciklus zone (odnosno od proglašavanje zona, kroz desetogodišnje razdoblje njenog postojanja, pa sve do oduzimanja statusa). U konačnici, ustanovljeno je kako su olakšice učinile poslovne nekretnine u zoni atraktivnijim od onih sličnih izvan zone. Generalna evaluacija učinjena je 1986. od strane *National Audit Officea* vezano uz financijske procedure, čemu je prethodila primarna inventura Roggera Tyma i suradnika (1982.). Također, efekti poduzetničkih zona bili su interesantni i s aspekta zapošljavanja (*House of Common Employment Committee*, 1988.), kapitalnih olakšica (Sprout, 1982.), kao i s aspekta tržišta nekretnina. Studija Bromleya i Reesa pokazuje utjecaj na povećanje zaposlenosti (1988.). Erikson i Syms (1986.), bavili odnosima nekretnina, u i izvan poduzetničkih zona, odnosno tržištima nekretnina, i time kako magnituda utjecaja varira s obzirom na relativnu ekonomsku snagu istraživanih tržišta. Sličnom temom pozabavio se 1981. Harrop. Ostala istraživanja vezana uz nekretnine u Ujedinjenom Kraljevstvu bavila su se utjecajem kapitalnih olakšica na investicije u zgrade koje se nalaze u poduzetničkim zonama. Najsistematičniji pregled i istraživanje učinjeno je od strane Benneta (1990.), što ga je dovelo do zaključka kako su upravo te olakšice bile ključni element politike, koji je omogućio investitorima porast stope povrata između 7,7 i 8,7% u odnosu na situaciju bez. Evaluacijom i sagledavanjem poduzetničkih zona s više aspekata bavio se i profesor Peter Tyler (1998., 2008., 2012.)

Potter i Moore (2000.) ustanovljuju kako su porezne olakšice i poboljšanja u bazičnoj infrastrukturi odgovorna za privlačenje vanjskih investicija koje su pak odgovorne za trećinu

zapošljavanja u poduzetničkim zonama, do kraja razdoblja u kojem su imale status. Bromley i Morgan (1985.) su se kritično postavili naspram mogućnosti poduzetničkih zona da dugotrajnu utječu na lokaciju industrijske investicije.

Iako se od samog početka i u medijima govorilo o poduzetničkim zonama kao onima privlačnim vanjskim ulaganjima, znanstveni radovi koji su bili objavljeni početkom 80-tih godina bili su rezervirani u pogledu efektivnosti poduzetničkih zona u privlačenju ulagača, neovisno radilo se o američkim ili britanskim autorima (Glickman 1984., Massey 1982., Clarke, 1982., Butler, 1981.).

Nadalje, postojalo je i nekoliko pitanja vezanih uz efikasnost poduzetničkih zona i ulaganja. Postojala je mogućnost kako će vanjska ulaganja biti kapitalna, a ne radno intenzivna, što neće rezultirati otvaranjem mnogih radnih mjesta, na što se nadovezuje pitanje kvalitete ulaganja i kompleksnosti radnih mjesta. Naime, ne postoji garancija kako će radna mjesta biti atraktivna, te kako će ulagači stvarati veze s lokalnim tvrtkama (npr. dobavljačima, transporterima). Bila je prisutna i mogućnost kako će poduzetničke zone biti rezultat preseljenja radnih mjesta tvrtki iz susjednih područja, a ne novootvorenih tvrtki.

Kompleksna istraživanja provedena su i strane *PA Cambridge Economic Consultants* (1987., 1995.) koji su se fokusirali na utjecaj zona u generiranju dodatne ekonomske aktivnosti i fizičke regeneracije u lokalnom okruženju u kojem su djelovale tijekom posjedovanja statusa zona i nakon isteka desetogodišnjeg razdoblja. Istraživanje je objavilo kako je početno u zonama bilo oko 29 400 zaposlenih u 1250 tvrtki, nakon čega se broj povećao na 63 000 u nešto više od 2800 tvrtki, da bi na kraju broj zaposlenih, nakon isteka desetogodišnjeg razdoblja bio 126 000 u 5000 tvrtki. Procijenjeno je kako su zone pridonijele otvaranju 58 000 radnih mjesta. Svako dodatno radno mjesto stvaralo je trošak od 17 000 funti javnom sektoru. Iako su postojale varijacije u ulaganjima među zonama, s obzirom na postotak, objavljeno je kako je 23 % tvrtki bilo *spin-off* ili poslovnica tvrtki iz okruženja, 38 % su bila preseljenja.

Ne baš tako pozitivne rezultate poduzetničkih zona iz 80-tih godina, 2011. donio je Centar za gradove (Larkin i Wilcox, 2011.). U izvješću je navedeno kako su poduzetničke zone obnovile i oživjele napuštene dijelove, no to nije više prioritet kao nekad (naime, zone su danas dio strategija ekonomskog rasta), nadalje, zone nisu uzrokovale otvaranje tako velikog broja dodatnih radnih mjesta, bile su skupe, najviše beneficija su iskoristili vlasnici nekretnina

u odnosu na lokalno područje. Pojednostavljeno planiranje se nije ostvarilo, često su korišteni krive povlastice za postizanje određenih postavljenih ciljeva, te su imale ograničenu mogućnost dugotrajnog uspjeha u područjima u kojima su se nalazila. Također, kapitalna potrošnja i ponovni razvoj nekretnina u suprotnosti je s tezom izvješća kako bi poduzetničke zone uz pomoć zapošljavanja i vještina trebale povećati produktivnost, što je ključ uspjeha. Prema području u kojem se zona nalazi trebali bi biti stvarani paketi, što i u izvješću stoji kao napomena, za zone koje su otvarane nakon 2011. godine. Na navedeno nadovezuje se i Sissons i Brown (2011.), slažući se s time da su poduzetničke zone iz 80-tih godina prošloga stoljeća bile neefikasne i kako bi „nove“ zone trebale biti prostorno veće, te kako bi se trebalo ulagati u infrastrukturu i vještine, i kako bi se njima trebalo upravljati u skladu s lokalnom politikom.

U Ujedinjenom Kraljevstvu 2011. krenulo se s novim valom poduzetničkih zona koje su se definicijom udaljile od prvotnih. „Nove zone“ se odnose na geografski određena područja dogovorena između lokalnih poduzetničkih partnerstava i Vlade, nemaju određenu veličinu, no određene su granice Vladinih financiranja; one potiču dodatni rast i stvaraju nova radna mjesta i poduzeća (*Department for Communities and Local Government 2011.*). Novija detaljnija istraživanja o novom valu zona nisu provedena, što je napisano i na stranicama Europske komisije (*European Commission, 2018.*). Trenutna politika poduzetničkih zona usmjerena je na promoviranje sektora s visokom stopom rasta – digitalnu industriju, inženjering niša, biotehnologiju i zeleni sektor, time su one predstavljene kao sredstvo postizanja urbanog blagostanja (Granger 2012.).

Iako poneki smatraju kako novi val poduzetničkih zona ima manje izgleda za uspjeh od zona otvorenih tijekom 80-tih, 90-tih godina, te kako su nove tek blijeda sijena prvotnih i kako će zasigurno imati manji utjecaj zbog slabijeg programa poticaja (Fothergill, 2013.).

S druge strane, poduzetničke zone u Francuskoj također su građene u 2 vala, 1997. i 2004. godine, te su usmjerene na područja koja su socio-ekonomski ugrožena. Prvi program otvaranja poduzetničkih zona stupio je na snagu 01.01.1997., te su proglašene 44 urbane zone (*Zones Franches Urbanines*). Zone su bile raspoređene na gradskom području, pa je tako 38 zona bilo stvoreno na metropolskom području Francuske, a ostalih 9 u Pariškoj regiji. *Zones Urbaines Sensibles* i *Zones de Redynamisation Urban* imaju naglasak na socijalnim programima i urbanim programima revitalizacije područja. Zone nisu otvarane nasumično,

već su se slično kao i u ostalim državama, jedinice lokalne samouprave prijavljivale, te su sukladno tome bili odabrani projekti na temelju 5 kriterija:

- broja stanovnika u poduzetničkoj zoni,
- njihove stope nezaposlenosti,
- udjelu mladih,
- udjelu radnika bez kompetencija, te
- poreznom potencijalu jedinice lokalne samouprave u kojoj se zona nalazi (Gobillon, Magnac i Selod, 2008.)

Također, u obzir su se uzimala i pomoć lokalnih vlasti koje su razgraničavale područja. U konačnici se na temelju kriterija oblikovalo zone s oko 10.000 stanovnika, te doista realnom problematikom zapošljavanja.

Istraživanja su pokazala kako je prvi val imao snažan pozitivan utjecaj na ekonomsku aktivnost u kratkom periodu, dok u dugom roku program nije uspio u poticanju samo-održivog ekonomskog razvoja. Naime, utvrđeno je kako nakon petogodišnjeg razdoblja utjecaj poduzetničkih zona slabi što se može pripisati i slabom definiranju problema koji se želio riješiti. To je u konačnici dovelo do slabog utjecaja na zapošljavanje lokalnog stanovništva (Givord, Quantin i Trevian, 2018.) Postojanje opširnih i detaljnih baza podataka u Francuskoj omogućuje provođenje iscrpnih istraživanja, što je i provedeno za parišku regiju od 1993. do 2003. godine, mjereći utjecaj poduzetničkih zona trajanje nezaposlenosti, razlikujući kratkoročne i srednjoročne efekte, te je ponovno pokazalo kratkoročni utjecaj na zaposlenost (Gobillon, Magnac i Sellod, 2012.).

Rezultati za drugi val poduzetničkih zona govore o malom, ali pozitivnom utjecaju na zapošljavanje i otvaranje poslovnih subjekata (Rathelot i Sillard 2009.; Givord, Rathelot i Sillard 2013.), dok neki napominju kako nema utjecaja u prvoj fazi na lokalnu nezaposlenost u istraživanoj regiji i pronalaze mali, ali ne dugotrajan efekt na nezaposlenost lokalnih radnika, te sugeriraju kako su poduzeća osjetljiva na rezove poreza, ali i dovode u pitanje mogućnost poduzetničkih zona da poboljšaju lokalnu ekonomiju (Gobillon, Magnac i Selod 2010.). Što je konzistentno s istraživanjem iz 2015. godine (Givord, Quantin i Trevien, 2018.). Istraživanja iz 2017. godine, vezana uz poduzetničke zone i tržište rada, govore kako one imaju pozitivan efekt na zapošljavanje, posebice za radnike s niskim plaćama, također,

definirano je kako nemaju utjecaja na niske plaće, one ostaju jednake, dok se one visoke smanjuju (Mayer, Mayneris i Py, 2017.). Ograničenje u proučavanju francuskih poduzetničkih zona uzrokovano je nepoznavanjem francuskog jezika.

Iz navedenih istraživanja vidljivo je kako su francuska istraživanja detaljnija, te kako ona efekte dijele prema trajanju, te često i prema opsegu dosega.

U Republici Hrvatskoj do sada nisu provedena značajnija istraživanja.

2.2.2.2. Evaluacija poduzetničkih zona u SAD-u

U Sjedinjenim Američkim Državama provedena su najopsežnija istraživanja koja su se bavila utjecajima poduzetničkih zona na razvoj. Istraživanja sežu još u 80-te, 90-te godine prošlog stoljeća, a bavila su se utjecajem poreznih olakšica poduzetničkih zona, često po principu usporedbe stanja prije i poslije uvođenja poduzetničkih zona na određenom području (Papke L. E., 1994.)

Istraživanja koja su se provodila 80-tih, 90-tih godina istražujući utjecaje u različitim državama rezultat su rada Papke J. A. i Revzana 1983., Benedicka i Rasmussena 1986., Funkhousera i Lorenza 1987., Brintnall i Greena 1988., Wildera i Rubina 1988., Ericksona i Friedmana 1990.a, 1990.b, Ericksona, Friedmana, McCluskeya 1989., Lavationa i Millera 1992., Rubina i Wildera 1989., Sheldona i Ellinga 1989. dok one koja su provođena u jednoj državi obuhvaćaju djela vezana uz Kaliforniju, Listera iz 1990. godine, uz *Connecticut Departmenta of Economic Development* iz 1985., Illinois Jonesa iz 1985. i 1987., Indianu – Papkea J. A.-a iz 1988., 1989., 1990., Papke J. A. i Papkea L. E. iz 1992., Papke L. E. 1991., za Louisiana Nelsona i Whelana iz 1988., Maryland *General Accounting Office* iz 1988., New Jersey Rubina i Armstronga iz 1989., Ohio Stanleya (1988.).

Novija istraživanja iz SAD-a govore o pozitivnim, negativnim i mješovitim utjecajima poduzetničkih zona koje su definirane kao područja određena od strane države, koja osiguravaju prihode, nekretnine, prodaju i porezne olakšice za tvrtke koje se nalaze unutar zone. S aspekta urbane politike zone privlače tvrtke kako bi se zapošljavalo lokalno stanovništvo, te smanjivala stopa nezaposlenosti, povećala ekonomska aktivnost i poboljšala ekonomska situacija ciljane regije. One se uglavnom nalaze u područjima visoke nezaposlenosti i sporog gospodarstva. U novije vrijeme spominju se i *empowerment zones*

koje potiču poduzetništvo u manjinskim etničkim skupinama (Granger, 2012.). Studije bez ili s negativnim efektom poduzetničkih zona govore kako, osim nekoliko zona koje su pokazale bolje rezultate od kontrolnih zona, inicijative u obliku poduzetničkih zona imaju malo utjecaja (Oakley i Tsao 2006.) ili je taj efekt izostao zbog neutraliziranja djelovanja (Bondonio i Greenbaum 2007.). Nadalje, studije dokazuju i izostanak utjecaja s aspekta zapošljavanja unutar zone (Elvery 2009.), ali i mali dokaz uspjeha, ne zbog ustroja poduzetničke zone, već zbog političkih faktora (Greenbaum i Landers 2009.). Studije iz narednih godina ponovno govore kako zone ne utječu na povećanje zaposlenosti (Kolko i Neumark 2010.), ali i o tome kako poslovni subjekti mogu imati koristi od preseljenja u zone koja se nalazi u susjedstvu, time što dobivaju povlastice, a nemaju troškove relokacije, no preseljenje može uzrokovati loše poslovanje subjekata koji su ostali van zone i natječu se s onima unutar nje (Hanson i Rohlin 2013). Povećanje zaposlenosti samo u prvim godinama spominje O'Keefe, (2004.) i to zbog djelovanja poreznih olakšica, no taj se efekt gubi tijekom godina. Efekt na zapošljavanje u prvoj fazi spominje i Billings (2007.). Bondonio i Greenbaum (2007.) su u svom radu naveli kako poslovanje poduzeća unutar zone raste brže od onih van zona. O pozitivan efekt na regionalnu stopu otvaranja novih radnih mjesta pišu Couch, Atkinson i Smith (2005.), dok o pozitivnom, statistički značajnom efektu na lokalno tržište rada, djelovanju na stopu nezaposlenosti, stopi siromaštva, plaćama pišu Ham i suradnici (2011.). Također, poduzetničke zone povećavaju zaposlenost u susjedstvu zone, kao i što generiraju povećanje plaća za lokalne zaposlenike bez odgovarajućeg rasta populacije i lokalnih troškova života (Busso, Gregory i Kline 2013.). Uspostava zona osim pozitivnog efekta na lokalno zapošljavanje, povećava prilike u manje plaćenim industrijama, povećava vrijednosti nekretnina (Freedman 2013.), kao i što porezne olakšice u sklopu programa poduzetničkih zona značajno poboljšavaju kvalitetu poslovnog okruženja za tvrtke u okruženju i umjereno poboljšavaju kvalitetu života pojedinaca koji žive u tom području (Reynolds i Rohlin 2014.). Istraživanje koje su proveli Bostic i Prohofsky (2006.) o utjecaju zone na individualnog zaposlenika ukazuju na porast plaće, što je usko vezano uz poticaje. Studije s miješanim rezultatima govore o vrijednostima nekretnina u poduzetničkim zonama (Landers, 2006.), o efektu prostorno orijentiranih politika (Gleaser i Gottlieb 2008.), vrijednosti domova (Krupka i Noonan 2009). Neki se dotiču i subvencioniranog investiranja (Freedman 2012.), kao i novim i postojećim poduzećima unutar zona. Tako Greenbaum i Engberg (2004.) pišu kako poduzetničke zone imaju pozitivan efekt na nova poduzeća, za razliku od postojećih.

Također, studije iz ranijih razdoblja govore o pozitivnom ili ne značajnom utjecaju na zaposlenost, naime, zone se tada, u periodu od 1984. – 1986. nisu istakle kao poticatelji promjena, već su zakazale (Boarnet i Bogart, 1996.). Nakon toga, u razdoblju od 1986. – 1993. u poduzetničkim zonama u 5 različitih država istraživanje su proveli Bondonio i Engberg (2000.) te su uvidjeli povećanje zaposlenosti, no u usporedbi s područjima koja nisu bila dio poduzetničke zone, utjecaj je bio malen.

Starija istraživanja pozabavila su se i promjenama lokacije poduzeća. Istraživanje iz 1991. koje je bilo provedeno u četiri države pokazalo je kako je 7 – 16 % poduzeća u zonama promijenilo lokaciju preselivši se u zonu (Elling, Sheldon, 1991.), dok je istraživanje na temelju 357 zona u 17 država, ustanovilo kako je 20 % investicijskih odluka doneseno od strane takvih tvrtki (Erickson, Friedman, 1991.). Kasnije istraživanje Wildera i Rubina iz 1996. donosi podatke kako 6 – 33 % poslova u zonama opada na spomenute tvrtke.

U Sjedinjenim Američkim Državama evaluacija poduzetničkih zona nije jednostavan zadatak, s obzirom na to da su se one nisu osnivale samo na federalnoj razini, već su se i osnivale na razini država, što je dovelo do raznoraznih povlastica koje su s obzirom na veličinu varirale od zone do zone.

2.2.2.3. Korištena metodologija istraživanja

U najranijem razdobljima istraživanja često su se za istraživanja koristile ankete, a najviše primjera pronalazi se na području Sjedinjenim Američkih Država, gdje su provedena i najopsežnija istraživanja, s obzirom na dva modaliteta poduzetničkih zona – državne i savezne. Ankete su u svojim istraživanjima 80-tih godina koristili autori Williams (1989.) i Stanley (1988.), kao i u Velikoj Britaniji *PA Cambridge Economic Consultants* (1987.).

Promatrano prema državama, u Sjedinjenim Američkim Državama u znanstvenim radovima susreće se nekoliko metoda: već spomenute ankete, *shift-share* analiza i regresijska analiza. Premda, svaka od njih ima određena ograničenja, kod anketiranja, rezultati često ukazuju na veća povećanja zaposlenosti ili plaća, što nije nužno povezano sa zonama, s obzirom na to da ispitanici često ne mogu izolirati utjecaje samih zona. *Shift-share* analizom se često pokušava izolirati povećanje zaposlenosti uzrokovano zonom, nadalje, manjkavost se ogledava u shvaćanju rasta zone proporcionalno rastu u nekom širem geografskom području i s nacionalnim stopama zaposlenosti, što ne treba odgovarati realnom stanju, a i izuzeti su

faktori kao što su marljivi zaposlenici, kvaliteta infrastrukture u zoni. Nadalje, ovom analizom moguće je usporediti samo dva perioda. U novije vrijeme počinje se koristiti regresija, koja je lišena navedenih manjkavosti *shift-share* analize. Naime, regresijom je moguće postaviti kontrolne skupine, kao i što se može definirati intenzitet utjecaja. U prethodnim dijelu iznesena su istraživanja koja su provedena na području Sjedinjenih Američkih Država, kod kojih se koristila regresija, kao na primjer Papke (1991.), O'Keefe (2004.), Greenbaum i Engberg (2004.).

U prijašnjim razdobljima bila je popularna i analiza studije slučaja, ali i *cost-benefit* analiza npr. (Rubin, 1990., Rubin, Armstrong 1989.). Studija slučaja je često korištena u kombinaciji s intervjuima i anketama. USHUD (1986.) je tako kombinirao *case study* s intervjuima s administracijom zone i predstavnicima poslovnih subjekata, ali i predstavnicima zajednice. Dvije godine kasnije Wilder i Rubin su u svojem istraživanju poduzetničkih zona iskoristili kombinaciju *cost-benefit* analize i ankete. Redfield i McDonalds su 1991. komparirali trend zapošljavanja između zona i županija, ali su uz to, anketirali upravitelje. Dabney je 1991. upotrijebio Anova test, dok su Heath (1990.), Elling i Sheldon (1991.), te Erickson (1992.) koristili regresiju uz intervjuiranje, odnosno anketiranje upravitelja, odnosno lokalnih upravitelja i poduzetnika.

Također, u Sjedinjenim Američkim Državama koristi se metoda koja se temelji na razlikama, stanju prije i poslije uvođenja urbanih programa poduzetničkih zona, ali i neke koje se temelje na usporedbi poduzetničke zone s područjem koje je njoj slično s obzirom na ekonomske karakteristike, samo što, u ovom slučaju, nije proglašeno poduzetničkom zonom. S druge strane, tim metodama mogu promaknuti neki gotovo neprimjetni faktori koji se događaju istovremeno s implementacijom poduzetničke zone, pa su znanstvenici tome doskočili koristeći dvije metode, prva se odnosi na eksploataciju egzogenih diskontinuiteta prilikom oblikovanja politike, a druga na prostornu diferencijaciju ili analizu granica (primjer se odnosi na podudarajuća područja na dvije strane granice i komparaciju razvoja dviju zona uzduž granice).

Prva metoda korištena je kod evaluacije poduzetničkih zona u Francuskoj, u istraživanju iz 2012. godine (Gobbilon, Magnac i Selod). U Francuskoj je istraživanje prvog vala poduzetničkih zona bilo temeljeno na razlici, gdje se komparirala jedinca lokalne samouprave, koja je uzeta kao relevantno mjerilo, u periodu prije uvođenja programa, te nakon uvođenja istog.

Novija istraživanja imaju tendenciju baziranja na digitaliziranim prikazima geografskih područja na kojima se nalaze zone, kako iste ne bi bilo potrebno svesti u kontekst granica jedinica lokalne samouprave.

U Republici Hrvatskoj uglavnom se sve svodi na anketiranje.

2.3. PRIMJERI IZ PRAKSE IZ HRVATSKE I INOZEMSTVA

Kako bi se u konačnici mogle pružiti preporuke za razvoj modela poduzetničkih zona, osim empirijskog istraživanja, disertacija donosi i primjere dobre prakse iz Hrvatske i inozemstva.

2.3.1. Hrvatski primjeri iz prakse

Primjere dobre prakse u Hrvatskoj jesu Gospodarska zona Zabok, Dugopolje i Bakar. Svaka od njih ima specifičnosti koje je razlikuju od ostalih postojećih zona u Hrvatskoj, te čine primjerom dobre prakse.

2.3.1.1. Gospodarska zona Zabok

Zona je veličine 170 hektara, te se nalazi u blizini grada. Osnovana je još 1994. godine, te proširivana u fazama, 2000., 2007. U pripremi je još jedna faza. Dobra prometna povezanost definirana je i time što se zona nalazi u blizini željeznice, autoceste i rijeke. U zoni djeluje niz tvrtki različitih djelatnosti od proizvodnih do uslužnih, te čak dvije škole. Sukladno tome, u poduzetničkoj zoni nalaze se djelatnosti: proizvodnja netkanog papira, betona, cementa, furnira, šperploča, žarulji i svjetiljkama. U zoni djeluje i građevinska i umjetnička bravarija, trgovina motornim vozilima, trgovina na veliko gorivima i mazivima, elektronskim aparatima, distribucija plina i vode. Ono što je neuobičajeno za poduzetničke zone je to da se u zoni nalazi i obrazovne ustanove općeg, te tehničkog i stručnog obrazovanja. Nastavno, nalaze se i poduzeća koja se bave gradnjom, trgovine na veliko, programiranje i planiranje razvitka županijskih i lokalnih cesti, proizvodnja optičkih instrumenta i fotografske opreme, CD-a, DVD-ova, izdavanje novina, emitiranje radijskog programa, djelatnosti pripreme za tiskanje, pekara, posredovanje u trgovini, kreditno poslovanje, usluga marketinga. Specifičnost ove zone je što objedinjuje različite djelatnosti, od proizvodnih do uslužnih, uključujući i obrazovne institucije, medije (Grad Zabok, 2016.).

Kao i u većini zona u Republici Hrvatskoj infrastruktura je financirana sredstvima iz gradskog proračuna, kao i državnim sredstvima. Olakšice koje se nude u ovoj zoni su oslobađanje plaćanja komunalnog doprinosa (50%) za izgradnju proizvodnih pogona, oslobađanje investitora od komunalne naknade za novosagrađene objekte u poduzetničkoj zoni. Princip je da je oslobađanje komunalne naknade 100% prve godine, 50% druge godine, te 25% treće godine. Tek u četvrtoj godini korisnici zone imaju puno obavezu plaćanja. Zona je zanimljiva i stranim investitorima.

Grad Zabok radi na promociji poduzetničke klime i kulture u svojem gradu, županiji, shvaćena je važnost malih i srednjih poduzeća u gospodarskom rastu, što i naglašavaju. Propoduzetničko ozračje, u ovom slučaju, osjetno doprinosi razvoju poduzetničke zone.

U zoni posluje 108 poslovnih subjekata s 2000 zaposlenika. To povlači za sobom i investicijske procese van zone, pa tako i izgradnju aerodroma i specijalne bolnice (Bičak, 2016.)

Neke od zona koje se mogu uzeti kao primjer dobre prakse u Hrvatskoj, ne nose naziv poduzetničkih zona, već se nazivaju gospodarskim zonama, ali čak industrijskim zonama, iako karakteristikama spadaju pod poduzetničke zone, te su sukladno tome obuhvaćene revizijom poduzetničkih zona iz 2013. godine.

2.3.1.2. Gospodarska zone u Općini Dugopolje

Gospodarskih zona na području Općine Dugopolje ima šest, a to su: Podi, Podi Zapad, Bani, Bani Sjever, Aquapark i Krč. Na stranicama Općine Dugopolje ne spominje se poduzetnička zona, već gospodarska zona ili čak u pojedinim slučajevima poslovna zona, koja je definirana kao posebno izdvojen prostor za odvijanje različitih gospodarskih aktivnosti, odnosno za smještaj poslovanja skupa poduzetnika/tvrtki, s primarnim ciljem poticanja gospodarskog rasta, kao i razvoj poduzetništva, porast zaposlenosti stanovništva, sprečavanje devastacije prostora u naseljima, osmišljavanje gospodarstva područja i njegov strukturirani razvoj, kao i osiguravanje poslovnih prostora i infrastrukture za poduzetnike (Općina Dugopolje, n.d.). Općina Dugopolje poduzetničke zone prepoznaje kao temelj za vlastiti gospodarski razvoj temeljen na različitim vrstama pogodnosti kao što je korištenje zajedničke infrastrukture, međusobno privlačenje tržišta, međusobno olakšano povezivanje, kao i povoljne cijene prostora, uz set različitih razvijenih usluga za tvrtke koje posluju unutar zone. U Općini Dugopolje djelatnosti unutar zone jesu trgovačka, skladišna, uslužna djelatnost i djelatnost

tihe proizvodnje. No, i jedinica lokalne samouprave profitira kroz komunalne naknade i dio poreza od dohotka djelatnika, što primjerice Općina Dugopolje koristi za daljnja ulaganja u programe koji poboljšavaju život stanovništva toga područja.

U počecima većina poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj nije imala mrežni prostor na stranicama općina, što se s vremenom promijenilo. Naime, kako zona raste, to jednostavno postaje potreba, a i stranica je dobar „mamac“ za potencijalne investitore. Na mrežnim stranicama Općine Dugopolje istaknute su i gospodarske zone zajedno na mapama koje pokazuju razmještaj poslovnih subjekata unutar zona, te slobodne parcele. Osim toga, na stranici su istaknuti i osnovni razlozi ulaganja u poduzetničku zonu, kao jedna vrsta poziva upućena investitorima. Sukladno tome, navode se razlozi kao što su: izvrstan geoprometni položaj i prometna povezanost (Općina Dugopolje se nalazi 12 km od Splita, glavnog županijskog središta i drugog najvećeg hrvatskog grada, izlaz s autoceste A1 koja spaja Zagreb s jugom Hrvatske nalazi se na području Općine, ostale moderne prometnice iz smjera Dugopolja prema Solinu i Splitu, izvrsno povezuju Dugopolje s morskom lukom, željezničkim kolodvorom i zračnom lukom), uređena infrastruktura (dugopoljske gospodarske zone detaljno su isplanirane i projektirane, do svake građevinske parcele osiguran je priključak na vodovodnu, telefonsku, električnu, i kanalizacijsku mrežu, postojanje planova uređenja značajno olakšava i ubrzava izdavanje građevinskih dozvola, parcele unutar zone su povezane rasterom prometnica sa zelenim površinama i javnom rasvjetom, uz prometnice se nalaze putokazi na kojima se prikazuju poduzeća u zoni i smjer prema njihovoj lokaciji), atraktivnost dugopoljskih zona (veliki broj poslovnih subjekata i mnoštvo ponuđenih sadržaja u zonama svakodnevno privlače velik broj gostiju u zonu i građana i gospodarstvenika, pa bi tako ulaganje u zonu, ujedno značilo ulaganje u zonu velike posjećenosti, prepoznatljivosti na razini Hrvatske i u dobre tržišne pozicije). Kao posljednji razlog navodi se izvrsna potpora investitorima (Općina Dugopolje nastoji maksimalno izići u susret investitorima koji ulažu u zone, pa stavlja na raspolaganje općinske službenike, za rješavanje određenih administrativnih pitanja te kao pomoć u komunikaciji sa županijskim i državnim tijelima) (Općina Dugopolje, 2018.).

Osim perspektivnosti i mnoštva subjekata koji su smješteni u zoni, zonu karakterizira i izgrađeni kompleks modernih poslovnih zgrada s podzemnim i vanjskim garažama, pod nazivom Technopolis. Investitor je tvrtka Jean Leon Legendre d.o.o. iz Francuske, što označava očiti priljev stranog kapitala u poduzetničku zonu u Općini Dugopolje, ali i mogućnost ulaska novih tvrtki zbog uređenih novih poslovnih prostora, odnosno ureda

veličine od 80 do 1170m² spremnih za korištenje (Technopolis, 2018.). U prvoj fazi planira se primiti 12 novih tvrtki. Razlog gradnje upravo u Dugopolju je politika tvrtke Legendre, koja takve zgrade gradi uvijek u blizini velikih urbanih središta koja su prometno dobro povezana.

2.3.1.2. Industrijska zona Bakar

U Gradu Bakru u Primorsko-goranskoj županiji gdje prema podacima Državnog ureda za reviziju prevladavaju mikro zone, a investitori traže zone iznad 40 hektara (Državni ured za reviziju, 2014.b) nalazi se poduzetnička zona pod nazivom Industrijska zona Bakar. Iako Revizija (Državni ured za reviziju, 2014.b) spominje Industrijsku zonu Kukuljanovo, na mrežnim stranicama zone, ona se naziva Industrijska zona Bakar ili Bakar – Kukuljanovo (u nastavku Industrijska zona Bakar). S izgradnjom zone krenulo se još 1975. godine, u blizini naselja Škrljevo, Kukuljanovo, Cernik i Čavle. Zona ima jako dobar geostrateški položaj, na pravcu koji povezuje Srednju Europu i Mediteran. Prometna povezanost je također veoma povoljna s obzirom na to da se nalazi u blizini autoceste Rijeka- Zagreb, odnosno budućih autocesta Rijeka – Trst i Rijeka – Split. Smještaj joj garantira i blizina luke Bakar, pa i time dobre morske veze, kao i one željezničke u smjeru Zagreba i Ljubljane, te avionska na otoku Krku. Opskrba vodom zadovoljena je iz izvora Bakar, a i izgradnjom novog vodovoda Draga – Krasica. U prilog zoni ide i blizina Rijeke koja ima razvijenu industriju, metaloprerađivačku i brodograđevnu, te uslužni i trgovinski sektor, turističke sadržaje kao i podršku osnovnim djelatnostima, ali i sveučilišni centar, što omogućava pružanje direktne logističke podrške zoni, odnosno poduzetnicima koji se u njoj nalaze, njih 190 (Industrijska zona d.o.o., 2018.).

Ono što ovu razlikuje od ostalih zona u Hrvatskoj je pristup njenom upravljanju preko pravnog oblika, Industrijska zona - izgradnja i upravljanje industrijskom zonom d.o.o. Članovi društva jesu Grad Bakar, Grad Rijeka i Općina Čavle. Predmet poslovanja je poslovanje nekretninama, te nadzor nad gradnjom, inženjering na području niskogradnje, hidrogradnje, prometa, sistemski inženjering i sigurnosni inženjering, održavanje zajedničkih objekata zone, čistoće, javnih površina, kao i zelenih površina na javnim površinama, nerazvrstanih cesta, parkirališta, pa čak i morskih plaža na pomorskom dobru. Osim toga, navedena je i izrada i izvedba projekata iz područja građevinarstva, elektrike, elektronike, rudarstva, kemije, mehanike i industrije, praćenje i čuvanje ekološkog stanja zone, građenje, projektiranje i nadzor, te upravljanje slobodnom zonom Kukuljanovo koja je također dio Industrijske zone Bakar (Industrijska zona d.o.o., 2018.). Organi društva jesu Skupština, čiji je

predsjednik gradonačelnik Bakra, Nadzorni odbor i Upravni odbor. Ovo je jedan od načina upravljanja zonom koji jamči profesionalnost, brzinu i učinkovitost u poslovanju, za razliku od različitih upravnih odjela jedinica lokalne samouprave.

Zona i dalje privlači investitore, pa je tako posljednja investicija od oko 16 000 000 kuna tvrtke Kimi Commerce, proizvodnja i prodaja sanitarija i sanitarne opreme. Naime, i sredstva iz Europske unije jesu dobra prilika za sve investitore koji žele uložiti i u zone. Time je novoootvorena tvrtka povećala broj zaposlenih u zoni s 4000 na 4015. U najavi je i otvaranje pogona Kaltenberga, kao i 12 hala lučkog terminala (Petрак, 2017.). Ono što se kod Industrijske zone Bakar može uočiti kako dodatna olakotna situacija i vizionarstvo jedinica lokalne samouprave koje je vode, da se neprivlačno, krško područje pretvori u mjesto koje generira gospodarski razvoj kroz otvaranje novih tvrtki i nova zapošljavanja.

Još jedna prethodno spomenuta zanimljivost vezna uz Industrijsku zonu Bakar je i postojanje Slobodne zone Kukuljanovo, kao jednog njezinog dijela. Koncesija u trajanju od 25 godina dodijeljena je Industrijskoj zoni d.o.o. 1997. godine od strane Vlade Republike Hrvatske, čime je zona obogaćena s dodatnih gotovo milijun m². U Slobodnoj zoni je dovršena izgradnja matičnog kolosijeka, internih prometnica, ceste, opskrba vodom, plinom, kanalizacija, transformatorska stanica, dvije toplane, kao i moderna telefonska mreža. Od aktivnosti, u zoni je moguće obavljanje proizvodnje robe, obrade i oplemenjivanja, trgovina na veliko (na malo nije dopuštena), usluge, bankovne i druge monetarne transakcije, osiguranje i reosiguranje imovina i osoba (Industrijska zona d.o.o., 2018.).

Industrijska zona Bakar spada među veće zone u Republici Hrvatskoj, i ono što je najvažnije, nastavlja s aktivnostima, te ne gubi na atraktivnosti, što pokazuju učestale nove investicije u zonu.

Sve tri odabrane zone u Republici Hrvatskoj imaju neke od jedinstvenih karakteristika kao što su postojanje učilišnih centara u zoni, otvaranje slobodne zone unutar poduzetničke, otvaranje i investiranje u izgradnju poslovnih prostora od strane privatnih entiteta, kao i upravljanje zonom u nadležnosti tvrtke u vlasništvu jedinica lokalne samouprave.

Također, u kontekstu primjera dobre prakse, potrebno je spomenuti i Industrijsku zonu Nemetin, koja spada u poduzetničke zone, iako nema i takav naziv. Riječ je o zoni na području Osječko–baranjske županije, gdje Grad Osijek sa Sveučilištem Josipa Jurja

Strossmayera planira izgradnju Znanstvenog centra za obnovljive izvore energije i bioplinsko postrojenje na području spomenute zone. Cilj je da se korištenjem alternativnih izvora proizvede električna i toplinska energija koja će uz vrlo niske troškove biti distribuirana poduzetnicima u zoni za grijanja/hlađenje industrijskih postrojenja. Istraživanja se vrše preko fondova Europske unije, preko programa IPA IIIC Program prekogranične suradnje Hrvatska – Mađarska. Tako je i osnovano trgovačko društvo Obnovljivi izvori energije Osijek d.o.o. kao projektno društvo koje se bavi primijenjenim istraživanjima sa svrhom promicanja znanja i spoznaja o obnovljivim izvorima energije na nacionalnoj i međunarodnoj razini (Industrijska zona Nemetin, n.d.).

2.3.2. Inozemni primjeri iz prakse

Europska zemlja s najduljom tradicijom poduzetničkih zona, Velika Britanija, prilikom otvaranja novih faza zona, djelomično je modificirala modele.

2.3.2.1. Sveučilišne poduzetničke zone

U posljednjoj fazi otvaranja poduzetničkih zona, u 2013., Odjel za poduzetništvo, inovacije i vještine, objavio je kako će se u narednom periodu izdvojiti 15 milijuna funti za pilot projekte otvaranja tri nove sveučilišne poduzetničke zone s ciljem poticanja razvoja klastera visoko tehnoloških tvrtki na otvaranje, odnosno lociranje u blizini sveučilišta. S druge strane, te iste zone bi trebale biti poticaj i sveučilištima da se okrenu prema lokalnoj zajednici i lokalnim privatnim subjektima, odnosno Lokalnim poduzetničkim partnerstvima kako bi se u konačnici inoviralo i stvorilo takvo okruženje koje će kroz inovacije generirati ekonomski rast (Ward, 2016.).

Pri definiranju pilot projekta u obzir su uzete i evaluacije prethodnih faza, pa je želja da se manjak poticaja za inovativne poduzetnike za potrebe financiranja ureda, laboratorija ili radnog prostora sanira kroz ovaj model, kao i što bi model studentima nakon diplomiranja pružao radni prostor. Također, pri postavci modela izražene su želje da isti privuče i prekomorska ulaganja. Točne lokacije poduzetničkih zona objavljene su 2014., te se odnose na Bradford – gdje je naglasak stavljen na digitalno zdravstvo u vidu razvoja tehnologiju za komunikaciju u zdravstvenoj skrbi, te na kliničke projekte novih proizvoda i usluga u zdravstvenoj skrbi. Nastavno, zona u Nottinghamu fokusirat će se na naprednu proizvodnju, energiju i zrakoplovnu industriju. Šarolikost djelatnosti vidljiva je i u liverpulske zoni, gdje

će se razvijati senzorska tehnologija koja će prikupljati podatke iz vanjskog okruženja, dok će se četvrta zona, ona bristolska fokusirati na robote, bioznanost i zdravstvene znanosti (Ward, 2016.). Otvorit će se na Zapadnom engleskom sveučilištu (*West of England University*), te će pomoći visokotehnološkim tvrtkama s brzim stopama rasta, upravo u spomenutim područjima.

U Bristolu je zona razvijena u suradnji *West of England Local Enterprise* i Sveučilišta u Bristolu, uz potporu Vijeća Južnog Gloucestershira, Sveučilišta Bath i *West of England* mreže za znanost u zdravstvu. Veličina zone je 4100 m², te se očekuje da će generirati 500 novih radnih mjesta i 50 milijuna funti lokalnoj ekonomiji. U zoni se nalaze laboratoriji, uredi i prostori za radionice, prostor koji dijele *start-upovi*, zajednički prostor za umrežavanje i sastanke. Također, korisnicima u zoni dostupna je specijalna oprema, tehnička i poslovna podrška.

Ovakve su zone odlična prilika za stvaranje suradnje temeljene na *Triple Helix* modelu, koji spaja privatni sektor, vladu i sveučilišta. Naime, primjer pokazuje kako upravo kroz suradnju privatnika s diplomantima, studentima sveučilišta uz potporu vlade, može stvoriti sinergijski učinak koji rezultira generiranjem radnih mjesta, inovacija, te u konačnici ekonomskog rasta i razvoja.

Prilikom sagledavanja kompletne situacije u obzir treba uzeti propoduzetnički nastrojenu Vladu, te vodstvo jedinca lokalne samouprave koje shvaća međuovisnost više elemenata pri stvaranju poduzetničke klime. Naime, u okruženju zone stvoren je eko sustav koji je kontekst razvoja ovakvog elemenata poduzetničke infrastrukture. Uz sveučilišnu poduzetničku zonu, u okruženju djeluju i Bristol i Bath znanstveni parkovi, *local enterprise partnership* (LEP) poduzetnička zona, poduzetničko područje, Inkubacijski centar i Inovacijski centar (*University of Bristol*, n.d.).

Ukratko, sveučilišne poduzetničke zone, mogu se definirati kao specifična zemljopisna područja gdje sveučilišta i privatni sektor rade zajedno kako bi se postigao lokalni ekonomski rast i generirale inovacije, naravno, uz potporu vlade i ostalih subjekata, od kojih su neki spomenuti u gornjem primjeru (*Department for Business, Innovation and Skills*, 2015.).

Nadalje, od strane *Department for Business, Innovation and Skills* (2015.) analizirani su utjecaji svake pojedine sastavnice uključene u rad zone, kao i njihove međusobne veze, te način mjerenja utjecaja s obzirom na mali uzorak.

Rezimirano, uzoran je način postupanja i sistematičnosti Vlade, te cjelokupnog lokalnog sustava koji je uključen u razvoj sveučilišnih poduzetničkih zona. Britanska Vlada vrši kontinuirane evaluacije, neovisno kojih, poduzetničkih zona. Iako, za sveučilišne još nema konkretnih provedenih istraživanja, jer se radi tek o inicijalnoj etapi programa, razvijena je metodologija, specificirani utjecaji, troškovi, beneficije, kao i što je objašnjen model.

U 2015. godini, Lokalno poduzetničko partnerstvo⁵, počelo je promišljati o zonama namijenjenim hrani i poljoprivredi, pa je tako te iste godine otvoreno čak 11 zona, s najavom nove faze.

2.3.2.2. Održiva inkubacijska infrastruktura

U posljednje vrijeme povećanjem ekološke osviještenosti jedinica lokalne samouprave, ali i građanstva, znanstvena zajednica okrenula se istraživanjima koja uključuju i održivost. Monaghan et al. (2016.) navodi kako su poduzetničke zone koje se baziraju na čistoj proizvodnji jako popularna vladina politika kojom se ubrzava održiva gradska agenda. Temeljem istraživanja, predložili su konceptualni okvir *Ecological Empowerment and Enterprise Zone* - EEEZ (u slobodnom prijevodu autorice: Ekološkog osnaživanja i Poduzetničke zone), model koji predstavljaju ekološki obnovljiva područja s naglaskom na uključenost zajednice, kako bi se što bolje iskoristile tržišne snage i razumjela korisnost države s javnim sektorom kao poduzetnikom.

Naime, u zemljama u razvoju i razvijenim zemljama postoji oko 3500 zona u 13 država koje ostvaruju 200 milijardi dolara izvoza i direktno zapošljavaju 40 milijuna radnika (Monaghan, 2016.). Neke su od tih zona ekološke, točnije njih 52 u 23 zemlje svijeta (Afrika, Azija, Europa, Latinska Amerika, Sjeverna Amerika i Srednji Istok). U New Yorku se nalazi *City Empowerment Zones*, strateški odabrana geografska područja gdje je solarna energija najpovoljnija s tehničkog stajališta, te koja omogućuju smanjenje potrošnje energije iz električne mreže, a time i zagađenja. Planira se i održavanje edukacije za poduzetnike i organizacije u zoni o načinima korištenja električne energije (*U.S. Department of Energy*, 2011.). I U Africi, u *Cape Townu*, *Atlantis Special Economic Zone* postaje *Green Hub* na

⁵ *Local enterprise partnerships* su lokalna partnerstva između lokalne vlasti i poslovnog sektora koje imaju glavnu ulogu u definiranju lokalnih gospodarskih prioriteta i aktivnosti za postizanje ekonomskog rasta i otvaranju novih radnih mjesta (Marsh, 2013.)

gotovo 125 hektara usmjerenih na zelenu tehnologiju i povezane usluge kao što je solarna energija što bi trebalo polučiti otvaranje novih radnih mjesta za stanovnike (Booyesen, 2018.).

Usprkos svemu, jaz se stvara između proizvodnje i ekološki prihvatljivih proizvoda, jer neovisno o ekološkoj održivosti produkta, sam proces proizvodnje može biti veliki izvor zagađivanja okoliša (neke od kineskih zona). Kako u Hrvatskoj, tako i svijetu, definiranje održivosti zona mora biti dio državne strategije, odnosno industrijske strategije, koja će poticati održivu proizvodnju, a i zakonski definirane, ponovno na državnom nivou, karakteristike poduzetničke zone

U kontekstu navedenog, u Sjeveroistočnoj Engleskoj privatni sektor, sveučilište i lokalne vlasti dijele viziju ostvarenja integriranog transportnog sustava koji će biti „čist“, odnosno s niskim stopama ugljičnog zagađivanja, sa željom stvaranja zdravijeg okruženja za sadašnje, ali i buduće generacije. Cijela Sjeveroistočna regija sinergijski djeluje u vidu pronalaska rješenja za proizvodnju prijevoznog sredstva s niskom stopom ugljične emisije, a u tome pomažu i neka prijašnja iskustva. Inače, u regiji se proizvode i Nissan LEAF električni automobili i EV baterija. Sveučilišta u Newcastleu, Northumbriji i Gatesheadu su važne karike ovog lanca, istražujući način punjenja prijevoznih sredstava i smart kartica, razvijajući nove ideje i tehnologije, kao i što proučavaju životni ciklus baterije i način njene uporabe u domaćinstvima, no i u obučavanju budućih zaposlenika za razvoj i rad s novim tehnologijama.

The Future Technology Centre je smješten u poduzetničkoj zoni *A19 Ultra Low Carbon Vehicle Corridor*, a vođen je od strane *Gateshead Collegea* koji je u njega uložio više od 2 milijuna funti kako bi povukao Vladina sredstva iz Regionalnog razvojnog fonda. U Centru se nalazi *Smith Electric Vehicles* koji razvija i proizvodi prijevozna sredstva bez štetnih emisija, te u suradnji s koledžom razvija program studentske prakse.

Za ovu poduzetničku zonu specifično je što razvija i tehnološki centar čiji je cilj da stvori akademski istraživački centar, razvije automobilski lanac ponude, te educira nove generacije za uporabu inovativnih tehnologija.

U ovom dijelu primjeri dobre prakse prikazani su u zemlji u kojoj se i model poduzetničkih zona prvi put i pojavio. Moguće je zato zaključiti kako će takva zemlja biti ispred ostalih, zbog mogućnosti testiranja i modificiranja modela tijekom godina. Velika Britanija s isplaniranim programima uvođenja zona, odnosno proglašavanja određenog područja istom, sistematizirano i strateški se bavi spomenutim urbanim pitanjem, te se kroz faze uvođenja,

modifikacije doista i događaju. Uzoran je način njihova planiranja, uvođenja, upravljanja (involviranje lokalne zajednice posredstvom lokalnih poduzetničkih partnerstava), održivosti, usmjerenja na određene djelatnosti, inovacije, *Triple Helix* model spajanja privatnog i javnog sektora, te sveučilišta, kao i provođenja istraživanja koja vrednuju rezultate poduzetničkih zona.

Mogući evolucijski oblik poduzetničke zone bio bi primjer eko–industrijskog parka Kalundborg u Danskoj koji je lociran u istoimenog gradu, te funkcionira na principu industrijske simbioze, u kojem postojeći privatni subjekti koriste nusproizvode i na različite načine dijele resurse (npr. nusproizvod elektrane je sumpor koji se koristi kao izvor gipsa što smanjuje uporabu prirodnog), odnosno imaju cirkularni pristup proizvodnji. (Kalundborg Symbiosis, n.d.). Ovaj način rada u skladu je s održivim razvojem, s obzirom na to da se svi potrebni resursi u potpunosti iskorištavaju među poduzećima, stvaraju se partnerstva i zajednička vizija proizvodnje koja je ekonomski, ekološki i društveno prihvatljiva, što je dobra buduća smjernica i za razvoj novih generacija poduzetničkih zona. Čak je i Europska komisija kroz program inovacija i rasta Horizon 2020, želi replicirati Kalundborg, kao i njegovu primjenu cirkularne ekonomije, koja je zaslužna za uštede od 72 do 87 milijuna dolara godišnje, te koja privlači posjetitelje iz cijelog svijeta iz privatnog i javnog sektora (Zawadzki, 2015.).

3. EKONOMSKI RAZVOJ

U narednom poglavlju definirat će se ekonomski rast i razvoj, kao i lokalni razvoj. Također, povezat će se važnost poduzetničkih zona u poticanju razvoja regije, odnosno jedinice lokalne samouprave.

3.1. Ekonomski rast i razvoj

Ova dva pojma slična su, no i nisu jednaka. Ekonomski rast naglašava kvantitativnost, dok razvoj kvalitativnost, pa se stoga ekonomski rast može definirati kao dinamična proces povećanja stupnja zadovoljenja ljudskih potreba (Babić, 2004., str. 540). S druge strane, Borozan (2006., str. 397 u Jakovac 2012. str. 4) tvrdi da se pod pojmom ekonomskog rasta uobičajeno podrazumijeva povećanje prirodne razine realnog bruto domaćeg proizvoda (BDP-a), kako ukupnog tako i po glavi stanovnika, odnosno širenje ekonomskih kapaciteta privrede. Iako postoje različite teorije ekonomskog rasta, ukratko se može sažeti kako ekonomski rast mjeri rast bruto domaćeg proizvoda (BDP-a), ali je i istovremeno i relativno „moderan“, novi fenomen (Raj, 1998., str. 48). Naime, porast BDP *per capita* kroz povijest bio je iznimka, stoga što se javljao ponekad i to u vrlo malim postotcima. Njegova trajnija pojava u gospodarstvima javlja se tek nakon Prve industrijske revolucije u Velikoj Britaniji. Teoretski ekonomski rast povećava bogatstvo naroda, istovremeno jačajući potencijal kako bi se smanjilo siromaštvo, što posljedično rješava i mnoge socijalne probleme koje se javljaju kod populacije.

Povijesno gledano, ekonomski rast nije uvijek uzrokovao razvoj događaja koji ima pozitivan ishod za cijelu populaciju, naime često su se događale situacije suprotne onima koje su navedene, one s nimalo sretnim završetkom. Naime, ekonomski rast se vrlo često temeljio na porastu nejednakosti, nezaposlenosti, oslabljenju demokracije i gubitku kulturalnog identiteta, te pretjeranom iskorištavanju resursa koji su također potrebni i budućim generacijama (Soubbotina, 2004., str. 6), što dovodi do zaključka kako takav ekonomski rast nije održiv, te kako je potrebno razmišljati i o nekim drugim vidovima istog. Tako mu se 80-tih godina prošloga stoljeća pridodaje pridjev „održiv“.

Kao i kod rasta, i kod razvoja postoje mnogobrojne definicije, ona prema Babiću (2004., str. 540) govori kako se ekonomski razvoj (odnosno prema Babiću – privredni razvoj) može shvatiti kao stalna utrka između ljudskih potreba i mogućnosti njihova zadovoljenja, u kojoj mogućnosti nastoje dostići potrebe. Nadalje, veći stupanj razvoja proizvodnih mogućnosti,

odnosno povećanje količine i kvalitete proizvodnih faktora, kao i stupnja efikasnosti njihove upotrebe omogućava veći stupanj zadovoljenja materijalnih potreba društva i kvalitetu življenja (Babić, 2004., str. 540).

3.1.1. Definiranje ekonomskog rasta

Teoretičari Smith, Mill, Malthus i Ricardo su na jednostavan način objasnili ekonomski rast, počevši od toga da ako se isporuča određena količina rada pri određenoj količini proizvodnje, radnici bi trebali dobiti plaće koje su na razini „preživljavanja“ i bilo kojeg viška, to jest, kao razlike između ukupne proizvodnje i ukupne potrošnje koja bi trebala biti jednaka ukupnom iznosu plaća, što je akumulirano od strane kapitalista (Ghatak, 1995., str. 49). Takva akumulacija povećava potražnju za radnom snagom, a pod određenom veličinom populacije, plaće će i rasti. Kako plaće budu privremeno prelazile razinu „preživljavanja“, populacija će rasti, kako to Malthus i objašnjava u svojoj teoriji. No, kako rastom populacije, raste i ponuda to dovodi do pada plaća na razinu „preživljavanja“, što uzrokuje porast viška, koji potiče akumulaciju i potražnju za radom, što za posljedicu ima ponavljanje cijeloga procesa. Dinamika završava tako da zakon umanjenja smiruje stanje, a plaće troše cjelokupnu proizvodnju, što ne ostavlja viškove za akumulaciju i rast populacije.

Uz navedene teoretičare razlikama u razvijenim i nerazvijenim zemljama bavili su se i Weber sa svojom „protestantskom etikom“ (Weber, 2001.), Schumpeter (kreativna destrukcija) (Pfarrer i Smith, 2015.), Feldman - model planiranja zasnovan na Markovim shemama proširene reprodukcije (Shukla, 1972.), Leontiefov *input–output* model (Ebiefung i Kostreva, 1993.) itd. Također, krajem dvadesetog stoljeća javljaju se 3 teorije temeljene na geografskim odrednicama, globalizaciji i dobrim institucijama. Sukladno tome, ona geografska govori kako su prirodne sile, geografija, klima, ekologija glavne odrednice siromaštva, s obzirom na to kako se najveći dio siromašnih zemalja nalazi u blizini ekvatora, a razvijene zemlje su smještene u umjerenom pojasu. Teoretičari koji globalizaciju gledaju kao pozitivni čimbenik, savjetuju otvaranje siromašnih zemalja vanjskoj trgovini uz potpunu liberalizaciju tokova kapitala. Treća hipoteza oslanja se na postojanje, odnosno nepostojanje dobrih institucija, što se odmiče od temeljenja bogatstva na prirodnim bogatstvima, te stavlja fokus na čovjeka.

U kontekstu institucija, potrebno je spomenuti Northa (2003.), koji ih promatra kao pravila ponašanja u određenom društvu ili ograničenja koja je čovjek iznašao kako bi oblikovao ljudske interakcije. North je i utemeljit nove institucionalne ekonomije, za razliku od one

stare, čiju su predstavnici Veblen, Mitchell i Commons (Rutherford, 1995.). Naime, institucionalna ekonomija vezana je i za razvoj poduzetničkih zona i poduzetništva s obzirom na to kako su institucije usko povezane s otvaranjem i poslovanjem poduzetničkih zona. Institucionalna ekonomija bavi se društvenim institucijama i njihovim vezama s proizvodnjom, distribucijom i konzumiranjem dobara, ali i odgovarajućim društvenim vezama (Dimmelmeir i Heussmen, 2016.). Pa tako, društveni ekonomisti pokušavaju razumjeti konkretne društveno-povijesne faktore koji oblikuju funkcioniranje ekonomije, za što je potrebno identificirati društvene institucije. Prema Northu institucije pružaju poticajnu strukturu gospodarstvu, kako se ta struktura razvija, ona oblikuje smjer gospodarske promjene prema rastu, stagnaciji ili padu. Slično je Baumol (2010.) zaključio za vezu poduzetništva i institucija koje mogu kanalizirati poduzetničku ponudu kroz produktivne, neproduktivne ili destruktivne aktivnosti. No, s druge strane, ipak je riječ o dvosmjeroj vezi, jer i poduzetništvo često pomaže u oblikovanju institucija (Henrekson i Sanandaji, 2010.).

Da je gospodarski razvoj kompleksan, uviđa i Solow, te ga definira kao dio makroekonomije koji se bavi povećanjem rasta potencijalnog proizvoda u vremenu (Babić, 2004., str. 544).

Također, postoje i grupa modela rasta koji spadaju u grupu Harrod-Domarovih modela rasta (Eltis, 1987.), prema kojim se dugoročna puna zaposlenost može ostvariti ako se ispune dva temeljna uvjeta: prvi, da su investicije jednake štednji, što znači da se cjelokupna štednja mora investirati svake godine, da bi efektivna potražnja bila dovoljna da apsorbira agregatnu ponudu, a drugi uvjet govori o zadržavanju pune zaposlenosti kroz izjednačavanje stope rasta proizvodnje i stope rasta radna snage uvećane za porast njezine produktivnosti. Razlikuju se statički i dinamički Harrod-Domarov model rasta. Kod statičkog postoje endogene varijable: veličina domaćeg proizvoda, veličina štednje i investicija, no zanemaruje se uloga vremenske dimenzije, koja im je svakoj endogenoj varijabli pridodana u dinamičkom modelu. S druge strane neoklasični model rasta kojeg su razvili Solow (1956.) i Swan (1956.) bazira se na postojanju velikog broja proizvodnih procesa, koje prati broj kapitalnih koeficijenata. Unutar toga razlikuju se Solow i Kaldorov model (Kaldor, 1957.). Razlika među njima je ta što se kod Solowa kontinuirana proizvodna funkcija s velikim brojem kapitalnih koeficijenata, koji daje mogućnost da teret prilagođavanja uzme na sebe, a kod Kaldorovog to preuzima stopa štednje. Teoretičari prepoznaju i neoklasični model rasta s tehničkim progresom, Ramseyev model rasta (Zhang, 2018.), itd.

Za razliku od neoklasičnih teorija rasta, nove ili endogene teorije rasta, naglasak stavljaju na ekonomski rast kao endogeni rezultat ekonomskog sistema, dok je osnovna pretpostavka ovog modela konstantan prinos kapitala. Klasifikacija je mnogo konfuznija s obzirom na to da se razlikuje od teoretičara do teoretičara, pa neki pišu o novim investicijama koje dovode do tehnološkog procesa (učenje putem rada) s konstantnim prinosima na razini ekonomije, dok drugi pristup naglasak stavlja na istraživanje i razvoj, dok se treći bazira na akumulaciji kapitala (Barro, Sala-i-Martin, 1995). Prema Agenoru i Montieli (1996.) u prvu grupu modela svrstavaju prisutnost eksternalija i konstantnih prinosa, druga grupa se usmjerava na akumulaciju ljudskog kapitala, a treća odnosu ekonomskog rasta i financijskog razvoja.

3.1.2. Definiranje ekonomskog razvoja

Gospodarski ili ekonomski razvitak je bitno kompleksnija i heterogenija pojava no što to može prikazati ortodoksni pristup ekonomskih znanosti, on je rezultat lokalnih međuzavisnosti poduzeća, kućanstava i institucija, koje stvaraju osobitu teritorijalnu mrežu lokalnih sustava u kojima se prepoznaju specifične situacije razvitka (Mrnjavac, Pašalić, 2000.).

Arthur Lewis je sredinom prošlog stoljeća uvidio i govorio o kompleksnosti razvojnog procesa i na potrebu usklađenog razvoja svih faktora rasta, odnosno, profita, trgovine i specijalizacije, ekonomske slobode, institucionalne promjene, porasta znanja, primjenu novih ideja, štednje, investicije, stanovništva, javnog sektora i politike (Babić, 2004.). Ono što je zamjetno kroz povijest jest kako se mišljenja i teorije često mijenjaju, pa tako ni ovdje nije bilo puno drugačije, posebice ako se u obzir uzme i političko okruženje. Naime, od države od države preferirali su se jedni faktori u odnosu na druge, što u konačnici nije cilj ravnomjernog razvoja svih faktora.

Kako bi nakon Drugog svjetskog rata nacionalne ekonomije osamostaljenih država od poljoprivrednih postale industrijske zemlje, trebale su prema tadašnjih stavovima riješiti četiri problema: akumulaciju fizičkog kapitala, promjene privredne strukture, vanjsku trgovinu, te ulogu države i tržišta u procesu gospodarskog razvoja (Babić, 2004.) Između njih najvećim problemom smatran je nedostatak infrastrukture, odnosno fizičkog kapitala, pa stoga, kako bi se stvorio preduvjet rasta potrebno je investirati, a kako bi se to postiglo, nužno je akumulirati štednju. Promjena proizvodne strukture odnosi se na razvoj industrijske u odnosu na poljoprivrednu proizvodnju, te u konačnici tijekom godina, razvoj i uslužnog

sektora. Na vanjsku trgovinu se gledalo kao na nešto što nema veliki utjecaj na gospodarski razvoj, s obzirom na to kako otvorenost i ulazak strane konkurencije na domaće tržište, može biti štetno za njega, a u konačnici i za razvoj. Sukladno tome, razvoj se počeo temeljiti na supstituciji uvoza, što se u nije pokazalo dobrim, te je zaživjela teorija otvorenosti gospodarstva. Uloga države također se mijenjala, prvotno je smatrano kako je važno državno planiranje za postizanje brzog gospodarskog rasta, nakon toga, poučeni primjerima iz prakse, počinje prevladavati tržišno gospodarstvo. Naime, svaka država mora omogućiti razvoj, stvorivši određene pretpostavke, odnosno, definirati i zaštititi prava vlasništva, red i sigurnost, efikasan pravni, sudski i administrativni sustav, unutarnju i vanjsku ravnotežu, te zaštitu okoliša (Babić, 2004.). U nerazvijenim gospodarstvima, ipak je važan taj početni impuls od strane države, primjerice ulaganje u infrastrukturu, no svaki daljnji napor ne polučuje toliko uspjeha već je na državi da kroz uređeni institucionalni okvir, nastavi dalje stvarati pretpostavke za razvoj, dobrom ekonomskom politikom, poticanjem konkurentnosti i otvorenosti. Na tom tragu dobar institucionalni okvir je temelj postizanje i održavanja ekonomskog razvoja, uzimajući u obzir da su institucije organizacijske jedinice koje određuju formalna i neformalna ograničenja za različite vidove ponašanja gospodarskih i političkih entiteta.

Karaman Aksentijević (2004.) prilikom definiranja ekonomskog razvoja navodi prema Galbraithu kako nije važna kvantiteta robe već kvaliteta našeg života pri čemu se podrazumijeva stupanj zadovoljstva ljudskih potreba i u materijalnom i u izvanmaterijalnom području, no kako nema jednog bez drugoga, materijalni vid bi trebao biti zadovoljen, a on će biti postignut ako je ekonomski razvoj neupitan, te pomaže ljudima da nadiđu siromaštvo.

U donjoj tablici (Tablica 4) prikazani su faktori koji utječu na ekonomski razvoj, te su pritom razlučeni na društveni kontekst i faktore proizvodnje.

Tablica 4: Utjecaji na ekonomski razvoj

DRUŠTVENI KONTEKST		
<u>Opći</u>	<u>Posebni</u>	<u>Komentar</u>
Povijest	Struktura susjednih zemalja Ekonomska baza	Stanje i utjecaji
Prirodno okruženje	Zadanost prirodnog okruženja Valorizacija prirodnih privlačnosti	Kvaliteta zraka Količina i kvaliteta
Civilno društvo	Sklonost riziku Javna uprava Socijalna mobilnost ili propusnost Institucionalna struktura građanskog društva Društveni kapital Pregovarački stil	Poslovno poduzetništvo Stil građanskog vođenja (stil suradnje ili traženje kredita) Poštenje Efikasnost Prilagodljivost socijalne i ekonomske strukture Uljudnost – tolerancija Politika i susjedne zemlje Kooperativni ili suprostavljeni
FAKTORI PROIZVODNJE		
Tržište prostora	Stambene zgrade Poslovne zone	Zamjene Novogradnja
Radna snaga	Profesionalna raspoloživost Radne vještine i radna etika Ljudski kapital	Zaposleni Ponuda radne snage Međugradski i međunarodni migranti

Kapital	Izgrađenost okoliša Financije Kapaciteti i oprema Infrastruktura Tehnologija Društveni poslovni kapital	Ugrađena u postojeću bazu Istraživačko – razvojni kapaciteti
Operativni troškovi	Smanjenje poreza Pregovaranje nižih cijena Smanjenje troškova (subvencije)	

Izvor: Hill, E. W. N. (2001.) *Fundamentals of Economic Development*, Mayor's Economic Summit, Duluth, Minnesota, prilagodba Karaman Aksentijević et al. (2004.), *Ekonomska decentralizacija i lokalna samouprava / Economic Decentralization and Local Government*. Rijeka, Cleveland, Zagreb: Ekonomski fakultet Rijeka, Cleveland State University, Maxine Goodman Levin College of Urban Affairs, Unger Croatia Center for Local Government Leadership i The United States Agency for International Development, Local Government Reform Project

Poveznica s poduzetničkim zonama vidljiva je iz dijela faktora proizvodnje gdje se spominju poslovne zone i infrastruktura. Dio koji se odnosi na društveni kontekst spominje sklonost riziku, što je neizostavni dio poduzetničkog ponašanja, pa je tako poduzetništvo koje je vezano s poduzetničkim zonama moguće povezati s utjecajem na ekonomski razvoj.

3.2. Lokalni ekonomski razvoj

Pri definiranju ekonomskog razvoja ne smije se zaboraviti uloga gradova i ostalih podnacionalnih uprava. Njihova politika i inicijative također mogu rezultirati ekonomskim razvojem (Rosentraubn M.S. u Karaman Aksentijević et al., 2004.), pritom treba uzeti u obzir kako, i u što, jedinice lokalne samouprave ulažu, je li riječ o ulaganjima u infrastrukturu ili nešto što stvara dodatnu vrijednost, kao primjerice ulaganje u ljudske resurse.

Tako se u kontekstu ekonomskog razvoja može spomenuti lokalni ekonomski razvoj koji se definira kao ekonomska promjena koja rezultira poboljšanim ekonomskim standardima života za stanovništvo i pomaže lokalnim upravama da zadrže ili poboljšaju usluge svojim stanovnicima (Superk, Tomašević u Karaman Aksentijević et al., 2004.) Iste autorice navode i

ključne karakteristike lokalnog ekonomskog razvoja u tržišno orijentiranoj ekonomiji, te spominje kako bi ekonomske inicijative lokalnih uprava bile efektivne, one moraju biti konzistentne i stalne. Nadalje, aktivnosti lokalnog ekonomskog razvoja definirane su unutar nacionalnog okvira ekonomskih politika i planova, pa tako primjerice grad kao centar ekonomske aktivnosti može utjecati na svoju vlastitu gospodarsku budućnost. Resursi lokalne uprave kojima pridonosi ekonomskom razvoju su ljudski, institucionalni, poslovni, fizički i financijski. Promatrajući kroz lokalnu prizmu, ekonomski razvoj se događa kao rezultat aktivnosti i investicija privatnog i javnog sektora u demokratskoj i suglasnoj zajednici. Ono što oblikuje odluke o privatnim investicijama jest profit. Također, aktivnost ekonomskog razvoja javnog sektora pokušava privući investicije stvarajući i održavajući okruženje u kojem privatnici mogu prosperirati, što se pojmovno može okarakterizirati kao dobra poduzetnička klima. Drugi koncept lokalnog ekonomskog razvoja koji je povezan s privlačenjem investicija je prednost lokacije, što znači da tvrtke na toj lokaciji imaju veću mogućnost prosperiranja.

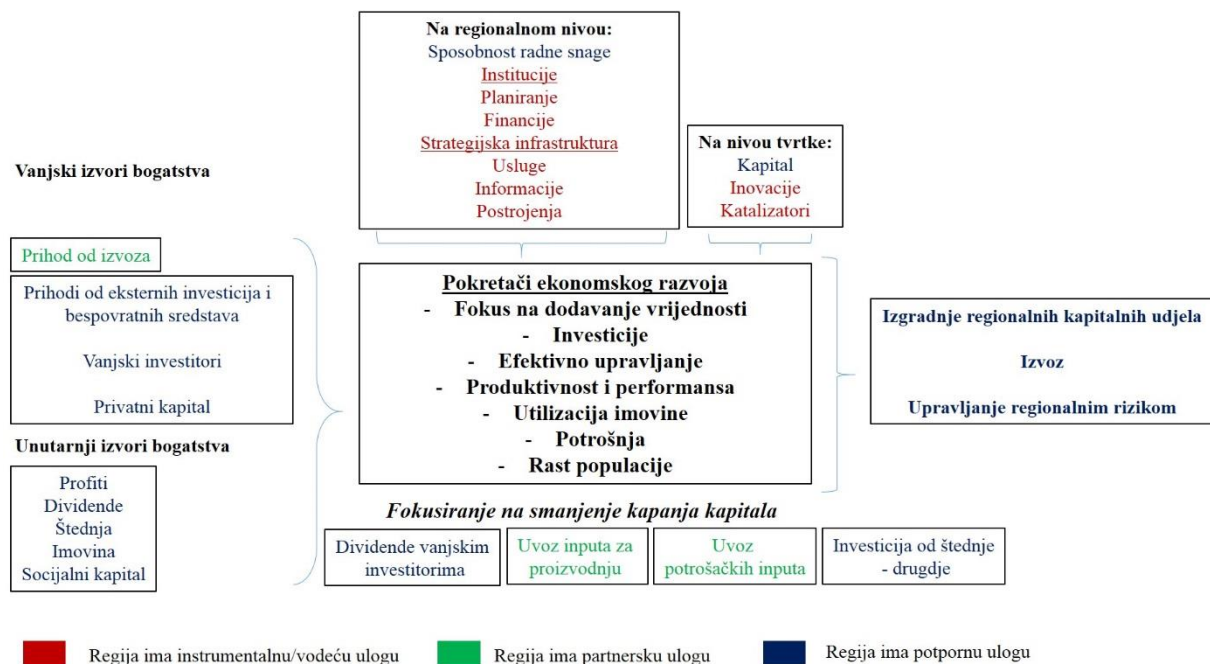
Lokalni ekonomski razvoj postiže se u trenutku kada standard zajednice može biti očuvan i povećan kroz proces ljudskog i fizičkog razvoja koji je baziran na načelima jednakosti i održivosti (Leigh i Blakely, 2017.) Kako ističu autorice, postoje 3 ključna elementa u samoj definiciji, ekonomski razvoj koji postavlja za sve minimalni standard života koji s vremenom povećava (otvaranje radnih mjesta, osiguravanje plaća koje omogućavaju život obiteljima, i povećanje životnog standarda koji se očituje u kupnji kvalitetnijih dobara i usluga,...). Drugi naglašeni element definicije odnosi se na to kako ekonomski razvoj smanjuje nejednakosti (za razliku od ekonomskog rasta koji povećava troškove života za svih, ekonomski razvoj smanjuje nejednakost između različitih demografskih grupa, ali i ekonomskih i političkih jedinica). Posljednji ključni izdvojeni element odnosi se na to da ekonomski razvoj promovira i ohrabruje upotrebu održivih resursa i proizvodnju (naime, ako se ne poštuju načela održivosti to može dovesti do sraza između sadašnjih i budućih generacija). Sličnu definiciju lokalnog ekonomskog razvoja daje i Svjetska banka (Hague C., Hague E. i Breitbart C., 2011., str. 6.), pritom također spominjući tri ključna pojma: održivi rast, konkurentnost i inkluziju. Svjetska banka u definiciju dodaje i dionike, što nedvojbeno jest povezano s temeljenjem na održivom rastu. Pa tako spomenuta definicija govori o ulozi lokalnog ekonomskog razvoja, koji gradi ekonomske kapacitete lokalnih područja zbog poboljšanja ekonomske budućnosti i kvalitete života za svih, odnosno kako je lokalni ekonomski razvoj proces u kojem javni, privatni, i nevladini partneri mogu zajednički raditi kako bi stvorili bolje uvjete za ekonomski rast i generacije zaposlenika. Ista definicija promišlja o budućnosti,

okrenuta je k njoj, s obzirom na to kako investicijska klima i poslovno okruženje jesu objekti kontinuiranog poboljšanja sve kako bi se u konačnici to isto okruženje moglo nazvati konkurentnim u vidu plaća i radnih mjesta.

Ono što čini jednu razinu više, gledano s aspekta upravnih jedinica jesu regije, te u tom kontekstu i regionalni ekonomski razvoj, koji na neki način definira i oblikuje onaj lokalni. Naime, regionalni nivo upravljanja omogućuje funkcioniranje inicijativa na nižoj razini kroz stvaranje mreže potpornih institucija, edukativnih i infrastrukturnih.

Ponovno, različiti autori različito tumače iste pojmove, pa se tako i regionalni ekonomski razvoj može dvojako promatrati – kao produkt (ekonomskog razvoja – investicije, standard života, uvjeti rada, radna mjesta, ...) ili pak, kao proces (infrastruktura, radna snaga, industrijska potpora, radna snaga, razvoj tržišta) (Rowe, 2009.). No, često tvorci strategija nailaze na problematiku svrsishodnog i produktivnog povezivanja produkta i procesa, za što se razlog može pronaći u nestabilnom i promjenjivom okruženju.

Slika 8: Model procesa regionalnog ekonomskog razvoja

Izvor: obrada autorice prema Lannon (2001) u Stimons, R. J., Stough, R. R. i Roberts, B. H. (2006.) *Regional Economic Development: Analysis and Planning Strategy*. Berlin: Springer Science & Business Media.

Poteškoće planiranja mogu se vidjeti iz prethodne slike (Slika 8) koja prikazuje kompleksnost djelovanja regionalne ekonomije. Slika ujedno prikazuje i njeno idealno funkcioniranje na konkurentskom tržištu, te kao i sve komponente funkcioniranja procesa. Ovaj model temelji se na investicijama, proizvodnji, zaposlenosti, plaćama, profitu i potrošnji, dok se investicijski kapital može podijeliti na vanjski (npr. iz izvoza, bespovratnih sredstava, vanjskih investitora) i unutarnji (od korištenja imovine, štednje, dividendi, rada i socijalnog kapitala) (Stimson, Stough, Roberts, 2006.). Isti autori navode kako se kasnije uvode još neke komponente, kao što su ljudske, nefinancijske kontribucije i to proizvodnji ili uslugama koje su isporučene od 3 dionika: zajednice, vlade i privatnog sektora. Kako bi se postigao regionalni ekonomski razvoj određeni preduvjeti moraju biti zadovoljeni, kompetentna radna snaga, efektivne institucije, i dobro razvijena infrastruktura (Stimson, Stough, Roberts, 2006.). Naime, dobri temelji omogućuju nesmetanu „gradnju“ i „nadogradnju“ procesa u regionalnim okvirima, što se odražava i na više nivoe.

S obzirom na to kako je „sredstvo“ za postizanje ekonomskog razvoja poticanje lokalnih poduzetnika, odnosno stvaranje poduzetničke klime, tim više napori institucija na svim razinama moraju ići u tom smjeru. Jačanje poduzetnika koji u konačnici reinvestiraju dobit u svoje poslovanje jača atraktivnost pojedinih područja u očima i stranih investitora. Prema Superk, Tomašević u Karaman Aksentijević et al., 2004. poticanje ekonomskog rasta od strane lokalne samouprave kreće od uloženog napora u stvaranje ili korištenje lokalnih prednosti kao što je ulaganje u poboljšanje infrastrukture ili u edukaciju, kako bi se pritom stvorila dodatna vrijednost. Poduzetničke zone, kao dio poduzetničke infrastrukture, uklapaju se u navedeni koncept, kroz sve različite efekte njihova djelovanja, jedino što se mora poraditi na uključenosti svih dionika u proces.

3.3. Ekonomski rast, razvoj i poduzetništvo

Poduzetništvo i njegov utjecaj na rast i razvoj određene države u fokusu je istraživanja literature koja se bavi upravo poduzetništvom. Odnosno, poduzetništvom i njegovim utjecajem na ekonomski rast, te poduzetništvom i njegovom povezanošću s ekonomskim razvojem.

Utjecaj poduzetništva na ekonomski rast, istraživan je s različitih stajališta. Audretsch i Keilbach (2004.) zaključuju kako je poduzetnički kapital značajan faktor koji utječe na *output* i produktivnost, pa predlažu novi smjer u politici koja se bazira na instrumentima osnaživanja

poduzetničkog kapitala. Acs i Varga (2005.) konstatiraju kako poduzetnička aktivnost i povećanje broja poduzetnika imaju pozitivan i statistički značajan efekt na tehnološke promjene u Europskoj uniji. Iste godine Van Stel, Carree i Thurik zaključuju kako tek nastali poduzetnici i vlasnici/menadžeri mladih poduzeća utječu na ekonomski rast, no, ponovno kako je potrebno u obzir uzeti i razinu *per capita* dohotka koja ima implikacije na spomenuti utjecaj, što ukazuje na činjenicu kako poduzetništvo igra različitu ulogu u zemljama u različitim stadijima razvoja, kao i da je poduzetnička aktivnost različita u zemljama koje se razlikuju s obzirom na stupanj konkurentnosti (Amaro, Fernande i Tapia, 2012). Utjecaj stupnja razvoja u obzir uzimaju i Coduras i Autio 2013. godine. S druge pak strane, s aspekta poduzetništva, Wong, Ho i Autio (2005.), govore kako samo poduzetništvo visokog potencijala ima utjecaj na ekonomski rast, što je u skladu s pojedinim istraživanjima koji ukazuju kako brzo rastuće nove tvrtke (ne sve nove općenito) utječu na otvaranje većine novih radnih mjesta u malim i srednjim poduzećima razvijenih zemalja. Audretsch i Keilbach u 2008. godini povezuju poduzetničku aktivnost s rastom u kontekstu njemačkih regija. Nadalje, Urbano i Aparicio (2016.) zaključuju kako TEA opći⁶ i TEA prilike⁷ imaju mogućnost objasniti pozitivan efekt na ekonomski rast, s time da TEA prilike (npr. inovativno poduzetništvo) ima veći utjecaj, te kako je poduzetnički kapital jako važan u OECD zemljama, posebice u postkrizna vremena. Vidljivo je kako se veza poduzetništva i ekonomskog rasta promatra s različitih aspekata, ponekad je poduzetništvo analizirano u većoj mjeri, a ponekad je to ekonomski rast, odnosno kontekst, okruženje u kojem se poduzeće osniva i posluje.

Što je s vezom poduzetništva i ekonomskog razvoja? Poduzetnički kapital je društveni kapacitet koji vodi ekonomski razvoj (Urbano, Aparicio, 2016.). Sukladno tome, prema Matusik, 2016. poduzetništvo i konkurencija koju ono stvara može stvoriti direktne i indirektne koristi samim poduzetnicima, potencijalnim zaposlenicima, potrošačima, konkurenciji, lokalnom stanovništvu i vladama. Kesseeah iste godine (2016.) zaključuje kako neovisno o stadiju razvoja zemlje ili regije koje se u njoj nalaze, zemlja može samo profitirati od poticanja poduzetništva. Prijašnja istraživanja došla su do saznanja kako se utjecaj poduzetništva razlikuje između regija u istoj zemlji (Audretsch and Keilbach 2004; Lee, Florida i Acs, 2004; Audretsch and Peña-Legazcue 2012), što je na tragu istraživanja iz 1994.

⁶ broj poduzetnika početnika i novih poduzetnika na 100 odraslih stanovnika, starosti od 18 do 64 godine (GEM Hrvatska, 2003.)

⁷ broj poduzetnika na 100 odraslih stanovnika, starosti od 18 do 64 godine, koji su se opredijelili za poduzetničku aktivnost jer su uočili poslovnu priliku (GEM Hrvatska, 2003.)

(Reynolds, Storey i Westehead) kojim je utvrđeno, istražujući varijacije razine poduzetništva u 6 europskih zemalja i Sjedinjenim Američkim Državama kako su razlike u poduzetničkim stopama zanemarive, kako stanje u kojem se nalazi zemlja ima relevantan utjecaj na nižu/višu razinu stvaranja poduzeća, te kako je poduzetnička aktivnost važan uvjet, ali i ne jedini uvjet koji utječe na ekonomski rast. No, Acs i Storey su 2004. zaključili temeljem istraživanja koja su bila provedena u 3 europske zemlje i Sjedinjenim Američkim Državama u četiri različita perioda, proučavajući vezu između poduzetničke aktivnosti i ekonomskog razvoja, kako u 3 od 4 studije poduzetnička aktivnost ima pozitivan utjecaj na ekonomski razvoj, ali ne direktno, već kroz stvaranje konkurentnije ekonomije. Tablica 5 u nastavku.

Tablica 5: Sumirana istraživanja veze poduzetništva i ekonomskog rasta na regionalnom nivou

Autori	Van stel i storey	Audretsch i keilbach	Braunerhjelm i borgman	Acs i armington
Zemlja	Ujedinjeno kraljevstvo	Njemačka	Švedska	Sjedinjene američke države
Period	1980. – 1998.	1989. – 1992.	1975.- 1999.	1991. – 1999.
Zavisne varijable	promjena zaposlenosti	Bruto dodana vrijednost	Dodana vrijednost po zaposleniku	Promjene zaposlenosti
Sektor	Privatni sektor koji plaća pdv	Cijeli privatni sektor	Industrija proizvodnje	Cijeli privatni sektor
Nezavisne varijable				
Nove tvrtke	+, -, n.s.*	+	+	+
Specijalizacija			+	-
Gustoća populacije	-/n.s.			-/n.s.
Edukacija			N.s.	+/n.s.
Veličina tvrtke			N.s.	+.-
Stopa plaća	+/n.s.			

Istraživanje i razvoj		+		
Kapital		+		

Izvor: Acs, Z. J. i Storey, D. J. (2004) Introduction: Entrepreneurship and Economic Development. *Regional Studies*. 38(8). str. 871.-877.; *not significant

Stoga, poduzetnike se doista može promatrati dvojako, kao agente promjene i inovacija (Segarra, 2009.), ovisno da li se slijedi Schumpeterova teorija kreativne destrukcije ili Audretschov koncept kreativne konstrukcije koja promatra poduzetnika kao nositelj regionalnom razvoju, što potvrđuju i Minniti i Le'vesque (2009.), opisujući poduzetnika kao ključnog facilitatora u procesu rasta.

Kao što poduzetništvo utječe na razvoj i razvoj utječe na poduzetništvo. Ranije je već spomenuto kako poduzetništvo igra različitu ulogu u zemljama koje su u različitim fazama razvoja (Van Stel, Carree i Thurik, 2005.), a s druge strane, različita razina razvoja definira okruženje u kojem se donose poduzetničke odluke i potiče vrstu, kvalitetu i kvantitetu poduzetničke aktivnosti (Minniti, 2012.).

Nastavno, promatrano s aspekta razvoja društva, poduzetništvo se nalazilo u različitim pozicijama, te je njegova uloga kroz različite faze razvoja varirala, od nepoduzetničkih do poduzetničkih. Donja tablica prikazuje faze razvoja društva, te karakteristike istog promatrano sa aspekta poduzetništva, kao i vezu poduzetništva i fazu razvoja društva.

Tablica 6: Faze razvoja društva s aspekta poduzetništva

Faza razvoja države	Karakteristike	Povezanost s poduzetništvom
1.	Naglasak na poljoprivrednoj proizvodnji i manufakturi malog obujma	Visoke stope samozapošljavanja, u nepoljoprivrednim djelatnostima

2.	Prelazak na manufakturu, odmak od obujma malih razmjera	Smanjene stope samozapošljavanja
3.	Naglasak na uslugama	Povećane stope samozapošljavanja

Izvor: Acs, Z. (2006.) How Is Entrepreneurship Good for Economic Growth? *Innovations: Technology, Governance, Globalization*. 1(1). str. 97. – 107.

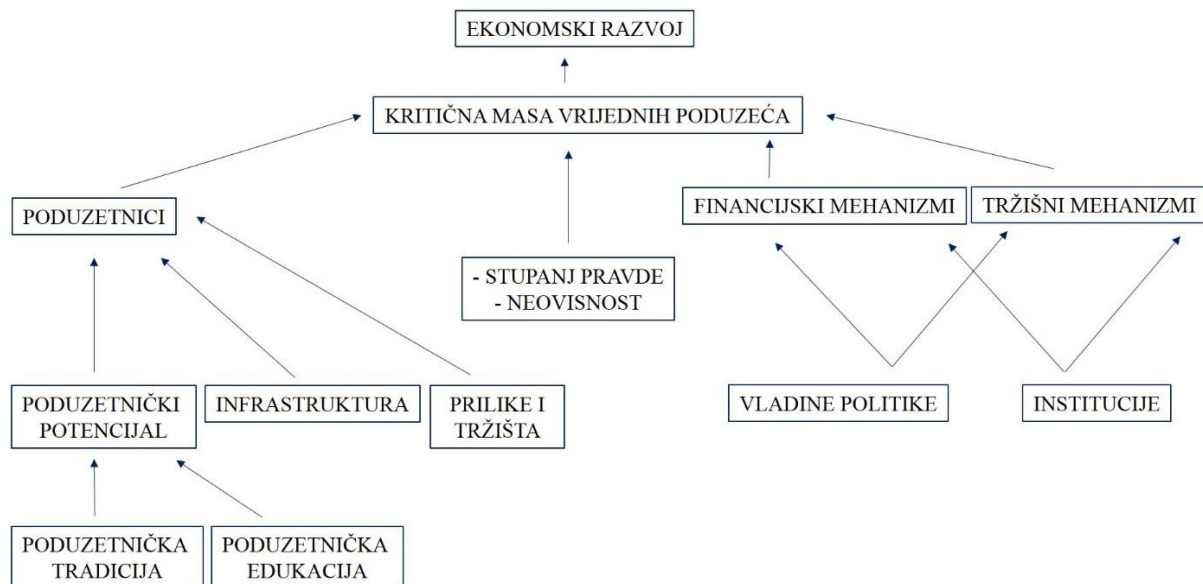
Gornja tablica (Tablica 6) u kojoj su prikazane faze razvoja društva s aspekta poduzetništva, kao i kretnje samog poduzetništva u promatranom razdoblju otkriva karakteristike istih. Prvu fazu karakteriziraju visoke stope samozapošljavanja u nepoljoprivrednom sektoru, a definirana je upravo poljoprivrednom proizvodnjom i manufakturom malog obujma. Razlog tome je to što je privatni oblik vlasništva u najvećoj mjeri u domeni malih manufakturnih i uslužnih tvrtki. Drugi period koji je karakterističan po manufakturnoj proizvodnji, bilježi smanjenje stope samozapošljavanja. Acs (2006.) spominje kako postoji nekoliko razloga zašto se poduzetnička aktivnost smanjuje kako gospodarstvo postaje razvijenije, pritom navodeći pretpostavku kako svi pojedinci nemaju jednake upravljačke sposobnosti, pa bi stoga kako se ekonomija bogati i tvrtke trebale postajati većima jer ih vode bolji menadžeri. Naime, što je gospodarstvo bogatije to su tvrtke veće, a prema toj istoj formuli u kojoj su kapital i rad supstituti, pa sukladno istom menadžeri shvaćaju kako mogu više zaraditi ukoliko budu zaposleni kod nekoga, umjesto da rade sami za sebe. U tom modelu je odnos između ekonomskog razvoja i poduzetničke aktivnosti negativan shodno tome što kako ekonomija postaje razvijenija, u njoj djeluje manje poduzetnika. (Acs, 2006.) Ponovno, u trećoj fazi poduzetnička aktivnost počinje rasti, jer se ljudi sve više okreću privatnom poslovanju i samozapošljavanju, te velike korporacije više nisu toliko primamljive.

Zanimanje znanstvene zajednice za teorije ekonomskog razvoja, što je važno za uočavanje poveznice između poduzetništva i ekonomskog razvoja, počinje se uočavati nakon Drugog svjetskog rata. Porušena Europa, kuće, proizvodni pogoni koji su vapili za obnovom, usmjerili su pažnju ka važnosti obnove i gospodarskih dijelova, kako bi se u konačnici uspjelo otvoriti

radna mjesta i poboljšati kvaliteta života, odnosno potaknuti proces koji utječe na rast koji poboljšava ekonomske uvjete za stanovnike.

Uočavanje poveznice između ova dva pojma vidljivo je iz sveobuhvatne šire analitike pojma ekonomskog razvoja (IEDC, 2014.); u širem smislu ekonomski razvoj promatran je kroz nekoliko područja, kao što su vladine politike kontrole inflacije, stope zapošljavanja, održivog rasta; politike i programi za osiguravanje prometnica, održavanje parkova, medicinske skrbi marginaliziranima, te u konačnici i poduzetnička dimenzija, u vidu politika i programa koji su usmjereni na poboljšavanje poslovne klime kroz financijsku, marketinšku potporu, razvojem susjedstva, tehnološkog transfera, razvojem nekretnina. Shema u nastavku prikazuju povezanost poduzetništva i ekonomskog razvoja.

Slika 9: Povezanost poduzetništva i ekonomskog razvoja

Izvor: izrada autorice prema Tomaa, S.G., Grigore, A.M. i Marinescua, P. (2014.) Economic development and entrepreneurship. *Procedia Economics and Finance*. 8. str. 436. – 443.

Teoretski model s gornje slike (Slika 9) nije testiran, no prikazuje međuovisnost faktora koji utječu na ekonomski razvoj s aspekta stvaranja kritične mase vrijednih poduzeća, ukratko, prikazuje vezu poduzetništva i ekonomskog razvoja. Uočljivo je kako je važan dio mreže koji utječu na pojavnost, odnosno osnivanje i funkcioniranje poduzeća definiran s jedne strane samim poduzetnicima, njihovom motivacijom, prilikama koje uočavaju na tržištu, ali i poduzetničkom tradicijom koja varira od zemlje do zemlje, te poduzetničkom edukacijom. Prema Singer et al. (2017), jedna od ključnih komponenti poduzetničke okoline je

obrazovanje za poduzetničke kompetencije, koje je definirano i ključnom cjeloživotnom kompetencijom, što u konačnici ukazuje kako su obrazovanije osobe poduzetnički aktivnije od onih manje obrazovanih. Nadalje, tercijarno obrazovanje u kontekstu poduzetništva bolje je ocijenjeno nego osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje. Gdje je tu Hrvatska? Godine 2015. Hrvatska je imala najniže ocjene u Europskoj uniji za osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje s obzirom na poduzetničko obrazovanje (Singer et al., 2017). Isto istraživanje je pokazalo da spomenuta dva vida obrazovanja ne pridonose poduzetničkim kompetencijama i razumijevanju tržišnog gospodarstva. Model, iako ne specificira koje, u obzir uzima i utjecaj infrastrukture na poduzetnike, kao i prilike i tržišta. Singer i suradnici (2017.), također, u odnos uzimaju i stupanj pravde i neovisnosti koji postoji u određenoj nacionalnoj ekonomiji. Financijski i tržišni mehanizmi na koje utječu vladina politika i institucije, također je temeljna za osnivanje poduzeća. Prilikom sagledavanja slike u obzir je potrebno uzeti nacionalni kontekst, s obzirom na to da on igra važnu ulogu u definiranju svih izdvojenih odrednica, jer nije isto je li riječ o ekonomiji s dugom tradicijom tržišnog gospodarstva ili je riječ o ekonomiji proizašloj iz tranzicije.

4. PROBLEMATIKA PODUZETNIČKIH ZONA U REPUBLICI HRVATSKOJ

U ovom poglavlju definirat će se problematika poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj, s aspekta osnivanja i upravljanja, kao i što će se analizirati postojeće stanje prema Izvješću Državnog ureda za reviziju iz 2014. koji je još uvijek jedini sveobuhvatni dokument koji analitički pristupa problematici poduzetničkih zona. Prvi i osnovni problem je neujednačenost terminologije kod poduzetničkih zona, koji za sobom povlači i sve ostale probleme. Jer ako se ne može prema nazivu definirati je li subjekt poduzetničke infrastrukture doista poduzetnička zona, kako dalje pristupiti analitici? Situacija je donekle riješena Zakonom o unapređenju poduzetničkih zona, no, svejedno, kao i što je uočeno analizom Jedinog registra poduzetničke infrastrukture, nazivlje je u praksi i dalje podosta heterogeno.

4.1. Osnivanje i upravljanje poduzetničkim zonama u Republici Hrvatskoj

Povijesno gledano poduzetničke zone susreću se još u vrijeme Dubrovačke Republike. Naime, tijekom 12. st. Dubrovnik sklapa niz trgovačko-političkih ugovora s gradovima, sredozemnim lukama i vladarima susjednih područja, koji mu uz određene ustupke osiguravaju slobodnu trgovinu i plovidbu. Pa tako brojni trgovački ugovori svjedoče da je Dubrovnik već tijekom 13. stoljeća trgovao sa Sjevernom Afrikom, Egiptom, Tunisom i ostalim krajevima. U razdoblju druge polovice 13. i početkom 14. stoljeća u trgovačkim kolonijama na Balkanu Dubrovčani postavljaju prve konzule koji skrbe o organizaciji trgovine, s obzirom na to kako dubrovački trgovci posreduju u trgovini raznih vrsta tekstila, drva, stoke, stočnih i poljoprivrednih proizvoda, soli, ruda, srebra, zlata i druge robe (Nodari, 2014.)

Unutar toga važno je spomenutu tekstilnu industriju koja se vezuje uz proizvodnu zonu. Naime, kako bi potakla proizvodnju tkanina, dubrovačka vlada je već od posljednjih desetljeća 14. stoljeća poticale suknarske obrte, pa je tako bojadisaonica tkanina otvorena 1398. Bila je to manufakturna proizvodnja smještena u Pilama, gdje se postupno do 15. stoljeća, razvila proizvodna zona. Inače, Pile je bilo predgrađe Dubrovnika u blizini grada u kojem razvoj manufakture karakterizira dolazak stranih iskusnih majstora, talijanskih i njemačkih. Radionice su kasnije preuzeli domaći ljudi, a proizvodnja se stimulirala i štitila zajmovima, premijama, carinskim i drugim olakšicama. Upravo se iz te poslovne zone, koja seže daleko u povijest, razvio moderan Dubrovnik jer je poslovna zona povlačila sa sobom napredak i gradske infrastrukture, a i bogaćenje samog Dubrovnika, u čijoj se riznici krajem 15. stoljeća nalazilo 7 milijuna dukata (Nodari, 2014.). S druge strane suknarska proizvodnja

imala je i slabost, a to je ovisnost o stranoj sirovini, pa je 60-tih godina 15. st. prestankom obilnog prometa srebrom koji se koristio za nabavu tekstila, nastala kriza, koja je i zbog turskog približavanja granicama, te straha od opasnosti dovela do rušenja suknarskih radionica, koje nikad kasnije nisu stekle nekadašnju slavu i uspješnost.

Postanak užeg dijela Pila uz zapadni dio gradskog jarka kao industrijske zone vezuje se uz 15. stoljeće, kada preko Konavala u Dubrovnik stiže izvorska voda. U industrijskoj zoni nalazili su se mlinovi za žito, stupe za lan i vunu, manufakture sukna sa 69 bojadisaonica, pogoni za štavljenje i preradu kože, ljevaonice topova i zvona, radionice stakla i sapuna (Nodari, 2014.) U to vrijeme u zonama su se smještali i majstori i radnici, u jednostavnim kamenim kućicama. U širem prostoru Pila pučani su smještali svoje ljetnikovce. Zanimljivo je spomenuti kako se naizmjenično spominje naziv proizvodna/industrijska zona.

Također, od industrija se ističe i proizvodnja oružja, koja je bila smještena u industrijskoj zoni između kula Minčete i Gornji ugao, što je rezultiralo cijelim metalurškim pogonom. U ovoj industrijskoj, metalurškoj zoni pripremao se barut, lijevala bronca i proizvodilo oružje (Veramenta, 2012.) Strateški smještaj definiran je time što se zona nalazila u gradu, zaštićena zidinama, ali odvojena od stambenog dijela, jer se promišljalo o dimu i smradu koji je nastajao takvom proizvodnjom, ali i o mogućim požarima. Ljevaonica je poslovala sve do 17. stoljeća. a proizvodila je ne samo za potrebe Dubrovnika, već i za izvoz po Mediteranu i Balkanu. Ovo otkriće predstavlja jedinstveni arheološki kompleks industrijske zone, kojemu nema komparativnog primjerka u Europi.

Uz heterogenost nazivlja, danas postoje i različiti modeli osnivanja poduzetničkih zona, što je analizirano kroz programe koje su na različite načine, što direktno, što indirektno poticali razvoj poduzetničkih zona. U nastavku se analiziraju dokumenti od kojih je prvi analizirani dokument Program razvoja poduzetničkih zona 2004. – 2007., slijedi Program poticanja malog i srednjeg poduzetništva, te u konačnici, Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture.

4.1.1. Program razvoja poduzetničkih zona 2004. – 2007.

Iako se poduzetničke zone u pojedinim jedinicama lokalna samouprave javljaju još 80-tih godina prošloga stoljeća, strateško promišljanje o malom gospodarstvu, nakon osnivanja Republike Hrvatske, započelo se tek od 2001. godine kroz nadležna ministarstva (Državni

ured za reviziju, 2014.a). Programom razvoja poduzetničkih zona 2004. – 2007. (Vlada Republike Hrvatske, 2004.) definirano je kako svaka županija treba odrediti broj i lokaciju zona, kao što treba odrediti prioritetne zone. Naime, na zone je gledano kao na temelj razvoja malog i srednjeg poduzetništva, a definirane su kao „lokacije na kojima će se izgraditi komunalna infrastruktura za potrebe poduzetništva“. Problematika koja je prisutna bila i prilikom zadnje obavljene revizije poduzetničkih zona u 2013. godini, već je i tada bila vidljiva, a ogledava se u vlasništvu nad zemljištem, što je uz dokumente prostornog uređenja, te blizinu prometne infrastrukture jedan od elemenata definiranja lokacije. Programom je određen i način financiranja poduzetničkih zona, koji je obuhvaćao tri entiteta, državu, jedinice lokalne samouprave (općine) i regionalne samouprave (županije), i to u razmjernim postocima koji su zavisni o lokaciji, pri čemu je stavljen naglasak na prioritetna područja, odnosno ona od posebne državne skrbi. U to vrijeme različita ministarstva su bila nadležna za različite segmente otvaranja i poslovanja poduzetničkih zona, što pokazuje tablica u nastavku (Tablica 7.).

Tablica 7: Pregled aktivnosti poduzetničkih zona i mjerodavnih institucija Republike Hrvatske

Aktivnost	Nadležno Ministarstvo	Napomena
Poticanje izrade prostorno planske dokumentacije	Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva	Spomenuto Ministarstvo bi sudjelovalo u sufinanciranju aktivnosti
Određivanje namjene poduzetničke zone	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva • Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva • Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka 	Namjena utvrđuje prema lokalnim potrebama i uvjetima

<p>Financiranje i poticanje razvoja</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva • Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka • Općine • Županije • Fond za regionalni razvoj Republike Hrvatske • Fond za razvoj i zapošljavanje • Hrvatska banka za obnovu i razvitak... 	
--	---	--

Izvor: samostalna izrada autorice prema Vlada Republike Hrvatske (2004.). *Program razvoja poduzetničkih zona 2004.- 2007.* Zagreb:Vlada RH

Kolika je bila važnost projekta početkom 21. stoljeća prikazuje i činjenica da je program od strane predsjednika Vlade bio dostavljen svim županijama zajedno sa Gradom Zagrebom, pritom navodeći kako je veoma važno da se zajedničkim snagama i suradnjom gradova i općina, te županija, s Vladom Republike Hrvatske može postići zadovoljavajući poticaj razvoju poduzetništva i poduzetničke klime čiji je temelj bio Operativna razrada Programa razvoja poduzetničkih zona od 2004. – 2007. godine. Upravo zahvaljujući Programu razvoja poduzetničkih zona od 2004. – 2007. godine županije su izradile svoje županijske planove razvoja poduzetničkih zona. U Republici Hrvatskoj sve županije su prihvatile zahtjev Vlade što je u konačnici rezultiralo planom razvoja 555 poduzetničkih zona (Vlada Republike Hrvatske, 2004.). U dokumentu je prisutna analitika stanja izvora financiranja zona, imovinsko–pravnih odnosa, te stanje prostorno planske dokumentacije. Iako ne navodeći konkretno, dokument spominje i potencijal razvoja zona u pojedinoj županiji, te njihovu poduzetničku aktivnost. Vlada je kroz ovaj Program dala i preporuke županijama i jedinicama

lokalne samouprave kako rješavati potencijalnu i postojeću problematiku i kako to što detaljnije analizirati. U to vrijeme najproblematičnije točke su bile, a iste su ostale i do danas, imovinsko-pravni odnosi, odnosno vlasništvo nad zemljištem i financiranje, te administrativne barijere koje su se pokušale otkloniti otvaranjem *One Stop Shopa*, što u praksi i nije zaživjelo. Naime, *One Stop Shop* zamišljen je kao mjesto koje pojednostavljuje ulazne radnje svima koji se žele baviti poduzetništvom, tako da se izdavanje dokumenata za otvaranje poslovnog subjekta nalazi na jednom mjestu.

Ako se krene u analitiku sadržaja poduzetničkih zona, danas prema Zakonu o unapređenje poduzetničke infrastrukture, u odnosu na definiranje istog u Programu razvoja poduzetničkih zona iz 2004. godine, vidljive su razlike, što i nije čudno, ako se zna da jedinstvene definicije na području Europske unije nema, a situacije je vidno šarolika i u Hrvatskoj susjednim zemljama, odnosno zemljama bivše Jugoslavije (Šugar, Kontošić, 2013.).

Koliko se sadržajno definicije razlikovale u praksi, toliko je i na samom terenu veliki kontingent različitog nazivlja za isti pojam, konkretno za poduzetničke zone.

Sukladno Programu (Vlada Republike Hrvatske, 2004.) poduzetničke zone su zone u kojima se odvija gospodarska djelatnost, te koje moraju biti opremljene prometnom infrastrukturom što se odnosi na ceste u zoni i pristupne ceste, komunalnom infrastrukturom (vodovodne instalacije, instalacije oborinske odvodnje i kanalizacije u zoni, kao i priključak na vanjske instalacije), energetsom infrastrukturom što uključuje trafostanice, javnu rasvjetu, električne i plinske priključke i telefonske priključke. Prilikom definiranja zona ne spominje se ni u jednom dijelu kojoj vrsti gospodarskih subjekata, prema veličini, su namijenjene. Ministarstva su trebala financirati zone u kojima se pokreće poslovanje proizvodnih ili uslužnih poduzeća.

Nadalje, napominje se i način upravljanja zonama prilikom njihova otvaranja i izgradnje koji bi trebao biti koordiniran od strane službe unutar gospodarskih upravnih odjela koje određuje grad ili općina ili kako bi se čak trebalo osnovati poduzeće koje bi se time bavilo. Veće zone bi trebale sadržavati i ostale elemente inkubacijske infrastrukture u vidu poduzetničkih inkubatora, poduzetničkih centara, kao i servisno tehničku službu koja bi se bavila nadzorom, čuvanjem i isporučivanjem specijalne usluge poduzetnicima koji se nalaze u zoni. Zone bi trebale sadržavati i društvene prostorije za potrebe održavanja sastanaka, ali i neke vrste restorana zajedničke prehrane.

Naime, Programom razvoja poduzetničkih zona 2004. – 2007. postavljene su neke od temeljnih odrednica poduzetničkih zona koje služe kao dobra baza narednim Programima,

odnosno Zakonu, kao što su: otvaranje poduzetničkih zona u blizini svakog većeg naselja, namjena zona je proizvodnja, pa bi svaka proizvodna poduzetnička zona treba osigurati osnivanje i gradnju proizvodnog objekta u najkraćem roku, sastavni dio poduzetničke zone bi trebao biti centar za edukaciju i pružanje savjeta poduzetniku o financiranju, proizvodnji i načinu poslovanja. Cilj poduzetničkih zona je izjednačavanje razlika u standardu između pojedinih županija tako da njihovo otvaranje bude ravnomjerno, te da potakne razvoj malog i srednjeg poduzetništva, što do izražaja dolazi kasnijim Programom iz 2008, godine u kojem su zone spomenute upravo iz navedenog razloga.

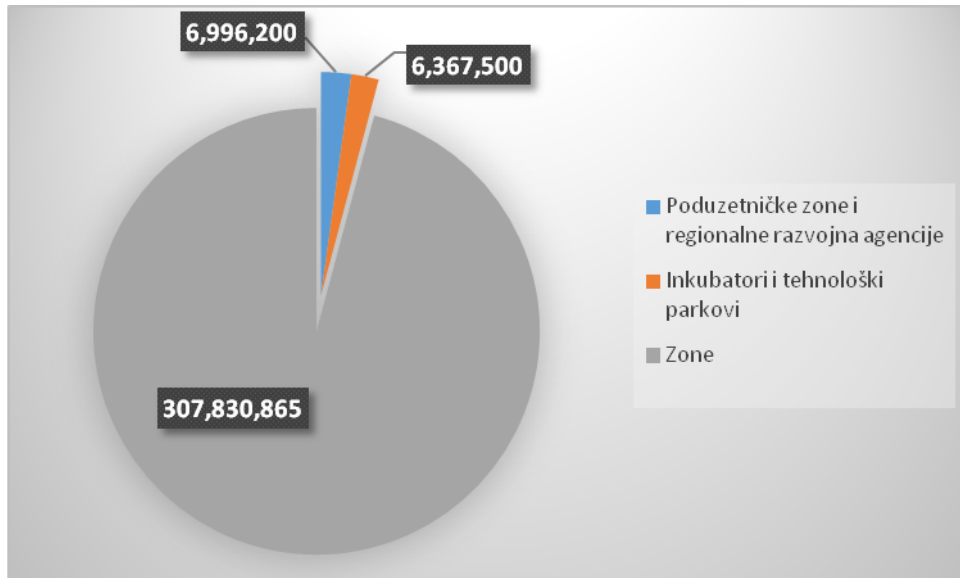
Brojku od 555 poduzetničkih zona koje su bile prijavljene u toku trajanja Programa treba gledati u odnosu na postavljene smjernice tim istim Programom koje su definirale kako bi svaka županija trebala planirati 20 poduzetničkih proizvodnih zona, odnosno kako bi svaka županija trebala planirati osnivanje pet do trideset i pet proizvodnih poduzetničkih zona od postojećih 5 – 6. Cijeli Program zalagao se za otvaranje proizvodnih zona, pa tako i proizvodnih poduzeća, što je vidljivo u smjernici prema kojoj bi se trebao povećati broj proizvodnih subjekata u proizvodnim zonama s 20 % na 80 %. Osim toga, željelo se povećati i broj malih i mikro poduzeća s 2,2 % na 5,0 % godišnje, odnosno broj zaposlenih u malom i srednjem poduzetništvu povećati sa 250.000 na 400.000, što bi značilo da bi se brojka od 3.000 novozaposlenih u poduzetničkim zonama trebala popeti na 10.000. Program je donio i zadatke i rokove ostvarivanja planiranog.

Također, Program se zalagao za utvrđivanje uvjete davanja na korištenje ili otkupa zemljišta s izgrađenom infrastrukturom po povlaštenim cijenama, koje je trebalo rješavati Povjerenstvo za upravljanje državnom imovinom u roku od 30 dana. S time da je svaka županija trebala utvrditi broj i lokaciju poduzetničke zone, kao i što je morala njihove programe razvoja uvrstiti među prioritetne programe razvoja županije. Spomenuti Program bavio se i načinom utvrđivanja oblika financiranja izgradnje poduzetničkih zona, kao i povećanjem poticaja za izgradnju sa 84.000.000 kn godišnje na 300.000.000 kn godišnje. Ono što je bilo važno za poduzetnika u zonama, a pokušavalo se definirati, jesu načini kreditiranja i poticaja za poduzetnike.

Konkretnije, kako pokazuje i Prijedlog operativnog programa za razvoj malog i srednjeg poduzetništva iz 2008., u razdoblju od 2004. do 2007. godine, Ministarstvo gospodarstva rada i poduzetništva kroz projekte poticaja malog i srednjeg poduzetništva dodijelilo je ukupno 13.490 potpora vrijednosti 542 milijuna kuna, koje se dijele u 3 skupine, i to: bespovratne

potpore, ulaganje u izgradnju poduzetničke infrastrukture i subvencije kamate u poticajnim kreditnim linijama. U spomenutom razdoblju, iako u strukturi dodijeljenih potpora prema broju poduzetničkih zahtjeva najveći udio imaju projekti namijenjeni konkurentnoj proizvodnji, ipak u odnosu na visinu iznosa potpora najveći udio opada na poduzetničke zone. U nastavku se nalazi i graf (Graf 1) koji prikazuje navedeno.

Graf 1: Poticaji zonama i potpornim institucijama

Izvor: izrada autorice prema Vlada Republike Hrvatske (2008.a), Operativni plan poticanja za malo i srednje poduzetništvo za 2008. godinu. Zagreb: MINGORP – KLASA: 311-01/08-01/88

Iz grafa je vidljivo kako je daleko najveći dio sredstava bio predviđen za poduzetničke zone i to skoro 96 %, a oko 2 % za ostala dva navedena elementa potpornih institucija i inkubacijske infrastrukture.

U Operativnom planu poticaja malog i srednjeg poduzetništva za 2008. godinu gdje je u sklopu poticanja regionalne konkurentnosti naznačen projekt izgradnje poduzetničkih zona tada je bilo namijenjeno 98.210.000 kn, a korisnici potpore su mogle biti jedinice lokalne i regionalne samouprave. Kao i kod programa iz prethodnog razdoblja, zone bi trebale biti opremljene jednakom infrastrukturom (prometnom, energetsom, komunalnom), te telefonskim priključcima. Razlika od onog prijašnjeg programa je, što se u tada novom programu nigdje ne spominje uključenost i ostale inkubacijske infrastrukture. Programom su veći prioritet imale poduzetničke zone koje su se orijentirale ka proizvodno-prerađivačkim

gospodarskim aktivnostima, što je nastavak smjernica prijašnjeg programa, te u istima, kao i u tehnološko razvojno-inovacijskim centrima i strateškim aktivnostima poslovne podrške (logističko-distributivnim centrima) imaju veću zaposlenost (Vlada RH, 2008.a). Provedbom se bavi Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, dok su dionici: Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, Središnji državni ured za upravljanje državnom imovinom, Ministarstvo regionalnog razvoja, šumarstva i vodnog gospodarstva, Hrvatska gospodarska komora, Agencija za poticanje izvoza i ulaganja, Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, Fond za regionalni razvoj, Fond za razvoj i zapošljavanje, Hrvatska banka za obnovu i razvitak.

S druge pak strane, projektom poduzetničkih potpornih institucija u koje su uključene razvojne agencije, poduzetnički centri, poduzetnički inkubatori, tehnološki parkovi i gospodarski subjekti koji sudjeluju u postupku komercijalizacije inovacija namijenjeno je 6.373.000,00 kn državnih bespovratnih potpora. Voditelj je Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, a dionici Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, Hrvatska gospodarska komora, Hrvatska obrtnička komora, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Agencija za poticanje izvoza i ulaganja, te Hrvatska udruga poslodavaca. Način utroška sredstava definiran je aktivnostima svake pojedine poduzetničke potporne institucije.

4.1.2. Program poticanja malog i srednjeg poduzetništva

Sljedeća faza razvoja poduzetničkih zona definirana je Programom poticanja malog i srednjeg poduzetništva 2008. – 2012. godine (Vlada Republike Hrvatske, 2008.b). Naime, ciljevi programa odnosili su se na jačanje konkurentske sposobnosti, ravnomjeran regionalni razvoj, podizanje kvalitete poduzetničke infrastrukture, smanjenje administrativnih prepreka, jačanje poduzetničke klime u društvu, povećanje korištenja interneta i elektroničko poslovanje. U sklopu postizanja prioritetnog cilja Programa koji je usmjeren na ravnomjerniji regionalni razvoj, uključene su i poduzetničke zone. Pritom je povećanje broja malih i srednjih poduzetnika izraženo kroz prosječan i regionalni TEA indeks u korist poduzetništva kao izbora, povećanje kvalitativne razine klastera, tržišno održivih klastera, te povoljno financiranje poduzetništva na regionalnoj razini, kao i provedba mjera za veće zapošljavanje.

Također, poduzetničke zone se spominju i kod instrumenta provedbe Programa, kao „Poduzetničke zone u jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave“, s ciljem njihove izgradnje u općinama, gradovima i županijama. Nositelji mjere koja se odnosi na izgradnju zona su Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, Ministarstvo regionalnog razvoja, šumarstva i vodnog gospodarstva, Središnji državni ured za upravljanje državnom imovinom, Hrvatska gospodarska komora, Hrvatska obrtnička komora, Agencija za poticanje izvoza i ulaganja, Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, Fonda za razvoj i zapošljavanje, Fond regionalnog razvoja. S obzirom na to da instrument ima dvije mjere, druga mjera bavi se sufinanciranjem izrade projektne dokumentacije te izgradnjom prometne i komunalne infrastrukture do i u poduzetničkim zonama u jedinicama lokalne samouprave na otocima i priobalju. Nositelj je Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture. Obje mjere se provode kontinuirano.

U sklopu istog Programa nalazi se i mjera povoljnog financiranja poduzetnika u poduzetničkoj zoni s ciljem olakšavanja financiranja poduzetnika koji ulaze u poduzetničke zone kroz povoljne kredite uz subvenciju kamate. Mjera spada pod instrument financiranja malog i srednjeg poduzetništva. Mjeru kontinuirano provode Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, Hrvatska banka za obnovu i razvoj, Hrvatska agencija za malo gospodarstvo i investicije.

Program je definirao i donošenje godišnjih operativnih planova s razrađenim provedbenim aktivnostima, kriterijima za dodjelu potpora, zadaćama svih nositelja provedbe, rokovima izvršenja i planiranim iznosima iz proračuna od strane Ministarstva gospodarstva, rada i poduzetništva. Utvrđeno je i da, u gospodarski opravdanim i održivim slučajevima, tijela zadužena za provedbu mjera trebaju razmotriti uvođenje selektivnog vrednovanja, odnosno dodijeliti dodatne bodove ili druge mehanizme poticanja projekata, odnosno aktivnosti koje će se provoditi na područjima o kojima država dodatno skrbi, odnosno područja posebne državne skrbi kao što su brdsko-planinska područja, otoci.

U ovom Programu poduzetnička infrastruktura okarakterizirana je regionalnim razvojnim agencijama, centrima za poduzetništvo, poduzetničkim inkubatorima i tehnološkim parkovima, dok mrežu institucija čine tehnološke i tehnološko inovacijski centri, parkovi i inkubatori, te centri izvrsnosti. Dok se poduzetnički centri, regionalne razvojne agencije, poduzetnički inkubatori i tehnološki parkovi se smatraju i nazivaju poduzetničke potporne institucije.

4.1.3. Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture

U srpnju 2013. donesen je Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture (Hrvatski sabor, NN 93/2013) kojim se uredilo definiranje i nazivlje poduzetničke infrastrukture i poduzetničkih zona. Još se više reda željelo unijeti uz pomoć Jedinog registra poduzetničke infrastrukture (Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta, 2014.) koji je predstavljan s integriranom elektroničkom bazom podataka subjekata poduzetničke infrastrukture koju čine Registar poduzetničkih zona i Registar poduzetničkih potpornih institucija. Namjera je bila da se u Registar unose podaci svih subjekata poduzetničke infrastrukture koji su korisnici potpora, poticajnih mjera nadležnog Ministarstva poduzetništva i obrta, ali i Europske unije, kao i nekih međunarodnih, odnosno inozemnih tijela. Također, Registar uključuje i one koji to žele postati u tekućoj godini. Još od trenutka pokretanja Jedinog registra 2012., pa sve do danas, za javnost su vidljivi i dostupni samo opći podaci, dok su posebni podaci dostupni samo uz odobrenje nadležnih Ministarstva, koji uključuju broj poslovnih subjekata, zaposlenih, površinu po poduzetniku, kao i djelatnost. Ono što Registar čini manjkavim, uz sve prednosti uvođenja, kako bi se uvelo reda prilikom davanja potpora, izostaje element statističkog vođenja podataka, uvođenjem obaveza da sve poduzetničke zone, odnosno potporne institucije, neovisno o korištenju ili namjeri korištenja potpora, predaju podatke. Time bi se olakšala istraživanja, jer bi podaci bili agregirani na jednom mjestu, te bi se mogao pratiti napredak, odnosno utjecaj poduzetničkih zona, ali i drugih potpornih institucija na gospodarstvo, ali i cjelokupno društvo. Da se ne razmišlja u smjeru provođenja detaljnijih istraživanja govori i činjenica kako u Napatku u prijelaznim i završnim odredbama stoji da subjekti poduzetničke infrastrukture koji su prethodno predali podatke, iste ne trebaju ažurirati, ako se i narednih godina budu javljali na natječaje Ministarstva (NN 93/2013).

Zakonom su u poduzetničku infrastrukturu uključene razvojne agencije, lokalne razvojne agencije, županijske razvojne agencije, razvojna agencije određene djelatnosti, poduzetnički centri, poslovni inkubatori, poduzetnički inkubatori, inkubatori za nove tehnologije, poduzetnički akceleratori, poslovni parkovi, znanstveno-tehnološki parkovi, centri kompetencije.

Poduzetničke zone su Zakonom o unapređenju poduzetničke infrastrukture dobile kompleksniju i sveobuhvatniju definiciju u odnosu na prethodno postojeće koje su dosta površno bile obuhvaćene Programima, što i ne čudi kako je ipak to bio prvi pokušaj

pokretanja takvih inicijativa. Pa se tako poduzetničke zone definiraju kao poduzetnička infrastruktura u užem smislu zajedno s poduzetničkim potpornim institucijama, odnosno infrastrukturno opremljena područja definirana prostornim planovima, namijenjena obavljanju određenih vrsta poduzetničkih, odnosno gospodarskih aktivnosti, s osnovnom karakteristikom u koju spada zajedničko korištenje infrastrukturno opremljenog i organiziranog prostora od strane poduzetnika kojima se poslovanjem unutar poduzetničke zone omogućuje racionalizacija poslovanja i korištenje raspoloživih resursa poduzetničke zone s ostalim korisnicima poduzetnicima.

Analitikom definicije moguće je ustanoviti naglašavanje sinergijskog učinka svih korisnika unutar zone što pozitivno djeluje na poslovanje svih korisnika, u vidu snižavanja troškova, što se ne ističe u definicijama poduzetničkih zona u Engleskoj, koja je kao europski primjer, puno bliža od onog američkog, koji također ovu odrednicu ne uzima u obzir. Zone se tako mogu kategorizirati prema površini (mikro do 10 ha površine, male, od 10 do 50 ha, srednje od 50 do 100 ha i velike od 100 ha), aktivnosti, intenzitetu aktivacije raspoložive površine poduzetničke zone. Prostorni plan i Odluka o osnivanju definiraju ukupnu površinu poduzetničke zone koja uključuje sve zemljišne parcele koje su namijenjene poslovnim subjektima, s uključenim površinama prometne i druge infrastrukture koje se nalaze u području zone, a korisne su s aspekta obavljanja gospodarske aktivnosti. S druge strane, raspoloživa površina poduzetničke zone uključuje zemljišne parcele koje su namijenjene poduzetnicima za obavljanje poduzetničke aktivnosti unutar poduzetničke zone, odnosno zemljišne parcele u vlasništvu osnivača poduzetničke zone, uključujući i zemljišne parcele drugih vlasnika s kojima je osnivač pravno definirao načine raspolaganja zemljištem. Slično kao što definira Glas (2007.) za Sloveniju, i Hrvatska je novim Zakonom o unapređenju poduzetničke infrastrukture zone definirala, sukladno aktivnostima, na proizvodno-prerađivačke (većina poslovnih subjekata ili većinu površine zauzimaju poslovni subjekti koji obavljaju proizvodno-prerađivačke poduzetničke aktivnosti); logističko-distribucijske gdje je većina poduzetnika ili većinu zemljišta okupiraju poduzetnici koji se bave logističko-distribucijskim aktivnostima (npr. skladištenje i transport) i uslužno mješovite zone gdje je naglasak i prevladavanje uslužnih, servisnih aktivnosti. Time je postalo puno jasnije što se sve može smatrati poduzetničkom zonom, odnosno kako u to spadaju i zone u kojima prevladava trgovina.

Kako je tijekom godina u poduzetničke zona uloženo jako mnogo sredstava, s time da se u nekima, neovisno o izgrađenoj komunalnoj infrastrukturi, nije puno toga promijenilo,

odnosno, one i dalje stoje prazne, ne čudi uvođenje kategoriziranja zona s obzirom na intenzitet aktivacije, pa je moguće razlikovati: neaktivne poduzetničke zone gdje je 0 % površine aktivirano, nakon prve godine osnivanja, zone u inicijalnoj aktivaciji gdje stupanj aktivacije iznosi manje od 33% raspoložive površine, stupanj aktivacije od 33 - 66 % raspoložive površine zone označava srednje aktivne, a potpuno aktivne one kod kojih je stupanj aktivacije raspoloživih površina jednak ili veći od 66 %.

U Zakonu o unapređenju poduzetničke infrastrukture spominju se i poduzetničke zone od posebnog gospodarskog interesa. Takve se zone osnivaju s ciljem privlačenja strateških investicijskih projekata, sukladno zakonskim odredbama o određivanju istih, takva zona mora imati minimalno 50 ha raspoložive slobodne površine, a pravni oblik joj se definira odlukom o osnivanju.

Također, isti je zakon definirao i potpore, kao i njihove ciljeve prilikom dodjele poduzetničkim zonama, odnosno drugim poduzetničkim potpornim institucijama. Prioriteti su se odnosili na jačanje konkurentnosti poduzetništva, unapređenje poduzetničke infrastrukture kako bi bila zanimljiva ulagačima, povećanje poslovnih subjekata, pa time i zaposlenosti istih, kao i razvoj poduzetništva temeljenog na znanju i tehnologiju, odnosno razvoj inventivnog poduzetništva i poduzetničkih inovacija, kroz postizanje komplementarnih ciljeva, pa se shodno tome potpore mogu podijeliti na infrastrukturne, potpore za jačanje konkurentnosti i potpore za jačanje poduzetničkih kompetencija. Kako se potpore dodjeljuju i s obzirom na aktivnost zona, u obzir se, uz pomoć formule uzima ukupna aktivirana površina poduzetničke zone, pritom pazeći tko je osnivač, općina ili grad, odnosno županija, na čemu se temelji daljnji izračun. Prednost imaju poduzetničke zone s višim stupnjem aktivacije.

Zakonom se definirao i način raspolaganja državnim zemljištem za izgradnju ili proširenje poduzetničke zone, prema postojanju zona u tom području i njihovoj aktivnosti.

4.1.4. Postupak osnivanja i upravljanja poduzetničkom zonom

Kao što je već navedeno, poduzetničke zone u Republici Hrvatskoj nisu sve nastajale na jednak način. One najstarije osnivane su po principu *bottom-up*, odnosno kroz privatne inicijative.

Program razvoja poduzetničkih zona 2004. – 2007. definirao je kako županije moraju sastavljati planove svojih poduzetničkih zona. Upravni odjeli za gospodarstvo županija,

obavještavali su jedinice lokalne samouprave na svom području o javnim pozivima za Projekt poduzetničkih zona, što je i javno bivalo objavljeno na stranicama nadležnog Ministarstva, odnosno Ministarstva poduzetništva i obrta. Sastavljena su godišnja izvješća na temelju kojih se očitavao stupanj intervencija potrebnih za određenu zonu vidljiv iz Planova poduzetničkih zona županije 2004. – 2013. Planovi su omogućavali rangiranje prema prioritetima potreba za županijske razine, a i definirana su mjerila i kriteriji za financiranje poduzetničkih zona iz županijskih proračuna. Ono što je omogućavalo županijama utvrđivanje izgradnje poduzetničkih zona jesu prostorni planovi općina i gradova na njihovu području, iako se u Izvješću Revizije iz 2013. navodi kako su se nerijetko događale situacije u kojima su se zone osnivale mimo prostornih planova, pa su i navele problematiku kako prostornim planom uređenja pojedinih jedinica lokalne samouprave nisu određene oznake i katastarske čestice za izgradnju poduzetničke zone. Kako jedinice lokalne samouprave ne raspolažu podacima o vlasništvu zemljišta predviđenog za poduzetničku zonu, neke općine i gradovi nemaju usklađenu planiranu površinu poduzetničke zone sa stvarnom površinom.

S aspekta zemljišta ustanovljeno je kako je većina zemljišta predviđenog za poduzetničke zone u pojedinim županija u vlasništvu jedinica lokalne samouprave, Republike Hrvatske ili u privatnom vlasništvu, što je dodatno otežavalo situaciju prilikom osnivanja ili proširenja poduzetničke zone. U većini slučajeva izostao je integrirani, zajednički pristup planiranju na županijskoj i lokalnoj razini i u planiranju razvojnih projekata kako bi se radili na razvoju poduzetničkih zona. Naime, uskladbe je nedostajalo i kod strateških dokumenata na lokalnoj i regionalnoj razini u odnosu na nacionalnu. Nedostajalo je i promišljanja u vidu definiranja proračunskih sredstava, lokalnih i regionalnih, kao i izvorima financiranja razvojnih projekata. Na županije bi se u kontekstu razvoja moglo promatrati kao na koordinatora razvoja poduzetničkih zona jedinica lokalne samouprave s obzirom na to da su resursno jače, te mogu pomoći u pronalasku i povezivanju s drugim institucijama koje bi mogle pomoći u razvoju poduzetničkih zona. Potrebno je napomenuti da su neke županije uložile napor prilikom izrade županijskih strategija koje se temelje na raspoloživim financijskim sredstvima, te su pružale bržu pomoć jedinicama lokalne samouprave u trenucima osnivanja poduzetničkih zona (Državni ured za reviziju, 2014.a).

No, kako se odvija sam proces osnivanja poduzetničkih zona? Naime, one su osnivane na temelju odluke predstavničkih tijela, koje sadrže podatke o ukupnim površinama poduzetničkih zona, bez specificiranja koji dio površine će se za što koristiti.

Revizija je utvrdila kako na području Republike Hrvatske pojedine općine, odnosno gradovi, nisu donijeli odluke, kao i što neke nisu izradile studije opravdanosti ulaganja, ali i planove uređenja ili urbanističke planove.

Svaki entitet prije osnivanja poduzetničke zone bi trebao izraditi studiju opravdanosti izgradnje, temeljenu na analizi interesa poduzetnika, kao i podacima o strateškom položaju zone, njenoj veličini, troškovima osnivanja i opremanja, izvorima financiranja, pogodnostima za poduzetnike koji će poslovati u zoni, kao i učinke koji se otvaranjem zone namjeravaju postići. Prostorni plan definira ukupno površinu zona, način njihova korištenja i uređenja.

Istraživanjem internetskih stranica poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj, te uvidom u opće podatke Jedinog registra, kao i temeljem izvješća Revizije, vidljivo je kako poduzetničkim zonama upravljaju općine ili gradovi, a samo u malom broju slučajeva upravljanje je prepušteno trgovačkim društvima u vlasništvu općina ili grada koji su osnovani upravo s tom svrhom. Naime i Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture govori kako su osnivači i upravitelji poduzetničke infrastrukture jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, te druge pravne osobe sa sjedištem u Republici Hrvatskoj koje su registrirane za djelatnosti unapređenja razvoja poduzetničke infrastrukture (Hrvatski sabor, NN 93/2013.).

Ono što se direktno dotiče osnivanja, ali i proširivanja zona, je zemljište. S obzirom na to da se nemali broj puta događalo da se zone osnivaju na zemljištima u vlasništvu i privatnih osoba, iz raznoraznih razloga. Kao najčešći razlog u Reviziji se navodi prirodan tijek rasta zone, koja je omeđena privatnim zemljištima, pa ne postoji drugačiji način. U nastavku se nalazi tablični prikaz (Tablica 8) vlasništva nad zemljištem u poduzetničkim zonama po županijama.

Tablica 8: Broj poduzetničkih zona i vlasništvo nad zemljištem u poduzetničkim zonama, po županijama u hektarima

R.br.	Županija	Br. Poduzetničkih zona	Ukupna površina poduzetničkih zona 1 (2+3+4)	Zemljište koje nije stečeno		Zemljište u vlasništvu jedinica lokalne samouprave (4)
				Zemljište u vlasništvu privatnih osoba (2)	Zemljište u vlasništvu RH (3)	
1.	Bjelovarsko-bilogorska	41	638,79	314,2	58,96	265,63
2.	Brodsko-Posavska	52	1.556,86	470,79	392,2	693,87
3.	Istarska	105	1.544,14	879,41	224,12	440,61
4.	Dubrovačko-neretvanska	78	875,48	398,5	312	164,98
5.	Karlovačka županija	43	601,96	310,06	79,37	212,53
6.	Koprivničko-križevačka	64	1.322,72	750,09	177,79	394,84
7.	Krapinsko-zagorska	61	1.413,50	1.250,80	7,83	154,87
8.	Ličko-senjska	41	1.158,37	488,38	508,67	161,32
9.	Međimurska	49	811,29	429,1	90,53	291,66
10.	Osječko – baranjska	63	1.366,96	331,5	261,22	774,24
11.	Požeško-slavonska	30	468,19	272,01	49,22	164,96
12.	Primorsko-goranska	81	1.424,42	610,2	123,44	690,78

13.	Sisačko-moslavačka	45	1.187,26	306,97	264,25	616,04
14.	Splitsko-dalmatinska	166	3.374,48	715,83	1.641,97	1.016,68
15.	Šibensko-kninska	56	1.433,77	245,53	774,48	413,76
16.	Varaždinska	57	1.400,27	767,66	100,11	532,5
17.	Virovitičko-podravka	34	618,01	81,38	59,98	476,65
18.	Vukovarsko-srijemska	56	2.133,34	300,92	1.252,11	580,31
19.	Zadarska	90	2.503,90	339,69	1.047,63	1.116,58
20.	Zagrebačka	96	4.437,74	3.390,72	554,38	492,64
UKUPNO		1308	30289,45	12653,74	7980,26	9655,45

Izvor: Državni ured za reviziju (2014.a) Izvješće o obavljenoj reviziji učinkovitosti osnivanja i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona. Zagreb: Državni ured za reviziju.

Iz gornje tablice vidljivo je kako je ukupna površina poduzetničkih zona 30 289,45 hektara, od čega 31,9 % u vlasništvu općina ili gradova (jedinica lokalne samouprave), 26,3 % u vlasništvu države, odnosno Republike Hrvatske, a najveći postotak u vlasništvu privatnih osoba, čak 41,8 %. Prema Državnom uredu za reviziju (2014.a) zemljište u vlasništvu jedinica lokalne samouprave, 57,7 % stečeno je od Republike Hrvatske, 8,8 % kupnjom od privatnih vlasnika, 32,3 % je vlastito zemljište, a ostali postotak se odnosi na druge načine stjecanja, s time da jedinice lokalna samouprave u velikom broju slučajeva, nisu uredile odnose između sebe, vlasnika zemljišta i poduzetnika.

Kako bi se provela izgradnja ili proširenje poduzetničkih zona, Vlada Republike Hrvatske je darovala zemljišta (Ugovorom o darovanju), u iznosu od 11,1 % ukupne površine poduzetničkih zona (3.353,11 ha, vrijednosti 1.374.653.841,00 kn). Kako bi se zaštitilo, preventivno djelovalo na potencijalne malverzacije, odnosno zlouporabe zemljišta, ugovorno je propisano kako jedinica lokalne samouprave u ugovorenom roku mora zemljište privesti u namjenu, ako se to ne dogodi, ili se sredstva dobivena prodajom navedenog zemljišta ne koriste za gospodarski razvoj, Vlada Republike Hrvatske ima moć raskida ugovora. Proces

dobivanja zemljišta od strane Republike Hrvatske tekao je na više načina, osim već spomenutog darovnog ugovora, neke su općine i gradovi zemljište dobivala temeljem rješenja nadležnog ministarstva o izdvajanju zemljišta iz šumskogospodarskog područja, uz naknadu prema obračunu trgovačkog društva Hrvatske šume i prema Zakonu o šumama (Državni ured za reviziju, 2014.a).

Neovisno o svemu, prema provedenoj reviziji, u praksi su se događale različite situacije, koje su u konačnici dovele do velikog nerazmjera uložениh sredstava i realiziranih projekata poduzetničkih zona. Naime, u nekim jedinicama izgrađena je infrastruktura, no do dana završetka revizije, kraja 2013., u zonama nije poslovao niti jedan poduzetnik. Postoje i slučajevi u kojima je postupak darovanja nekretnine trajao predugo, što je dojadilo potencijalnim investitorima i u konačnici ih otjeralo, s time da je već tada bilo poznato, da nemali broj puta strani investitori žele zemljišta velikih površina, što povlači potrebnu za okrupnjavanjem zemljišnih parcela. Ono što se ugovornim obavezama htjelo izbjeći, doista se pokazalo opravdanim, s obzirom na to da pojedine općine ili gradovi nisu priveli zemljište u ugovorenu namjenu, pa čak su negdje zemljišta i prodana u roku kraćem od ugovorenog. Od istih su u procesu revizije zatraženi odgovori od strane Državnog ureda za upravljanje državnom imovinom, koji nisu dobiveni ni nakon godine dana (Državni ured za reviziju, 2014.a).

Neke od jedinica lokalne samouprave su se ugovorima o prodaji zemljišta, koje su sklopile s poduzetnicima, osigurale od mogućih situacija da poduzetnik ne izgradi objekt i ne pokrene poslovanje, tako da su definirale vremenski rok u kojem je potrebno da poduzetnik krene s gradnjom, u suprotnom one imaju pravo prvokupa i nazad kupnje istog. Također, postoje i ugovori kojima su jedinice lokalne samouprave definirale zabranu otuđenja na određeni broj godina, a i situacija da ugovori ne definiraju namjenu kupljenog zemljišta.

Iz priloženog je vidljivo kako je problematika mnogobrojna, a radi se tek o fazi osnivanja i upravljanja poduzetničkim zonama; od inicijalnog financiranja infrastrukture, do pitanja zemljišta, u čijem je ono vlasništvu; privatnom, državnom, općinskom, kako se reguliraju kupnje, prodaje istog, je li ugovorno određena namjena, postoje li rokovi koje je potrebno poštovati od strane poduzetnika koji ulaze kao korisnici u poduzetničku zonu, što u suprotnom, gdje su u svemu tome prostorni planovi, što je s problematikom strateške neusklađenosti između različitih razina (županijskih, državnih), postoje li partnerski odnos i odnos uzajamne pomoći između jedinica lokalne samouprave i regionalnih razvojnih agencija,

te županija. Uz sve navedeno, polemike stvara i sam naziv poduzetničkih zona koji se drugačije interpretira u različitim jedinicama, iako se rješenja ogledava u reviziji poduzetničke infrastrukture, koja je popisala sve poduzetničke zone iako je naziv istih, ponekad, i industrijska zona. Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture koji popisuje poduzetničke zone i ostale subjekte poduzetničke infrastrukture u svom cilju ima prikupiti informacije o subjektima koji potražuju potpore u narednom razdoblju, što je veoma usko, jer se time zanemaruje činjenica da se nema uvid u realno stanje broja poduzetničkih zona, ali i ostalih subjekata poduzetničke infrastrukture u Republici Hrvatskoj, kao ni broja pripadajućih poslovnih subjekata te broja zaposlenih. S druge strane, Registar je osim za potencijalne hrvatske ulagače, mogao biti izvor informacija i referentna stranica i stranim ulagačima da je objavljen i na stranim jezicima. Naime, do Zakon o osnivanju poduzetničke infrastrukture informacije o zonama uglavnom su imale, te vodile statistiku, jedinice lokalne samouprave, te razvojne agencije. Ono što je prethodno bilo problematično, a ostalo je i u trenucima pisanje ove disertacije, jest neažurno vođenje podataka, što uzrokuje velike razlike između dokumentiranih informacija i stanja na terenu. U nastavku je analizirano stanje Jedinstvenog registra poduzetničke infrastrukture.

Naime, početkom 2018. godine u Registru je bilo navedeno ukupno 346 subjekata poduzetničke infrastrukture (zajednički zbroj poduzetničkih zona i potpornih institucija). U Bjelovarsko – bilogorskoj županiji prijavljeno je 18 poduzetničkih zona, 1 inkubator za nove tehnologije, 1 poduzetnički inkubator, 1 razvojni centar, te 3 razvojne agencije, od kojih je jedna županijska, a dvije lokalne (Tablica 9). Poslovna zona Istok najstarija je zona, osnovana 1992. godine. I ovdje se mnogo različitih termina koristi za poduzetničke zone (poslovna, gospodarska, industrijska). U Brodsko – posavskoj županiji djeluje 7 poduzetničkih zona, 1 Centar za tehnološki razvoj, što je u biti naziv za Razvojnu agenciju Brodsko–posavske županije, 2 poduzetnička inkubatora, 2 lokalne razvojne agencije. Najstarije zone datiraju iz 1992. (2 zone). Sve zone su u nadležnosti jedinca lokalne samouprave, gradova i općina. U Dubrovačko–neretvanskoj županiji pojavljuju se nazivi poduzetnička i poslovna zona, kojih je ukupno 6, uz Centar za poduzetništvo d.o.o. (Poduzetnički centar), Dubrovačku razvojnu agenciju Dura d.o.o. (lokalna razvojna agencija), Dunea d.o.o. (županijska razvojna agencija), Kora d.o.o. (lokalna razvojna agencija). I ovdje su sve zone u nadležnosti gradova i općina. S područja Grada Zagreba, registrirana su 22 subjekta poduzetničke infrastrukture, bez poduzetničkih zona, koje strategijama nisu uopće predviđene. U Istarskoj županiji je u trenutku analitike, bilo zavedeno 14 zona, sve pod nadležnošću gradova i općina, koji su i

osnivači. U nazivima se ponovno razabiru pojmovi, poslovna, poduzetnička zona, i dosad neviđeni pojam zone poduzetničke i poslovne namjene, i to 3 takve na području Općine Tinjan. Najstarija zona datira iz 1990., pod nazivom Industrijska zona Ungarija. Nadalje, upisani su još 2 centar za kompetencije i 5 inkubatora i 3 razvojne agencije. U Karlovačkoj županiji upisano je 10 poduzetničkih zona, 1 županijska razvojna agencija i 1 poduzetničko-tehnološki inovacijski centar. Sve se zone upisuje kao poduzetničke, osim jedne koja koristi naziv poslovna zona Žakanje. Najstarija je poduzetnička zona Draganić 1 iz 1993. godine, a najmlađa Poduzetnička zona Jug-Mala Švarča iz 2016. Osnivači i upravitelji su jedinice lokalne samouprave. U Koprivničko-križevačkoj županiji, upisano je 12 poduzetničkih zona, kod kojih se izmjenjuje nazivi poduzetnička, gospodarska i poslovna zona, te poslovno-industrijska zona. Najstarija zona je Cega iz 1993., a najmlađe prijavljene su iz 2015. Ostalo čine regionalna razvojna agencija, poduzetnički centar, regionalna energetska agencija, razvojna agencija, 2 poduzetnička inkubatora. U Krapinsko-zagorskoj županiji prijavljeno je 7 poduzetničkih zona i 1 regionalna razvojna agencija. Nazivi ponovno variraju i u ovoj županiji, od poslovne, poduzetničke zone, zone malog gospodarstva, pa sve do radno-gospodarske i poslovne zone. Najstarija prijavljena zona za dobivanje potpora je Zona malog gospodarstva Lug iz 1994. U Ličko-senjskoj županiji 8 je poduzetničkih zona, 1 regionalna i 1 lokalna razvojna agencija. Ovdje se osim uobičajenih naziva poduzetnička i poslovna zona, pojavljuje i jedan novi, Poslovni park Zir. Sve su poduzetničke zone osnovane od strane gradova i općina. Najstarija prijavljena je iz 1994., Zona poslovnih namjena Smiljane, a najmlađa Poduzetnička zona Cestarska kuća iz 2009. U Međimurskoj županiji prijavljeno je 27 poduzetničkih zona, najstarija je čak iz 80-tih godina prošloga stoljeća, konkretnije iz 1988., Industrijska zona Prelog-Istok. I ovdje se javljaju nova nazivlja kao što su, Radna zona Martane Čakovec, Zona poduzetništva Mala Subotica, Gospodarsko-stambena zona Draškovec-Hemuševac, Poljoprivredna gospodarska zona istočno od Goričana. Sve su u Registru klasificirane kao poduzetničke zone, čiji su osnivači jedinice lokalne samouprave. Osim zona, prijavljena je i jedna razvojna agencija određene djelatnosti, 1 županijska razvojna agencija, 1 lokalna razvojna agencija, 1 inkubator za nove tehnologije i 1 poduzetnički inkubator i 1 poduzetnički centar. Iz Osječko-baranjske županije prijavljeno je 16 poduzetničkih zona, među kojima postoje uobičajeni različiti nazivi, pa čak i jedan Tržni centar i Poslovno-stambena zona Valpovo. Osnivači su jedinice lokalne i regionalne samouprave, najstarija prijavljena zona datira iz 1994., Gospodarska zona za malo i srednje poduzetništvo, a najmlađe, njih nekoliko, su iz 2015. Uz zone, prijavljeno je i 7 poduzetničkih

centara, 3 poduzetnička inkubatora, 1 inkubator za nove tehnologije, 1 županijska razvojna agencija, 5 lokalnih razvojnih agencija i 1 poslovni park. Iz Požeško–slavonske županije samo su 3 prijavljene poduzetničke zone, nazvane u skladu sa Zakonom o unapređenju poduzetničke infrastrukture, najstarija je iz 2004., ostale dvije su iz 2011. Svima trima zonama osnivač je Grad Pakrac. Uz zone prijavljeni su i 2 poduzetnička centra, 3 poduzetnička inkubatora, 2 razvojne agencije, od kojih jedna županijska, a jedna lokalna. U Primorsko–goranskoj županiji prijavljeno je 6 poduzetničkih zona, od kojih su najstarije Radna zona Mišnjak u Gradu Rabu iz 2002., a najmlađa iz Marišćina K-2 iz 2013. godine. Osnivači zona su jedinice lokalne samouprave. Iz Primorsko–goranske županije prijavljeni su još 3 poduzetnička centra, 1 znanstveno–tehnološki park, 1 poduzetnički inkubator, 3 razvojne agencije, 3 poduzetnička inkubatora i 3 poduzetnička centra. Što se tiče Sisačko–moslavačke županije, prijavljeno je 10 poduzetničkih zona, koje se nazivaju poslovnim, poduzetničkim, a izdvaja se jedna pod nazivom Poljoprivredno–industrijska zona. Ponovno su sve kategorizirane pod poduzetničke zone. Ista je, uz zonu malih obrta s tržnicom, najstarija, datira iz 2001. Svim zonama osnivači su jedinice lokalne samouprave. Uz njih, prijavljene su i 3 lokalne razvojne agencije, 1 županijska razvojna agencija i 1 poduzetnički inkubator. Iz Splitsko–dalmatinske županije prijavljeno je 9 poduzetničkih zona, ponovno s nazivima koji nisu usklađeni. Najstarija je iz 2004. godine, Gospodarska zona Vrgorac, najmlađe datiraju iz 2014. Osnivači su jedinice lokalne samouprave. Također, prijavljeno je i 3 poduzetničkih inkubatora, 1 poduzetnički akcelerator, 1 inkubator za nove tehnologije, 4 poduzetnička centra, 2 centra za kompetencije, 4 razvojne agencije, 1 županijska i 3 lokalne i 4 razvojna centra. U Šibensko–kninskoj, 7 poduzetničkih zona, s nazivima, poduzetnička, poslovna zona, sve u nadležnosti svojih osnivača, jedinica lokalne samouprave. Najstarije su zone iz 1997., a najmlađe iz 2016. godine. S područja spomenute županije prijavljeni su i inkubator za nove tehnologije, županijska razvojna agencija i poduzetnički inkubator. Iz Varaždinske županije prijavljeno je 6 poduzetničkih zona, pod nazivima Industrijska, Poslovna i Poduzetnička zona. Najstarija je Poduzetnička zona Kneginec iz 1995., najmlađe su iz 2015. Osnivači svih navedenih zona su također jedinice lokalne samouprave. Osim njih u Registar su prijavljene i 1 županijska razvojna agencija, 1 lokalna razvojna agencija i 1 znanstveno–tehnološki park i 3 poduzetnička centra. Iz Virovitičko–podravske, prijavljene su 5 poduzetničkih zona, najstarija je iz 1993., a najmlađa iz 2015. I ovdje su osnivači jedinice lokalne samouprave. Prijavljena je i županijska razvojna agencija, 2 lokalne razvojne agencije, 1 centar za kompetencije i 1 inkubator i centar za kompetencije. Iz Vukovarsko–srijemske županije

prijavljeno je 11 poduzetničkih zona. Dvije najstarije osnovane su 1993. godine, Poduzetničko- industrijska zona „Jošine“ i Industrijska zona „Zalužje“, a Poduzetnička zona Ilok 2 je najmlađa navedena iz 2014. Osnivači su i ovdje jedinice lokalne samouprave. U Registar su zavedene i 4 lokalne razvojne agencije, 1 županijska razvojna agencija, 1 inkubator za nove tehnologije i 1 poduzetnički inkubator. S područja Zadarske županije prijavljeno je 10 poduzetničkih zona, koje nose nazove kao što su Gospodarska zona, Zona zanatskih i servisnih djelatnosti, Poslovna zona, Poslovno industrijska zona, Gospodarska zona, Proizvodno (industrijska) zona. Gospodarska zona Grabi je najstarija osnovana 2003. godine, a zona zanatskih i servisnih djelatnosti iz 2015. najmlađa prijavljena. Osnivači su gradovi i općine. Uz njih, iz spomenute županije, registrirani su i županijska razvojna agencija, 2 poduzetnička inkubatora i 1 razvojna agencija određene djelatnosti. U Zagrebačkoj županiji prijavljene su 3 poduzetničke zone iz 2004., 2010. i 2015. godine, čiji su osnivači Općina Križ i Općina Jakovlje. Uz to, 2 poduzetnička centra i 3 lokalne razvojne agencije. Analizirani podaci sistematizirani su u tablici u nastavku.

To ukupno čini 186 zona prijavljenih u Registar, od ukupno 346 prijavljenih subjekata poduzetničke infrastrukture. Registar prikazuje stanje u praksi, mnogo zona, različitih naziva. Također, u Registar je upisano 41% od svih aktivnih poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj. Grad Zagreb je izostavljen jer na njegovom području nema poduzetničkih zona, no zato se ondje nalazi mnogo inkubatora, Centara kompetencije (npr. CEPOR – Centar za politiku malih i srednjih poduzeća i poduzetništva, kao i među ostalima, akcelerator CRANE – Mreže hrvatskih poslovnih anđela.

Tablica 9: Prikaz obrađenih podataka iz Jedinствeno registra poduzetničke infrastrukture, stanje u ožujku 2018.

Županija	Razvojni centri	Poduzetničke zone	Centri za kompetencije	Poduzetnički centri	Razvojne agencije	Inkubatori	Poduzetnički parkovi	Energetske agencije	Znanstveno-tehnološki parkovi	Akceleratori
Bjelovarsko-bilogorska	1	18			3	1	1			
Brodsko-posavska		7			3	2				
Dubrovačko-neretvanska		6		1	3					
Istarska županija		14	2		3	5				
Karlovačka	1	10			1					
Koprivničko-križevačka		12		1	1	2		1		
Krapinsko-zagorska		7			1					
Ličko-senjska		8			2					

Međimurska		27		1	3	2				
Osječko- baranjska	0	16		7	6	4	1			
Požeško-slavonska	2	3		2		3				
Primorsko- goranska		6		3	3	2			1	
Sisačko- moslavačka		10			4	1				
Splitsko- dalmatinska	4	9	2	4	4	4				1
Šibensko-kninska		7			1	2				
Varaždinska		6		3	2				1	
Virovitičko - podravska		5	1		3	1				
Vukovarsko - srijemske		11			5	2				

Zadarska županija		10			2	2				
Zagrebačka županija		3		2	3					

Izvor: samostalna obrada autorice prema podacima Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta (2014.) Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture.

Dostupno na: <http://reg.mingo.hr/pi/public/> Pristupljeno: 15.03.2018.

Slika 10: Industrijska zona Ungarija (Grad Umag), najstarija poduzetnička zona u Istarskoj županiji prema podacima iz Jedinstvenog registra poduzetničke infrastrukture (ulazak u zonu i dio zone)

Izvor: vlasništvo autorice

Problematika postupka osnivanja poduzetničkih zona, kako stoji u Strategiji regionalnog razvoja Republike Hrvatske, odnosi se na neusklađenost raspoloživosti građevinskih zemljišta u prostornim planovima i stvarne potražnje za gradnjom poduzetničkih zona (odnosno, u dokumentu piše poslovnih zona, dalje u dokumentu, ipak se koristi izraz poduzetničke zone). U SWOT analizi svih regija u Republici Hrvatskoj navodi se kao slabost nespecijalizirana i neadekvatna infrastrukturna opremljenost poduzetničkih zona, a u SWOT analizi prostora i okoliša, također za sve regije, napominje se loš pristup brzim cestama i autocestama, posebno za potrebe razvoja poslovnih zona (Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, 2017.).

U nastavku se nalazi popis dokumenata važnih za otvaranje i funkcioniranje poduzetničkih zona:

- Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske 2011.-2013.,
- Strategija upravljanja i raspolaganja imovinom u vlasništvu Republike Hrvatske za razdoblje od 2013. do 2017. (Narodne novine 76/13) ,
- Program razvoja poduzetničkih zona 2004.-2007.,
- Program poticanja malog i srednjeg poduzetništva 2008.–2012.,
- Zakon o ustrojstvu i djelokrugu ministarstava i državnih upravnih organizacija (Narodne novine 199/03, 30/04, 136/04, 22/05, 44/06, 5/08, 27/08 i 77/09),

- Zakon o ustrojstvu i djelokrugu ministarstava i drugih središnjih tijela državne uprave (Narodne novine 150/11, 22/12, 39/13, 125/13 i 148/13) ,
- Zakon o Fondu za regionalni razvoj Republike Hrvatske (Narodne novine 107/01),
- Zakon o prestanku važenja Zakona o Fondu za regionalni razvoj Republike Hrvatske (Narodne novine 124/10),
- Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (Narodne novine 153/09),
- Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture (Narodne novine 93/13, 114/13 i 41/14) ,
- Zakon o šumama (Narodne novine 140/05, 82/06, 129/08, 80/10, 124/10, 25/12, 68/12, 148/13 i 94/14) ,
- Uredba o darovanju nekretnina u vlasništvu Republike Hrvatske (Narodne novine 123/11, 129/11 i 127/13),
- Pravilnik o uvjetima i načinu korištenja sredstava Fonda za regionalni razvoj Republike Hrvatske (Narodne novine 65/02, 81/04, 41/06 i 32/09),
- Pravilnik o obveznom sadržaju, metodologiji izrade i načinu vrednovanja županijskih razvojnih strategija (Narodne novine 53/10),
- Pravilnik o ustrojavanju i vođenju Središnje elektroničke baze razvojnih projekata (Narodne novine 66/10),
- Naputak za izradu i način korištenja jedinstvenog registra poduzetničke infrastrukture (Narodne novine 123/13),
- Uvjeti kreditiranja infrastrukturnih i gospodarskih projekata (Narodne novine 101/02, 81/04, 41/06 i 76/08),
- Odluka o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti (Narodne novine 89/10 i 158/13),
- Odluka o osnivanju Povjerenstva za imovinu Vlade Republike Hrvatske i povjeravanja tom Povjerenstvu poslova upravljanja i raspolaganja imovinom Republike Hrvatske, veljača 2004.,
- odluke predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, i
- ostali propisi i zakoni.

Iz priloženog je uočljivo kako se radi o cijelom nizu strategija, propisa, zakona koji se dotiču poduzetničkih zona, a riječ je o nemalom broju istih, što je također jedan od vidova problema otvaranja, ulaganja, te samog razvoja poduzetničkih zona i poduzetništva.

4.2. Stanje poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj

U Republici Hrvatskoj prema posljednjoj i jedinoj reviziji poduzetničkih zona u državi, postoji 451 aktivna zona, iako je broj zona u koje se ulagalo mnogo veći. Također, osim stanja na terenu, u nastavku je istražena i znanstvena literatura koja se bavila temom poduzetničkih zona.

4.2.1. Ulaganja u poduzetničke zone u Republici Hrvatskoj

Prema podacima Državnog ureda za reviziju s kraja 2013. godine u Republici Hrvatskoj planirano je 1308 zone, od toga je 451 zona bila aktivna, odnosno imala jednog poduzetnika i barem jednog zaposlenog. Radi se o planskim podacima jedinica lokalne samouprave. Jedino Grad Zagreb nije predvidio osnivanje poduzetničkih zona, niti strategijom, niti prostornim planom, što ne znači da poduzetničkih zona nema na području Zagrebačke županije, što je bilo i prethodno prikazano u tablici koja analizira stanje Registra poduzetničke infrastrukture.

U nastavku se nalazi Tablica 10 koja prikazuje prema županijama, broj aktivnih zona, poslovnih subjekata, zaposlenika unutar zone, ulaganja, kao i ulaganja po zaposleniku.

Tablica 10: Stanje aktivnih poduzetničkih zona po županijama krajem 2013. godine

R. br.	Županija	Broj poduzetničkih zona	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Bjelovarsko-bilogorska	14	65	1271	62.171.942,00	48.916,00
2.	Brodsko-posavska	10	49	1262	72.109.842,00	57.139,00
3.	Istarska županija	52	281	6352	195.231.196,00	30.735,00
4.	Dubrovačko-neretvanska	9	51	907	27.786.166,00	30.635,00
5.	Karlovačka	17	66	1498	121.614.805,00	81.185,00
6.	Koprivničko-križevačka	18	123	3364	125.807.557,00	37.398,00
7.	Krapinsko-zagorska	21	182	6438	116.125.815,00	18.038,00
8.	Ličko-senjska	8	42	717	68.392.625,00	116.512,00
9.	Međimurska	31	145	7876	109.305.337,00	13.878,00

10.	Osječko - baranjska	33	232	3049	148.778.341,00	48.796,00
11.	Požeško-slavonska	11	47	1147	66.700.962,00	58.152,00
12.	Primorsko-goranska	40	382	7905	427.486.156,00	54.078,00
13.	Sisačko-moslavačka	22	89	1304	119.238.031,00	91.440,00
14.	Splitsko-dalmatinska	40	222	5663	397.553.406,00	70.202,00
15.	Šibensko-kninska	15	102	2191	51.863.501,00	23.671,00
16.	Varaždinska	32	194	6882	172.874.509,00	25.120,00
17.	Virovitičko-podravska	12	42	819	76.543.275,00	93.459,00
18.	Vukovarsko-srijemska	9	42	525	78.621.670,00	149.755,00
19.	Zadarska	24	94	1633	171.803.411,00	105.207,00
20.	Zagrebačka	33	224	8500	305.308.353,00	35.919,00
UKUPNO		451	2674	69303	2.915.316.900	42.066

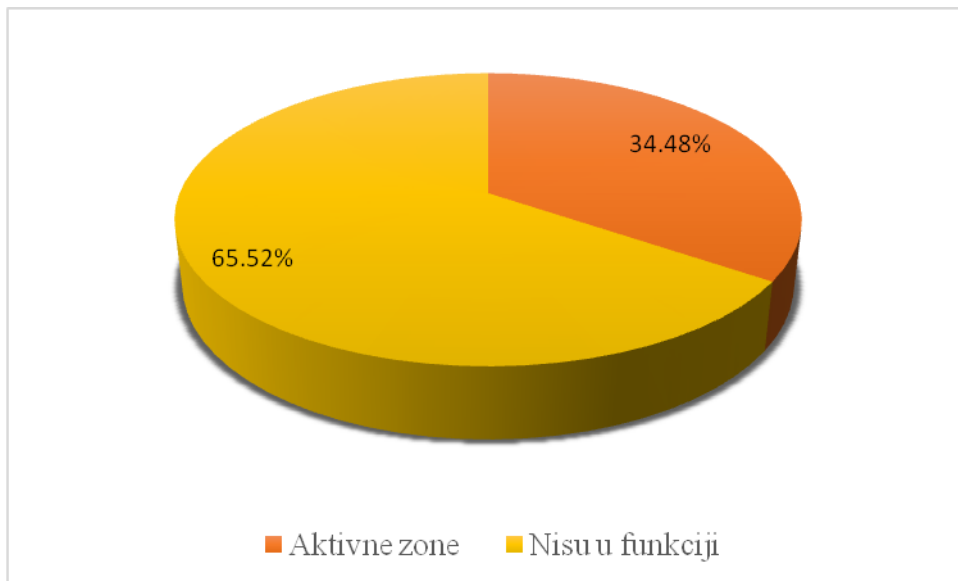
Izvor: Državni ured za reviziju (2014.a) Izvješće o obavljenoj reviziji učinkovitosti osnivanja i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona. Zagreb: Državni ured za reviziju.

Kao što je vidljivo iz gornje tablice, u 451 aktivnu poduzetničku zonu uloženo je do kraja 2013. godine 2.915.316.900,00 kn. Uložena sredstva odnose se na ulaganja u opremanje i razvoj. U kontekstu ulaganja po zaposleniku (ukupna ulaganja podijeljena s brojem zaposlenika), kojih je u trenutku promatranja bilo 69.303 u 2.674 poduzeća, uloženo je 42.066,00 kn. Prilikom sagledavanja tablice važno je uzeti u obzir kako od svih navedenih aktivnih poduzetničkih zona, u njih 120 se uopće nije ulagalo. Nadalje, uz aktivne poduzetnike u aktivnim poduzetničkim zonama, nalaze se i 1.404 neaktivna poduzeća. Programu razvoja poduzetničkih zona, čiji je cilj bio da u zonama 80 % poduzeća bude proizvodno, nije naklonjena statistika koja pokazuje da se 50,1 % aktivnih poduzetnika bavilo proizvodno-prerađivačkom djelatnošću u aktivnim zonama, te zapošljavalo 64,6 % ukupno zaposlenih u poduzetničkim zonama, gledano prema županijama, proizvodno-prerađivačkom djelatnošću bavilo se od 24-69,7 % poduzetnika. U najoptimističnijem slučaju 10 postotnih poena manje nego li je predviđeno Programom razvoja poduzetničkih zona.

Tablica s detaljnijim prikazom ulaganja, konkretnije ulagnjima po aktivnim poduzetničkim zonama, odnosno općinama i gradovima, s istim pokazateljima kao i u gornjoj tablici koji se odnose na broj zaposlenih, broj poduzetnika i iznos ulaganja po zaposleniku, nalazi se u prilogu disertacije. Priložena tablica sastavljena je objedinjavanjem podataka iz zasebnih izvješća područnih ureda Državne revizije za sve županije Republike Hrvatske. Županija s najvećim brojem aktivnih poduzetničkih zona je Istarska županija (52), kao što je i ona županija s najvećim brojem jedinica lokalne samouprave koje imaju zone (25). Poduzetnička zona s najvišim iznosom ulaganja po zaposleniku je Bristovača–Trištenica u Općini Primorski Dolac u Splitsko –dalmatinskoj županiji s 2.641.037,00 kuna, s obzirom na to da su ukupna ulaganja iznosila 13.205.183,00 kuna, a u zoni je u trenutku završetka revizije Državnog ureda za reviziju (2014.) bilo zaposleno 5 osoba u 1 aktivnom poduzetničkom subjektu. Što pokazuje kako veličina ulaganja po zaposleniku nije nužno jamstvo kvalitete poduzetničke zone, no može dati usporedbu odnosa ulaganja i broja zaposlenika, ako se usporede poduzetničke zone s približno jednakim iznosima ulaganja. Tada je očito kako su sredstva efikasnije utrošena kod poduzetničke zone s većim brojem zaposlenika i manjim ulaganjima po zaposleniku.

S druge pak strane, osim aktivnih, postoje i one zone koje nisu u funkciji, i to njih 857, koje zauzimaju površinu od 16.871,19 hektara (Graf 2 u nastavku). Od 857 poduzetničkih zona koje nisu u funkciji, u njih 260 ulagale su općine i gradovi, kao i županije, pritom uloživši 458.507.866,00 kn. Neovisno o ulaganjima, neke se nisu pokrenule ni dugi niz godina, od trenutka osnivanja. Neki od mogućih razloga spomenuti su u intervjuima s upraviteljima, ali i anketiranjem istih. Pa se ono što se provlačilo kroz SWOT analizu regija Republike Hrvatske, doista i potvrdilo u praksi.

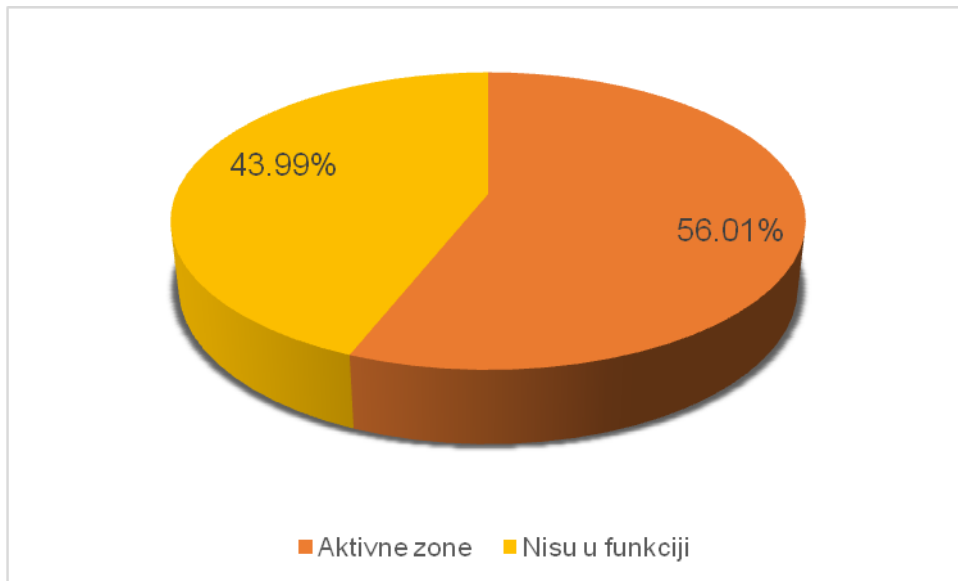
Graf 2: Prikaz odnosa aktivnih i neaktivnih poduzetničkih zona krajem 2013 . godine

Izvor: Državni ured za reviziju (2014.a) Izvješće o obavljenoj reviziji učinkovitosti osnivanja i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona. Zagreb: Državni ured za reviziju.

Ukupan iznos ulaganja od 2004., pa sve do 2013. godine kada je izvršena revizija poduzetničke infrastrukture u Republici Hrvatskoj, uloženo je 3.050.059.461,00 kn, i to u 591 poduzetničku zonu, uključujući 331 aktivnu i 260 neaktivnih. Graf 3 u nastavku prikazuje odnos ulaganja, pa je tako 56.01 % sredstva utrošeno u aktivne poduzetničke zone, a nešto manji iznos u zone koje nisu u funkciji.

Graf 3: Prikaz ulaganja u aktivne poduzetničke zone i one koji nisu u funkciji

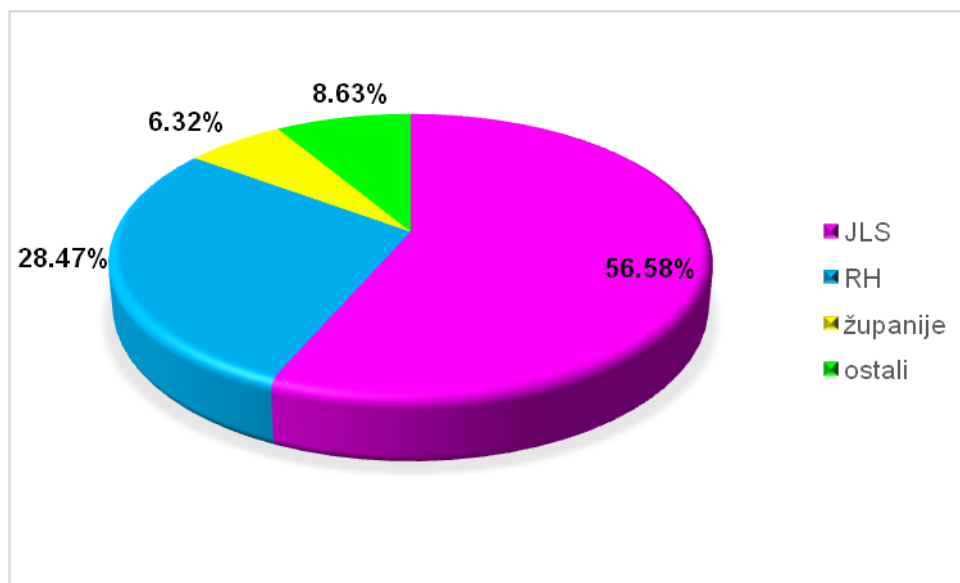

Izvor: Državni ured za reviziju (2014.a) Izvješće o obavljenoj reviziji učinkovitosti osnivanja i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona. Zagreb: Državni ured za reviziju.

Ulaganja se odnose na kupnju zemljišta, izgradnju komunalne, prometne, energetske i komunikacijske infrastrukture, promidžbu, izradu projektne dokumentacije, parcelacije, itd. Prije tog razdoblja koje je obilježeno donošenjem i usvajanjem Programa koji se dotiču razvoja poduzetničke infrastrukture i poduzetničkih zona, odnosno prije 2003., uloženo je 323.765.305,00 kn što sveukupno čini 3.373.824.766,00 kn.

U razdoblju od 2004. do 2013. u poduzetničke zone su najviše ulagale jedinice lokalne samouprave na čijem su području zone i osnivane, u iznosu od 1.725.598.445,00 kn (56,6 %), slijedi, država, odnosno Republika Hrvatska sa 868.452.828,00 kn (28,5 %), županije 192.842.964,00 kn (6,3 %), na kraju se nalaze ulaganja ostalih subjekata, kao što su trgovačka društva u vlasništvu županije i Republike Hrvatske, 263.165.224,00 kn (8,6 %). Podaci su prikazani u Grafu 4.

Graf 4: Udio izvora ulaganja u poduzetničke zone u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2004. – 2011. godine

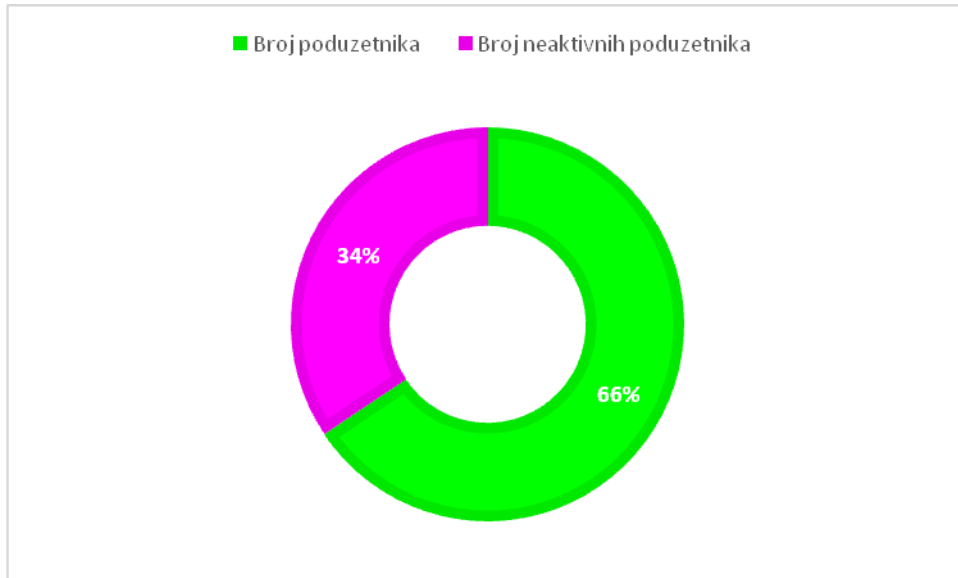

Izvor: Državni ured za reviziju (2014.a) Izvješće o obavljenoj reviziji učinkovitosti osnivanja i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona. Zagreb: Državni ured za reviziju.

Sagledavanjem prikazanog uočava se problematika utroška proračunskog novca bez praćenja je li postignut cilj utroška i je li ulaganje bilo doista namjensko. Naime, razlika između ulaganja u aktivne i poduzetničke zone koje nisu u funkciji, postotno gledano i nije tako velika. Što je prouzročilo stagnaciju i ne postizanje namjene poduzetničkih zona, nije utvrđeno niti revizijom, no moguće je pretpostaviti da su jedan od razloga, administrativne poteškoće kod definiranja vlasništva zemljišta, koje su dovele do umora od čekanja potencijalnih investitora, jer su zone odlukom ipak otvorena, uložena su sredstva u neki vid otvaranja i opremanja, a poduzetnika u njima nema.

Podaci ukazuju kako je koncem 2013. godine u poduzetničkim zonama poslovalo 2.674 poduzetnika koji su imali 69.303 zaposlenika. Također, osim aktivnih poduzetnika u zonama je bilo i 1.404 neaktivna poduzetnika (Graf 5).

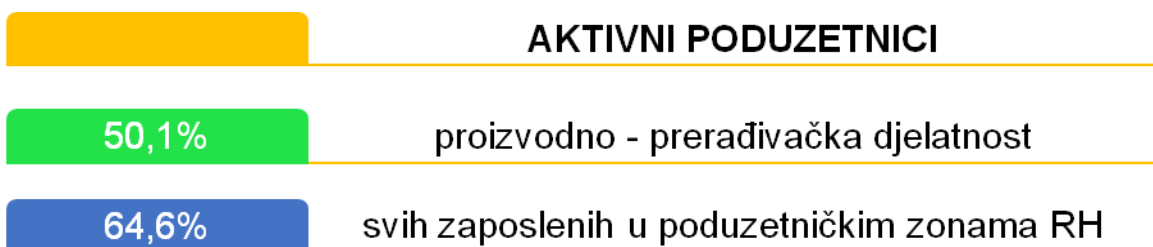
Graf 5: Prikaz udjela aktivnih i neaktivnih poduzetnika u poduzetničkim zonama u Republici Hrvatskoj

Izvor: Državni ured za reviziju (2014.a) Izvješće o obavljenoj reviziji učinkovitosti osnivanja i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona. Zagreb: Državni ured za reviziju.

S aspekta aktivnih poduzetnika, njih 1.339 (50,1 %) obavljalo je proizvodno– prerađivačku djelatnost i zapošljavalo 44.793 (64,6 %) ukupno zaposlenih u poduzetničkim zonama Republike Hrvatske, što je i prikazano na slici 11 u nastavku.

Slika 11: Prikaz statistike za aktivne poduzetnike u poduzetničkim zonama Republike Hrvatske

Izvor: Državni ured za reviziju (2014.a) Izvješće o obavljenoj reviziji učinkovitosti osnivanja i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona. Zagreb: Državni ured za reviziju.

4.2.1.1. Poduzetničke zone u Istarskoj županiji

U nastavku su prikazano podaci poduzetničkih zona za Istarsku županiju, s obzirom na to kako su jedinice lokalne samouprave, koje su odabrane za istraživanje, a i tako obrađene, na njezinom području. Naime, zbog oskudnosti podataka i zahtjevnosti dobivanja istih, bilo je moguće prikupiti samo spomenute. Upravno gledajući, Istarska županija je podijeljena na 41 teritorijalnu jedinicu lokalne samouprave: 10 gradova i 31 općinu (Istarska županija, n.d.).

U Istarskoj županiji se u pogledu razvoja poduzetničkih zona spominju jedinice lokalne samouprave, županija, ali i Istarska razvojna agencija. Zasluge pojedinih subjekata variraju ovisno o jedinici lokalne samouprave.

Naime, Istarska županija je kroz Županijsku razvojnu strategiju za razdoblje od 2011. do 2013. (Istarska županija, 2011.) godine definirala strateške ciljeve za svoje područje, kao što su: razvoj ljudskih potencijala, zaštita prirodnih resursa i upravljanje prostorom, visoka kvaliteta života, ali i prepoznatljivost istarskog identiteta, a ono što je najvažnije za provođenja ovog istraživanja je konkurentnost gospodarstva. Osim navedenih strateških ciljeva, definirani su prioriteti i mjere za poticanje razvoja, ali i Akcijski plan kojemu je u cilju osiguranje provedbenog okvira Strategije. Vezano uz poduzetničke zone, kao što je propisano Programom na razini države, definirane su one prioritetne, i to njih 29 u skladu s postojećom prostorno-planskom dokumentacijom, dosadašnjom infrastrukturnom opremljenošću i raspoloživom radnom snagom. Provedba Županijske razvojne strategije se prati, te se izrađuju izvještaji na godišnjoj razini, kako bi se ubrzala i sama provedba, te pokrenuo poduzetnički proces. Također, jedna od mjera specifično definira rad na razvoju poduzetničkih (u dokumentu: poslovnih) zona.

U Istarskoj županiji, dugoročni program poticanja i razvoja poduzetničkih zona usvojen je od strane poglavarstva Istarske županije 2002. godine kada je utvrđeno 15 poduzetničkih zona, da bi taj broj u 2010. narastao na 29. Naime, porast je bio uvjetovan interesom lokalne samouprave (Istarska županija, 2011.). Od 2002. godine u zone je investirano 150.065.823,46 kuna, u njima djeluje 147 poslovnih subjekata, te je zaposleno 2.657 radnika. Tablica 11 u nastavku prikazuje 15 strateških zona s njihovim namjenama prema podacima Istarske razvojne agencije (IDA) iz nacрта Županijske razvojne strategije do 2020. godine (Istarska županija, 2016.)

Tablica 11: 15 strateških zona u Istarskoj županiji i njihova proizvodna namjena

Redni broj	Naziv zone	Minimalni sadržaj poduzetničke zone u završnoj fazi	Proizvodna namjena u poduzetničkoj zoni
1.	Galižana	Da	metalna industrija; proizvodnja plastičnih masa; izvoz i supstitucija uvoza; proizvodnja građevinskog materijala
2.	Vinež	Da	proizvodne djelatnosti; informatičke djelatnosti; građevinarstvo i projektanti; trgovina, servis i uslužne djelatnosti
3.	Vidal	Da	proizvodnja futrola za naočale; distribucija prirodnog plina; proizvodnja suhomesnatih proizvoda; proizvodnja opreme za plovila; veletrgovina; izvoz i supstitucija uvoza; obrti i uslužne djelatnosti, proizvodnja čokolade, proizvodnja tekstilnih proizvoda
4.	Žminj	Da	proizvodnja hrane; metalna industrija; grafičke usluge; distribucija prirodnog plina; veletrgovina; transport; izvoz i supstitucija uvoza
5.	Ciburi	Da	proizvodnja elektromehaničkih sklopova; proizvodnja namještaja; metalna industrija; servisni centar; izvoz i supstitucija uvoza
6.	Lupoglav	Da	servisne usluge; proizvodnja građevinskog materijala
7.	Milanezi	Da	proizvodni pogoni; manji prerađivački pogoni vezani za poljoprivredne

			proizvode; servisne usluge; veletrgovina
8.	Mala Huba	Da	tekstilna industrija; proizvodnja aluminijske bravarije; veletrgovina; servisne usluge; prerada drva; metalna industrija; izvoz i supstitucija uvoza
9.	Gripole Spine	Da	metalna industrija; skladišni prostori; veletrgovina; servisne usluge
10.	Buići – Žbandaj	Da	proizvodnja papirne galanterije; servisne usluge; skladišni prostori; izvoz i supstitucija uvoza
11.	Ungarija	Da	prehrambena industrija; grafička djelatnost; metalna industrija; izvoz i supstitucija uvoza
12.	Barban	Da	proizvodne djelatnosti; servisne usluge; veletrgovina; distribucijski centar
13.	Tison	Da	proizvodne djelatnosti; servisne usluge; izvoz i supstitucija uvoza
14.	Potpíćan	Da	metalna industrija; proizvodnja kamene vune i izolacijskih materijala; servisne usluge
15.	Mazurija, Buje	Da	proizvodne djelatnosti; servisne usluge

Izvor: Istarska razvojna agencija (2014.) u Istarska županija (2016.) Županijska razvojna strategija Istarske županije do 2020. godine (Nacrt)

Dostupno na: http://www.ida.hr/fileadmin/sadrzaji/datoteke/ZRS/ZRS_2020_Nacrt_16.2.2016..pdf

Pristupljeno: 15.04.2018.

Uz to, Istarska razvojna agencija, kao jedna od prvih na području Republike Hrvatske, koja je i sama sudjelovala u izradi Strategije, brine o razvoju gospodarstva. Istarska razvojna agencija osnovana je od strane Istarske županije i devet istarskih gradova s ciljem koordiniranja razvoja poduzetničkih zona, ali i pružanja savjetodavne pomoći poduzetnicima, kao i zbog

pružanja programa edukacije. Uz to, IDA provodi i kreditne linije za razvoj poduzetništva na području Istarske županije (Istarska razvojna agencija, n.d.). Kako bi se u što većoj mjeri potakla poduzetnička kultura, osim regionalne razvojne agencije, na području županije djeluju i 3 poduzetnička inkubatora, 1 tehnološki inkubator, centar za istraživanje materijala, kao i Pulski centar za poduzetništvo (PCP).

Slika 12: Jedan od poslovnih subjekata u Poduzetničkoj zoni Barban – Krvavci

Izvor: vlasništvo autorice

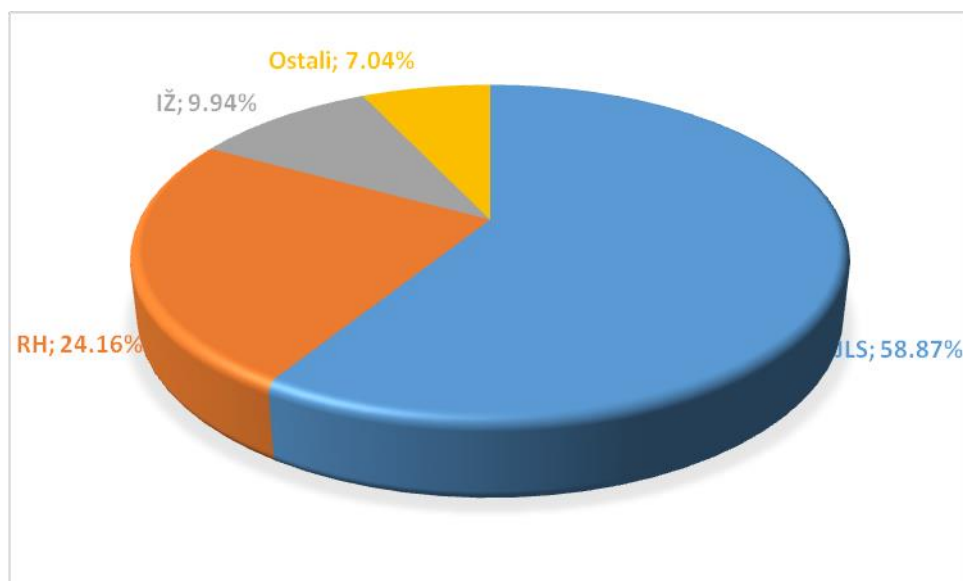
Promatrano s povijesnog aspekta formalne i dokumentirane uređenosti poduzetničkih zona na području Istarske županije za razdoblje od 2010.–2014. donesen je Program razvoja poduzetničkih zona (Istarska županija, 2013.) koji je bio u skladu s Programom razvoja poduzetničkih zona 2004.–2007. koji je donesen na državnoj razini. U Programu Istarske županije nalaze se podaci o površini, lokaciji, prometnoj povezanosti, stanju infrastrukture, poduzetničkoj aktivnosti, uloženim sredstvima, procjeni sredstava potrebnih za dovršenje zone i drugo, ovisno o razvojnoj fazi zone. Programom su definirane 34 poduzetničke zone, koje su kategorizirane prema prioritetu ulaganja, prva skupina – 15 zona, druga skupina – 11 poduzetničkih zona, a treća – 8 zona.

Državni ured za reviziju (2014.c) terenskim radom revizora, intervjuiranjem upravitelja zona definirao je broj od 105 poduzetničkih zona na području Istarske županije. Zone su dodijeljene u skupine prema razmatranju minimalnih uvjeta i sadržaja, dostupnosti infrastrukture, blizine zone većim naseljima, poslovnim aktivnostima u zonama, ravnomjernom rasporedu zona na području županije, sve s ciljem ujednačenog regionalnog razvoja, te potreba poduzetnika. Također, županija je odredila deset mjera za razvoj gospodarstva, kao što su: jamstveni fond za prerađivačku industriju i inovacije u prerađivačkoj industriji, potpore novoosnovanim tvrtkama, poduzetnicima za financiranje pripreme i kandidiranje EU projekata, potpore za novo zapošljavanje i samozapošljavanje, edukaciju poduzetnika o uvjetima poslovanja u Europskoj uniji, sufinanciranje ulaganja u standarde kvalitete, promocija inovacija na međunarodnom tržištu, subvencioniranje troškova polaganja stručnih i majstorskih ispita, potpore za promociju na međunarodnim sajmovima i zadržavanje postojeće ili smanjenje visine komunalnog doprinosa i naknade u jedinicama lokalne samouprave. Financiranje mjera raspoređeno je između županije i jedinica lokalne samouprave.

U Istarskoj je županiji prostornim planovima planirano svih 105 poduzetničkih zona, s time da u njih 58 nije bilo ulaganja. Ako se promotri brojka od 58 zona, analitikom je ustanovljeno kako je 21 poduzetnička zona bila aktivna, a 37 njih je neaktivno. No, s druge strane, postoji i 35 poduzetničkih zona koje su se razvile iz postojeće poduzetničke aktivnosti. Na području županije zone su uglavnom planirane i osnivane na zemljištu u privatnom vlasništvu, 891,73 ha (57,8 % ukupne površine). No, 12,32 ha otkupljeno je od strane jedinica lokalne samouprave do konca 2013. godine.

U opremanje i razvoj poduzetničkih zona u Istarskoj županiji ukupno je uloženo 190.755.646,00 kn, od čega su najviše uložile jedinice lokalna samouprave 112.305.426,00 kn, slijedi Republika Hrvatska sa 46.077.452,00 kn, županija sa 18.952.035,00 kn i na kraju ostali sa 13.420.733,00 kn. Prikaz podataka u grafu u nastavku (Graf 6).

Graf 6: Prikaz udjela izvora ulaganja u poduzetničke zone u Istarskoj županiji

Izvor: Državni ured za reviziju (2014.c) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Istarske županije. Sisak: Državni ured za reviziju. Područni ured Sisak.

Revizija je donijela i neka zapažanja, te navela preporuke, kako nije bilo dovoljno suradnje između jedinica lokalne i regionalne samouprave, iako se to razlikuje od jedinice do jedinice lokalne samouprave prema primarnim podacima, kako je potrebno strateške razvojne ciljeve definirati u županijskim i lokalnim razvojnim dokumentima i uskladiti s nacionalnim strateškim razvojnim dokumentima i proračunima jedinica lokalne i regionalne samouprave, s obzirom na to kako se upravo iz njih financiraju projekti koji su od značaja za razvoj poduzetništva, ali i ostalog što utječe na gospodarski razvoj jedinica. Županije bi, također, trebale više pružati kadrovsku pomoć pri vođenju zona, a ono što je istraženo na terenu prilikom pisanja disertacije je i činjenica o neadekvatnom ažuriranju podataka o poduzetničkim zonama od strane potpornih institucija. Naime, sva potporna infrastruktura, uključujući i županiju trebali bi zonama, odnosno jedinicama lokalne samouprave pomoći u osmišljavanju kako financirati izgradnju i održavanje istih.

Preporuke Državnog ureda za reviziju odnose se na izbor poduzetničkih zona koje se uvrštavaju u Program razvoja poduzetničkih zona prema jasnom utvrđenim kriterijima temeljenim na bodovanju. Sve one jedinice lokalne samouprave koje nemaju mogućnost izgradnje poduzetničke zone, mogu ostvariti zajednička ulaganja s drugim susjednim

jedinicama lokalne samouprave kako bi zajedno izgradile poduzetničku zonu na dobrobit cijele županije. Time sve jedinice lokalne samouprave dobivaju mogućnost otvaranja novih radnih mjesta, odnosno poduzeća. S obzirom na to da je zonama u cilju, osim domaćih, privući i strane ulagače važno je ponuditi tržištu kompletiranu zonu.

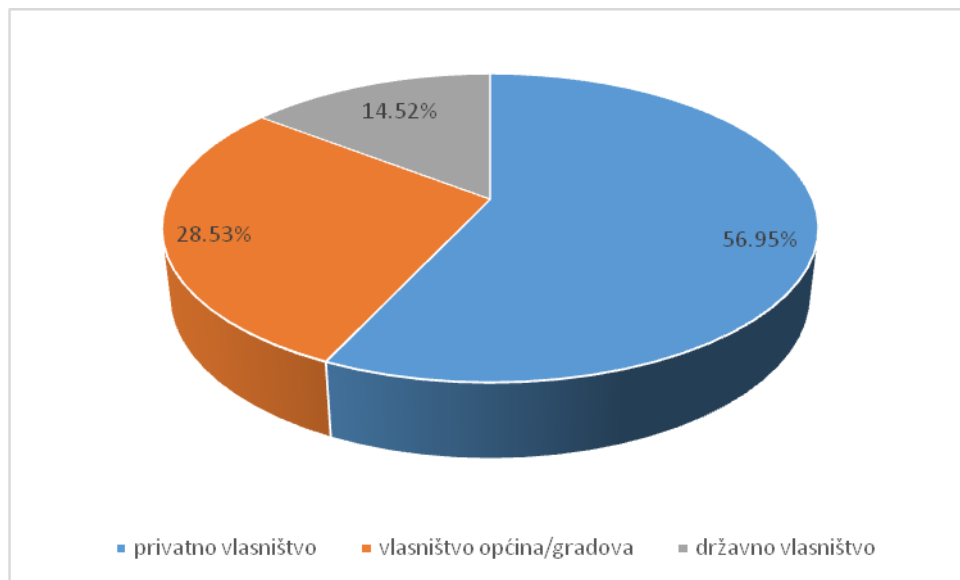
Na području Istarske županije osnovano je 48 poduzetničkih zona na temelju odluka predstavničkih tijela, a za 57 zona odluke nisu donesene. Osim navedene dokumentacije, poduzetničke zone u Istarskoj županiji se razlikuju i prema studijama opravdanosti. Naime, nemaju sve zone izrađenu studiju, neke su krenule u projekt i bez nje, iako bi odluci o osnivanju, ta radnja trebala prethoditi, odnosno potrebno je analizirati lokaciju, istražiti interes poduzetnika (lokalnih i šire) za ulazak u zonu, kao i što je potrebno definirati način pokrivanja troškova osnivanja i održavanja zone, te definirati što njome namjeravamo postići, koji ekonomske, ali i društvene efekte očekujemo.

Kad je riječ o upravljanju, ponovno ni ovdje, kao ni u ostalim županijama, nema jedinstvenog pravila, pa tako većinom upravljaju jedinice lokalne samouprave, na čijem se području poduzetničke zone i nalaze, a samo u rijetkim slučajevima osnovana su trgovačka društva koja se bave njihovim upravljanjem. U Općini Višnjan tako je osnovana Višnjanska razvojna agencija (VIRA d.o.o.), koja se bavi upravljanjem zonom. (Vira, n.d.). Sukladno onome što navodi Državni ured za reviziju (2014.c), a što je i autorica istražila u toku provođenja preliminarnog istraživanja, je činjenica da određene jedinice lokalne samouprave ne znaju tko upravlja zonama ili su se izjasnile da zone nemaju upravitelja ili da on nije imenovan. No, prema Zakonu o unapređenju poduzetničke infrastrukture trebali bi imenovati upravitelja, neovisno o tome je li zona u privatnom vlasništvu ili općinskom/gradskom.

Po pitanju zemljišta, situacija je na tragu ostalih u Republici Hrvatskoj, naime, nije svo zemljište u općinskom/gradskom vlasništvu gdje se planiraju poduzetničke zone, neka su djelomično i u vlasništvu Republike Hrvatske, a neka i u vlasništvu fizičkih ili pravnih osoba. Situacije se rješavaju otkupom ili zamjenom zemljišta (što je i kasnije potvrđeno intervjuima s načelnicima i zamjenikom načelnika jedinica lokalne samouprave u kojima se nalaze poduzetničke zone). U prostornim planovima iskazano je kako je 1.544,14 ha zemljišta namijenjeno za gradnju poduzetničkih zona, neovisno o svemu, ipak je na području Istarske županije u privatnom vlasništvu bio najveći udio parcela (879,41 hektar ili 57,0 %), u vlasništvu općina/gradova 440,61 hektara ili 28,53 % ukupne površine, a Republike Hrvatske najmanji udio (224,12 hektara ili 14,5 %). Podaci su vidljivi u Grafu 7. Zemljište je kasnije

na razne načine stečeno i pripalo jedinicama lokalne samouprave. Neka zemljišta jedinice lokalne samouprave su otkupila, neka su dana u zakup, dok su neka pitanja vlasništva unutar zone riješena bez posredstva jedinica lokalne samouprave.

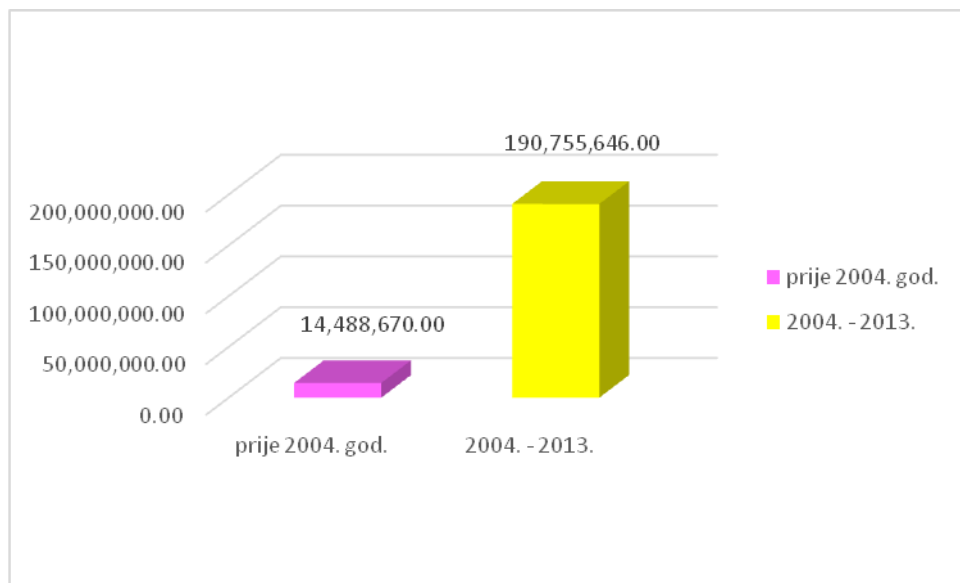
Graf 7: Prikaz zemljišta poduzetničkih zona u Istarskoj županiji

Izvor: Državni ured za reviziju (2014.c) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Istarske županije. Sisak: Državni ured za reviziju. Područni ured Sisak

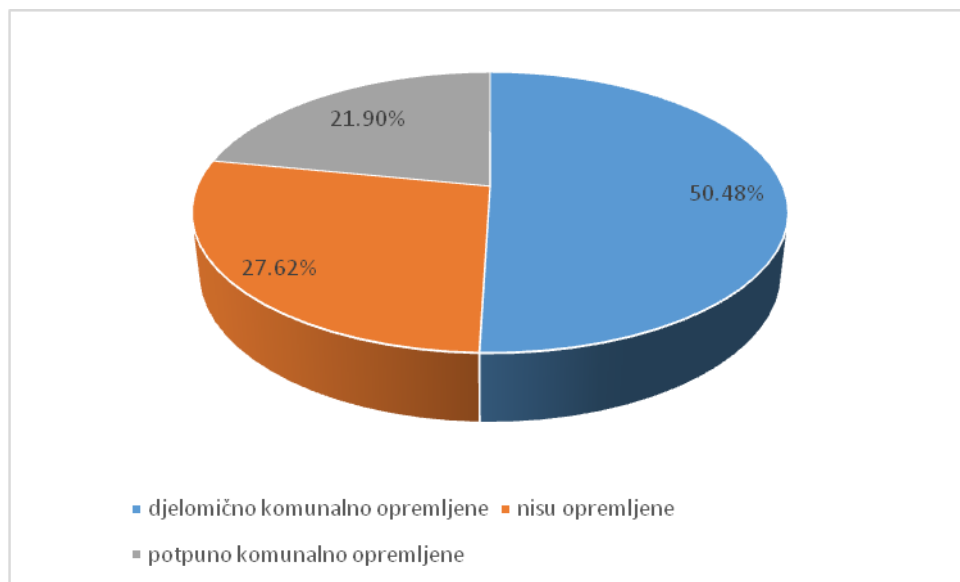
Sredstva koja su uložena u poduzetničke zone rastu iz dana u dan, kako raste i potražnja za istima. Tako je primjerice zona Labin – Vinež, primjer privlačenja stranih ulagača, posebice talijanskih, pa se tako uz novog korisnika, poduzeće Bibetech, koje je otvoreno u travnju 2018. godine, uskoro pridružuje još jedna talijanska tvrtka Euro new pack Alba, još jedna u nizu novih tvrtki u poduzetničkoj zoni (Poduzetnička zona Vinež, n.d.). U poduzetničke zone, je prije 2004. godine uloženo 14.488.670,00 kn, a od 2004.–2013., 190.755.646,00 kn (Graf 8). U razdoblju prije 2004. uglavnom se ulagalo za potrebe projektne dokumentacije, zemljišta, energetske i druge infrastrukture. U 47 od postojećih 105 poduzetničkih zona uloženo je do kraja 2013. godine, a 23 zone su u potpunosti komunalno opremljene, 53 djelomično, a 29 poduzetničkih zona nije opremljeno (Graf 9).

Graf 8: Usporedba ulaganja u poduzetničke zone u Istarskoj županiji (prije 2004. godine, od 2004. – 2013. godine)

Izvor: Državni ured za reviziju (2014.c) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Istarske županije. Sisak: Državni ured za reviziju. Područni ured Sisak

Graf 9: Odnos opremljenosti zona u Istarskoj županiji

Izvor: Državni ured za reviziju (2014.c) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Istarske županije. Sisak: Državni ured za reviziju. Područni ured Sisak

U razdoblju od 2004.–2013. godine 20 % ulaganja uloženo je u četiri poduzetničke zone Grada Poreča, s time da je Grad uložio daleko najveći iznos sredstava od 34.945.817,00 kn, u odnosu na županijskih 837.153,00 kn i državnih 2.800.000,00 kn. Nakon Poreča slijede Grad Vodnjan (8 %) i Općina Kanfanar (7,9 %), a u zone ostalih Gradova i Općina uloženo je 63,9 %. Promatrajući statistiku cijele Istarske županije, najviše je u poduzetničke zone uložio Grad Poreč, slijedi Općina Kanfanar, te Grad Novigrad.

U pogledu državnih sredstava, 17 jedinica lokalne samouprave ih je koristilo, od kojih najviše Općina Pićan, Općina Žminj, Gradovi Labin, Vodnjan i Pazin, te Općina Barban, a 22 jedinice lokalne samouprave nisu koristile sredstva.

Što se pak tiče Istarske županije, ona je u 17 jedinica lokalne samouprave uložila 9,9 % ukupno uložених sredstava. Najmanje u Općinu Vrsar 50.000,00 kn i najviše u Grad Pazin, oko 3.500.000 kuna.

4.2.2. Dosadašnja istraživanja poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj

U Republici Hrvatskoj postoji mali broj znanstvenih radova na temu poduzetničkih zona, inkubacijske infrastrukture, odnosno općenito, poduzetničke infrastrukture. Radovi koji su objavljeni uglavnom se svode na završne, diplomske, te magistarske radove. Tako je Kontošić (2011.) pisala u diplomskom radu o značaju poduzetničke infrastrukture za razvoj poduzetništva i gospodarstva u Republici Hrvatskoj u kojem su obrađeni primjeri poduzetničkih zona u Istarskoj i Varaždinskoj županiji; Cetina (2012.) u magistarskom radu (znanstveni magisterij) o ulozi inkubacijske infrastrukture u poticanju razvoja malog i srednjeg poduzetništva u Republici Hrvatskoj u kojem je dan pregled teorijske osnove poduzetništva. Također, Cetina se bavio institucionalnim potporama malom i srednjem poduzetništvu, ulogom inkubacijske infrastrukture u poticanju razvoja malog i srednjeg poduzetništva. Uloga inkubacijske infrastrukture u razvoju malog i srednjeg poduzetništva istražena je anketiranjem malih i srednjih poduzetnika kako bi se dobile relevantni podaci za definiranje uloge institucionalnih potpora i uloga dostupne poduzetničke infrastrukture u razvoju samih poduzeća. Rezultate istraživanja podijeljena su u 4 područja; investicijska klima uređivanja važnosti čimbenika značajnih za poslovanje; odnosno ocjene kvalitete čimbenika značajnih za poslovanje, ocjena uslužnosti institucija poduzetničke infrastrukture; 2. struktura, dostupnost i kvaliteta infrastrukture; dostupnost i kvaliteta potrebnih nekretnina

za obavljanje poslovanja, 3. radna snaga, ocjena omjera kvalitete i troškova radne snage, ocjena raspoloživosti potrebne radne snage, 4. poduzetnička infrastruktura, efekti ulaska u zonu/inkubator, ocjena rezultata ulaganja u poduzetničku infrastrukturu, ocjena interesa za rad u poslovnoj zoni/inkubatoru. Naime, u radu je naglasak na razvoju malog i srednjeg poduzetništva posredstvom inkubacijske infrastrukture. Zenzerović (2012.) u svom magistarskom radu (znanstveni magisterij) piše o poduzetničkim zonama kao pokretaču lokalnog ekonomskog razvoja u Istarskoj županiji, te je s ciljem prikupljanja podataka o samom osnivanju zona, broju subjekata u zonama, načinu financiranja, zemljištu, itd., anketirao jedinice lokalne samouprave. Naime, u tom periodu još nije bila napravljena revizija učinkovitosti poduzetničkih zona od strane Državne revizije koja je objavljena u 2014. godini., te je tim putem prikupio podatke o važnosti i uspješnosti poduzetničkih zona za Istarsku županiju. S druge strane, anketirao je i poduzetnike u zonama, kako bi uvidio motive ulaska u zonu, prednosti poslovanja u zonama. Sabatti (2011.) u disertaciji obrađuje regionalne razvojne agencije u funkciji razvoja poduzetništva, koji su također dio poduzetničke potporne infrastrukture. Kako bi se definirao značaj i uloga regionalne razvojne agencije u razvoju poduzetništva u Republici Hrvatskoj, definirale funkcije istih za jačanje konkurentne sposobnosti malih i srednjih poduzetnika, te unaprijedio sustav mjera za poboljšanje razvoja poduzetništva provedeno je anketiranje svih djelatnika, neovisno o radnom mjestu, svih razvojnih agencija u Hrvatskoj. U svom je znanstvenom magisteriju Sabatti (2009.) analizirao institucionalnu podršku razvoju poduzetništva u Istarskoj županiji.

U izvornom znanstvenom radu „Poslovne zone – bitni elementi poslovnog gospodarskog razvoja Varaždinske županije“ (Cini, Varga, 2009.) u poslovne zone se ubrajaju: specijalizirane zone (tehnološki centri/parkovi, inkubatori, centri za transfer tehnologije i zone specijalizirane za određene djelatnosti); industrijske zone (veća područja s velikom koncentracijom industrije u kojima prevladavaju velika poduzeća); poduzetničke zone u koje spadaju područja s velikom koncentracijom prvenstveno malih poduzeća i slobodne zone. U radu su se koristile metode analize i sinteze kako bi se analiziralo postojeće gospodarsko stanje Varaždinske županije s ciljem prikazivanja uspješnosti poslovanja; metoda komparacije kojom se prikazalo korištenje financijskih sredstava za osnivanje i razvoj poslovnih zona, te metoda analize slučaja kojom se analiziralo poslovne subjekte unutar poslovnih zona. U radu, nisu poduzetničke zone pokazane zasebno, već kroz kumulativni pozitivni efekt nabrojanih svih elemenata poslovnih zona kako su ih definirali Cini, Varga (2009.). Zaključili su kako

Varaždinska županija ima strategiju gospodarskog razvitka u kojoj su glavni prioriteti jačanje poduzetništva, povećanje zaposlenosti, jačanje sustava socijalne sigurnosti, te razvoj temeljen na znanju i primjeni novih tehnologija upravo kroz poslovne zone.

Lončar (2008.) je svojim radom u kojem je intervjuirala upravitelje 9 poduzeća od kojih su neki smješteni u industrijskim zonama, istraživala zadovoljstvo lokacijom, utjecaje na odabir, kao i prednosti i nedostatke odabranih lokacija u kontekstu industrijskih, slobodnih i poslovnih zona. Kako su oba rada, Cini i Varga, Lončar, pisana prije Zakona o unapređenju poduzetničke infrastrukture, definicije variraju, a i Lončar spominje kako u radu želi razjasniti pojmove industrijska, slobodna, poduzetnička i ekonomska zona. Zaključno navodi kako industrijske, slobodne i poslovne zone imaju brojne prednosti kojima privlače poduzeća i poduzetnike, a odnose se na blizinu značajnih prometnih pravaca i čvorišta, blizinu međunarodnih granica, već izgrađenu infrastrukturu, mogućnost kupnje jeftinijeg zemljišta kao i mogućnosti eventualnog proširenja u budućnosti.

Kako su se osim ekonomista i geografa temom bavili i arhitekti, pregledni znanstveni rad iz urbanizma i prostornog planiranja Čoka, Kavaš, Zimmermann (2016.), bavi se istraživanjem poslovnih zona (autori ne koristi naziv poduzetničke zone) u hrvatskim i slovenskim dijelovima Istre, te zaključuju kako je stanje obilježeno netransparentnošću u pogledu broja, opsega i rasprostranjenosti razvojnih područja. Za analiza je korištena komparacija kako bi se utvrdila postojeća situacija i potencijalna rješenja za efikasniju ulogu zona u koncepciji prostornog razvoja Istre kao cjeline. Autori zaključuju kako je potrebno uvesti poboljšanja u okvirima programske tipologije, ažuriranja podataka te upravljanja i marketinga.

Za razliku od manjkavih znanstvenih radova, nešto je drugačija situacija kod stručnih radova u obliku različitih publikacija koje su korištene prilikom poticanja osnivanja poduzetničkih zona, u vidu različitih vrsta brošura, ali i Revizije učinkovitosti poduzetničkih zona koja je objavljena 2014. godine.

U Hrvatskoj s aspekta prakse i teorije, nedostaje radova kojima bi se istražili ekonomski učinci aktivnosti poduzetničkih zona s odmakom od anketiranja, što je i učinjeno istraživanjem u sklopu ove disertacije. Jedan od razlog tako malog broja provedenih

istraživanja je nedostatak podataka, ali i dosadašnja neusklađenost terminologije i sadržajnog određenja poduzetničkih zona. Neuređenost je djelomično sanirana novim Zakonom o unapređenju poduzetničke infrastrukture, no ono što situaciju dodatno čini kompleksnom je nedefiniranost iste na razini Europske unije; različiti dokumenti i strategije koriste različitu terminologiju. Sve to zajedno rezultira osiromašenim znanstvenim djelokrugom u području poduzetničke infrastrukture, posebice poduzetničkih zona.

5. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE: EKONOMSKI UČINCI AKTIVNOSTI PODUZETNIČKIH ZONA U REPUBLICI HRVATSKOJ

U ovom poglavlju izneseno je empirijsko istraživanje, u kojem se definiraju ekonomski učinci aktivnosti poduzetničkih zona u odabranim jedinicama lokalna samouprave u Republici Hrvatskoj.

5.1. Metodologija empirijskog dijela rada

U nastavku će biti predstavljeni pristup istraživanju, opis podataka i korištene metode.

5.1.1. Pristup istraživanju

Provođenje istraživanja ograničeno je dostupnošću podataka. Naime, u ostalim spomenutim zemljama s tradicijom poduzetničkih zona, provođenje istraživanja je jednostavnije, ako se uzme u obzir podatke koji su bili na raspolaganju u bazi podataka ili registrima, pritom naravno, imajući u vidu državu o kojoj se govori. U skladu s postojećim podacima moguće je provoditi mnogobrojna istraživanja utjecaja poduzetničkih zona, a ako se uzme u obzir i dugotrajna tradicija i vremenski niz koji istraživač ima na raspolaganju, mogućnosti su tim veće u zemljama gdje poduzetničke zone postoje već dugi niz godina.

U Republici Hrvatskoj nesistematiziranost podataka o poduzetničkim zonama, njihova vremenska ograničenost, ali i nedostupnost, uvjetovala je provođenje istraživanja u jedinicama lokalne samouprave Istarske županije, pod pretpostavkom da jednaki pronalasci vrijede i za ostale jedinice lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj. Svime navedenim uvjetovano je i korištenje metoda u istraživanju.

Prije provođenja Revizije poduzetničkih zona, podatke o zonama imale su uglavnom jedinice lokalne samouprave, odnosno načelnici u manjim općinama. S druge strane, u nekim slučajevima podacima su raspolagale razvojne agencije (lokalne ili regionalne), no podaci su i dalje bili manjkavi i neažurirani. Prethodnim terenskim istraživanjem autorica je metodom promatranja ustanovila, u nekim slučajevima, malu zainteresiranost jedinica lokalne samouprave za poduzetničke zone.

Revizija poduzetničke infrastrukture (Državni ured za reviziju, 2014.c), omogućila je dobivanje uvida u stanje poduzetničkih zona, pitanje vlasništva zemljišta, ulaganje u poduzetničke zone, datume osnivanja zona, kao i broj aktivnih poslovnih subjekata koji u zonama posluju, te broj zaposlenih u zonama.

Državni ured za reviziju (2014.c) u dokumentu ne navodi konkretno poslovne subjekte koji posluju u poduzetničkim zonama, već samo njihov broj. U nekim slučajevima ni jedinice lokalne samouprave ne raspolažu tim podacima, pa je vrlo teško prikupiti podatke o subjektima koji posluju u zonama i njihovoj aktivnosti.

Za potrebe istraživanja, vrijeme promatranja poduzetničkih zona je ograničavajući faktor s obzirom na to kako je većina poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj novijeg vijeka.

5.1.2. Opis podataka

Za dokazivanje prve hipoteze koja glasi „**Aktivnost poduzetničkih zona pozitivno utječe na ekonomske pokazatelje razvoja odabраниh jedinica lokalne samouprave Republike Hrvatske**“, korišteni su indirektni podaci za dokazivanje aktivnosti zona, odnosno potrošnja električne energije u poslovnim subjektima. Naime, jedino tim putem se uspjelo doći do vremenskog niza kako bi se izračunao utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje, koji su u ovoj disertaciji predstavljeni nezaposlenošću po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave, kao i stanjem proračuna općina i gradova, odnosno njihovim prihodima. Zakon o unapređenju poduzetničkih zona na aktivnost zona promatra i definira s aspekta intenziteta aktivacije raspoložive površine poduzetničke zone, pa se kategoriziraju kao:

- neaktivne poduzetničke zone – u kojima je stupanj aktivacije raspoložive površine zone iznosi 0 %, nakon isteka prve godine od osnivanja zone;
- zone u inicijalnoj aktivaciji – gdje je stupanj aktivacije zone manji od 33 % raspoložive površine zone, izraženo u hektarima površine poduzetničke zone;
- srednje aktivne zone – u kojima stupanj aktivacije iznosi od 33–66 % raspoložive površine zone i
- potpuno aktivne zone – stupanj aktivacije iznosi jednako ili više od 66 % raspoložive površine zone, izraženo u hektarima.

Također, stupanj aktivacije promatra se kao popunjenost aktivnim poduzetnicima.

S obzirom na to da je situacija intenziteta aktivacije raspoložive površine poduzetničke zone poznata jedino u godini obavljene revizije, nije je bilo moguće upotrijebiti za mjerenje. Stoga je odlučeno koristiti potrošnju električne energije kao mjerilo aktivnosti, prema radu Jakovca (2013.) gdje se utvrđuje veza između potrošnje električne energije i ekonomskog rasta u Republici Hrvatskoj, čime su se, bavili i Gelo (2009.), Vlahinić-Dizdarević i Žiković (2010.), Borozan (2013.). U ovoj disertaciji je pretpostavljeno da veća potrošnja električne energije, ukazuje na veću aktivnost poduzetničke zone.

Prikupljanju potrošnje električne energije pristupilo se tako da se zbrojila kumulativna potrošnja električne energije poslovnih subjekata u zoni, po mjesecima u 2013., 2014. i 2015. godini.

Podaci o potrošnji električne energije dobiveni su od Elektroistre Pula (HEP) za područje Istarske županije. Tome je prethodilo autoričino prikupljanje podataka o poslovnim subjektima koji posluju u poduzetničkim zonama u nasumično odabranim jedinicama lokalne samouprave na području Istarske županije. Proces pronalaska informacija o poslovnim subjektima bio je dugotrajan zbog neobjavljivanja podataka, ali i nepostojanje evidencije od strane nadležnih tijela. Naime, kao i što je prije navedeno, ponekad nadležni/upravitelji vode poslovne subjekte kao aktivne, iako već dugo to oni nisu. Potrošnja električne energije je izražena u kWh. Uz podatke o potrošnji električne energije po zonama, dobiveni su i kumulativni za Istarsku županiju, kumulativ za poduzetništvo i kućanstva. Također, na prikupljanju i dostavi podataka radili su službenici Elektroistre koji imaju mogućnost raspolaganja istima, što je iziskivalo dodatne napore i vrijeme za selektiranje i prikupljanje jer se ipak radilo o izdvajanju podatka za 36 mjeseci po poslovnim subjektima u zonama u odabranim jedinicama lokalne samouprave. S obzirom na mogućnosti koje su imali, iz Elektroistre su dostavili podatke za 8 poduzetničkih zona, dva grada i pet općina, odnosno za 66 poduzeća unutar tih zona. Prikaz u Tablici 12 u nastavku.

Tablica 12: Prikaz poduzetničkih zona u jedinicama lokalne samouprave i broj poslovnih subjekata prema primarnom i sekundarnom istraživanju

Jedinica lokalne samouprave	Poduzetnička zona	Broj poduzetničkih subjekata prema primarnim podacima (2015.,)⁸	Broj poduzetničkih subjekata prema sekundarnim podacima (podaci za razdoblje do kraja 2013.)⁹
Općina Barban	Poduzetnička zona Krvavci	5	3
Općina Svetvinčenat	Poduzetnička zona Bibići	19	14
Općina Kanfanar	II - industrijska zona	3	2
Sveti Petar u Šumi	Poduzetnička zona Škripelj	5	2
Općina Višnjan	Poslovna zona Višnjan – Milanezi	4	1
Grad Buje	Plovanija	6	2
	Kaldanija	11	2
Grad Umag	Industrijska zona Ungarija	13	3

Izvor: samostalna izrada autorice prema prikupljenim podacima

Primarnim istraživanjem autorice, prikupljene su informacije o broju poslovnih subjekata u poduzetničkim zonama navedenih općina i gradova koji se razlikuju od podataka Državnog ureda za reviziju (2014.). Tako je primjerice za Grad Umag zabilježeno prema Državnim uredu za reviziju svega 3 aktivna subjekta od postojećih 13. Kako su primarni podaci prikupljeni nakon godine dana, očito je da se broj poslovnih subjekata, s obzirom na poduzetničku zonu, promijenio. Pozitivno je što je svugdje zabilježen porast broja.

S obzirom na nemogućnost izračuna BDP-a po općinama i gradovima, mjerio se utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na nezaposlenost i proračun općina i gradova u promatrane 3

⁸ Podaci o broju poduzeća u poduzetničkim zonama autorica je prikupljala tijekom 2015. godine

⁹ Podaci Državnog ureda za reviziju Republike Hrvatske (2014.)

godine. Hrvatski zavod za zapošljavanje, Područni ured Pula nezaposlenost vodi prema sljedećim kategorijama:

- bez škole i nezavršena osnovna škola,
- osnovna škola,
- srednja škola u trajanju tri godine i škola za KV i VKV radnike,
- srednja škola u trajanju četiri godine I više,
- gimnazija,
- više škole, I. stupanj fakulteta i stručni studij,
- fakultet, akademija, magisterij, doktorat.

Istraživanje je rađeno na principu jedinca lokalne samouprave, odnosno gradova i općina koji imaju zone, te onih kontrolnih, bez zona, također na području Istarske županije. Kontrolne općine, bez poduzetničkih zona jesu:

- Fažana,
- Gračišće,
- Motovun,
- Raša,
- Sveta Nedelja,
- Tinjan i
- Vižinada.

Za drugu hipotezu koja glasi: „**Aktivnost poduzetničkih zona doprinosi razvoju poduzetništva u odabranim jedinicama lokalne samouprave Republike Hrvatske**“, u obzir je uzeta potrošnja električne energije po poslovnim subjektima u zonama, kao i broj trgovačkih društava na području jedinica lokalne samouprave. Istraživanja koja su provedena u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama, ali i Francuskoj ukazuju na porast broja poslovnih subjekata u područjima s poduzetničkim zona, što je prethodno navedeno. Ovom hipotezom želi se ustanoviti da li poduzetničke zone utječu na razvoj poduzetništva, ne samo kroz otvaranje poslovnih subjekata unutar zone, već i van zone, diljem područja jedinice lokalne samouprave. U obzir su uzeti pravni oblici kao što su broj trgovačkih društava, obrti (obveznici poreza na dobit i dohodak), slobodna zanimanja, i to tijekom 2013., 2014. i 2015. godine, u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona. Podaci su kupljeni od

stane Državnog zavoda za statistiku, s napomenom kako su u obrte uključeni svi obrti za koje Zavod raspolaže s nekim podatkom o ekonomskoj aktivnosti, neovisno je li riječ o broju zaposlenih, temeljem podataka poreza na dobit i dohodak, ili prema podacima JOPPD-a (Jedinstvenog obrasca poreza, prireza i doprinosa). Također, u aktivne obrte nisu uključeni paušalni obrtnici jer Zavod ne raspolaže podacima o njima. Princip testiranja je bio jednak kao i ranije, uzete su jedinice lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona i potrošnja električne energije u zonama.

Za dokazivanje/opovrgavanje treće hipoteze: **„Postoji raskorak u percepciji upravitelja poduzetničkih zona i javnosti o ekonomskim učincima poduzetničkih zona u odabranim jedinicama lokalne samouprave“**, sa pripadajućim pomoćnim hipotezama: **„Percepcija upravitelja poduzetničkih zona ukazuje na pozitivan utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje“**, i **„Percepcija javnosti ne ukazuje na pozitivan utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje.“**, anketirani su upravitelji poduzetničkih zona, kao i javnost.

Ishodište ovih hipoteza je u pozitivnoj slici poduzetničkih zona koju plasiraju političari i upravitelji poduzetničkih zona kroz medijski prostor. Stoga se htjelo uvidjeti da li doista upravitelji percipiraju kroz pozitivan efekt njihove aktivnosti na ekonomske pokazatelje u odabranim jedinicama lokalne samouprave, dok s druge javnost poduzetničke zone percipira na drugačiji način, suprotan od onog upravitelja.

Za testiranje navedenih hipoteza anketirana je javnost, kao i upravitelji poduzetničkih zona. Za anketiranje upravitelja poduzetničkih zona, anketa su poslana na adrese načelnika, pročelnika, odnosno službenika kojima su u nadležnosti poduzetničke zone, kao što je i prethodno već rečeno, što varira od zone do zone. Tako su mailovi poslani u 161 grad i općinu (veličina uzorka na 95 % pouzdanosti) gdje postoje aktivne poduzetničke zone u Republici Hrvatskoj, od ukupne populacije koju čini 275 jedinica lokalne samouprave. S time se mislilo stvoriti statistički reprezentativan uzorak.

U pogledu anketiranja javnosti kako bi se dokazala ili opovrgnula hipoteza, anketirane su gospodarske udruge, kao predstavnici zainteresirane javnosti, s obzirom na to da bi u suprotnom uzorak bio prevelik i preopširan. Javnost se definira kao ukupnost obaviještenih i upućenih koji oblikuju opće mišljenje (Hrvatski jezični portal, n.d.).

Osim opće, javnost se promatra i u kontekstu zainteresirane/interesne javnosti s pravnog aspekta (Dika, 2008.). Stoga javnost ima dva značenja, jedno je sadržano u terminu *res*

publica – opća dostupnost, otvorenost i pristupačnost narodu, dok je drugo značenja vezano sa stvarima općeg interesa, koji mogu biti službeni, odnosno državni. Prema Kotleru javnost se promatra kao potencijalni kupci proizvoda određene kompanije, aktualni korisnici, donositelji odluka ili oni što utječu na odluke, a isto tako i pojedinci, skupine ljudi, ili promatrano u širem smislu, društvo (Tomić, 2008.). Nadalje, Tomić navodi kako Gruing javnost dijeli na:

- nejavnost – koja se ne suočava s problemom ili situacijom u kojoj sudjeluje, kojom je pogođena, tako da su veoma nisko uključeni i neučinkoviti;
- prikrivenu javnost – nije svjesna svojih veza s drugim javnostima i organizacijama,
- svjesnu javnost – koja uviđa da sudjeluje u problemskoj situaciji, ali to ne dijele s drugima i
- aktivnu javnost – komunicira i reagira na situaciju, i to organizirano.

Prema Vladi Republike Hrvatske (Vlada Republike Hrvatske, NN140/2009), zainteresirana javnost u kontekstu područno ograničenog interesnog područja jesu: građani, organizacije civilnoga društva (neformalne građanske grupe ili inicijative, udruge, zaklade, fundacije, privatne ustanove, sindikati, udruge poslodavaca), predstavnici akademske zajednice, komore, javne ustanove i druge pravne osobe koje obavljaju javnu službu ili na koje može utjecati zakon, drugi propis ili akt koji se donosi, odnosno koje će biti uključene u njegovu provedbu.

Tako su za potrebe testiranja hipoteze 3, odnosno druge pomoćne hipoteze u obzir uzete udruge koje su se u Registru udruga (Ministarstvo uprave Republike Hrvatske, n.d.) deklarirale pod područje kao gospodarske, a djelatnost industrija. Naime, takve udruge su najbliže gospodarskim pitanjima poduzetničkih zona, s obzirom na to kako su i same uključene u gospodarski proces. Iz tog razloga odabrane su upravo one.

5.1.3. Opis korištenih metoda

Kako bi se testirale hipoteze korišteni su ekonometrijski modeli, panel regresije (REM i FEM). Njima se analizirao utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na nezaposlenost u jedinicama lokalne samouprave, kao i na njihov proračunski saldo. Naime, panel ili uzdužni (longitudinalni) podaci su posebna vrsta združenih podataka u kojima se kroz različite vremenske točke pojavljuju iste vremenski presječne jedinice (Belullo, 2011.). Prednost korištenja analiza s panel podacima ogledava se u odnosu na metode koje ne koriste panel

podatke jer metode uzimaju eksplicitno u obzir heterogenost (različitost) vremensko-prosječnih jedinica pomoću konstrukcije individualno (pojedinačno) specifičnih varijabli.

S druge strane, pristup fiksnog utjecaja (*Fixed Effects Model* - FEM) razmatra jednu pravu veličinu efekta koja je okosnica svih istraživanja u analizi, a razlike su posljedica slučajnih greški.

Za razliku od spomenutog modela, pristup slučajnog utjecaja (*Random Effects Model* – REM) razmatra unutar studija varijance (kao fiksni utjecaj) i između studija varijance (heterogenost) neopažene varijable za koje se pretpostavlja da nisu korelirane sa svim promatranim varijablama.

Panel analizom i t-testovima testiran je i utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na razvoj poduzetništva u jedinicama lokalne samouprave s aspekta obrta, trgovačkih društava i slobodnih zanimanja, na način da su testirane razlike između jedinica lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona.

T-test je korišten s obzirom na to kako on testira značajnost razlike sredina između dva uzorka.

U testiranju treće hipoteze korištena je anketa s petostupanjskom Likertovom skalom, koja je izražavala intenzitet ekonomskih učinaka poduzetničkih zona, od 1 – nikako ne utječu, 2 – ne utječe, 3 – niti utječe/niti ne utječe, 4 – utječe, do 5 – jako utječu. Naravno, u obzir je uzimana percepcija, i upravitelja i zainteresirane javnosti. Primjeri ankete nalaze se u prilogu.

Rezultati ankete su testirani F-testom i t-testom, koji je već prethodno objašnjen, dok F-test služi za provjeru varijanci dviju skupina podataka, odnosno jesu li varijance jednake.

5.2. Prikaz i interpretacija rezultata

U nastavku prije prikaza i interpretacije rezultata, provedenih istraživanja, slijedi deskriptivna analiza podataka.

5.2.1. Deskriptivna analiza podataka

U nastavku je prikazana tablica koja prikazuje varijable kao i njihove sredine, standardne devijacije, minimume i maksimume (Tablica 13).

Tablica 13: Prikaz varijabli, njihovih sredina, standardnih devijacija, minimuma i maksimuma

Varijabla	Sredina	Stand.dev.	Min	Maks.
Potrošnja električne energije	530436.3	718019.4	-21	2451400
Ukupni broj nezaposlenih	105.0496	138.0265	10	941
Nezaposleni – skupina žene	60.00794	80.60531	4	561
Nezaposleni – skupina muškarci	45.06944	57.81269	1	380
Nezaposleni – skupina s nižim obrazovanjem	92	119.7655	6	859
Nezaposleni – skupina s višim obrazovanjem	11.27381	13.13504	0	82
Populacija (broj stanovnika u jedinicama lokalne samouprave)	3108.857	3088.833	1004	13467
Trgovačka društva	670.1111	2093.536	13	8715

Obrtnici	460.4444	1440.111	20	5910
Slobodna zanimanja	57.57143	165.9412	1	616
Prihodi (proračun jedinica lokalne samouprave)	1.75E+07	2.78E+07	2400543	121000000
Rashodi (proračun jedinica lokalne samouprave)	1.73E+07	2.55E+07	2260832	108000000
Anketa				
P1	4.092593	0.7917452	2	5
P2	3.157407	1.095121	1	5
P3	4.305556	0.7032413	2	5
P4	4.055556	0.8184021	2	5
P5	3.796296	1.100206	1	5
P6	3.694444	1.027276	1	5
P7	3.694444	1.027276	1	5
P8	4.324074	0.8183492	2	5
P9	3.287037	1.136077	1	5
P10	3.953704	0.980027	1	5
P11	3.759259	1.04899	1	5

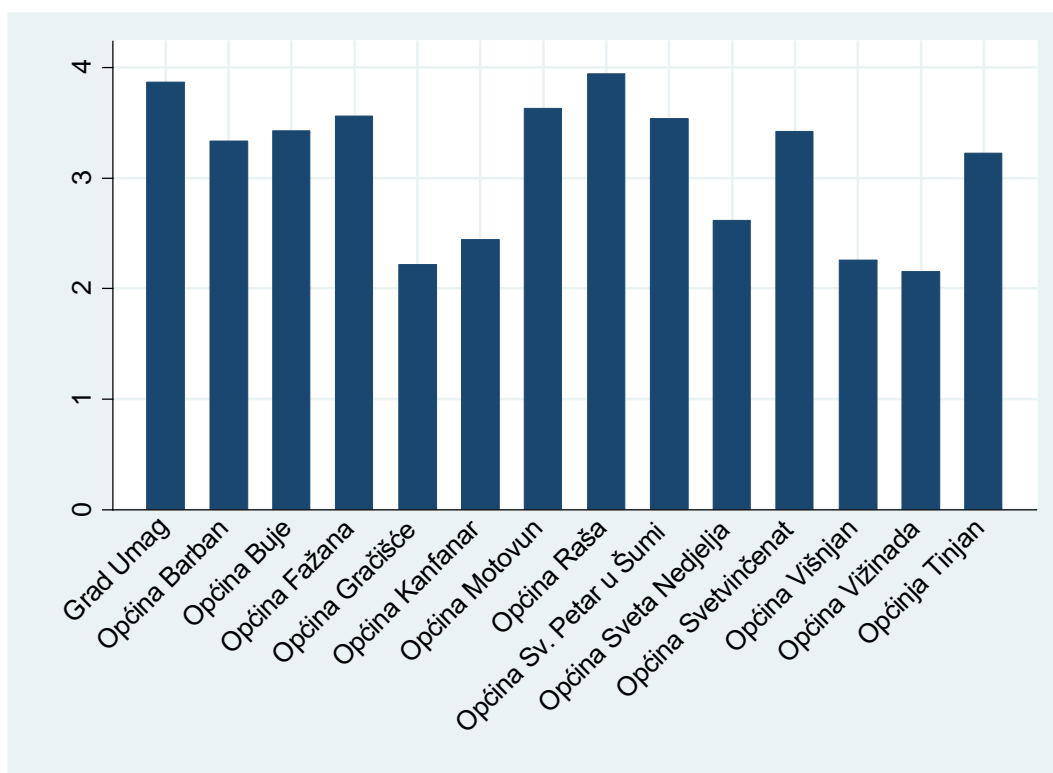
Izvor: samostalna izrada autorice

U tablici su prikazane 24 varijable, koje su se koristile za testiranje hipoteza. Varijabla Potrošnja električne energije je izražena u kilovat satima (kWh). Proračunski prihodi i rashodi izraženi su u milijunima kuna. Potrošnja električne energije je varijabla koja se koristila prilikom testiranja prva i druge hipoteze, s obzirom na to kako se njome definira aktivnost poduzetničkih zona, pa dalje i njen utjecaj na proračunski saldo, nezaposlenost i razvoj poduzetništva. Varijable od P1 do P11 odnose se na anketu gdje se definirala percepcija upravitelja i javnosti u pogledu učinka aktivnosti poduzetničkih zona, koristeći pritom petostupanjsku Likert skalu.

5.2.2. Prikaz i interpretacija rezultata za Hipotezu 1

Za dokazivanje hipoteze 1 „**Aktivnost poduzetničkih zona pozitivno utječe na ekonomske pokazatelje razvoja odabranih jedinica lokalne samouprave Republike Hrvatske**“, korišten je utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na nezaposlenost po stanovniku u odabranim jedinicama lokalne samouprave. Do nezaposlenosti po stanovniku došlo se dijeljenjem broja nezaposlenih na području jedinica lokalne samouprave s ukupnim brojem stanovnika, prema zadnjem popisu stanovništva, što ukazuje na stanje od 2011. godine. Razlog zašto nije korištena stopa nezaposlenosti kao postotni udio nezaposlenih u aktivnom stanovništvu (radnoj snazi), je manjak informacija koje ionako nedostaju za poduzetničke zone. Naime, ako se sagledava nezaposlenost po glavi stanovnika jedinica lokalne samouprave, dobivamo više informacija, ne samo prema spolu, već i prema obrazovanju.

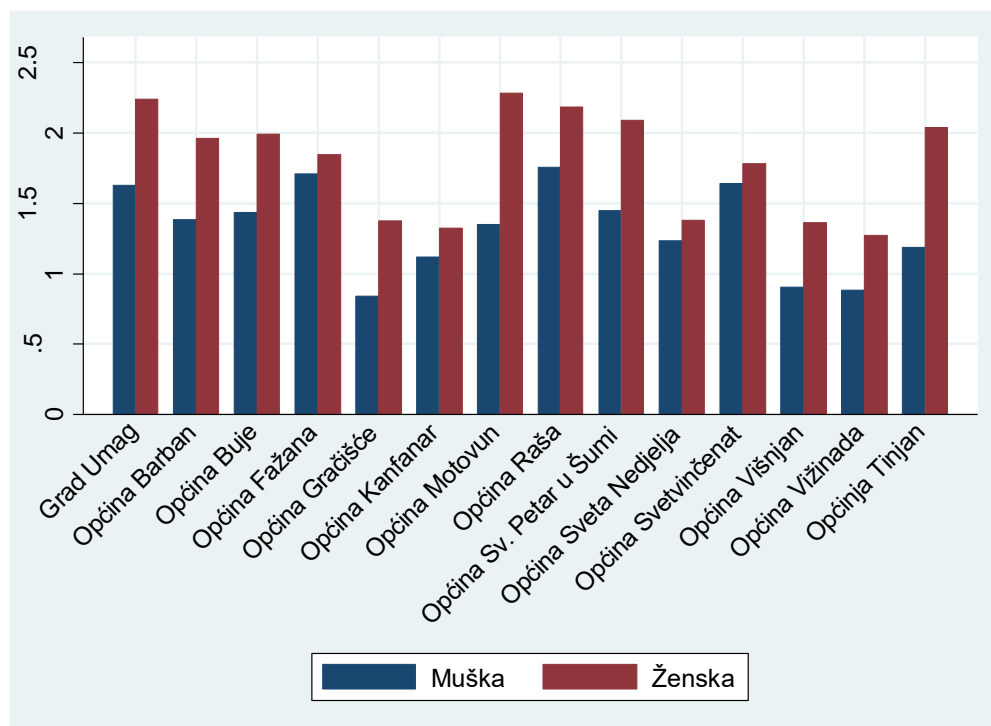
Graf 10: Ukupna nezaposlenost po stanovniku (postotna) po odabranim jedinicama lokalne samouprave, 2013. – 2015. godina

Izvor: samostalna izrada autorice prema podacima HZZ-a, DZS-a

Prema gore vidljivom grafu (Graf 10) najveći postotak nezaposlenosti po stanovniku imale su Općina Raša i Grad Umag, od kojih se u Gradu Umagu nalazi poduzetnička zona. Najmanji postotak nezaposlenosti po stanovniku imala je Općina Vižinada, koja nema aktivnih poduzetničkih zona, kao i Općina Višnjan, koja ima aktivnu poduzetničku zonu. U nastavku je prikazana nezaposlenost po stanovniku po spolu (postotna).

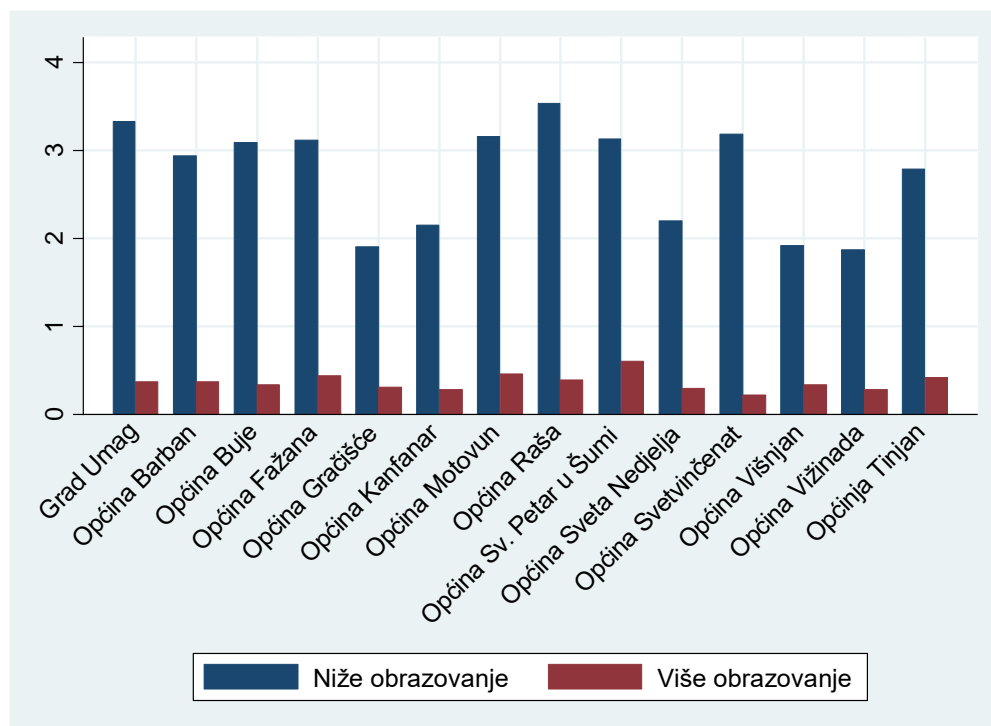
Graf 11: Nezaposlenost po stanovniku po spolu (postotna) u odabranim jedinicama lokalne samouprave, 2013.–2015. godina

Izvor: samostalna izrada autorice prema podacima HZZ-a, DZS-a

Iz Grafa 11 uočava se kako najmanje razlike u nezaposlenosti po stanovniku između spolova imaju Općina Sveta Nedjelja i Motovun, a najveće Općina Motovun i Općina Tinjan. Naime, situacija je gora za ženski spol u svim promatranim jedinicama lokalne samouprave.

Graf 12: Nezaposlenost po razinama obrazovanja (postotna) u odabranim jedinicama lokalne samouprave, 2013. – 2015. godina

Izvor: samostalna izrada autorice prema podacima HZZ, DZS-a

Gornji graf (Graf 12) predočava kako je veći postotak nezaposlenosti u svim odabranim jedinicama lokalne samouprave prisutan kod skupine niže obrazovanih, dok su skupine visoko obrazovanih u većem postotku zaposlene. No, činjenica je kako ipak u manjem postotku, i ukupno promatrano na razini Istarske županije, čine osobe s višom i visokom stručnom spremom.

Tablica 14 u nastavku prikazuje razlike u sredinama nezaposlenih po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona. Oznaka *ukupno_pop* – označava ukupno nezaposlene u populaciji u postotku, *nize_pop* – stanovništvo do fakulteta koji su nezaposleni u populaciji (u postotku), *vis_e_pop* – nezaposleni na fakultetu i nakon, populacija u postotku.

Tablica 14: Postotak nezaposlenih u populaciji po stanovniku u odabranim jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone, ukupno, po spolu i obrazovanju, 2013. – 2015. godina

Sumarna statistika: sredina					
Po kategoriji: zone					
Zona	Ukupno_p	žensko_p	muško_p	nize_pop	Vise_pop
Jedinice lokalne samouprave s poduzetničkom zonom	3,047897	1,7967736	1,279507	2,654383	0,3710684
Jedinice lokalne samouprave bez poduzetničke zone	3,182494	1,821085	1,364417	2,820445	0,3606233

Izvor: samostalna izrada autorice

U nastavku Tablica 15 prikazuje REM panel model, odnosno *random effects* model koji se koristi kod panel podataka, kada se pretpostavlja da nema fiksnih efekata, već se odnosi na individualne efekte.

Iz tablice je vidljivo kako nema statistički značajne razlike u nezaposlenosti između jedinica lokalne samouprave sa zonama i bez zona. Također, promatrano odvojeno, ukupnu nezaposlenost po stanovniku, nezaposlenost po spolu, i po obrazovanju, daje rezultate koji ponovno ukazuju kako nema statistički značajne razlike između nezaposlenih muškaraca i žena, odnosno nezaposlenih nižeg i višeg obrazovanja u izdvojenim jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona.

Jednadžba za REM model koji je korišten za Tablicu 15 glasi:

$$y_{it} = b_{0i} + b_1 ZONA_i + e_{it} \quad (1)$$

gdje je y , ovisno o prikazanom modelu, zavisna varijabla ukupna (1), muška (2), ženska (3), niže (4) i viših obrazovanih (5) nezaposlenost u odnosu na populaciju, dok je :

$$b_{0i} = b_0 + v_i$$

u kojemu je v_i slučajna greška sa sredinom nula i varijancom σ_v^2 . Na taj se način na specifično ponašanje svake jedinice lokalne samouprave može gledati kao na grešku v_i u odnosu na srednju vrijednost odsječka b_0 koja se odnosi na cijelu populaciju svih jedinica lokalne samouprave. ZONA je *dummy* varijabla koja poprima jedinice kao općina ili grad koji ima poduzetničku zonu, a 0 ako je nema. Budući da se u istraživanju pretpostavlja da jedinice lokalne samouprave koje imaju poduzetničku zonu, je imaju kroz cijelu analizirano razdoblje, kao i jedinice lokalne samouprave koje nemaju poduzetničku zonu, one je nemaju kroz cijelo razdoblje, pa je tako bilo moguće koristiti jedino REM model jer je u tim slučajevima zbog konstantnosti nezavisne varijable kroz vrijeme nemoguće izračunati parametre putem FEM modela. Za procjenu parametara (koeficijenata) nije moguće koristiti metodu najmanjih kvadrata budući da simultano treba identificirati dvije greške u modelu: specifičnu grešku svake JLS v_i koja je neopažena ili latentna varijabla, te e_{it} uobičajena stohastička greška u ekonometrijskim modelima. Stoga je korištena uopćena metoda najmanjih kvadrata (GLS – *Generalized Least Squares*) sa standardnim devijacijama robusne na heteroskedastičnost.

Tablica 15: Testiranje razlika između odabranih jedinica lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone s robusnom heteroskedastičnošću, REM model, sa t vrijednostima u zagradama

	Ukupno	Muška	Ženska	Niže obrazovani	Više obrazovani
Zona	0,135 (0,40)	0,0849 (0,52)	0,0533 (0,27)	0,166 (0,53)	-0,0104 (-0,20)
Konstanta	2,913*** (5,14)	1,195*** (4,28)	1,714*** (5,15)	2,488*** (4,76)	0,382*** (5,51)
N	504	504	504	504	504
Sigma_u	0,633	0,308	0,371	0,583	0,0951
Sigma_e	1,147	0,462	0,728	1,095	0,176
Rho	0,233	0,308	0,206	0,221	0,227
t statistika u zagradama, *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001					

Izvor: samostalna izrada autorice

U Tablici 15 *rho* prikazuje kvalitetu regresije. F-test testira zajedničku hipotezu da su svi parametri vezani uz nezavisne varijable jednaki nuli. U ovom slučaju, s obzirom na to kako je riječ o modelu s jednom nezavisnom varijablom, t test (u zagradama Tablice 15) istovjetan je F-testu, koji stoga nije prikazan u tablici. Na temelju t- testova, čija je nulta hipoteza da su parametri nula, vidi se da se ta hipoteza ni u jednom slučaju ne može odbaciti s 95 % pouzdanosti, stoga može se zaključiti kako jedinice lokalne samouprave s poduzetničkim zonama nemaju statistički značajnu razlike u odnosu na one bez zone.

Tablica 16: Rezultati testiranja modela s uključenom potrošnjom električne energije, REM model, sa t vrijednostima u zagradama

	Ukupno	Muška	Ženska	Niže obrazovani	Više obrazovani
Struja	-0,00000130* (-2,32)	- 0,000000627* (-2,57)	- 0,000000699* (-2,19)	- 0,00000119* (-2,29)	- 0,000000208 (-1,44)
Konstanta	3,874*** (9,42)	1,697*** (9,13)	2,192*** (9,29)	3,452*** (9,41)	0,471*** (3,99)
N	252	252	252	252	252
Sigma_u	0,620	0,283	0,363	0,565	0,126
Sigma_e	1,104	0,441	0,703	1,063	0,184
Rho	0,240	0,292	0,210	0,220	0,320
t statistika u zagradama					
*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001					

Izvor: samostalna izrada autorice

U Tablici 16 prikazani su rezultati istraživanja za jedinice lokalne samouprave koje imaju poduzetničku zonu, stoga je i broj opažanja umjesto 504 (Tablica 15.) smanjen na 252. U ovom je slučaju također korišten REM model:

$$y_{it} = b_{0i} + b_1 \text{Struja}_{it} + e_{it} \quad (2)$$

gdje su y_{it} iste zavisne varijable koje su korištene u modelu prikazanom u Tablici 15., a nezavisna varijabla struja izražena je u Kw/h. Iz Tablice 16. vidi se da je drugačija situacija ako se u modele uvede informacija o aktivnosti poduzetničke zone mjerenom potrošnjom električne energije, negoli, kao u Tablici 15 kada se željela identificirati razlika između JLS koje imaju poduzetničke zone u odnosu na one koje nemaju, po pitanju nezaposlenosti.

Potrošnja električne energije statistički značajno utječe na sve navedene nezaposlenosti, ukupnu po stanovniku, i po spolu, i mušku i žensku, te onu kod niže obrazovanih, što se vidi iz visokih t vrijednosti ($t > 2$) vezanih uz parametre varijable struja, što znači da povećanje potrošnje električne energije u poduzetničkoj zoni statistički značajno ($p < 0.05$) smanjuje nezaposlenost po stanovniku (ukupno, po spolu, niže obrazovanih). S druge pak strane, ne smanjuje statistički značajno nezaposlenost više obrazovanih, što ne isključuje činjenicu kako i nju smanjuju, budući da je predznak parametra negativan (-0,000000208), no nije statistički značajno ($t = -1.44$, $p > 0.05$). Naime, poduzetničke zone s obzirom na vrste djelatnosti koje u njoj prevladavaju (npr. različite vrste proizvodnje, građevinarstvo), zapošljavaju više niže obrazovanih nego visoko obrazovanih, a i poduzeća koja se otvaraju van poduzetničkih zona u jedinicama lokalne samouprave u kojima one egzistiraju, na tragu su istome.

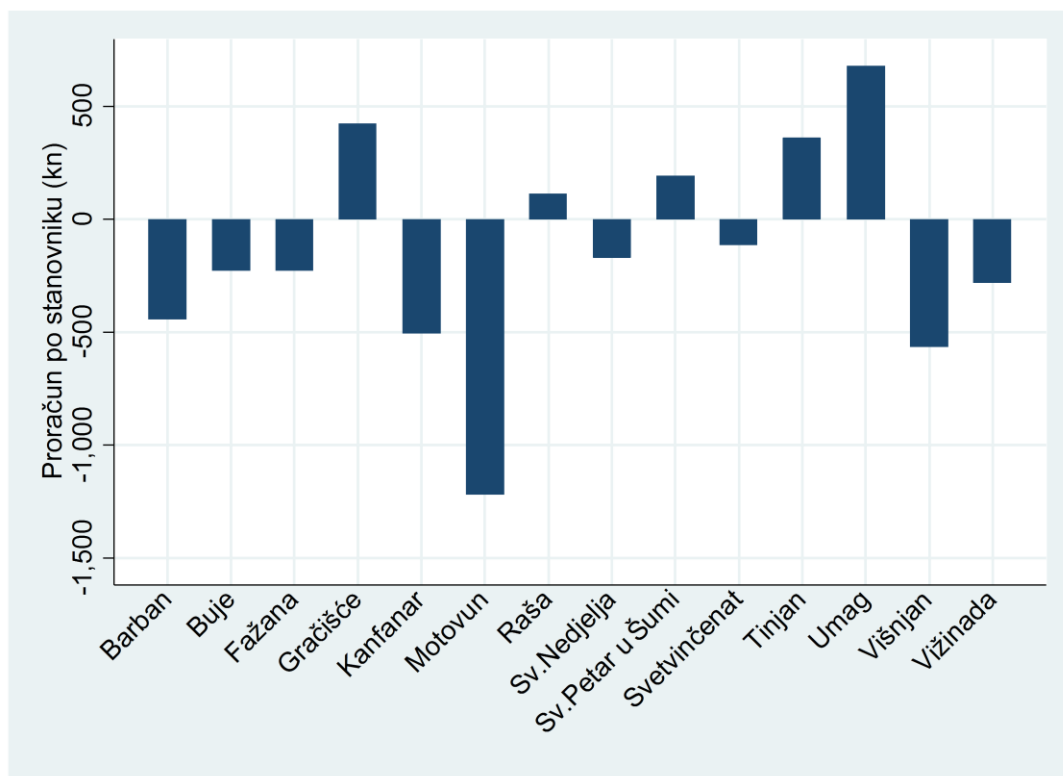
Zaključno, što je potrošnja struje veća, veća je i aktivnost zone, što doprinosi smanjenju nezaposlenosti.

Promatrano s aspekta koeficijenta primjer -0.00000130 ukazuje da bi povećanje potrošnje od 1000 KW trebalo smanjiti nezaposlenost po stanovniku za 0.0013%.

Nadalje, prva hipoteza dokazuje se i utjecajem aktivnosti poduzetničkih zona na proračune odabranih jedinica lokalne samouprave. Naime, to je još jedan od podataka koje je moguće pronaći na stranicama jedinica lokalne samouprave jer je javan.

Za dokazivanje prve hipoteze, učinke aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje, uzet je i proračun odabranih jedinica lokalne samouprave. Graf 13 u nastavku prikazuje proračunski iznos po stanovniku za uprosječeno razdoblje od 2013. do 2015. godine, dok Tablica 17 prikazuje prosječna salda proračuna u odabranim jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona.

Graf 13: Proračun po stanovniku u odabranim jedinicama lokalne samouprave (prosjeak razdoblja 2013.-2015.)

Izvor: samostalna izrada autorice

Tablica 17: Prikaz prosječnih salda proračuna u odabranim jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona

	Prihodi	Rashodi	Proračun
Jedinice lokalne samouprave bez poduzetničkih zona	4840,547	4983,955	-143,4074
Jedinice lokalne samouprave s	4303,303	4443,954	-140,6511

poduzetničkim zonama			
Ukupno	4571,925	4713,954	-142,0293

Izvor: samostalna izrada autorice

Promatramo li Tablicu 17, vidljivo su prosječni prihodi, rashodi i stanje proračuna u odabranim i prethodno spomenutim jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona. Naime, jedinice lokalne samouprave u kojima nema poduzetničkih zona, imaju na kraju proračunskog razdoblja veće prosječne proračunske deficite (-143.41), ali i veće prihode i rashode po stanovniku u odnosu na one s poduzetničkom zonom. Naime, jedinice lokalne samouprave s poduzetničkim zonama imaju manji prosječni proračunski deficit (-140,65), no istovremeno ukazuju na manje prihode i rashode. U nastavku se nalazi tablica koja prikazuje rezultate provedene regresije. U Tablici 18 prikazani su rezultati panel analize putem REM modela kao i u jednadžbi (1), ali koji umjesto različitih oblika nezaposlenosti imaju zavisnu varijablu Proračun podijeljen s brojem stanovnika jedinice lokalne samouprave. I donja Tablica prikazuje kako je proračunski saldo veći kod jedinica lokalne samouprave sa zonama u odnosu na one bez zone, samo što razlika nije statistički značajna ($p=0.99 > 0,05$).

Tablica 18: Rezultati testiranja razlika između jedinica lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone u odnosu na proračunski saldo¹⁰

<p><u>Panel</u></p> <p>REM GLS regresija</p> <p>Grupna varijabla: jedinice lokalne samouprave</p> <p>R-sq:</p> <p>Između=0,0000</p> <p>Ukupno=0,0000</p> <p>Corr (u_i, x) =0 (assumed)</p>	<p>Broj opažanja: 42</p> <p>Broj grupa: 14</p> <p>Opažanja po grupi:</p> <p>min=3</p> <p>prosječno=3,0</p> <p>max=3</p>
---	---

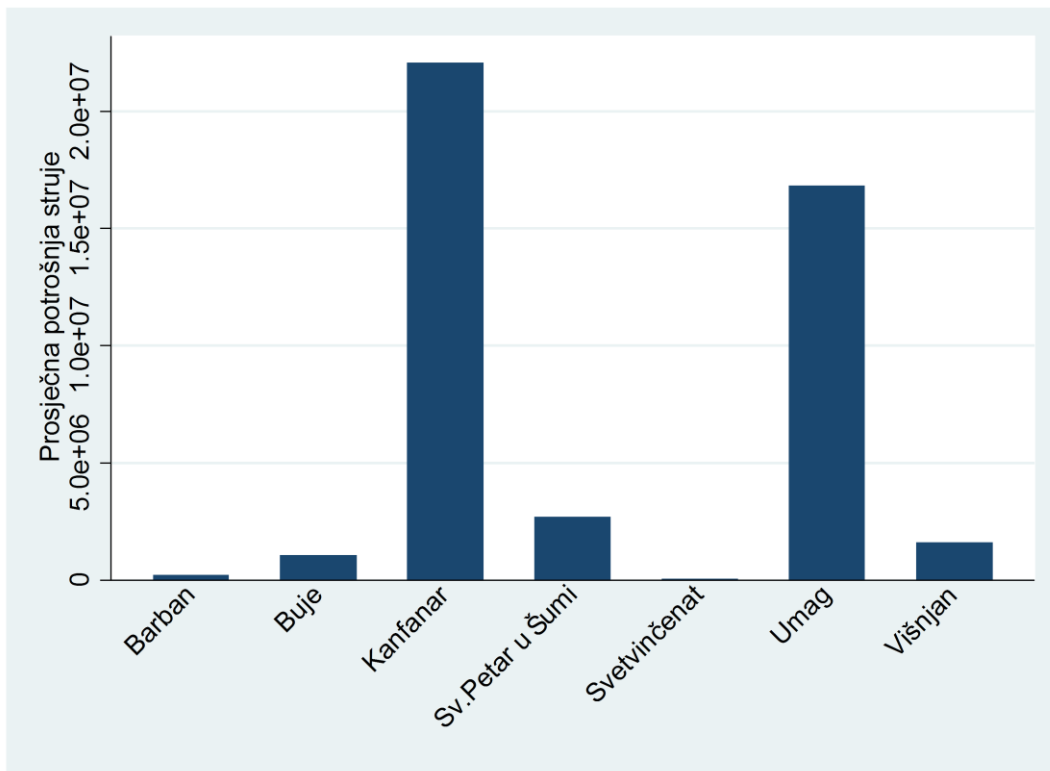
¹⁰ Oznaka varijable pror_pop označava iznos proračuna po stanovniku jedinica lokalne samouprave, a zona1, dummy varijablu gdje jedinice lokalne samouprave sa poduzetničkom zonom poprimaju vrijednost 1, a one koje nemaju poduzetničku zonu 0.

				Wald chi2(1)=0,00 Prob>chi2=0,9916 (Standardna greška prilagođena za 14 klastera u jedinicama lokalne samouprave)		
Pror_pop	Koeficijent	Robust Standardna greška	Z	P> z	95% interval konf.	
Zona	2,756297	261,3707	0,01	0,992	-509,5209	515,0335
_cons	-146,1637	438,2735	-0,33	0,739	-1005,164	712,8364
Sigma_u	0					
Sigma_e	1350,3356					
Rho	0 (frakcija varijance zbog u_i)					

Izvor: samostalna izrada autorice

Iz Grafa 14, očitava se kako najveću potrošnju električne energije imaju Općina Kanfanar i Grad Umag, obje jedinice lokalne samouprave s poduzetničkim zonama.

Graf 14: Prosječna potrošnja struje u odabranim jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona (KWh)

Izvor: samostalna izrada autorice

Tablica 19: Rezultati provedenog testiranja povezanosti potrošnje električne energije i proračunskog salda (pror) odabranih jedinica lokalne samouprave sa poduzetničkom zonom

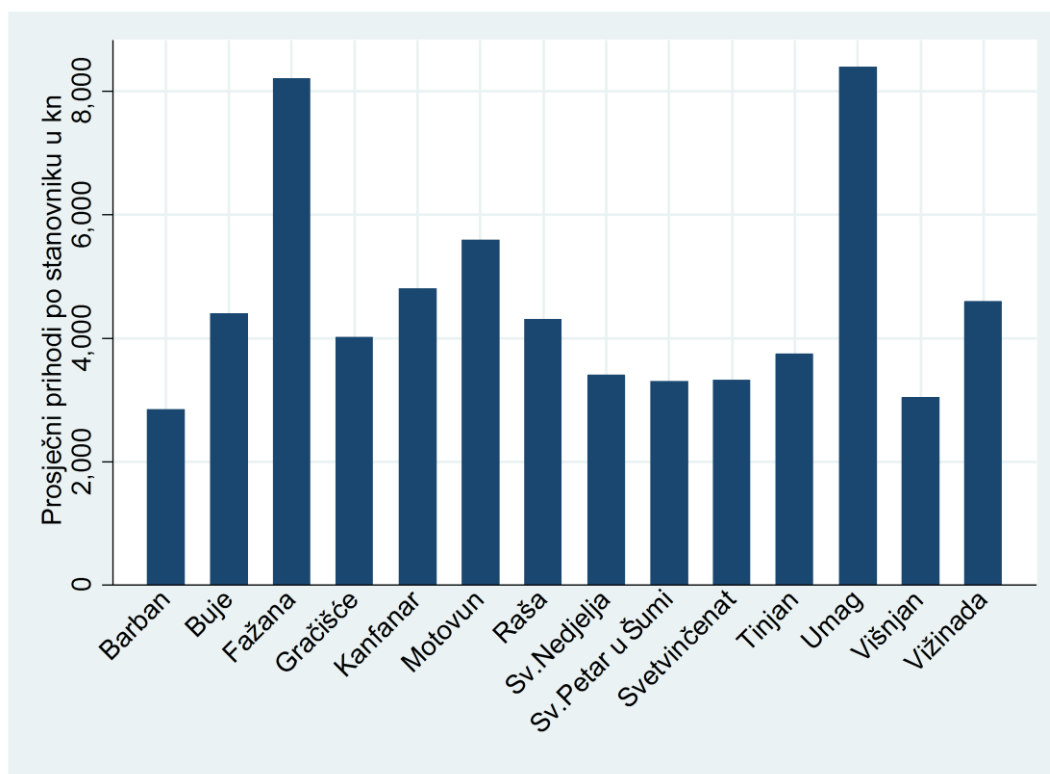
FEM (unutar) regresija	
Grupna varijabla: jedinice lokalne samouprave	Broj opažanja: 21
	Broj grupa: 7
R-sq:	Opažanja po grupi:
Unutar=0,0277	min=3
Između=0,2535	prosječno=3,0
Ukupno=0,1319	max=3
Corr (u_i, xb) = - 0,7158	F (1,6)=8,38
	Prob>F=0,0275

				(Standardna greška prilagođena za 7 klastera u jedinicama lokalne samouprave)		
Pror	Koeficijent	Robust Standardna greška	t	$P > t $	95% interval konf.	
Struja	0.5833327	0.2015635	2.89	0.028	.0901246	1.076541
_cons	-3048982	1282999	-2.38	0.055	-6188368	90403.45
Sigma_u	4722626,1					
Sigma_e	4510550,5					
Rho	0,52295675 (frakcija varijance zbog u_i)					

Izvor: samostalna izrada autorice

U Tablici 19, korištena je specifikacija modela iz jednadžbe (2), dok je procjena parametara učinjena putem OLS (Metode najmanjih kvadrata) metode budući da je Hausmanov test ukazao na nekonzistentnost parametara dobivenih putem REM modela. U ovom slučaju izvediv je FEM model budući da nemamo konstantnih vrijednosti kroz vrijeme. Naime, ZONA je bila konstantna kroz vrijeme, pa je za model iz jednadžbe (1) bio izvediv samo REM, dok varijabla Struja varira u svakom razdoblju. Iz Tablice 19. vidi se da povećana potrošnja električne energije (povećana aktivnost poduzetničke zone) uzrokuje statistički značajno povećanje u proračunu jedinica lokalne samouprave s poduzetničkom zonom. Iz parametra vezanog za varijablu Struja, 0.58, može se zaključiti da se za svaki kWh povećane potrošnje električne energije proračunski saldo jedinica lokalne samouprave poveća za 0,58 kuna ($t=2,89$, $p=0,028 < 0.05$).

Graf 15: Prosječni prihodi po stanovniku u kunama u odabranim jedinicama lokalne samouprave

Izvor: samostalna izrada autorice

Tablica 20: Rezultati testiranja razlika proračunskih prihoda po stanovniku (prihodi_pop) između odabranih jedinica lokalne samouprave s i bez poduzetničkih zona, REM panel model s robusnom heteroskedastičnošću

<p>REM GLS regresija</p> <p>Grupna varijabla: jedinice lokalne samouprave</p> <p>R-sq: Unutar= Između=0,253 Ukupno=0,234</p> <p>Corr (u_i, x) = 0 (assumed)</p>	<p>Broj opažanja: 42</p> <p>Broj grupa: 14</p> <p>Opažanja po grupi: min=3 prosječno=3,0 max=3</p> <p>Wald chi2(1)=0,33 Prob>chi2=0,05660</p>
--	---

				(Standardna greška prilagođena za 14 klastera u jedinicama lokalne samouprave)		
Prihodi_pop	Koeficijent	Robust Standardna greška	z	$P > z $	95% interval konf.	
Zona	-537,2445	936,0368	-0,57	0,566	- 2371,843	1297,354
_cons	5377,792	1403,265	3,83	0.000	2637,443	8128,141
Sigma_u	1767,55					
Sigma_e	592,111106					
Rho	0,89910423 (frakcija varijance zbog u_i)					

Izvor: samostalna izrada autorice

Tablica 20 prikazuje rezultate dobivene za model koji je prikazan u jednadžbi (1) sa zavisnom varijablom proračunskih prihoda. Iz nje se vidi da nema statistički značajne razlike između jedinica lokalne samouprave sa poduzetničkim zonama i bez poduzetničkih zona.

Nadalje, prikazat će se kako na prihode jedinca lokalne samouprave utječe potrošnja struje u poduzetničkim zonama.

Tablica 21: Utjecaj potrošnje električne energije u odabranim jedinicama lokalne samouprave s poduzetničkim zonama, na proračunske prihode

FEM (unutar) regresija	
Grupna varijabla: jedinice lokalne samouprave	Broj opažanja: 21 Broj grupa: 7
R-sq:	Opažanja po grupi:
Unutar=0,0300	min=3
Između=0,2292	prosječno=3,0
Ukupno=0,2262	max=3

Corr (u_i, xb) = 0,4020				F (1,6)=28,73 Prob>F=0,0017 (Standardna greška prilagođena za 7 klastera u jedinicama lokalne samouprave)		
Prihodi	Koeficijent	Robust Standardna greška	t	P> t	95% interval konf.	
Struja	0.3922664	0.731882	5,36	0.002	0,2121813	0,5713515
_cons	2,16e+07	465860,2	46,42	0.000	2,05e+07	2,82e+07
Sigma_u	38154185					
Sigma_e	2909766,8					
Rho	0,99421753 (frakcija varijance zbog u _i)					

Izvor: samostalna izrada autorice

Tablica 21 prikazuje rezultate modela prikazanog u jednadžbi (2) u kojoj je zavisna varijalba Prihodi jedinica lokalne samouprave. Hausmanov test ukazuje na superiornost FEM u odnosu na REM model. Korištena je korekcija za heteroskedastičnost. Ako se promatra potrošnja električne energije po poduzetničkim zonama uviđa se kako povećanje potrošnje električne energije (povećanje aktivnosti zone) dovodi do statistički značajnog ($t=5.36$, $p=0.002 < 0.05$) povećanja prihoda.

Kao i što je prethodno zaključeno kada je potrošnja struje veća, veća je i aktivnost zone, pa se onda mogu spominjati i blagodati njena utjecaja na zaposlenost (Papke L. E., 1994.).

Zaključno, povećanje aktivnosti poduzetničkih zona utječe pozitivno na povećanje proračunskog salda i prihoda, a što može biti posljedica prodaje/davanja u zakup zemljišta, utjecaja poreznih prihoda (poreza na dohodak, na tvrtku, promet nekretnina, prireza, ali i komunalne naknade i doprinosi). No, testirajući razlike između prihoda i salda u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone, uvidjelo se kako ne postoji statistički

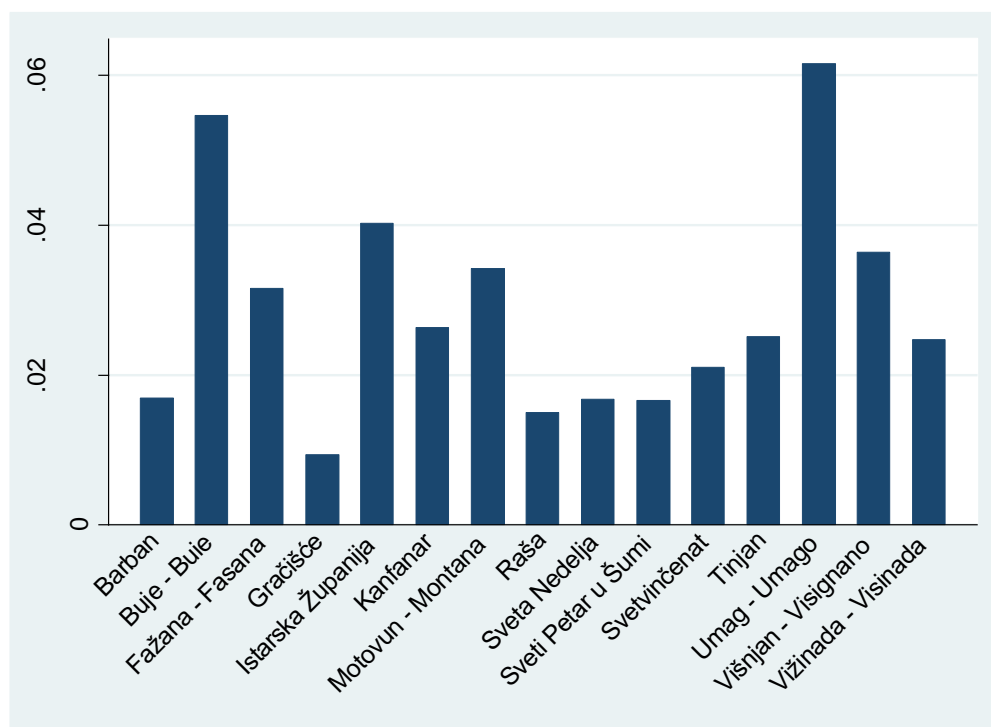
značajna razlika, što se može protumačiti jačinom utjecaja, koji moguće da i nije toliko velik, barem s aspekta proračunskih prihoda, te u konačnici proračunskog salda.

5.2.3. Prikaz i interpretacija rezultata za Hipotezu 2

Druga hipoteza koja glasi: „**Aktivnost poduzetničkih zona doprinosi razvoju poduzetništva u odabranim jedinicama lokalne samouprave Republike Hrvatske**“ testirana je kroz potrošnju električne energije u zonama, što je služilo kao pokazatelj aktivnosti iste. S druge strane, nalazi se broj trgovačkih društava i obrtnika (obveznici poreza na dobit i dohodak), kao i podaci o broju slobodnih zanimanje u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona.

U nastavku je prikazan Graf 16 iz kojeg je vidljivo kako najveći prosjek trgovačkih društava po stanovniku imaju Umag (0,061) i Buje (0,058), koje spadaju u odabrane jedinice lokalne samouprave sa zonama, uz Barban, Kanfanar, Sveti Petar u Šumi i Višnjan. Najmanji postotak imaju Gračišće (0,01) i Raša (0,015), koje spadaju u jedinice lokalne samouprave bez zona zajedno s Fažanom, Gračišćem, Motovunom, Tinjanom i Vižinadom. Prosjek Istarske županije je 0,04, te je njemu najbliža Općina Motovun.

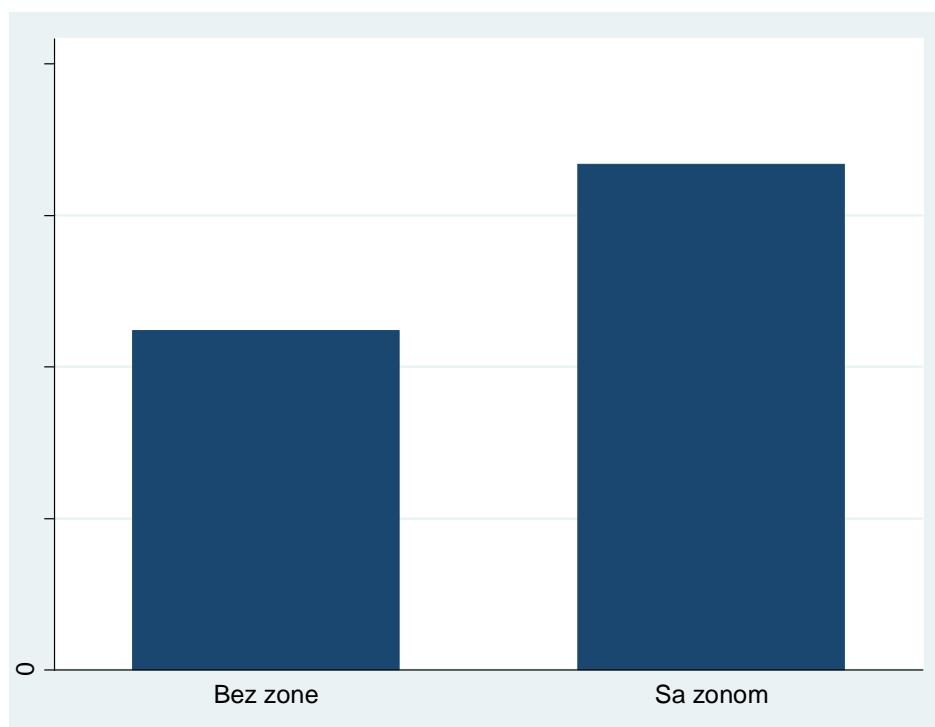
Graf 16: Prikaz prosječnog broja trgovačkih društava po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona, te za Istarsku županiju, 2013.–2015. godina

Izvor: samostalna izrada autorice

Također i Graf 17 prikazuje prosjek trgovačkih društava kumulativno po jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona. Jedinice lokalne samouprave s poduzetničkim zonama imaju viši prosječan broj trgovačkih društava (0,033), u odnosu na jedinice lokalne samouprave bez poduzetničkih zona, koje ukazuju na nešto slabiju situaciju, to jest, prosječan broj od 0,022 trgovačka društva po stanovniku. Prikaz prosječnog broja trgovačkih društva po stanovniku za jedinice lokalne samouprave govori u prilog onih s poduzetničkim zonama.

Graf 17: Prosječan broj trgovačkih društva po stanovniku u odabranim jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone, 2013.–2015. godina

Izvor: samostalna izrada autorice

Tablica 22: Rezultat testiranja razlike prosjeka broja trgovačkih društava po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone, t–test s nehomogenim varijancama

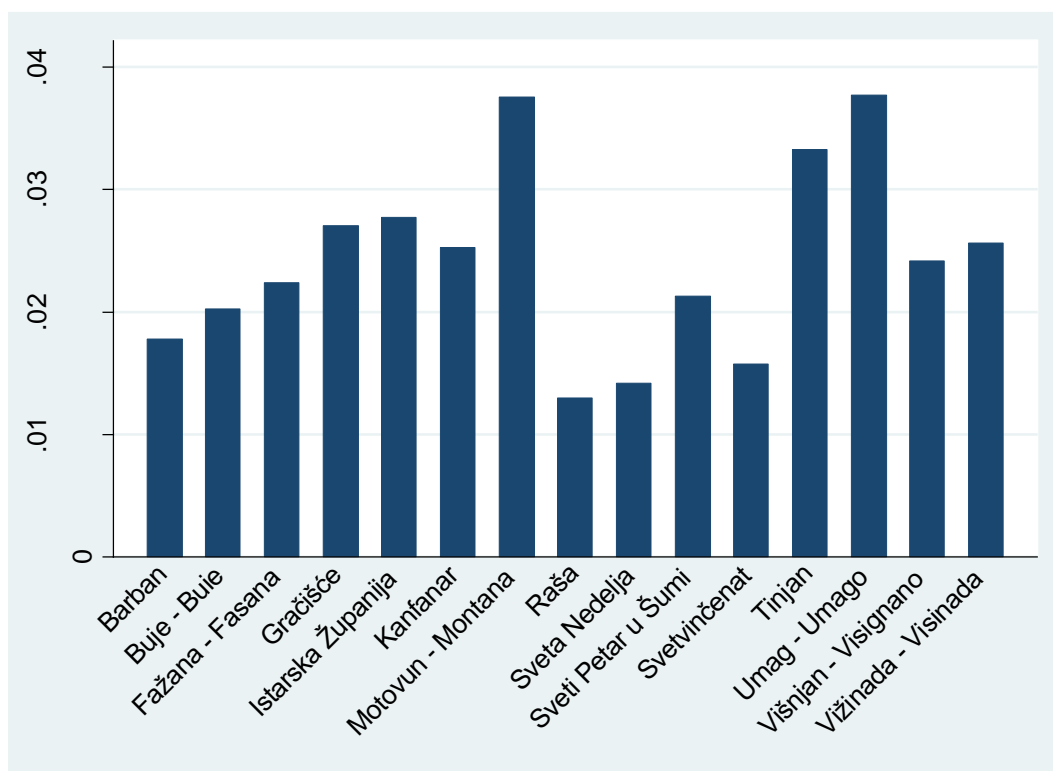
Grupa	Sredina	t (p)
Jedinice lokalne samouprave bez poduzetničke zone	0,223924	-2,5778 (0,015)
Jedinice lokalne samouprave s poduzetničkom zonom	0,333449	

Izvor: samostalna izrada autorice

Tablica 22 prikazuje rezultate t-testa s nehomogenim varijancama. Izračun ukazuje kako postoji značajna razlika između prosječnog broja trgovačkih društava po stanovniku jedinica lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone, a razlika je statistički značajna. Što govori u prilog tome kako poduzetničke zone doprinose otvaranju novih poduzeća s aspekta razlike jedinica lokalne samouprave s poduzetničkom zonom, u odnosu na onu bez zone.

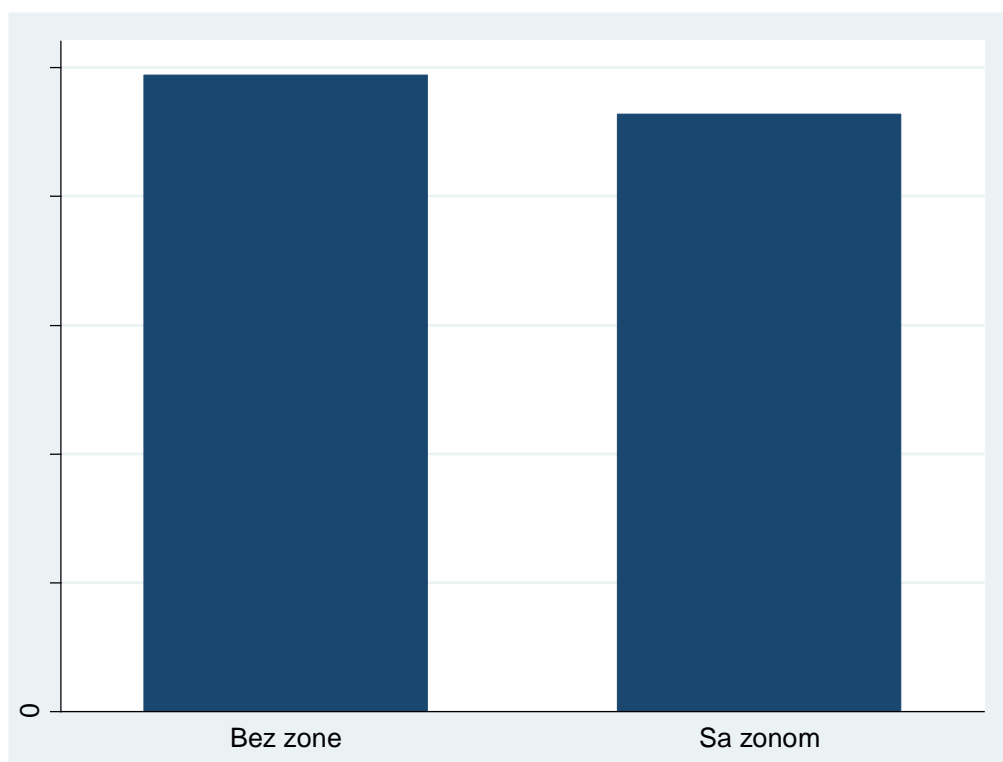
U nastavku je predstavljeno testiranje druge hipoteze i kroz prosječan broj obrta po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona. Iz donjih grafova (Graf 18 i 19) vidljivo je kako najveći prosječni broj obrta po stanovniku ima Općina Motovun, a ona pripada u općine bez poduzetničke zone, nakon nje slijedi Grad Umag koji ima poduzetničku zonu. Neovisno o tome, kumulativno, jedinice lokalne samouprave bez poduzetničke zone prednjače po prosječnom broju obrta po stanovniku u odnosu na jedinice lokalne samouprave s poduzetničkom zonom (Graf 19).

Graf 18: Prikaz prosječnog broj obrta po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona, te za Istarsku županiju, 2013.–2015. godina

Izvor: samostalna izrada autorice

Graf 19: Prosječan broj obrta po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona, 2013.–2015. godina

Izvor: samostalna izrada autorice

Tablica 23: Rezultat testiranja razlike prosjeka broja obrta po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone, t–test s dva uzorka s homogenom varijancom

Grupa	Sredina	t (p)
Jedinice lokalne samouprave bez poduzetničke zone	0,247053	0,6278 (0,5337)
Jedinice lokalne samouprave sa poduzetničkom zonom	0,231765	

Izvor: samostalna izrada autorice

Kako su u ovom slučaju varijance homogene, korišten je i t-test s homogenim varijancama. Situacija se ovdje razlikuje s obzirom na onu prethodnu, kod trgovačkih društava, naime, ispada kako nema razlike između sredina obrta u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona (Tablica 23). Iz ovog slučaja je moguće zaključiti kako poduzetničke zone u većoj mjeri doprinose otvaranju poduzeća, za razliku od obrta, s obzirom kako nema statistički značajne razlike između odabranih jedinica lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona.

Ako se promatra i tablica s panel analizom (Tablica 24), situacija se ne mijenja, što pokazuje kako nema razlike između jedinica lokalne samouprave sa ili bez poduzetničkih zona, po pitanju obrta ($p=0.721>0.05$).

Tablica 24: Rezultat testiranja razlike prosjeka broja obrta po stanovniku (obrt_pop) u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone, panel analiza

REM GLS regresija					
Grupna varijabla: jedinice lokalne samouprave				Broj opažanja: 42	
				Broj grupa: 14	
R-sq:				Opažanja po grupi:	
Unutar=				min=3	
Između=0,0100				prosječno=3,0	
Ukupno=0,0098				max=3	
Corr (u_i, x) = 0 (assumed)				Wald chi2(1)=0,13	
				Prob>chi2=0,7205	
				(Standardna greška prilagođena za 14 klastera u jedinicama lokalne samouprave)	
obrt_pop	Koeficijent	Robust Standardna greška	z	$P > z $	95% interval konf.

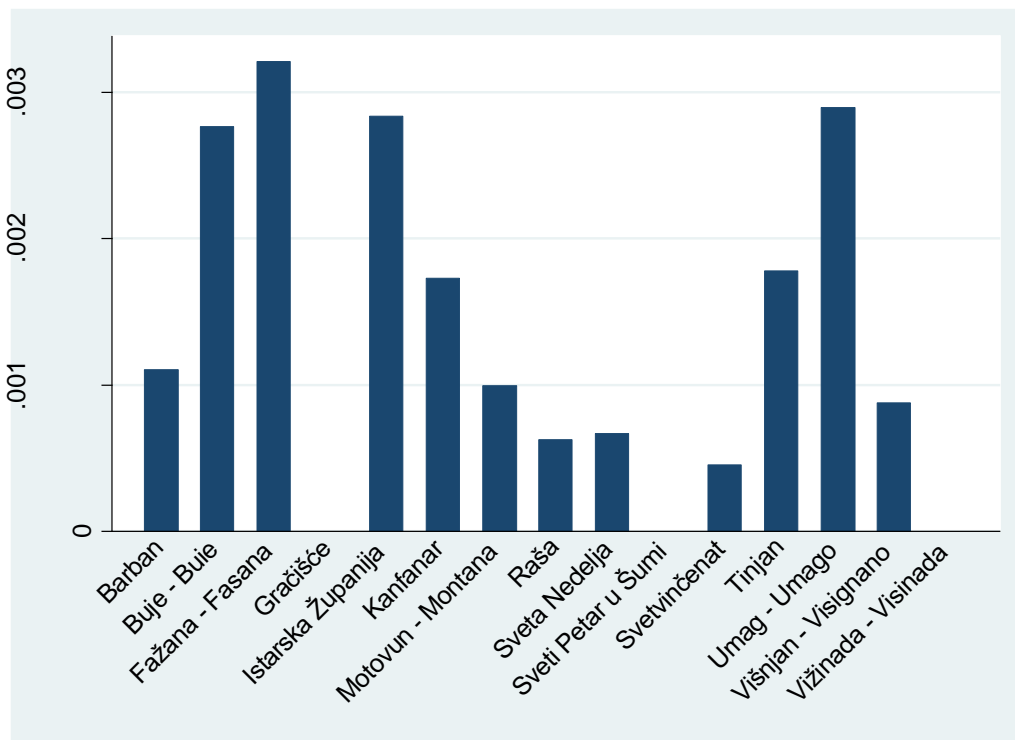
Zona	-	0,0042736	-0,36	0,721	-	0,0068473
	0,0015288				0,0099049	
_cons	0,0247053	0,0033464	7,38	0.000	0,0181465	0,0312641
Sigma_u	0,00817698					
Sigma_e	0,00144645					
Rho	0,96965814 (frakcija varijance zbog u_i)					

Izvor: samostalna izrada autorice

U Tablici 23. korištena je jednadžba modela (1), i REM, budući da FEM nije tehnički izvediv zbog konstantnosti kroz vrijeme nezavisne varijable Zona.

Nadalje, osim gore navedenih trgovačkih društava i obrta u obzir su uzeta i samostalna zanimanja na području jedinica lokalne samouprave.

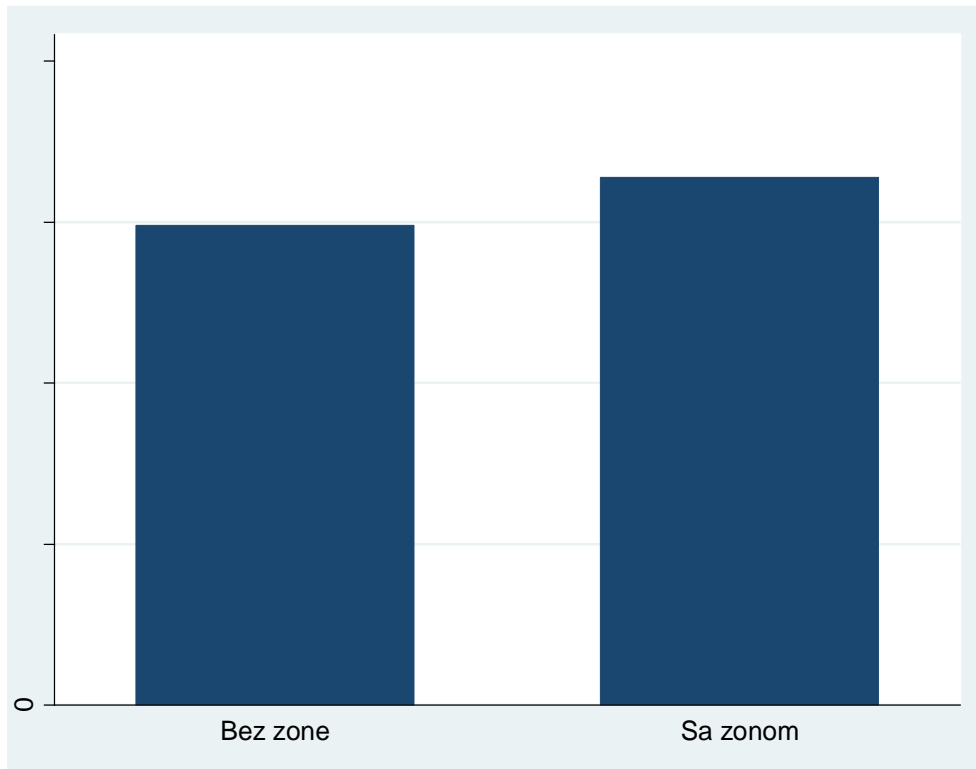
Graf 20: Prikaz prosječnog broj slobodnih zanimanja po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona, te za Istarsku županiju

Izvor: samostalna izrada autorice

Gornji graf (Graf 20) prikazuje kako najveći prosječan broj slobodnih zanimanja po stanovniku imaju Grad Buje i Grad Umag, koji oba imaju poduzetničke zone. Promatrano ukupno, veći prosječan broj slobodnih zanimanja imaju jedinice lokalne samouprave s poduzetničkim zonama u odnosu na one bez poduzetničke zone (Graf 21) .

Graf 21: Sredina slobodnih zanimanja po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone

Izvor: samostalna izrada autorice

Tablica 25: Rezultat testiranja razlike prosjeka broja slobodnih zanimanja po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona, t–testa s dva uzorka s jednakim varijancama

Grupa	Sredina	t (p)
Jedinice lokalne samouprave bez poduzetničke zone	0,0014899	-0,4114 (0,6387)

Jedinice lokalne samouprave s poduzetničkom zonom	0,0016377	
--	-----------	--

Izvor: samostalna izrada autorice

Kako su varijance homogene korišten je običan t-test, bez korekcije za nejednake homogenosti, te je on pokazao kao i za obrte, da nema razlike između jedinica lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona (Tablica 25). Pri korištenju panel analize REM modela prikazanog u jednadžbi (1) došlo se do istog zaključka ($P=0.769>0.05$), Tablica 26.

Tablica 26: Rezultat testiranja razlike prosjeka broja slobodnih zanimanja po stanovniku (slob_zanima~p) u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona, panel analiza

REM GLS regresija					
Grupna varijabla: jedinice lokalne samouprave			Broj opažanja: 32		
			Broj grupa: 11		
R-sq:			Opažanja po grupi:		
Unutar=0,0000			min=2		
Između=0,0090			prosječno=2,9		
Ukupno=0,0056			max=3		
Corr (u_i, x) = 0 (assumed)			Wald chi2(1)=0,09		
			Prob>chi2=0,7692		
			(Standardna greška prilagođena za 11 klastera u jedinicama lokalne samouprave)		
Slob_zanima~p	Koeficijent	Robust Standardna	z	P> z 	95% interval konf.

		greška				
Zona	0,0001799	0,0006132	0,29	0,769	-0,0010219	0,0013817
_cons	0,0014578	0,0004627	3,15	0.002	0,0005509	0,0023647
Sigma_u	0,00103467					
Sigma_e	0.00024456					
Rho	0.94708673 (frakcija varijance zbog u_i)					

Izvor: samostalna izrada autorice

Zaključno, statistički značajna razlika između jedinica lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona postoji samo kod trgovačkih društava, dok to nije slučaj kod obrta i slobodnih zanimanja. Mogući razlog tome je i vrsta djelatnosti koja je zastupljena u zonama, te se i pregledom uviđa da ima više trgovačkih društava u poduzetničkim zonama, što se u konačnici odražava i na ukupnu statistiku unutar jedinica lokalne samouprave, kad se promatraju trgovačka društva, obrti i slobodna zanimanja. Naime, u odabranim jedinicama lokalne samouprave, u njihovim poduzetničkim zonama, najviše su zastupljena trgovačka društva, nakon čega slijede obrti. Najmanje iznenađuje rezultat koji se vezuje uz slobodna zanimanje, s obzirom na to da samostalne djelatnosti kao što su arhitekti ili odvjetnici, svoje poslovanje ne realiziraju u poduzetničkim zonama, već u drugim objektima poduzetničke infrastrukture koji su za njih pogodniji, a kakvi su primjerice poduzetnički inkubatori.

5.2.4. Prikaz i interpretacija rezultata za Hipotezu 3

Treća hipoteza koja glasi: *„Postoji raskorak u percepciji upravitelja poduzetničkih zona i javnosti o ekonomskim učincima poduzetničkih zona u odabranim jedinicama lokalne samouprave.“*, ima i dvije pomoćne hipoteze, od kojih je prva: *„Percepcija upravitelja poduzetničkih zona ukazuje na pozitivan utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje.“*, a druga: *„Percepcija javnosti ne ukazuje na pozitivan utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje.“*

Za provođenje istraživanja korištene su ankete. One su poslane na adrese načelnika/referenata/stručnih suradnika koji imaju pod svojom nadležnošću poduzetničke zone. Referenti, stručni suradnici, savjetnici, najčešće su zaposleni u Odjelima za

gospodarstvo gradova i općina. Obuhvaćene su sve jedinice lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj koje imaju poduzetničke zone, što je i objašnjeno u prethodnom poglavlju. Točnije, populacija iznosi 275 jedinica lokalne samouprave u kojima se nalaze poduzetničke zone, a veličina reprezentativnog uzorka na 95 % pouzdanosti čini 161 jedinicu lokalne samouprave.

Populacija kod udruga koje su klasificirane kao gospodarske na području Republike Hrvatske iznosi 106, a veličina reprezentativnog uzorka na 95 % pouzdanosti iznosi 83 udruge. Stopa povrata kod upravitelja poduzetničkih zona, s obzirom na uzorak, iznosi 56 %, a kod zainteresirane javnosti 23 %. Istraživanje je provedeno tijekom ožujka 2017. godine.

Uz anketu, provedena su i 3 intervjua, jedan sa načelnikom Općine Barban od 2001.–2017., Denisom Kontošićem, zamjenikom načelnika Općine Višnjan, Klaudijom Gašparini, i načelnikom Općine Svetvinčenat od 2009. godine do danas, Daliborom Macanom.

Iz Tablice 27 uočljivo je kako u dobnoj skupini od 18 do 29 godina kod skupine „upravitelji“, najviše ima onih s visokom stručnom spremom, a u dobnoj skupini od 29 do 64 godina, također onih s visokom stručnom spremom (55), nakon čega slijede oni s višom stručnom spremom (15), te magistri ili doktori znanosti (8).

Tablica 27: Struktura uzorka „udruge“ i „upravitelji“

Dob			Grupa		Ukupno
			Upravitelji	Udruge	
18 - 29	Stručna sprema	SSS	1	0	1
		VSS	5	5	10
Ukupno			6	5	11
29 - 64	Stručna sprema	SSS	4	2	6
		VŠS	15	0	15
		VSS	55	7	62
		Mr.sc./dr.sc.	8	5	13

	Ostalo	1	0	1
Ukupno		83	14	97

Izvor: samostalna izrada autorice

U skupini „udruga“, 100 % ima visoku stručnu spremu u dobnoj skupini od 18 – 29 godina, a u grupi od 29 – 64 godine, 7 osoba ima visoku stručnu spremu, 5 znanstveni magisterij ili doktorat, te 2 srednju stručnu spremu.

S obzirom na povrat od 87 jedinca lokalne samouprave koje su odgovorile na anketu, najveći povrat je ostvaren s područja Primorsko-goranske županije (15), slijedi Istarska (10), Osječko-baranjska (9). Najmanji povrat od samo jednog odgovora na anketu ostvaren je iz područja Krapinsko-zagorske županije, Splitsko–dalmatinske, Vukovarsko–srijemske, Šibensko–kninske. Tablica 28 u nastavku.

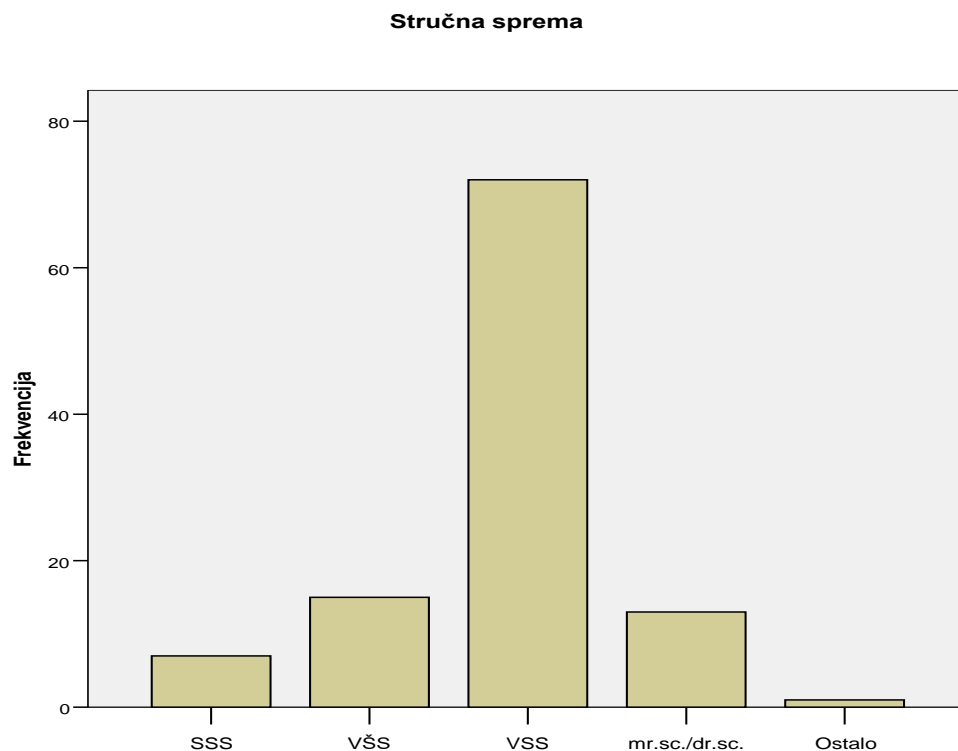
Tablica 28: Frekvencija županija prema povratu anketa

Županija	Frekvencija	Postotak
Bjelovarsko-bilogorska	3	3,45
Dubrovačko-neretvanska	4	4,60
Istarska	10	11,49
Karlovačka	5	5,75
Koprivničko-križevačka	3	3,45
Krapinsko-zagorska	1	1,15
Ličko-senjska	2	2,30
Međimurska	5	5,75
Osječko-baranjska	9	10,34
Požeško-slavonska	4	4,60

Primorsko-goranska	15	17,24
Sisačko-moslavačka	4	4,60
Splitsko-dalmatinska	1	1,15
Varaždinska	8	9,20
Virovitičko-podravska	3	3,45
Vukovarsko-srijemska	1	1,15
Zadarska	4	4,60
Zagrebačka	4	4,60
Šibensko-kninska	1	1,15
Ukupno	87	100,00

Izvor: samostalna izrada autorice

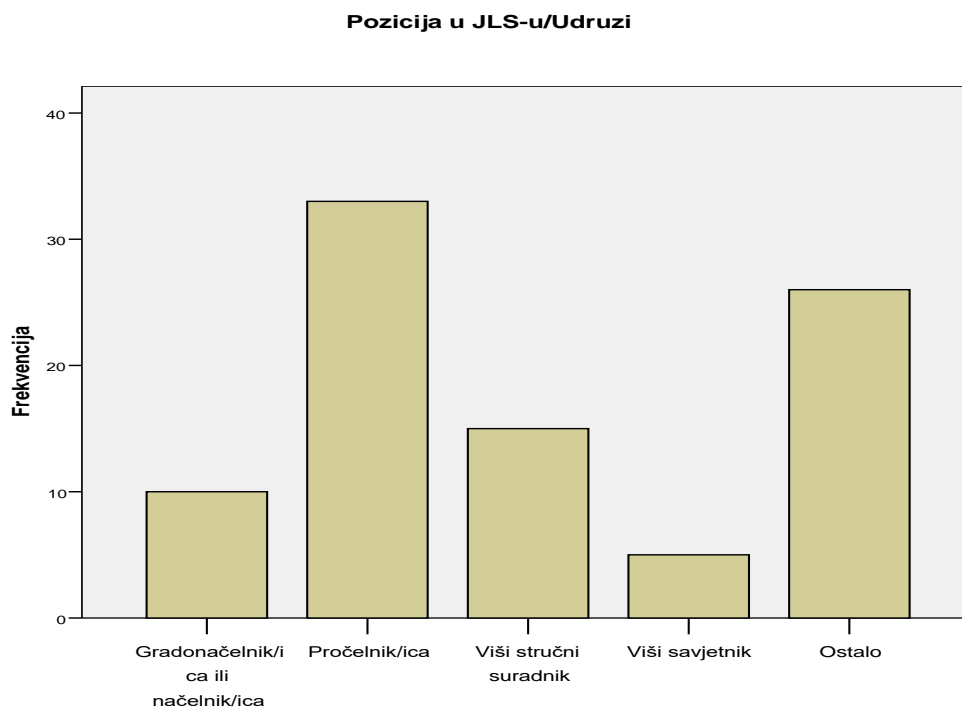
Graf 22: Frekvencija stručne spreme grupe „udruge“ i „upravitelji“

Izvor: samostalna izrada autorice

Promatrano u obje skupine, najviše je povrat ostvaren kod osoba s visokom stručnom spremom, slijedi viša, te znanstveni magisterij i doktorat. Frekvencija je izdvojena zbog promatranja navedenih skupina i kroz ovu prizmu, kako bi se prikupilo što više informacija o karakteristikama skupina (Graf 22).

Graf 23: Frekvencija pozicije grupe „udruge“ i „upravitelji“

Izvor: samostalna izrada autorice

Promatranjem gornjeg Grafa 23 vidljivo je kako su osobe koje su odgovarale na ankete u najvećoj mjeri pročelnice/pročelnici u jedinicama lokalne samouprave, a slijede gradonačelnice/gradonačelnici. Iskustvo je pokazalo kako je veliki povrat na ankete s aspekta jedinica lokalne samouprave rezultat interesa i angažmana, te želje da se nešto pozitivno počne događati u tom segmentu hrvatskog gospodarstva. Što je kasnije prikazano kroz komentare koji su prikupljeni anketama.

Tablica 29: Razlike u odgovorima na pitanja o utjecaju poduzetničkih zona između grupa „upravitelji“ i „udruge“

Pitanje	Grupa	Sredina Likertove skale	F test	p
Utječu na otvaranje novih poduzeća unutar zone	Upravitelji	4.13	1.446	.232
	Udruge	3.89		
Utječu na otvaranje novih poduzeća izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze)	Upravitelji	3.11	.855	.357
	Udruge	3.37		
Utječu na otvaranje novih radnih mjesta	Upravitelji	4.34	1.017	.316
	Udruge	4.16		
Utječu na privlačenje domaćih investitora	Upravitelji	4.11	2.471	.119
	Udruge	3.79		
Utječu na privlačenje stranih investitora	Upravitelji	3.82	.238	.627
	Udruge	3.68		
Utječu na razvoj poduzetničkih vještina i znanja	Upravitelji	3.71	.086	.770
	Udruge	3.63		
Utječu na razvoj poduzetništva koji je utemeljen na znanju i tehnologiji	Upravitelji	3.70	.002	.962
	Udruge	3.68		
Utječu na unapređenje infrastrukture unutar zone	Upravitelji	4.38	1.446	.232
	Udruge	4.05		
Utječu na unapređenje infrastrukture izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze)	Upravitelji	3.28	.855	.357
	Udruge	3.32		

Utječu na jačanje konkurentnosti poduzetništva	Upravitelji	3.99	1.017	.316
	Udruge	3.79		
Utječu na poticanje ravnomjernije gospodarske aktivnost	Upravitelji	3.85	2.471	.119
	Udruge	3.32		

Izvor: samostalna izrada autorice

Za potrebe testiranja prve hipoteze koja kaže kako postoji razlika između percepcije javnosti i upravitelja zona s obzirom na ekonomske performanse poduzetničkih zona, korištena je jednofaktorska analiza varijance (ANOVA) čiji su rezultati prikazani u Tablici 29.

Analizom je utvrđeno kako nema značajne razlike u sredina Likertovih skala između niti jednog postavljenog pitanja. Takav se rezultat dobio najvjerojatnije zbog malog broja opažanja udruga (n=19), kada je teško odbaciti nultu hipotezu (da nema razlike u sredini) s 95 % pouzdanosti.

Ako se komentiraju razlike, s obzirom na peterostupanjsku Likertovu skalu, vidi se kako su upravitelji pozitivnije nastrojani k poduzetničkim zonama, odnosno pozitivnije percipiraju ekonomske učinke aktivnosti poduzetničkih zona, u odnosu na zainteresiranu javnost. Naime, upravitelji poduzetničkih zona kod većine tvrdnji imaju veću sredinu Likertove skale, odnosno smatraju kako poduzetničke zone jače utječu na spomenute performanse (anketa u prilogu), međutim, kao što je navedeno, zbog malog broja opažanja ne može se to i statistički potvrditi.

Upravitelji poduzetničkih zona najjače učinke aktivnosti poduzetničkih zona vide u otvaranju novih radnih mjesta (4,34), i unapređenju infrastrukture unutar zone (4,38). Najveća sredina je upravo ovdje ostvarena i kod javnosti, za iste tvrdnje, s nešto malo manjim sredinama, 4,16 za nova radna mjesta, 4,05 za unapređenje infrastrukture unutar zone. Najveća razlika u percepcijama učinaka između grupa ostvarena je kod tvrdnje „aktivnost poduzetničkih zona utječe na ravnomjerniju gospodarsku aktivnost“ (0,53), slijedi ona koja se odnosi kako utječu na unapređenje infrastrukture unutar zone (0,33), te ona kako privlače domaće investitore (0,32). Najmanje razlike su kod tvrdnje kako poduzetničke zone utječu na razvoj poduzetništva temeljenom na znanju i tehnologiji (0,02), odnosno unapređenju infrastrukture izvan zone (0,04).

Tablica 30 u nastavku prikazuje razlike između dobnih skupina, zajedno promatrajući upravitelje i javnost. No, ponovno se ne može odbaciti nultu, s visokom razinom pouzdanosti, kako ne postoji razlika, s obzirom na mali povratni broj anketa sa strane javnosti. Najveće sredine u skupini od 18 – 29 godina su one vezane uz utjecaj poduzetničkih zona na otvaranje novih radnih mjesta (4,36), unapređenje infrastrukture van zone (4,55), te jačanje konkurentnosti poduzetništva (4,27). Skupina od 29 - 64, vezano za otvaranje novih poduzeća u zoni (4,10), na otvaranje novih radnih mjesta (4,30), unapređenje infrastrukture unutar zone (4,30).

Tablica 30: Razlike između grupa „upravitelji“ i „udruge“ po dobi

Pitanje	Grupa	Sredina Likertove skale	F test	p
Utječu na otvaranje novih poduzeća unutar zone	18 - 29	4.00	.166	.684
	29 - 64	4.10		
Utječu na otvaranje novih poduzeća izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze)	18 - 29	3.36	.432	.512
	29 - 64	3.13		
Utječu na otvaranje novih radnih mjesta	18 - 29	4.36	.083	.774
	29 - 64	4.30		
Utječu na privlačenje domaćih investitora	18 - 29	4.09	.023	.881
	29 - 64	4.05		
Utječu na privlačenje stranih investitora	18 - 29	3.82	.005	.945
	29 - 64	3.79		
Utječu na razvoj poduzetničkih vještina i znanja	18 - 29	3.36	1.273	.262
	29 - 64	3.73		

Utječu na razvoj poduzetništva koji je utemeljen na znanju i tehnologiji	18 - 29	4.09	1.839	.178
	29 - 64	3.65		
Utječu na unapređenje infrastrukture unutar zone	18 - 29	4.55	.895	.346
	29 - 64	4.30		
Utječu na unapređenje infrastrukture izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze)	18 - 29	3.18	.104	.748
	29 - 64	3.30		
Utječu na jačanje konkurentnosti poduzetništva	18 - 29	4.27	1.301	.257
	29 - 64	3.92		
Utječu na poticanje ravnomjernije gospodarske aktivnost	18 - 29	3.64	.167	.684
	29 - 64	3.77		

Izvor: samostalna izrada autorice

Tablica 31: Razlike između grupa „upravitelji“ i „udruge“ s obzirom na stručnu spremu

Pitanje	Grupa	Sredina Likertove skale	F test	p
Utječu na otvaranje novih poduzeća unutar zone	SSS	4.14	.432	.785
	VŠS	4.00		
	VSS	4.11		
	mr.sc./dr.sc.	4.00		
	Ostalo	5.00		
Utječu na otvaranje novih poduzeća izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze)	SSS	3.14	1.284	.281
	VŠS	2.80		
	VSS	3.31		
	mr.sc./dr.sc.	2.85		
	Ostalo	2.00		

Utječu na otvaranje novih radnih mjesta	SSS	4.29	.455	.769
	VŠS	4.40		
	VSS	4.31		
	mr.sc./dr.sc.	4.15		
	Ostalo	5.00		
Utječu na privlačenje domaćih investitora	SSS	3.57	1.119	.352
	VŠS	4.20		
	VSS	4.04		
	mr.sc./dr.sc.	4.15		
	Ostalo	5.00		
Utječu na privlačenje stranih investitora	SSS	3.57	.430	.787
	VŠS	3.67		
	VSS	3.82		
	mr.sc./dr.sc.	3.85		
	Ostalo	5.00		
Utječu na razvoj poduzetničkih vještina i znanja	SSS	3.57	.591	.670
	VŠS	3.80		
	VSS	3.75		
	mr.sc./dr.sc.	3.31		
	Ostalo	4.00		
Utječu na razvoj poduzetništva koji je utemeljen na znanju i tehnologiji	SSS	3.71	.559	.693
	VŠS	3.67		
	VSS	3.76		
	mr.sc./dr.sc.	3.31		
	Ostalo	4.00		
Utječu na unapređenje infrastrukture unutar zone	SSS	4.29	1.600	.180
	VŠS	4.53		
	VSS	4.36		
	mr.sc./dr.sc.	3.85		
	Ostalo	5.00		

Utječu na unapređenje infrastrukture izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze)	SSS	3.00	2.207	.073*
	VŠS	2.80		
	VSS	3.46		
	mr.sc./dr.sc.	2.92		
	Ostalo	5.00		
Utječu na jačanje konkurentnosti poduzetništva	SSS	4.00	.990	.417
	VŠS	4.13		
	VSS	4.00		
	mr.sc./dr.sc.	3.46		
	Ostalo	4.00		
Utječu na poticanje ravnomjernije gospodarske aktivnosti	SSS	4.00	2.161	.079*
	VŠS	3.93		
	VSS	3.83		
	mr.sc./dr.sc.	3.15		
	Ostalo	2.00		

Izvor: samostalna izrada autorice, * $p < 0.1$

Promatrajući gornju tablicu (Tablica 31) s aspekta stručne spreme, na 10 % značajnosti postoji razlika samo za tvrdnju kako poduzetničke zone unapređuju infrastrukturu izvan zone (grada ili općine), $p=0,073$, te izjave kako potiču ravnomjerniju gospodarsku aktivnost, $p=0,079$. Značajne razlike u tablici označene su zvjezdicom. Značajne razlike u tvrdnjama unutar skupina upravitelji za dvije navedene tvrdnje mogu biti posljedica različitog sagledavanja problematike s obzirom na stečeno znanje.

Tablica 32: Razlike između grupe „upravitelji“ i „udruge“ s obzirom na poziciju

Pitanje	Grupa	Sredina Likertove skale	F test	p
Utječu na otvaranje novih poduzeća unutar zone	Gradonačelnik/ica ili načelnik/ica	4.40	.907	.464
	Pročelnik/ica	4.12		

	Viši stručni suradnik	4.07		
	Viši savjetnik	4.60		
	Ostalo	4.00		
Utječu na otvaranje novih poduzeća izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze)	Gradonačelnik/ica ili načelnik/ica	2.90	3.434	.012**
	Pročelnik/ica	3.21		
	Viši stručni suradnik	2.53		
	Viši savjetnik	2.20		
	Ostalo	3.58		
Utječu na otvaranje novih radnih mjesta	Gradonačelnik/ica ili načelnik/ica	4.50	1.319	.270
	Pročelnik/ica	4.12		
	Viši stručni suradnik	4.47		
	Viši savjetnik	4.60		
	Ostalo	4.42		
Utječu na privlačenje domaćih investitora	Gradonačelnik/ica ili načelnik/ica	3.90	.633	.640
	Pročelnik/ica	4.03		
	Viši stručni suradnik	4.33		
	Viši savjetnik	4.20		
	Ostalo	4.15		
Utječu na privlačenje stranih investitora	Gradonačelnik/ica ili načelnik/ica	4.00	1.504	.209
	Pročelnik/ica	3.55		
	Viši stručni suradnik	3.60		
	Viši savjetnik	4.20		
	Ostalo	4.15		
Utječu na razvoj poduzetničkih vještina i znanja	Gradonačelnik/ica ili načelnik/ica	4.10	1.049	.387
	Pročelnik/ica	3.64		
	Viši stručni suradnik	3.47		
	Viši savjetnik	3.20		

	Ostalo	3.88		
Utječu na razvoj poduzetništva koji je utemeljen na znanju i tehnologiji	Gradonačelnik/ica ili načelnik/ica	3.90	.408	.802
	Pročelnik/ica	3.61		
	Viši stručni suradnik	3.60		
	Viši savjetnik	3.40		
	Ostalo	3.85		
Utječu na unapređenje infrastrukture unutar zone	Gradonačelnik/ica ili načelnik/ica	4.30	.989	.418
	Pročelnik/ica	4.24		
	Viši stručni suradnik	4.73		
	Viši savjetnik	4.40		
	Ostalo	4.38		
Utječu na unapređenje infrastrukture izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze)	Gradonačelnik/ica ili načelnik/ica	3.00	.510	.729
	Pročelnik/ica	3.36		
	Viši stručni suradnik	3.20		
	Viši savjetnik	2.80		
	Ostalo	3.42		
Utječu na jačanje konkurentnosti poduzetništva	Gradonačelnik/ica ili načelnik/ica	4.20	.987	.419
	Pročelnik/ica	3.73		
	Viši stručni suradnik	4.13		
	Viši savjetnik	4.00		
	Ostalo	4.15		
Utječu na poticanje ravnomjernije gospodarske aktivnosti	Gradonačelnik/ica ili načelnik/ica	4.10	.684	.605
	Pročelnik/ica	3.70		
	Viši stručni suradnik	3.67		
	Viši savjetnik	4.00		
	Ostalo	4.04		

Izvor: samostalna izrada autorice, ** $p < 0.05$

Promatrajući gornju tablicu (Tablica 32) koja se odnosi na pozicije anketiranih u općini ili gradu, rezultira kako postoji razlika između grupa samo kod izjave kako aktivne poduzetničke zone utječu na otvaranje novih poduzeća izvan poduzetničke zone, na području jedinice lokalne samouprave, gdje se i nalaze ($p=0,012$), što je moguće posljedica različite razine ovlasti koja definira granice upoznatosti sa situacijom i izvan poduzetničkih zona.

Tablica 33: Značajnost pozitivnih stavova kod grupa „upravitelji“ i „udruge“

Pitanje	Grupa	Sredina Likertove skale	t	P
Utječu na otvaranje novih poduzeća unutar zone	Upravitelji	4.13	13.37	0.000*
	Udruge	3.89	5.29	0.000*
Utječu na otvaranje novih poduzeća izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze)	Upravitelji	3.11	0.94	0.174
	Udruge	3.37	1.68	0.055
Utječu na otvaranje novih radnih mjesta	Upravitelji	4.34	17.86	0.000*
	Udruge	4.16	7.33	0.000*
Utječu na privlačenje domaćih investitora	Upravitelji	4.11	13.80	0.000*
	Udruge	3.79	3.34	0.002*
Utječu na privlače stranih investitora	Upravitelji	3.82	7.01	0.000*
	Udruge	3.68	2.69	0.008*
Utječu na razvoj poduzetničkih vještina i znanja	Upravitelji	3.71	6.32	0.000*
	Udruge	3.63	3.08	0.003*
Utječu na razvoj poduzetništva koji je utemeljen na znanju i tehnologiji	Upravitelji	3.70	6.27	0.000*
	Udruge	3.68	3.15	0.003*
Utječu na unapređenje infrastrukture	Upravitelji	4.38	16.20	0.000*

unutar zone	Udruge	4.05	5.41	0.000*
Utječu na unapređuje infrastrukturu izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze)	Upravitelji	3.28	2.29	0.012*
	Udruge	3.32	1.30	0.105
Utječu na jačanje konkurentnosti poduzetništva	Upravitelji	3.99	9.61	0.000*
	Udruge	3.79	3.34	0.002*
Utječu na poticanje ravnomjernije gospodarske aktivnosti	Upravitelji	3.85	7.83	0.000*
	Udruge	3.32	1.30	0.105

Izvor: samostalna izrada autorice, podebljano $p < 0.05$ ukazuje na značajno pozitivno mišljenje

Gornja Tablica 33 uzeta je kao ishodište za testiranje dvije pomoćne hipoteze, prve koja glasi: „Percepcija upravitelja poduzetničkih zona ukazuje na pozitivan utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje“, te druga: „Percepcija javnosti ne ukazuje na pozitivan utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje.“ Kod anketiranja je upotrijebljen Likert (5 stupnjeva), te je odmah iz tablice, kao što je već prethodno prokomentirano, vidljivo stajalište, odnosno prevaga percepcije jačih utjecaja kod upravitelja, ali i kod javnosti, s obzirom na to da nema rezultata ispod 3.11 (najmanji je rezultat 3.11 kod upravitelja za izjavu koja se odnosi na otvaranje novih poduzeća izvan zone). Pretpostavka je kako percepcija jačine utjecaja aktivnosti poduzetničkih zona odgovara pozitivnijem utjecaju.

Provedeno je testiranje da li se sredine odgovora statistički značajno razlikuju od 3 (niti utječu / niti ne utječu), te zaključilo kako upravitelji i javnost imaju sličnu percepciju, koja ukazuje na jači (pozitivniji) utjecaj za sve izjave, osim kod one kako poduzetničke zone utječu na otvaranje novih poduzeća izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze). Kod te izjave i jedni i drugi ne mogu odrediti intenzitet utjecaja. Značajan pozitivan učinak je kod upravitelja za izjave: „Unapređuje infrastrukturu izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze)” i „Potiču ravnomjerniju gospodarsku aktivnost“, u prvom slučaju $p=0,012$, a u drugom slučaju $p=0,000$, a za javnost iznosi u oba slučaja, $p=0,105$, što ukazuje na osrednji intenzitet (kako poduzetničke zone niti utječu / niti ne utječu), što se ne može smatrati percepcijom pozitivnog utjecaja na ekonomske pokazatelje.

Sumirano, testiranjem treće hipoteze utvrđeno je kako nema statistički značajne razlike između percepcije učinaka poduzetničkih zona upravitelja i javnosti. No, nultu hipotezu da nema razlike između percepcije upravitelja i javnosti je teško, s 95 % pouzdanosti odbaciti zbog malog broja opažanja kod zainteresirane javnosti (n=19). Razlika je utvrđena s aspekta stručne spreme anketiranih, na 10 % značajnosti, za tvrdnju kako poduzetničke zone unapređuju infrastrukturu izvan zone (grada ili općine), te izjave kako potiču ravnomjerniju gospodarsku aktivnost, a što je vezano uz moguću upućenost i stručna znanja anketiranih. Razlika je ustanovljena i kod testiranja prema pozicijama u jedinicama lokalne samouprave i udruge za izjavu kako aktivne poduzetničke zone utječu na otvaranje novih poduzeća izvan poduzetničke zone, na području jedinice lokalne samouprave, gdje se i nalaze. Sagledavanje i testiranje pomoćnih hipoteza ukazuju na nepostojanje razlika u percepciji utjecaja, odnosno obje skupine promatraju zone na vrlo sličan način. Naime, percepcija upravitelja i javnosti je jednaka u pogledu pozitivnog utjecaja aktivnosti poduzetničkih zona na primjerice otvaranje novih radnih mjesta, novih poduzeća unutar poduzetničke zone. Time se potvrđuju i rezultati intervjua o pozitivnoj percepciji ne samo upravitelja, već i javnosti u pogledu poduzetničkih zona, što će biti detaljnije prikazano u nastavku.

5.2.4.1. Prikaz i interpretacija komentara iz ankete

Anketom su utvrđena i neka mišljenja upravitelja, koji su upoznati s problematikom zona, te su naveli, primjerice, kako se izgradnjom poduzetničkih zona omogućava preseljenje postojećih gospodarskih djelatnosti iz naselja koja tako postaju mjesto ugodnijeg življenja. Također, to omogućava nesmetani razvoj seoskog turizma, a gospodarskim subjektima pruža mogućnost proširenja djelatnosti, za koju nisu imali prostora unutar naselja. Time se otvara mogućnost otvaranja novih radnih mjesta i zapošljavanje. Takvog je mišljenja načelnik s područja Istarske županije.

Komentar gradonačelnika s područja Šibensko – kninske županije sličan je definiciji, te glasi: „Poduzetničke zone (uz uvjet da su potpuno komunalno opremljene i uvjet da je cijena zemljišta ispod tržišne cijene) su instrument koji služi bržoj implementaciji poduzetničkih aktivnosti, što potiče napredak lokalne zajednice kroz povećanu ekonomsku snagu lokalnog stanovništva.“ Komentar daje naglasak na lokalnu zajednicu i njezino jačanje zaslugom poduzetničkih zona, što se slaže s još jednim komentarom anketirane pročelnice gradskog odjela za gospodarstvo u Istarskoj županiji: „utječu u konačnosti na gospodarski razvoj grada

uopće, na boljitak njegovih stanovnika te zadovoljstvo gostiju/turista!“, šireći utjecaj i na turistu/gosta, koji osjeća efekt nastalog ekonomskog razvoja ponovno temeljenog na poduzetničkim zonama.

Još jedan pozitivan komentar došao je od pročelnika jedinstvenog upravnog odjela jedne istarske općine, s osvrtom na infrastrukturu i potrebe ulaganja od strane općine i gradova: „Razvoj infrastrukture unutar samih zona i na području jedinica lokalne samouprave unapređuje i izgrađuje sama jedinica lokalne samouprave, što je preduvjet za razvoj i privlačenje investitora, kako u zonu tako i druga područja jedinica lokalne samouprave, što i je cilj svake jedinice lokalne samouprave da omogućuje i potiče razvoj kroz ulaganje javnih sredstava natrag u infrastrukturu i gospodarstvo.“ Da su poduzetničke zone temelj razvoja Hrvatske smatra visoko obrazovani upravitelj poduzetničke zone s područja Karlovačke županije, koji je ujedno i jedini anketirani koji se izjasnio kao upravitelj poduzetničke zone.

Problematika poduzetničkih zona iznesena je u komentaru voditelja komunalne infrastrukture iz grada na području Međimurske županije, koji navodi kaotičnu regulativu i kaotičnost sustava na administrativnim razinama, regionalnoj, lokalnoj i državnoj razini, nadalje spominje kako se općenito na investicije i realizaciju „nekakve“ izgradnje rasipa vrijeme, energija i novac, te ističe brzinu promjene zakonskog okvira, kako kaže: „na dnevnoj bazi bez uporišta u struci i realnom stanju stvari“. Ujedno, spominje: „...a iz iskustva Vam mogu reći da ta problematika nikoga i ne zanima“, žaleći se pritom na nekoordiniranost različitih ministarstava u pogledu zakonske i tehničke regulative provođenja investicija i izgradnje. Ovako izneseno mišljenje razjašnjava veliki odaziv upravitelja/koordinatora poduzetničkih zona na anketu, jer se očito radi o manjku sluha za problematiku poduzetničkih zona.

Nadalje, zamjenik načelnika iz općine s područja Zagrebačke županije poredao je važnost faktora koji utječu na važnost odabira zone, navodeći kako su poduzetničke zone dobra ideja, ali zbog lošeg planiranja i odluka većinom su neiskorištene.“, te kako „razvoj poduzetničkih zona prvenstveno ovisi o želji i upornosti gradonačelnika/načelnika da poboljšaju standard svojih građana. Prema dosadašnjem iskustvu investitorima su najvažniji osposobljeni radnici, radno zakonodavstvo pa tek onda lokacija i cijena zemljišta.“ I u ovom osvrtu ističe se važnost jedinica lokalne samouprave u pokretanju i održavanju poduzetničkih zona.

Načelnik s područja Osječko-baranjske županije navodi problematiku malih sredina: „Mi smo seoska sredina, daleko od autoceste, a unutar građevinskog područja naših naselja ima

dovoljno prostora gdje domaći poduzetnici i obrtnici grade i opremaju svoje proizvodne objekte i ne žele kupiti zemljište u infrastrukturno opremljenoj Poduzetničkoj zoni.“ Problematika koja se ne spominje po prvi put.

Zainteresirana javnost također je dala osvrt u dva slučaja, u jednom se spominje kako radne zone (a ne poduzetničke zone) utječu na povećanje gospodarske aktivnosti, ali da se uvijek postavlja pitanje koja je stvarna dobit jedinica lokalne samouprave. To je mišljenje potpredsjednika udruge za područja Splitsko– dalmatinske županije. Dok je percepcija predsjednika udruge sa područja Dubrovačko–neretvanske županije kako je zbog komplicirane birokracije, stranim investitorima teže započeti neko poslovanje u Republici Hrvatskoj, shodno tome, dvojno je koliko poduzetnička zona može utjecati na privlačenje stranih investitora.

I osvrti zainteresirane javnosti ukazuju kako i ona promišlja o poduzetničkim zonama, te ih svrstava u kontekst gospodarstva, pritom zamjećujući relevantna pitanja vezana uz problematiku istih.

Dok se kod gradonačelnika/načelnika osjeća frustriranost zbog često spore, otežane i necjelovite komunikacije, no, s druge strane, ne uočava se ni tračak sumnje u dobrobiti izgradnje i poslovanja poduzetničkih zona koje otvaraju nova radna mjesta, ali istovremeno pozitivno utječući i na život u lokalnoj zajednici, što mogu osjetiti i turisti u jedinicama lokalne samouprave koje su i turistički orijentirane.

5.2.4.2. Prikaz i interpretacija provedenih intervjua

Kako bi se поближе razjasnila tematika, provedena su i tri intervjua s 2 općinska načelnika, i jednim zamjenikom načelnika, u jedinicama lokalne samouprave, konkretnije općinama, koje imaju svaka po jednu poduzetničku zonu.

Tablica 34: Tablica s rezultatima provedenih intervjua

R.br.	Tema/Ispitanici	Gašparini	Kontošić	Macan
1.	Poduzetnička zona/općinska ili privatna inicijativa	Općinska	Općinska	Privatna

2.	Zemljište poduzetničke zone	Državno	Državno, privatno, mješovito	Privatno i državno
3.	Izvori financiranja infrastrukture	Općinski, u budućnosti želja za opremanjem i preko EU fondova	Općinski, privatni, državni, županijski	Državni, županijski, općinski
4.	Proces pribavljanja potrebnih dozvola	Nije upoznat s procesom s obzirom na to da nije bio prisutan u inicijalnoj fazi	Brzo, podrška županijskih tijela općini	Posredstvom općine kod Istarske županije
5.	Percepcija lokalnih poduzetnika vezana za poduzetničku zonu	Obrti i male tvrtke s područja Općina Višnjan imaju dovoljno prostora za svoje potrebe, a parcele u zoni su velike, no Općina je spremna izaći u susret	Pozitivno reagiranje, bilo i skeptika	Pozitivno, vide je kao priliku

6.	Proces privlačenja poduzetnika u zonu	Razgovori načelnika s potencijalnim korisnicima; individualni pristup	Razgovori načelnika s potencijalnim korisnicima, stjecanje povjerenja, pružanje podrške; zajednički odlasci kod bankara; individualni pristup	Poduzetnici privlače investitore s obzirom na to da njome upravljaju
7.	Percepcija lokalne zajednice/javnosti	Pozitivna, neke usluge postaju dostupnije	Pozitivna	Pozitivna, (npr. tehnički pregled vozila)
8.	Trajanje procesa otvaranja poduzetničke zone	Jako dugo	Jako dugo	Dosta dugo
9.	Prednosti/nedostaci zone	Prednosti: otvaranje novih radnih mjesta, poticanje poduzetničke klime, lokacija zone Nedostaci: nedostatak financijskih sredstava za	Prednosti: razvoj malog i srednjeg poduzetništva, bolji uvjeti za poduzetnike, otvaranje novih radnih mjesta, rasterećenja sela (razvoj seoskog	Prednosti: poslovanje lokalnih poduzetnika koji zapošljavaju lokalno stanovništvo, neke usluge lokalnom stanovništvu postale dostupnije što doprinosi kvalitetnijem i ugodnijem životu Nedostaci: poduzetnička zona podijeljena glavnom državnom cestom, potrebno poraditi na pronalasku

		brže uređenje poduzetničke zone	turizma), doprinos gospodarskom razvoju, nastaviti s brigom o okolišu, nema nedostataka	prometnog rješenja
10.	Upravitelj poduzetničke zone	Načelnik i VIRA – Višnjanska razvojna agencija (općinska tvrtka osnovana upravo s tim ciljem)	Općina Barban, namjera osnovati upravljačko tijelo u kojem će biti zastupljeni i poduzetnici	Poduzetnici koji imaju svog koordinatora koji surađuje s općinom
11.	Upiti stranih ulagača	U zoni se nalaze dva strana investitora.	Više upita stranih ulagača, zanimljivi zbog dobrog strateškog položaja	Nema

12.	Budućnost zone	Realizirane sve težnje, zona koja privlači sve više investitora lokacijom i opremljenošću, među kojima ima i domaćih	Nastavak izgradnje sljedeće dvije faze, briga o okolišu, umrežavanje s ostalim elementima poduzetničke infrastrukture na području općine, mjesto osiguravanja egzistencije i novog zapošljavanja za buduće naraštaje	Daljnja potreba za razvijanjem malog i srednjeg poduzetništva i obrtništva
-----	----------------	--	--	--

Izvor: samostalna izrada autorice

Intervjuirani su Dalibor Macan, načelnik Općine Savičenta (u travnju 2018.), Klaudio Gašparini, mag.ing.aedif., zamjenik načelnika Općine Višnjan za mandatno razdoblje 2017. – 2021.(u ožujku 2018.), te načelnik Općine Barban od 2001. – 2017. godine, Denis Kontošić, mag.educ. (u travanj 2017.).

Intervjuima je potvrđeno kako izgradnja poduzetničkih zona nije nimalo jednostavan zadatak, inicijative o osnivanju poduzetničkih zona su u slučaju Općine Barban i Višnjan potekle od općinskih načelnika, za razliku od Općine Svetvinčenat gdje su to učinili lokalni poduzetnici. Pa su tim zanimljiviji spomenuti primjeri, jedan po principu *bottom – up* i dva po pricipu *top – down*.

U slučajevima gdje su zone osnivali načelnici, oni su individualno pristupali investitorima, te lobiranjem ih privlačili u zone. Postupak nije bio jednostavan, s obzirom na to kako je naveo g. Kontošić, bilo je trenutaka kada zbog administrativnih barijera, zona nije bila do kraja

opremljena, imala je struju, vodu i prometnu povezanost, no nedostajalo je još toga, za što su rekli da će se izboriti. Poduzetnici su vjerovali u proaktivnost Općine Barban, s obzirom na to da su postajali momenti kad je g. Kontošić odlazio s investitorima do banaka, HBOR-a, kako bi im se osigurala sredstva za otvaranje pogona. Ti isti investitori uz snažan poticaj koji su dobivali od Općine Barban, imali su i ostale razloge koji su ih naveli na preseljenje pogona. Naime, odvajanje privatnog i poslovnog života je bitna stavka, a dotad im je to bilo nemoguće, s pogonima u dvorištima svojih obiteljskih domova. Kako su naveli g. Gašparini, i g. Mattich, načelnik Višnjana koji je potaknuo izgradnju poduzetničke zone, privlačenje investitora ostvarivao je osobnim pristupom. U slučaju Općine Svetvinčenat, kako i kaže g. Macan, privatnici su došli na ideju o osnivanju poduzetničke zone, no ponovno i tu je uloženo mnogo truda s obje strane, kako bi se ideja realizirala.

Sve tri zone su u inicijalnoj fazi izgrađene na državnom zemljištu, što je i prema riječima g. Gašparinija i g. Kontošića oduzelo puno vremena, kako bi se zemljište ustupilo općinama. U slučaju Općine Barban ustupanje zemljišta trajalo je punih 7 godina, neovisno što su poduzetničke zone rađene s ciljem otvaranja novih radnih mjesta za stanovništvo i poticanje poduzetničkih procesa.

U Reviziji se navode točni iznosi koji su tako općine i gradovi trebali platiti Hrvatskim šumama u skladu s odredbama Zakona o šumama Hrvatske na temelju rješenja nadležnog ministarstva, kojima je navedeno zemljište izdvojeno iz šumskogospodarskog područja u svrhu izgradnje poduzetničke zone. Time je Općina Barban za 6,82 ha platila 73.719,00 kn, Općina Fažana-Fasana je za 3,53 ha platila 3.530,00 kn, a Općina Funtana-Fontane je za 3,17 ha platila 483.513,00 kn, dok je Grad Umag za 20,00 ha platio 2.319.601,00 kn. Cijene koje se razlikuju od općine do općine obračunalo je trgovačko društvo Hrvatske šume (Državni ured za reviziju, 2014. c).

Vezano uz financiranje, g. Kontošić i g. Gašparini navode kako je to većinom bilo iz proračunskih sredstava, Općina Višnjan je koristila sredstva koja je stekla i prodajom zemljišta. Prema riječima g. Kontošića državne potpore su često dolazile kasno ili su izostale. U Općini Svetvinčenat infrastruktura je izgrađena uz pomoć Općine, Istarske županije i Republike Hrvatske. Poduzetnici nisu sudjelovali u tome.

S aspekta dozvola, u Općini Svetvinčenat pomagala je Općina poduzetnicima. U Općini Barban, Općina je također bila ta koja je pomagala investitorima, nije ih ostavljala same, a i

Istarska županija je bila promptna, te se uvidjela i njena namjera i želja za razvojem malog i srednjeg poduzetništva.

Lokalni poduzetnici u Općini Višnjan, uglavnom nisu bili zainteresirani za ulazak u poduzetničku zonu jer je većina svoje potrebe zadovoljava u vlastitim prostorima. S druge strane, postojao je odaziv talijanskih investitora, koji su i danas prisutni u zoni, te pozitivno utječu na dolazak novih stranih investicija. U Općini Barban je bilo skeptika koji su kupovali skuplja zemljišta u susjednim Općinama, a potom te investicije nisu ni danas ostvarene u pogledu otvorenih pogona. Shodno tome, prvi investitori u Poduzetničkoj zoni Krvavci Barban bili su iz susjednih općina, kasnije su se njima pridružili i lokalni poduzetnici.

Pritom je potrebno spomenuti i zanimljiv barbanski model, kako je naveo g. Kontošić oni su imali vrlo nisko postavljenu cijenu za barbanske poduzetnike s ciljem poticanja razvoja lokalnog poduzetništva, jer se poduzetnicima priznavalo ulaganje u baznu komunalnu infrastrukturu. Strpljenje nije nedostajalo ni na jednoj strani, ako se uzme u obzir dugo razdoblje čekanje da Općina postane vlasnik zemljišta.

U svim općinama poduzetničke zone su od strane lokalne zajednice percipirane pozitivno. U Općini Barban i Svetvinčenat to je omogućilo nesmetano odvijanje seoskog turizma, uz uređenje naselja. Također, u Općini Višnjan i Svetvinčenat navodi se kako je stanovništvo jedva dočekalo neke usluge koje su smještene u zonama, što im pojednostavljuje svakodnevni život.

Gospodin Macan naveo je kako su prednosti zone, definitivno u otvaranju novih radnih mjesta, podizanju kvalitete života lokalnog stanovništva, dok nedostatke vidi u manjkavosti prometnog rješenja za zonu koja je specifična po tome da je dijeli glavna državna prometnica. Gospodin Kontošić uz otvaranje radnih mjesta za lokalno stanovništvo, uređenje naselja, prometno rasterećenje područja kako bi se nesmetano odvijao turizam, poticanje razvoja malog i srednjeg poduzetništva, vidi i prednost djelatnosti koje se odvijaju u zoni, te nisu štetne za okoliš. Uz to navodi i solarnu elektranu, koja proizvodi više „zelene“ energije, nego što potroše svi aktivni poduzetnici u zoni. Također, zona je smještena blizu važnih cestovnih i morskih puteva. Gospodin Gašparini za poduzetničku zonu Višnjan – Milanezi pozitivne aspekte vidi u strateškoj poziciji zone, blizini istarskog ipsilona, a negativnost u sporom opremanju zbog manjka sredstava. Sve te činjenice, na neki način, govore u kontrastu sa SWOT analizom prostora i okoliša, koja spominje manjak brzih cesta.

U slučaju Općine Svetvinčenat zonom upravlja grupa poduzetnika koji imaju izabranog koordinatora koji surađuju i posreduje u radu s Općinom. U Općini Višnjan, kako navodi g. Gašparini, to čini načelnik i općinska tvrtka koja je i otvorena s tim ciljem, VIRA – Višnjanska razvojna agencija. G. Kontošić, je naveo jednu zamisao, koja je na tragu britanskog modela, iako zonom trenutno upravlja Općina, a to je osnivanje upravljačkog tijela u kojem će biti prisutni i predstavnici poduzetnika, radi postizanja sinergijskog učinka.

Budućnost zone svi vide svijetlo, pritom se g. Kontošić osvrćući na njeno daljnje izgrađivanje, s obzirom na predviđene 3 faze, te sve veći interes domaćih i stranih ulagača. Domaći poduzetnici, svoju će poduzetničku priču moći započeti u Poduzetničkom inkubatoru Barban (projektu koji je u razdoblju intervjua bio u fazi čekanja rezultata natječaja, te je prošao nakon provođenja intervjua s g. Kontošićem, time su dobivena bespovratna sredstva u iznosu od 2,5 milijuna kuna) što čini komplementarnu poduzetničku priču. Kontošić naglašava da se u budućnost i dalje mora pripaziti na djelatnosti koje će poslovati unutar zone zbog eventualnih štetnih ekoloških utjecaja. Gospodin Gašparini također vidi u potpunosti opremljenu poduzetničku zonu Višnjan koja privlači lokalne poduzetnike, ali i strane investitore. Iz Općine Svetvinčenat, g. Macan naglasio je potencijal poduzetničke zone Bibići u daljem razvoju malog i srednjeg poduzetništva.

Entuzijazam koji se osjeća u razgovoru sa sva tri intervjuirana ima moć prelaska svih poteškoća i barijera s kojima se susreću prilikom izgradnje svojih vizija temeljenih na dobrobiti za lokalnu zajednicu. Nameće se zaključak, kako je u Republici Hrvatskoj prisutno mnogo modela poduzetničkih zona, upravo zato što su upravitelji ti, koji djelić sebe preslikavaju u realizaciju i samo poslovanje poduzetničkih zona, što je i prokomentirano tijekom anketiranja.

5.4. Model poslovanja poduzetničkih zona

U nastavku se iznosi prijedlog modela poslovanja poduzetničkih zona, na temelju prepoznatih nedostataka tijekom istraživanja. Započinje se s osnivanjem i upravljanjem, nakon čega slijedi opis poslovanja, kroz 9 blokova platna poslovnog modela koji služe kao alat za dizajniranje poslovnog modela, odnosno načina kako se stvara, isporučuje i zahvaća vrijednost. Platno poslovnog modela uključuju elemente koji su neophodni za poslovanje (Osterwalder, Pigneur, 2010.).

5.4.1. Osnivanje i upravljanje poduzetničkim zonama

Istraživanjem je utvrđeno kako su u praksi prisutna dva načina osnivanja poduzetničkih zona, to jest od strane jedinica lokalne samouprave i od strane privatnika, njihovom samostalnom inicijativom.

U modelu se prvi korak ne bi razlikovao od onoga što je definirano Zakonom o unapređenju poduzetničke infrastrukture. Svakom osnivanju poduzetničke zone prethodi izrada studije opravdanosti projekta, na temelju čega se izrađuju/izmjenjuju prostorni planovi, tek nakon toga može se donijeti odluka predstavničkog tijela o osnivanju poduzetničke zone. Uz studiju opravdanosti potrebno je prikupiti i priložiti pisma namjere poduzetnika. Prikupljanje se vrši otvorenom prijavom.

Proces se, nakon što se odredi opravdanost ulaganja u poduzetničku zonu, nastavlja donošenjem urbanističkog plana koji definira ukupnu površinu poduzetničke zone, kao i način uređenja iste.

Samu odluku o osnivanju donosi predstavničko tijelo jedinice lokalne samouprave.

Doprinos ovog rada je model poslovanja poduzetničke zone, u sklopu kojeg se predlaže i model upravljanja. Naime, upravljanje je do sada uglavnom bilo u nadležnosti jedinica lokalne samouprave, gdje je u manjim općinama to bio sami načelnik, a u nekim većina, pročelnik nadležnog Odjela. Ponekad se za potrebe upravljanja i održavanja same zone osnivaju općinske tvrtke.

Prijedlog modela razmatra poduzetničke zone osnovane od strane jedinica lokalne samouprave, s obzirom na to kako je takvih poduzetničkih zona najviše u Republici Hrvatskoj. Model se temelji na službenom imenovanju upravitelja zone od strane jedinice lokalne samouprave, uz odobrenje savjetodavnog tijela, osobe koja će se, ako postoji proračunskih sredstava zapošljivati na to radno mjesto, putem javnog natječaja. Upravitelj bi se osim implementacije programa osnivanja i poslovanja zone, bavio i pitanjem privlačenja investitora u zonu raznim marketinškim kanalima (npr. mrežne stranice). Službeno imenovanje osobe koja bi se bavila pitanjima poduzetničke zone, nužno je zbog dinamičnosti tržišta, ali i zbog potrebe za osobom koja posreduje između poduzetnika i potpornih, ali i nadležnih institucija.

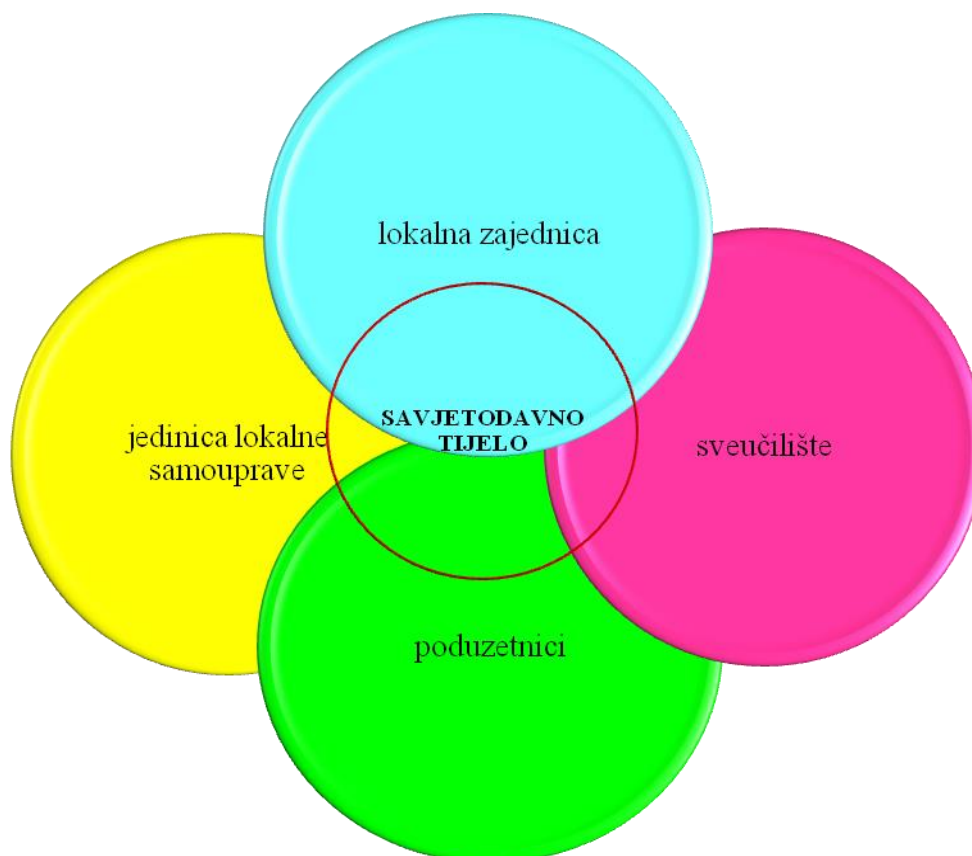
Neovisno što se ovdje razmatra model kada je zona u vlasništvu jedinica lokalne samouprave, i u situacijama kada je osnivač privatni sektor, Općine bi trebale službeno imenovati referenta/slужbenika koji bi se bavio tim pitanjem. Isto je rješenje moguće i u situacijama kada nema dovoljno proračunskih sredstava koje bi dopustile nova zapošljavanja.

Nastavno, ako jedinica lokalne samouprave ima više od jedne aktivne poduzetničke zone, model osnivanja poduzeća koji se bavi upravljanjem i razvojem zona je također prihvatljiv za ovaj prijedlog.

Kako bi se neovisno o načinu osnivanja i vlasništvu zone (privatna ili u vlasništvu jedinica lokalne samouprave) osigurao rad zone u skladu s potrebama poduzetnika, interesu jedinice lokalne samouprave, te postojećim gospodarskim trendovima, svaka zona bi trebala imati savjetodavno tijelo.

Ovdje bi se model, stoga, vršio na tragu *Quadruple Helix* modela (Carayannis i Campell, 2009.) koji se razvio iz *Triple Helix* modela Etkowitza i Leydesdorffa (2000.), u kojem četiri aktera, privatni, javni sektor, sveučilište i društvo međusobno surađuju u zajedničkim aktivnostima, stvarajući sinergijski učinak. Tako bi, radi postizanja što boljih rezultata i radi bržeg, efikasnijeg komuniciranja svaka zona trebala imati savjetodavno tijelo sastavljeno od lokalnih poduzetnika, predstavnika jedinice lokalne samouprave, te predstavnika sveučilišta koji je najbliži jedinici lokalne samouprave i lokalne zajednice (Slika 13).

Slika 13: Prikaz savjetodavnog tijela poduzetničke zone

Izvor: samostalna izrada autorice

Savjetodavni odbor bio bi obavezan neovisno o načinu osnivanja i vlasništvu same zone. Naime, poduzetnicima bi to omogućavalo provjeru određenih poslovnih poteza s obzirom na gospodarska kretanja, kao i vezu putem jedinca lokalne samouprave s poduzetničkim potpornim institucijama. Razvoj poduzetničkih zona u interesu je jedinca lokalne samouprave s obzirom na to da se tako privlače nova ulaganja, razvija poduzetnička klima, otvaraju nova radna mjesta, te puni proračun. Uključenost sveučilišta važna je zbog praćenja gospodarskih kretanja, predviđanja budućih trendova stavljanjem naglaska na razvoju određenih djelatnosti, odnosno proizvoda i usluga. Također, sveučilištima poduzetničke zone mogu poslužiti za održavanje studentskih praksi, izrade znanstvenih/stručnih radova, ili za potrebe terenske nastave (tablica u nastavku).

Tablica 35: Analiza članova savjetodavnog tijela poduzetničke zone s obzirom na njihove aktivnosti i interes

Subjekt savjetodavnog tijela	Aktivnost	Interes
Poduzetnici iz zone	<ul style="list-style-type: none"> - savjetovanje o konkretnim situacijama na terenu, načinima manifestiranja pojedinih odluka (npr. određenih povlastica/olakšica) - iskazivanje potreba o infrastrukturnim nadogradnjama, odnosima među poduzetnicima (suradnjama) 	<ul style="list-style-type: none"> - mogućnost utjecaja na donošenje odluka koji se reflektiraju direktno na njihovu poduzetničku aktivnost - stvaranje veza i kontakata - neposrednije komuniciranje i lakše iskazivanje potreba - provjera određenih poslovnih odluka/poteza - dobri odnosi za lokalnom zajednicom, jedinicom lokalne samouprave - suradnja svih poduzetnika unutar zone
Predstavnik jedinice lokalne samouprave	<ul style="list-style-type: none"> - facilitator i osluškivač potreba poduzetnika i lokalne zajednice - održavanje kontakata s potpornim institucijama, te regionalnim i državnim službama 	<ul style="list-style-type: none"> - Zadovoljstvo korisnika i lokalne zajednice - Pomirivanje potrebe svih dionika - Povećanje zaposlenosti lokalnog stanovništva - Razvoj prosperitetnih poduzeća temeljenih na djelatnostima budućnosti i onih s bržim stopama rasta, kao i djelatnosti s

		<p>višom dodatnom vrijednosti, ali i onih koji su ekološki održivi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razvoj poduzetništva - Povećanje proračunskih prihoda
Predstavnik akademske zajednice	<ul style="list-style-type: none"> - Savjetodavna uloga u vidu praćenja gospodarskih trendova - Predviđanje rasta pojedinih djelatnosti, potražnje za određenim proizvodima ili uslugama - Usmeravanje na visokotehnološke djelatnosti budućnosti - izrada marketinške strategije 	<ul style="list-style-type: none"> - Mogućnost prakse - Terenske nastave - Izrade znanstvenih/stručnih radova
Predstavnik lokalne zajednice	<ul style="list-style-type: none"> - Mogućnost iznošenja problematike aktivnosti poduzetničke zone - Smanjenje negativnih utjecaja poduzetničke zone (npr. buke, pojačanog prometa) - Lobiranje za zapošljavanje marginaliziranih unutar zajednice 	<ul style="list-style-type: none"> - Mogućnost utjecanja na učinke poduzetničke zone kroz zapošljavanje ili smanjenje negativnih efekata u zajednici (npr. zvučno zagađenje) - Mogućnost dobivanja sponzorstava za određena društvena događanja zajednice ili prostornog uređenja lokalne zajednice (dječja igrališta)

Izvor: samostalna izrada autorice

Savjetodavno tijelo bi upravitelja usmjeravalo prilikom predlaganja razvojnog plana, strateškog pozicioniranja, ali i kod provedbe, odnosno realizacije planova. Uz to, planiranje razvoja zone bilo bi transparentnije, što i je dosadašnji nedostatak poslovanja poduzetničkih zona. Također, savjetodavno tijelo imalo bi i ulogu u davanju povratnih informacija o učincima pojedinih odluka upravitelja.

Privlačenje investitora u zonu i povlastice/olakšice koje su moguće, definirane su odlukama Vijeća jedinca lokalne samouprave, kojima odgovora upravitelj, te zakonskim okvirima. Pa je tako, primjerice, moguće:

- odlukom jedinica lokalne samouprave oslobađanje od plaćanja komunalne naknade i komunalnog doprinosa;
- kao i dobivanje olakšica na porez na tvrtku.

No, s druge strane, moguće je postaviti i neke uvjete kako bi se ostvarile određene povlastice, kao što su: broj zaposlenih (npr. proporcionalno oslobađanje plaćanja komunalne naknade s obzirom na broj zaposlenih u određenom vremenskom razdoblju), prema djelatnosti, poticanje (dodatno bodovanje) održivih djelatnosti, veličina proizvodnog pogona (objekta), veličini zemljišne parcele, odnosno prema iznosu ulaganja. Također, primamljive cijene zemljišta, koje ovise o tržišnim cijenama, mogućnost otplate na rate, mogućnost priznavanja investicije, te sukladno tome, smanjenje cijene zemljišta.

S druge strane, logistička pomoć, te umreženost s poduzetničkim potpornim institucijama, također može utjecati na faktor privlačnosti zone, uz svu raspoloživu infrastrukturu, i mogućnost međusobnog umrežavanja poduzetnika, koji se svi nalaze na jednom mjestu.

Uz to, poduzetnici mogu koristiti i zakonski definirane povlastice kroz Zakon o poticanju ulaganja koji predviđa mogućnost potpunog oslobođenja plaćanja poreza na dobit za ulaganje u visini iznosa protuvrijednosti kuna više od 3.000.000 eura u razdoblju od 10 godina od početka ulaganja, dobivanje bespovratne novčane potpore za novo radno mjesto povezano s investicijskim projektom do 9.000,00 eura (stopi nezaposlenosti u županiji i broju novozaposlenih), kao i za njihovo usavršavanje, dobivanje potpore za investicije u razvojno-inovacijske aktivnosti, aktivnosti poslovne podrške i aktivnosti usluga visoke dodatne vrijednosti (Vlada Republike Hrvatske, NN 102/15, 25/18).

Slika 14: Upravljačka struktura poduzetničke zone

Izvor: samostalna izrada autorice

Na Slici 14. prikazana upravljačka struktura poduzetničke zone koja je osnovana od strane jedinice lokalne samouprave. Odmah s desne strane upravitelju prikazano je savjetodavno tijelo sa svojim članovima. Na vrhu strukture nalazi se jedinica lokalne samouprave s obzirom na to da je ona ipak ta koja imenuje upravitelja nakon provedbe javnog natječaja. Upravitelj uz pomoć savjetodavnog tijela donosi odluke vezane uz implementaciju programa razvoja poduzetničke zone, kao i primjerice o aktivnostima vezanim uz privlačenje novih poduzetnika. Upravitelj na raspolaganju ima i potporne institucije, u koje se ubrajaju i poduzetničkim zonama bliske, razvojne agencije, koje su u nekim slučajevima, kao u Istarskoj županiji, imale ulogu prilikom formiranja zona.

5.4.2. Platno poslovnog modela poslovanja poduzetničke zone

Model poslovanja poduzetničke zone predstavljen je platnom poslovnog modela koji počinje sa segmentima kupaca, a u ovom slučaju segmentima investitora. Poduzetničke zone, kako je i zakonski definirano trebale bi se fokusirati na domaće i strane male i srednje poduzetnike. Također, s obzirom na trendove, trebali bi se što više usmjeravati i na visokotehnološke kompanije, kao i na one djelatnosti koje su ekološki održive. Naime, visokotehnološke kompanije atraktivnije su i s aspekta umrežavanja sa sveučilištima, ali i suradnje s ostalim

elementima poduzetničke infrastrukture (npr. poduzetničkim inkubatorima, inkubatorima za nove tehnologije). Svakako da su zanimljive i industrije visoke dodatne vrijednosti kao što je farmaceutska industrija.

Ponuda vrijednosti ovakvog modela jest svakako praktičnost za potencijalne investitore s obzirom na to da imaju sve nadohvat ruke, a i riješeno je pitanje infrastrukture i posredovanja prilikom ishođenja različitih dozvola ili čak kredita zbog angažmana jedinice lokalne samouprave. Također, izgradnja poduzetničkih zona odvija se u blizini važnih prometnica, a i s druge strane, mogućnost otkupa/zakupa parcele u poduzetničkoj zoni dostupna je svim poduzetnicima, prateći postavljene uvjete. Poduzetničke zone nude objedinjene usluge i infrastrukturu, te omogućuju kroz savjetodavno tijelo umreženost sa svim važnim dionicima, ali i mogućnost umrežavanja, stvaranja partnerskih odnosa među poduzetnicima unutar zone. Model sa savjetodavnim tijelom je mnogo transparentniji od postojećeg, koji uključuje samo jednostrano, jedincu lokalne samouprave. Cijena zemljišta je povoljnija nego izvan zone, a i za nju se dobiva dodatna vrijednost s obzirom na parcelu koja nije u poduzetničkoj zoni.

Tablica 36: Platno poslovnog modela poduzetničke zone

KLJUČNI PARTNERI	KLJUČNE AKTIVNOSTI	PRIJEDLOG VRIJEDNOSTI	ODNOSI S INVESTITORIMA	SEGMENTI INVESTITORA
<ul style="list-style-type: none"> * privatni sektor * sveučilišta/veleučilišta * jedinice regionalne uprave (županije) * poduzetničke potporne institucije * lokalna zajednica 	<ul style="list-style-type: none"> * Ponuda/privlačenja investitora * Davanje u zakup/prodaju infrastrukturno uređenih zemljišnih jedinica * Održavanje infrastrukture 	<ul style="list-style-type: none"> * Praktičnost * Dostupnost * Cijena * Objedinjenost potrebnih usluga i infrastrukture * Umreženost * Transparentnost 	<ul style="list-style-type: none"> * Partnerski odnos * Savjetodavni pristup 	<ul style="list-style-type: none"> * Mali i srednji poduzetnici * Domaći investitori (uključujući lokalne) * Inozemni investitori * High-tech kompanije
	KLJUČNI RESURSI <ul style="list-style-type: none"> * Komunalna, * Prometna, 		KANALI <ul style="list-style-type: none"> * Vlastiti/Tuđi * Mrežne stranice * Agencija za 	

	<ul style="list-style-type: none"> * Komunikacijska, * Energetska infrastruktura * Mrežne stranice * EU fondovi * Društveni kapital 		<ul style="list-style-type: none"> konkurentnost i inovacije * Potporne institucije 	
STRUKTURA TROŠKOVA		IZVORI PRIHODA		
<ul style="list-style-type: none"> * Fiksni troškovi * Varijabilni troškovi 		<ul style="list-style-type: none"> * Od prodaje, davanja u zakup zemljišta 		

Izvor: samostalna izrada autorice

Do investitora se dolazi vlastitim i tuđim kanalima, uglavnom putem mrežnih stranica, koji sadrže upute za investitore, sa svim potrebnim informacijama o poduzetničkoj zoni (kao što su: veličina, opremljenost, blizina prometnica, cijene zemljišta). Kako bi se što brže i efikasnije reagiralo na upite investitora, mrežne stranice bi trebale sadržavati i *chat* vezu, i biti prilagođene mobilnim uređajima. Ono što bi učinilo pristup informacijama što ekspeditivnijim jest oblikovanje aplikacije sa svim potrebnim sadržajima, mogućnošću skeniranja čestice i davanja informacije o istoj, kao i mogućnost prijave za kupnju/zakup parcele. Tako bi se osuvremenio pristup poduzetničkim zonama. Također, poduzetničke potporne institucije preko svojih stranica, putem radionica i edukacija mogu pozivati poduzetnike i upoznavati ih s pogodnostima unutar poduzetničkih zona (npr. razvojne agencije, poduzetnički centri). Nadalje, potreban je i nastavak aktivnosti Agencija za konkurentnost i inovacije putem mrežnih stranica gdje su objedinjene sve potrebne informacije. Naime, problematika ažuriranja informacija o poduzetničkim zonama, s time, da su svi podaci integrirani, mogla bi se riješiti i putem Jedinstvenog registra poduzetničke infrastrukture, tako da su obavezni upisati se u Registar ne samo korisnici potpora, već sve zone, s podacima, o broju poslovnih subjekata, nazivima tvrtki, brojem zaposlenih i novo zaposlenih, slobodnim parcelama, kao i njihovim veličinama, te uvjetima unutar zone. Poduzetničke zone bile bi jednom godišnje dužne ažurirati informacije.

Odnosi s investitorima zasnivali bi se na partnerstvu i suradnji, jedino je tako moguće ostvariti dodatnu vrijednost. Također, savjetodavno tijelo bi bilo zajedno s poduzetničkim potpornim institucijama smjerokaz provođenja aktivnosti i donošenja određenih odluka.

Izradu marketinškog plana, kako bi se što preciznije odredilo ciljno tržište, te načini dopiranja do istih, moguće je izraditi u suradnji sa Sveučilištem.

Prihodi se ostvaruju za jedincu lokalne samouprave kroz prodaju/davanje u zakup zemljišta, dok se u inicijalnoj fazi opremanja zone, naglasak stavlja na korištenje Europskih fondova, kao načina pokrivanja investicije, i rasterećenja općinskih, županijskih, a i državnog proračuna, npr. preko Operativnog programa konkurentnost i kohezije (Europski strukturni i investicijski fondovi, n.d.), s nekoliko prioritetnih osi, od kojih je moguće izdvojiti poslovnu konkurentnost. S druge strane, postojanjem poduzetničke zone na području jedinice lokalne samouprave, odražava se na proračun npr. prihod od poreza na dohodak (Vlada Republike Hrvatske, NN 127/17).

Ključni resursi odnose se na financijska sredstva, koja se povlače iz Europskih fondova, infrastrukturu (prometnu, komunalnu, komunikacijsku, energetska), ali i mrežne stranice, te društveni kapital (potporne institucije, savjetodavno tijelo).

Kako bi se zahvatila vrijednost spomenutim poslovnim modelom, važno je na pravi način marketinški se eksponirati, što je prema pregledu mrežnih stranica poduzetničkih zona, i njihovoj prisutnosti u medijima, manjkavost. Pa bi tako privlačenje investitora uz personalizirani pristup, ulogu trebali imati i marketinški alati, ali i prisutnost na društvenim mrežama, u medijima, na sajmovima za investitore, info danima, te prilagođavanje novim suvremenim trendovima, u vidu aplikacija. Što u konačnici rezultira prodajom ili davanjem zemljišta u zakup. Jedinice lokalne samouprave trebale bi se brinuti i za održavanje infrastrukture u poduzetničkoj zoni.

Ključni partneri već su objašnjeni kroz *Quadruple Helix* model, odnosno savjetodavno tijelo. Pritom je važno ne zaboraviti poduzetničke potporne institucije, s mnogostrukim ulogama; izvorom novih investitora za poduzetničku zonu (kada poduzetnici prerastu inkubator), savjetodavca, ali i marketinškog kanala.

Troškovi su uobičajeni, varijabilni i fiksni. S time da je potrebno da se odabere i uloga savjetodavnog odbora (sa ili bez naknade), te uključite troškovi naknade upravitelja.

5.5. Ograničenja provedenog istraživanja

Nedostatak podataka o potrošnji električne energije u poduzetničkim zonama u općinama i gradovima ostalih županija Republike Hrvatske, jedno je od ograničenja istraživanja, koje je definiralo njegov opseg na odabrane jedinice lokalne samouprave u Istarskoj županiji.

Revizija koja je provedena od strane Državnog ureda za reviziju tijekom 2013. godine (Državni ured za reviziju, 2014.a), donekle je razjasnila situaciju u pogledu poslovnih subjekata koji posluju u poduzetničkim zonama, no s druge strane, podaci se ponegdje i razlikuju s obzirom na stanje na terenu. Činjenica je da neke od jedinica lokalne samouprave nisu ažurirale podatke.

S obzirom na dostupne podatke, za istraživanje ekonomskog utjecaja poduzetničkih zona u odabranim jedinicama lokalne samouprave, koristilo se indirektnom mjerenje uz pomoć potrošnje električne energije poslovnih subjekata u poduzetničkim zonama.

U nastavku su ograničenja prikazana redom:

1. što su to poduzetničke zone, kako ih se percipira, različitost terminologije

- Revizija učinkovitosti poduzetničkih zona (2014.) i Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture (2013.) donekle su sanirali situaciju, definirajući pojmove i analizirajući stanje na terenu, no situacija na terenu je i dalje konfuzna

2. teškoća pri prikupljanju podataka/nepostojanje podataka o poslovnim subjektima koji se nalaze unutar poduzetničke zone (broj i naziv subjekata)

- iako se u Reviziji (2014.) navodi broj subjekata koji posluju u zoni, ne postoji informacija o kojima se subjektima radi, a također, često je situacija na terenu bila drugačija (zatvaranja tvrtki)
- jedinice lokalne samouprave u nekim slučajevima ne znaju koja se poduzeća nalaze unutar zone (zatvaranje jednih, otvaranje drugih tvrtki na istom zemljištu)
- teškoća prilikom komuniciranja, većina poduzetničkih zona, nema konkretno definiranog upravitelja
- situacija nije riješena niti uvođenjem Jedinstvenog registra poduzetničke infrastrukture (Zakonom o unapređenju poduzetničke infrastrukture), njime nije propisano ažuriranje stanja, niti su sve jedinice lokalne samouprave sa poduzetničkim zonama dužne u njega unositi podatke. Naime, Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture je

koncipiran na način da podatke unose samo jedinice lokalne samouprave koje će u tekućoj godini koristiti proračunska sredstva. Iako je namjera bila dobra, situacija bi bila puno lakša za praćenje, te transparentnija, da su sve jedinice lokalne samouprave dužne unositi informacije o poduzetničkim zonama, na godišnjoj razini, kao i broj i nazive poduzeća, broj zaposlenih. Isto bi omogućavalo praćenje i analizu.

3. vremenski i radno iscrpno prikupljanje podataka o potrošnji električne energije subjekata u zoni, kako bi se mjerila aktivnost zone

- podaci o potrošnji poslovnih subjekata su interni i tajni podaci, te njima imaju pristup samo zaposlenici HEP-a, koji ih kao takve moraju analizirati i ručno upisivati u tablicu po brojlina. Autorica je podatke o potrošnji električne energije poslovnih subjekata dobila šifrirane kako se ne bi narušila poslovna etičnost.
- zaposlenici su trebali odvajati od svog radnog vremena za prikupljanje podataka, što je otežavalo njihov svakodnevni rad
- iako su sistematizirani i prikupljeni podaci i za ostale odabrane jedinice lokalne samouprave s poduzetničkim zonama na području Republike Hrvatske, te poslani na prikupljanje u HEP, uz odobrenje Uprave, u konačnici su dobiveni samo oni za Istarsku županiju. Sukladno tome obrađeni su podaci za odabrane jedinice lokalne samouprave s poduzetničkim zonama na području Istarske županije.

4. poduzetničke zone koje su povezane s lokalnim ekonomskim razvojem, pa sukladno tome i jedinicama lokalne samouprave, dovode do manjka informacija utjecaja na ekonomske pokazatelje

- stoga je za potrebe istraživanja utjecaja korišten broj nezaposlenih *per capita*, a ne stopa nezaposlenosti, jer se u suprotnom gubi informacija o nezaposlenosti po dobi, obrazovanju
- također, nemogućnost korištenja BDP-a za jedinice lokalne samouprave

5. manjak relevantnih podataka učinio je nemogućim koristiti dosadašnje metode istraživanja

- manjak podataka doveo je do traženja alternativnih načina mjerenja utjecaja aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje, jer metode koje su korištene u drugim europskim zemljama gdje postoje poduzetničke zone (Velika Britanija, Francuska) i Sjedinjenim Američkim Državama, nije bilo moguće upotrijebiti

6. za dokazivanje treće hipoteze (percepcija javnosti o ekonomskim učincima poduzetničkih zona) anketirana je zainteresirana javnost, odnosno udruge koje su se u Registru udruga izjasnile kao gospodarske, pa su tako i klasificirane. Povrat ankete je bio slab (23 %).

- također, problematika se odnosila na manjak podataka u Registru udruga gdje su nedostajali kontakt podaci, do kojih se onda dolazilo posredno, pretraživanjem interneta.
- kako bi se kontaktiralo ciljnu skupinu, u nekim je slučajevima, osim elektronske pošte, korišten i „chat“ alat na društvenim mrežama jer je to nekim udrugama jedini komunikacijski kanal
- s druge strane, postoji značajan broj udruga bez kontakt podataka, s krivim kontakt podacima ili s mobilnim kontakt podacima koji više nisu u upotrebi
- konfuznosti kontakt podataka i općenito ne pregledavanja elektronske pošte udruga, ili njenih *Facebook* stranica (na kojima je vidljivo je li poruka pogledana) rezultirala je malim povratom, što je otežalo i u nekim slučajevima onemogućilo željeni način obrade podataka
- u konačnici, zainteresirana javnost, udruge klasificirane pod gospodarske, u nekim slučajevima zbog većeg broja registriranih djelatnosti, često im ona gospodarstvo nije u fokusu, pa time ne postoji zainteresiranost za odgovaranjem na anketu ili se jednostavno radi o nedovoljnoj informiranosti o poduzetničkim zonama

7. nedostatak direktiva na razini EU

- Europska komisija spominje britanske poduzetničke zone, ne osvrćući se i ne dajući definicije poduzetničkih zona, koja bi olakšale usporedbu istih na području Europske unije, već navodi uspješne primjere britanskih, zajedno s pozitivnim rezultatima poduzetničkih zona
- izlaskom Velike Britanije iz Europske unije, i taj dio više neće biti dostupan

8. manjak istraživanja o poduzetničkim zonama na području Republike Hrvatske

- osim manjka istraživanja, općenito nedostaje i stručnih radova na tu temu
- istraživanja putem anketiranja provedena su u sklopu prethodno navedenog magistarskog rada, dok su se završni i diplomski radovi temeljili na studijama slučaja
- također, znanstveni radovi koji su obrađivali tematiku s aspekta zemljišta, parcelacije jesu iz područja urbanistike

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Disertacijom je istražen utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske komponente razvoja odabranih jedinica lokalne samouprave Republike Hrvatske. Također, sistematizirane su dosadašnje znanstvene spoznaje vezane uz poduzetničke zone, definirane su odrednice aktivnosti poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj, smjer utjecaja aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje razvoja jedinica lokalne samouprave Republike Hrvatske, njihov utjecaj na razvoj poduzetništva, kao i što su se analizirale i utvrdile razlike u percepciji upravitelja poduzetničkih zona i javnosti o ekonomskim učincima poduzetničkih zona u odabranim jedinicama lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj.

Pa se tako u finalnom poglavlju disertacije donose rezultati teorijskog, empirijskog dijela istraživanja, kao i mogućnost njihove primjene u praksi. Također, daje se i osvrt na moguća buduća nastavna istraživanja proizašla iz ove disertacije i pratećeg istraživanja.

Nakon zaključnog dijela disertacije, slijede popis izvora, tablica, grafikona, slika, sažetak rada na hrvatskom i engleskom, te prilozi; intervjui s upraviteljima poduzetničkih zona u odabranim jedinicama lokalne samouprave, primjerci korištenih anketa.

6.1. Rezultati prethodnih istraživanja

Poduzetničke zone u Republici Hrvatskoj prema zakonodavnom okviru spadaju u poduzetničku infrastrukturu, dok su s teorijskog aspekta one dio inkubacijske infrastrukture, koja je dio fizičke infrastrukture kao dijela poduzetničke infrastrukture.

Poduzetničke zone jesu pokretač ekonomskog razvoja jedinca lokalne samouprave, ali i regionalne uprave, na čijem području djeluju kroz utjecaj na zaposlenost, odnosno na razvoj poduzetništva, kroz sve popratne efekte, krenuvši od razvoja poduzetničke klime, pa sve do privlačenja stranih investitora.

Za razvoj poduzetničkih zona zaslužan je profesor Peter Hall sa Sveučilišta Reading, iako se začeci samog koncepta poduzetničkih zona mogu vidjeti u slobodnim zonama ili zonama za obradu izvoza koje su prvi puta osnovane 1959. godine u Zračnoj luci Shannon u Irskoj.

One su predstavljene kao simbol ekonomskog liberalizma i *laissez faire*, jer se u to vrijeme smatralo kako uplitanje države šteti razvoju zemlje i uzrokuje ekonomsko propadanje, što je

posljedica gospodarskog pada, nakon dugog razdoblja kontrole javnog sektora i pretjeranih regulacija. Prve zone su tako osnivane u područjima koja su bila pogođena visokim stopama nezaposlenosti što se odražavalo na socijalne aspekte britanskog društva. Zone su omogućavale mnogobrojne olakšice za investitore.

Kasnije su uz modernizacije modela, poduzetničke zone osnivane u nekoliko faza, s intencijom daljnjeg razvoja istih.

Poduzetničke su zone, osim, svojim počecima u Velikoj Britaniji, te konceptom koji je kasnije modificiran za potrebe američkog gospodarskog sustava, također definirane političkim okruženjem, kao i odlukama onih koji su se izmjenjivali na vlasti.

U Sjedinjenim Američkim Državama se tijekom različitih predsjedničkih mandata mijenjao naziv koncepta poduzetničkih zona, dok je model u manjoj mjeri bio modificiran, pa su se tako javljale poduzetničke zone u vrijeme Busha i Regana, *empowerment* zona u vrijeme Clintona, te u konačnici u vrijeme Obame *promises* zone. S druge strane u Sjedinjenim Američkim Državama paralelno egzistiraju poduzetničke zone na dva administrativna nivoa, na razini države i na razini federacije.

No, u oba slučaja, u Sjedinjenim Američkim Državama, i u Ujedinjenom Kraljevstvu poduzetničkim zonama je glavni razlog postojanja bila revitaliziranje određenih geografskih područja tako da se zadrže, dovedu ili presele poslovni subjekti, pa bi se definiranje poduzetničkih zona moglo svesti na geografska područja u kojima poslovni subjekti mogu ostvariti različite pogodnosti koji se uglavnom odnose na različite porezne olakšice ili poticaje.

Koncept, kao i praćenje uspješnosti puno je razrađenije i opširnije u Velikoj Britaniji, Francuskoj, dok su Sjedinjene Američke Države bez konkurencije u pogledu broja provedenih istraživanja. Istraživanja su tako u Velikoj Britaniji provedena i na državnim nivou s ciljem ispravke mogućih nedostataka uvedenih modela, pa se zato istraživanja ne svode samo na znanstvene krugove. I u Sjedinjenim Američkim Državama svakim novim programom, pokušava se usavršiti i modernizirati onaj prethodni, pa ne čude i mnogobrojna istraživanja, koja nisu jednostavna zbog različitih modela koji se provode na dvije, prethodno spomenute, razine. Istraživanja su pritom prikazivala različite rezultate. Oni pozitivni promatrani su s aspekata utjecaja na zapošljavanje, povećanje poslovne aktivnosti unutar zone (broj novorođenih tvrtki, zapošljavanje, plaće), regionalnu stopu otvaranja novih radnih mjesta,

povećanje plaća, vrijednosti nekretnina, te poboljšavanje kvalitete poslovnog okruženja za tvrtke u okruženju i umjereno poboljšavanje kvalitete života pojedinaca koji žive u tom području. S obzirom na navedeno, detaljnije baze podataka, garantiraju jasnije rezultate, ali i specijaliziranija istraživanja.

U istraživanjima su najčešće korištene ankete, *shift-share* analiza i regresijska analiza.

S obzirom na promjenjivost definiranja, te potpora, situacija je podjednaka godinama kasnije i u Republici Hrvatskoj, pa se tako u Hrvatskoj to najviše očitovalo kroz razne programe i potpore nadležnih ministarstava (koji su izmjenjivali kao i njihovi nazivi) koja su definirala visine potpora i u određenom trenutku preferencije pojedinih elemenata poduzetničke infrastrukture.

Prvi dokazi o postanku poslovnih, industrijskih zona sežu u 15. stoljeće kada se na području Dubrovačke Republike, na strateškim pozicijama, razvijaju metalurška proizvodnja, te proizvodnja sukna.

Iako su se poduzetničke zone počele otvarati na području Hrvatske još 80-tih godina prošloga stoljeća, u suvremenoj Hrvatskoj poduzetničke zone se prvotno vezuju uz Program razvoja poduzetničkih zona 2004. – 2007., čije smjernice navode kako bi svaka županija trebala planirati osnivanje pet do trideset i pet proizvodnih poduzetničkih zona, što je rezultiralo planom razvoja 555 poduzetničkih zona. U sljedećoj fazi, razvoj poduzetničkih zona bio je definiran Programom poticanja malog i srednjeg poduzetništva 2008. – 2012. godine, koji poduzetničke zone spominje kao instrument provedbe Programa, kojemu je u cilju jačanje konkurentne sposobnosti, ravnomjeran regionalni razvoj, podizanje kvalitete poduzetničke infrastrukture, smanjenje administrativnih prepreka, jačanje poduzetničke klime u društvu, internetizaciju i elektroničko poslovanje. U sklopu postizanja prioritnog cilja Programa koji je usmjeren na ravnomjerniji regionalni razvoj, direktno su uključene poduzetničke zone.

U srpnju 2013. je donesen Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture kojim se uredio pojam, vrsta i kategorizacija poduzetničkih zona, i poduzetničkih potpornih institucija, ustrojio Registar poduzetničkih zona/poduzetničkih potpornih institucija, odnosno Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture, čime se sistematiziralo baze podataka u Ministarstvu poduzetništva i obrta – nadležnom ministarstvu za poduzetničke zone i poduzetničke potporne institucije. Zakonom su definirani i preduvjeti koje subjekti poduzetničke infrastrukture trebaju ispuniti u cilju dobivanja potpora Ministarstva poduzetništva i obrta za unapređenje

poduzetničke infrastrukture, izrečeni su i oblikovani sustavi potpora za infrastrukturno opremanje poduzetničkih zona koji su povezani sa stupnjem intenziteta poduzetničkih aktivnosti unutar poduzetničke zone, te je oblikovan sustav poticaja za poduzetničke potporne institucije kako bi se unaprijedila njihova aktivnosti, umrežavanje te jačanja konkurentnosti poduzetnika u Republici Hrvatskoj.

No i dalje, pitanje naziva u Republici Hrvatskoj ostaje nedorečeno, stoga što svaka jedinica lokalne samouprave to shvaća proizvoljno, pa tako još uvijek postoje poduzetničke zone koje se kriju pod nazivom „Industrijske zone“. No, s druge strane Zakon je riješio konfuznost i nedorečenost definiranja i klasifikaciju poduzetničkih zona. Zemljišno pitanje je također slaba točka istih, s obzirom na dugotrajnost procesa u kojem se rješava situacija vlasništva, a Jedinostveni registar poduzetničke infrastrukture ima samo djelomično rješenje na pitanje objedinjenosti podataka za potrebe praćenja uspješnosti poduzetničkih zona s obzirom na to kako se u njega upisuju samo zone koje su korisnice potpora.

S aspekta upravljanja, britanski model je najinkluzivniji, uključuje kroz Poduzetnička lokalna partnerstva sve važne dionike koji su važni za poslovanje poduzetničkih zona. S druge strane, u Hrvatskoj je situacija kompleksnija, jer nepostojanje specifičnog upravitelja u praksi (osim onih poduzetničkih zona kojima upravljaju općinska poduzeća) teško je doći do objedinjenih informacija o poslovanju zone, što se odražava na istraživanja. Iako se zakonom, upravitelja definira kao pravnu osobu ili konzorcij koji je sastavljen od Republike Hrvatske, jedinica i tijela lokalne/regionalne samouprave, visokih učilišta, znanstvenih instituta i strukovnih udruga ili drugih pravnih osoba koje se bave promicanjem poduzetništva. Konzorcij komplicira provedbu u praksi jer uključuje i državnu razinu, pa je stoga dan i prijedlog modela poslovanja i upravljanja poduzetničkim zonama, u kojem je upravitelj pravna osoba ili osoba koja je izabrana od strane jedinice lokalne samouprave uz odobrenje savjetodavnog tijela koji se temelji na *Quadruple Helix* modelu. Nedavno je u Sabor dano usvajanje novog prijedloga Zakona o unapređenju poduzetničke infrastrukture u kojem se ostavilo jednakim pitanje upravitelja, no, dodano je kako osnivač može biti i fizička osoba, što ukazuje na kaskanje zakonodavnog okvira za praksom, jer takvi primjeri u Hrvatskoj postoje već od 90 – tih godina prošloga stoljeća.

Da ima mjesta za radovanje svjetlijoj budućnosti hrvatskog gospodarstva u kojem jednu od glavnih uloga imaju i mali i srednji poduzetnici smješteni u poduzetničkim zonama koje prate trendove i promišljaju o ekonomskoj i ekološkoj održivosti, ukazuju i izdvojeni primjeri

dobre prakse u Republici Hrvatskoj, poduzetničke zone Dugopolje, Zabok i Bakar koje opravdavaju podatke Izvješća Državnog ureda za reviziju o 451 aktivnoj poduzetničkoj zoni u koje je uloženo do kraja 2013. godine 2.915.316.900,00 kuna, odnosno prosječno 42.066,00 kn po zaposleniku kojih je u trenutku promatranja bilo 69.303 u 2.674 poduzeća.

Osim iscrpnog stručnog istraživanja Ureda za reviziju koji je na raspolaganju imao timove raspoređene po županijama, proučena istraživanja u Republici Hrvatskoj su jako oskudna. Naime, napisano je jako malo znanstvenih radova iz područja ekonomija, a oni koji jesu, temelji se na rezultatima anketa. Ostali radovi su iz područja urbanistike, geografije, što i ne čudi s obzirom na kompleksnost i konfuznost u praksi, te opći manjak podataka. Ova disertacija je donijela novi način pristupa istraživanju utjecaja aktivnosti poduzetničkih zona u odabranim jedinicama lokalne samouprave, u okviru dostupnih podataka. Temelj je izračun na indirektnom mjerenju aktivnosti poduzetničkih zona, putem potrošnje električne energije poslovnih subjekata koji unutar nje posluju.

6.2. Rezultati empirijskog dijela istraživanja

Istraživanje o ekonomskim učincima aktivnosti poduzetničkih zona nije bio nimalo jednostavan zadatak, ako se uzme u obzir kronični nedostatak podataka, koliko poduzetnika ima u zonama, tko su oni, koji ima je status, jesu li aktivni ili nisu, pa sve do broja zaposlenih unutar zona, kao i što zbunjuje različitost nazivlja za isti subjekt poduzetničke infrastrukture.

Državni ured za reviziju i Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture pokušali su i djelomično su u tome i uspjeli, smanjiti konfuznost koji postoji u praksi, a vezana je uz poduzetničke zone. Kako bi se uveo novi pristup, i dobio novi pogled na stanje, s obzirom na to da su se dosad koristile ankete, primijenjen je način mjerenja aktivnosti poduzetničkih zona putem potrošnje električne energije poslovnih subjekata koji u poduzetničkoj zoni posluju. To nije bio jednostavan jer je bio radno i vremenski intenzivan za zaposlenike HEP-a, koji imaju pristup, inače tajnim podacima o potrošnji električne energije po poslovnom subjektu. Istraživanje se, barem u pogledu prve dvije hipoteze, svelo na područje Istarske županije, iako su prikupljeni podaci o poslovnim subjektima u poduzetničkim zonama u odabranim jedinicama lokalne samouprave u svim županijama Republike Hrvatske, no u konačnici se nije uspjelo doći do podataka o potrošnji električne energije u istima.

Za dokazivanje prve hipoteze: „**Aktivnost poduzetničkih zona pozitivno utječe na ekonomske pokazatelje razvoja odabranih jedinica lokalne samouprave Republike Hrvatske**“, korišteni su, kao što je prethodno rečeno, indirektni podaci za dokazivanje aktivnosti zona, odnosno potrošnja električne energije u poslovnim subjektima, što je omogućilo sakupljanje mjesečnih podataka u tri promatrane godine. Prvotno se promatrala nezaposlenost po stanovniku, kako se ne bi izgubile informacije nije korištena stopa nezaposlenosti. Utvrđeno je kako potrošnja struje statistički značajno utječe na sve oblike nezaposlenosti po stanovniku, ukupnu i po spolu, i muškom i ženskom, te onu kod niže obrazovanih. Naime, povećanje struje značajno smanjuje nezaposlenost po stanovniku (ukupno, po spolu, niže obrazovanih), dok smanjuje, ali ne značajno kod više obrazovanih, što je moguća posljedica djelatnosti koje se vrše unutar poduzetničkih zona.

Kao još jedan od pokazatelja, uzeti su i proračunski prihodi, koji su javno dostupan podatak, što je ukazalo, kako povećanje potrošnja električne energije statistički značajno utječe na povećanje prihoda proračuna jedinica lokalne samouprave s obzirom na to kako se oni ostvaruju prodajom/davanjem u zakup zemljišta, pa onda dalje i kroz razne poreze, kao što su porez na dohodak, na tvrtku, promet nekretnina, prirezi, ali i komunalne naknade i doprinosi. Naravno da njihova visina ovisi o uvjetima poslovanja koje su definirani za poduzetničku zonu, odlukama jedinica lokalne samouprave, ali i o izglasanim cijenama zemljišta.

Također, istraživanjem je ustanovljeno, kako osim na prihode, povećana potrošnja struje (povećana aktivnost poduzetničke zone) uzrokuje statistički značajno povećanje salda proračuna. Time je još jednom dokazan pozitivan utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona, iako se testiranjem razlika uviđa kako i utjecaj nije toliko velik s obzirom na to da ne postoji statistički značajna razlika između jedinica lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona, u pogledu prihoda, odnosno proračunskog salda.

Druga hipoteza koja glasi: „**Aktivnost poduzetničkih zona doprinosi razvoju poduzetništva u odabranim jedinicama lokalne samouprave Republike Hrvatske**“ ponovno je testirana kroz potrošnju električne energije u zonama, što je služilo kao pokazatelj aktivnosti iste, te su korišteni podaci o broju trgovačkih društava i obrtnika (obveznici poreza na dobit i dohodak), kao i podaci o broju slobodnih zanimanje u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona. Utvrđeno je kako statistički značajna razlika postoji između jedinica lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone samo kod trgovačkih

društava, dok to nije slučaj kod obrta i slobodnih zanimanja. Što djelomično potvrđuje hipotezu. Mogući razlog je pretežna zastupljenost trgovačkih društava u poduzetničkim zonama što stvara implikacije na konačnu sliku poduzetništva u jedinicama lokalne samouprave.

Treća hipoteza: *„Postoji raskorak u percepciji upravitelja poduzetničkih zona i javnosti o ekonomskim učincima poduzetničkih zona u odabranim jedinicama lokalne samouprave.“*, ima i dvije pomoćne hipoteze: *„Percepcija upravitelja poduzetničkih zona ukazuje na pozitivan utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje.“*, a druga: *„Percepcija javnosti ne ukazuje na pozitivan utjecaj aktivnosti poduzetničkih zona na ekonomske pokazatelje.“* Za potrebe istraživanja korištene su ankete koje su poslone na adrese načelnika/referenata/stručnih suradnika koji imaju pod svojom nadležnošću poduzetničke zone. Tako je anketa poslana u 161 jedinicu lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj koje imaju poduzetničke zone. S duge strane javnost, odnosno zainteresiranu javnost predstavljaju udruge klasificirane u Registru udruga kao gospodarske (uzorak od 83 udruge). Povrat je u slučaju upravitelja iznosio visokih 56 %, a kod javnosti svega 23 %.

Istraživanjem je utvrđeno kako nema značajne razlike između niti jedne postavljene teze koje su se odnosile na percepciju upravitelja i javnosti u pogledu ekonomskih učinaka. S druge strane, teško je odbaciti hipotezu, zbog malog broja opažanja kod zainteresirane javnosti (n=19), odnosno nije moguće odbaciti hipotezu s 95 % pouzdanosti. S aspekta stručne spreme, na 10 % značajnosti postoji razlika samo za tvrdnju kako poduzetničke zone unapređuju infrastrukturu izvan zone (grada ili općine), $p=0,073$, te izjave kako potiču ravnomjerniju gospodarsku aktivnost, $p=0,079$, što je vezano uz moguću upućenost i stručna znanja anketiranih, kao i utjecaj pozicije na odgovore u kontekstu izjave kako aktivne poduzetničke zone utječu na otvaranje novih poduzeća izvan poduzetničke zone, na području jedinice lokalne samouprave, gdje se i nalaze ($p=0,012$), ako anketirane promatramo prema pozicijama.

Uvidom u rezultate testiranja pomoćnih hipoteza utvrđuje se kako upravitelji i javnost imaju sličnu percepciju, koja je pozitivna za sve, osim kod izjave kako poduzetničke zone utječu na otvaranje novih poduzeća izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze). Značajno pozitivna percepcija je kod upravitelja za izjave: „Unapređuje infrastrukturu izvan zone (na području Grada ili Općine gdje se nalaze)” i „Potiču ravnomjerniju gospodarsku aktivnost“, u prvom slučaju $p=0,012$, a u drugom slučaju $p=0,000$, a za javnost iznosi, oba slučaja, $p=$

0,105, ne ukazuje na značajnost. Iako kad se uzme u obzir kontekst, javnost je u manjoj mjeri informirana i ima manje uvida u rezultate aktivnosti, nego što to imaju upravitelje, te se temeljem toga može izgraditi i kompletnija slika.

Stoga, doista aktivnost poduzetničkih zona utječe na ekonomske komponente razvoja, te utječe na razvoj poduzetništva promatrano s aspekta trgovačkih društava. Zbog malog povrata javnosti na ankete, teško je potvrditi ili odbaciti kako postoji razlika u percepciju javnosti i upravitelja u pogledu ekonomskih učinaka poduzetničkih zona, no, sve ukazuje na to kako nema razlike, što potvrđuju intervjuirani upravitelji, koji navode kako su poduzetničke zone pozitivno percipirane od strane javnosti, lokalnog stanovništva, s obzirom da se tako otvaraju nova radna mjesta, ali i unapređuje kvaliteta života u sredini, rasterećenjem centara, ali i dovođenjem usluga koje dotada nisu postojale u zajednici. Time su se osim na ekonomske efekte, osvrnuli i na društvene, pritom ne zanemarujući ni ekološke. Intervjui doista potvrđuju da, iako je sam razvoj poduzetničkih zona kompleksan i dugotrajan proces, entuzijazma ne nedostaje od strane jedinica lokalne samouprave koje nabrajaju samo benefite, ali kako je potrebno više razumijevanja s državne razine, i bolja umreženost, jer su rashodi koji se izdvajaju za infrastrukturno opremanje poduzetničkih zona visoki, zanemarujući troškove marketinga, ali i uređenja zemljišnih odnosa s fizičkim osobama.

Predloženim modelom poslovanja poduzetničkih zona, pokušava se eliminirati slabosti dosadašnjih modela, stavljajući naglasak na savjetodavno tijelo kao potporu poslovanju kroz sinergijsko djelovanje, ali i financijsko rasterećenje svih administrativnih nivoa, oslanjajući se na sredstva iz europskih fondova.

Aktivne poduzetničke zone trebale bi postati nositelj razvoja hrvatskog gospodarstva uz ostale poduzetničke potporne institucije, koje su im komplementarne, a sve temeljeno na istinskom uvažavanju i razumijevanju specifičnosti svake od njih. Osim nekoliko fiksnih karakteristika poduzetničkih zona npr. način financiranja i upravljanja; ono što se odnosi na uvjete poslovanja u istima ili primjerice cijenu zemljišta, trebalo bi prepustiti oblikovanju okruženja jer samo prilagodljivi modeli mogu opstati u današnjem dinamičnom okruženju definiranom globalizacijskim faktorima.

Razmišljanjem o oblikovanju poduzetničkih zona koji se temelji na održivosti, formula je postizanja još boljeg učinka poduzetničkih zona koji se direktno apliciraju na ekonomski

razvoj jedinica lokalne samouprave u kojima djeluju, kroz zapošljavanje, otvaranje trgovačkih društava i stvaranjem pozitivne percepcije, ne samo kod upravitelja, već i kod javnosti.

6.3. Primjena rezultata u praksi

Temeljem dobivenih rezultata moguće je iste primijeniti na efikasnije funkcioniranje poduzetničkih zona u praksi. Naime, s aspekta teoretskog i empirijskog dijela istraživanja, zaključci su doveli do modeliranja efikasnijeg modela poduzetničkih zona u kojem je obavezno imenovanje upravitelja poduzetničke zone, zajedno s savjetodavnim tijelom koji se temelji na *Quadruple Helix* modelu, odnosno u Savjetu se nalaze predstavnici Sveučilišta, lokalne zajednice, predstavnici poduzetnika i jedinice lokalne samouprave. Time model postaje efikasniji, u većoj mjeri prilagođen svim dionicima, koji su i zastupljeni u Savjetu, dajući im prostora da izraze svoja mišljenja, omogućavajući im komunikaciju, ali i zastupanje vlastitih interesa.

Pozitivna percepcija upravitelja o performansama poduzetničkih zona, ali i javnosti, sugerira kako je moguće osnivanje takvog savjetodavnog tijela, a i rezultati intervju, ukazuju kako su neki od upravitelja na sličnom tragu. Tako se smanjuju dvojbe oko pristanka predstavnika lokalne zajednice o sudjelovanju u savjetodavnom tijelu.

Financiranje poduzetničkih zona koje je bilo izdašno tijekom proteklih godina i za lokalnu, regionalnu i državnu razinu, a ponegdje i za same poduzetnike unutar zone, sredstva koja su utrošena na izgradnju komunalne infrastrukture, mogu se povlačiti iz europskih fondova s obzirom na njihovu raspoloživost. Time bi se smanjili izdaci na svim nivoima, a i moguće iz filtrirale kvalitetne poduzetničke zone, a i pokrenule one koje su izgrađene, a neaktivne, odnosno bez jedne tvrtke i zaposlenog unutar nje same.

Osim toga, uz postojanje upravitelja, ili ako je riječ o više poduzetničkih zona u vlasništvu jedinica lokalne samouprave, o poduzeću, bit će mnogo jednostavnije pratiti statistiku o broju zaposlenih, tvrtkama i njihovom broju u poduzetničkoj zoni, veličini čestica, što će se jednostavnije usuglasiti i s državnim nivoom, koji putem Jedinственog registra poduzetničke infrastrukture prati samo poduzetničke zone koje su korisnici potpora.

Tako bi se mogle koristiti i istraživane metode, u suprotnom, moguće je primjenjivanje indirektnog modela, koji uključuje potrošnju električne energije, kao mjeru za aktivnost

poduzetničke zone. Zbog složenosti samog postupka prikupljanja podataka, koje je vremenski intenzivno i zahtjeva pomoć djelatnika Hrvatske elektroprivrede, savjetuje se regionalno provođenje istraživanja utjecaja po županijama.

Naime, ukazivanje rezultata kako aktivnost poduzetničkih zona pozitivno utječe na zapošljavanje, otvaranje novih poduzeća, ali i općinski proračun ide u prilog motiviranju provođenja istraživanja, ali i otvaranju kvalitetnih, efikasnih poduzetničkih zona, koje će biti dobro umrežene sa svim razinama uprave, kao i poduzetničkim potpornim institucijama.

Također, po prvi puta se iznose rezultati regresije za odabrane jedinice lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj, što je odmak od dosadašnjeg provođenja anketa.

6.4. Preporuke za buduća istraživanja

Istraživanje bi se moglo ponoviti kada bude na raspolaganju više podataka, s osvrtnom na odabrane jedinice lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj. Moguće je da će se tijekom vremena više regulirati, kontrolirati i ažurirati podaci vezani uz broj zaposlenih, poduzeća u zonama, kao i visinama investicijama, pa će se moći provoditi temeljitija istraživanja, s time da će na raspolaganju biti i duži period. Ako se ne počne ažurnije i efikasnije prikupljati podatke, i dalje će biti veoma teško provoditi istraživanja, a da se ona ne temelji na anketama.

Također, moglo bi se analizirati faktore poduzetničkog okruženja koji utječu na uspješnost i aktivnost poduzetničke zone, što je ključno da su neke zone aktivnije i uspješnije od drugih. Mogla bi se provesti i analiza potpora za poduzetništvo koje se direktno reflektiraju na poduzetničke zone. Kao i što bi se moglo krenuti od mikroekonomskog stajališta i istražiti potrebe poduzetnika unutar zona i njihovo zadovoljstvo okruženjem unutar zone, suradnju s ostalim korisnicima, jedinicama lokalne samouprave, te poduzetničkom potpornom infrastrukturom. Također, mogao bi se ispitati inovacijski potencijal tvrtki u poduzetničkoj zoni, te otvorenost za suradnju sa Sveučilištima. Moglo bi se provesti opsežnije anketiranje javnosti o percepciji učinaka poduzetničkih zona.

Radi boljeg razumijevanja strukture zaposlenih bilo bi dobro anketirati poduzetnike unutar zona i saznati stručnu spremu zaposlenika, kao i njihov status, odnosno radi li se o novo zaposlenima ili je radna snaga preseljena iz jedne poslovнице u drugu, unutar zone.

Osim poduzetničkih zona, istraživanje bi se moglo proširiti na ostale subjekte poduzetničke infrastrukture, odnosno na poduzetničke potporne institucije. Povijesni razvoj poduzetničkih, poslovnih, tehnoloških inkubatora, razvojnih agencija, te njihovu evoluciju u kontekstu hrvatskog, ali i europskog, te svjetskog zakonodavnog okvira, te kako se ona reflektirala na razvoj poduzetništva, te općenito poduzetničke klime u Hrvatskoj.

U konačnici, osim ekonomskih učinaka, kompletna slika implikacija poduzetničkih zona moguća je jedino istraživanjem i njihovih društvenih i ekoloških učinaka, ponovno s napomenom kako će sve to biti ostvarivo jedino u vrijeme kada bude bilo dovoljno podataka na raspolaganju.

I Popis izvora

- Accinelli E., Brida, J. G. (2007.) Population growth and the Solow-Swan model. *International Journal of Ecological Economics & Statistics (IJEES)* 8(07). str. 54. - 63.
- Acs, Z. (2006.) How Is Entrepreneurship Good for Economic Growth? Innovations: Technology, Governance. Globalization. 1(1). str. 97. – 107.
- Acs, Z. J. i Storey, D. J. (2004) Introduction: Entrepreneurship and Economic Development. *Regional Studies*. 38(8). str. 871.-877.
- Acs, Z. J. i Varga, A. (2005). Entrepreneurship, agglomeration and technological change. *Small Business Economics*. 24(3). str. 323.–334.
- Agenor, P. R. i Montiel, P. J. (2015.) *Development Macroeconomics*. New Jersey:Princeton University Press
- Amoro´s, J. A., Fernánde z, C. i Tapia, J. (2012). Quantifying the relationship between entrepreneurship and competitiveness development stages in Latin America. *International Entrepreneurship and Management Journal*. 8(3), str. 249–270.
- Anderson, J. (1990) The „new right“ Enterprise Zones and Urban Development Corporations. *International Journal of Urban and Regional Research*. 14(3). str. 468. -489.
- Audretsch, D. B. i Keilbach, M. (2008). Resolving the knowledge paradox: Knowledge-spillover entrepreneurship and economic growth. *Research Policy*. 37(10), str. 1697.–1705.
- Audretsch, D. B., i Keilbach, M. (2004). Entrepreneurship capital and economic performance. *Regional Studies*. 38(8), str. 949.–959.
- Audretsch, D. i Peña, I., (2012) Entrepreneurial Activity and Regional Competitiveness: An Introduction to the Special Issue. *Small Business Economics*. 39(3). str. 531. – 537.
- Babić, M. (2004.) *Makroekonomija*. Zagreb: Mate
- Barro, R. J. Sala-i-Martin, W. (1995.) Technological Diffusion, Convergence, and Growth. Working Paper No. 5151
- Batra, G i Mahmood, S. (2003.) Direct Support to Private Firms: Evidence on Effectiveness. *Policy Research Working Paper*. No. 3170. Washington, DC: World Bank
- Baumol, W. J. (1990) Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive. *Journal of Political Economy*. 98 (5), str. 893.–921.

Belullo, A. (2011.) Uvod u ekonometriju. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile

Bendick, M. Jr. i Rasmussen, D. W. (1986.) Enterprise zones and inner-city economic revitalization u Peterson, G. E. i Lewis, C. W. (urednici) *Reagan and the Cities*. Washington, D.C.: The Urban Institute.

Bendick, M.J. i Rasmussen, D. W. (1986.) Enterprise zones and inner-city economic revitalization u Peterson, G. E. i Lewis, C.W. (urednici) *Reagan and the Cities*. Washington, D.C.: The Urban Institute.

Bennet, R. (1990). The incentives to capital in the UK enterprise zones. *Applied Economics*. 22. str. 387.-02.

Benjamin, R. W. (1981.) The Kemp-Garcia Enterprise Zone Bill: A New, Less Costly Approach to Urban Redevelopment. *Fordham Urb. Law Journal*. 9(3). str. 660. – 695.

Bičak, D. (2016.) Poticajima i olakšicama gospodarska zona u Zaboku postala jedna od tri najpoželjnije u Hrvatskoj. Dostupno na: <http://www.poslovnih.hr/poduzetnik/poticajima-i-olakšicama-gospodarska-zona-u-zaboku-postala-jedna-od-tri-najpozeljnije-u-hrvatskoj-311299> Pristupljeno: 11.02.2018.

Bird, K. D. (1989.) Bringing New Life to Enterprise Zones: Congress Finally Takes the First Step with the Housing and Community Development Act of 1987. *Washington University Journal of Urban and Contemporary Law*. V. 35

BIS i DCLG, (2010.) Letter to Local Authority Leaders and Business Leaders by Department for Business, Innovation and Skills (BIS) and Department for Communities and Local Government (DCLG) 29.06.2010. Dostupno na: <http://www.communities.gov.uk/documents/localgovernment/pdf/1626854.pdf> Pristupljeno: 15.12.2017.

Boarnet, M. and Bogart, W.T. (1996.). Enterprise Zones and Employment: Evidence from New Jersey. *Journal Of Urban Economics* 40. str. 198.-215.

Boeck, D. (1984.) Enterprise Zone Debate. *Urban Lawyer*. 16(1). str. 71.-173.

Bondonio, D. i Greenbaum, R. T. (2007.) Do Local Tax Incentives Affect Economic Growth? What Mean Impacts Miss in the Analysis of Enterprise Zone Policies. *Reg'l Sci. & Urban Econ*. 37. str. 121

- Bondonio, D. i Engberg J. (2000.) Enterprise zones and local employment: evidence from the states' programs. *Regional Science and Urban Economics*. 30(5). str. 519.
- Booyesen, J. (2018.). Atlantis to rise again as Africa's green hub. Dostupno na: <https://www.iol.co.za/capeargus/news/atlantis-to-rise-again-as-africas-green-hub-15436093>.
Pristupljeno: 15.06.2018.
- Borozan, Đ. (2013.) Exploring the relationship between energy consumption and GDP: Evidence from Croatia. *Energy Policy*. 59. str. 373.-381.
- Bosma, N., Acs, Z. J., Autio, E., Coduras, A. i Levie, J (2009) *Global entrepreneurship monitor: 2008 Executive report*. Global Entrepreneurship Research Consortium (GERA).
- Bostic, R. W. i Prohofsky, A. C. (2006) Enterprise zones and individual welfare: a case Study of California. *Journal Of Regional Science*. 46(2). str. 175. – 203.
- Bromley, R. D. F. and Rees, J.C.M (1988). The First Five Years of the Swansea Enterprise Zone: An Assessment of Change. *Regional Studies*. 22(4). str. 263.-275.
- Bromley, R. D. F. i Morgan, R. H. (1985). The effects of enterprise zone policy; Evidence from Swansea. *Regional Studies*. 19(5). str. 403. - 413
- Buble, M. i Kružić, D. (2006). *Poduzetništvo – realnost sadašnjosti i izazov budućnosti*. Zagreb: RriF
- Busso, M., Gregory J., Patrick, K. (2013.) Assessing the Incidence and Efficiency of a Prominent Place Based Policy. *American Economic Review* 103(2). str. 897.–947.
- Butler, S. M. (1979.) *Enterprise zones: A solution to the urban crisis?* Washington, D.C.: Heritage Foundation.
- Butler, S. M. (1981). *Enterprise Zones: Greenlining the Inner Cities*. New York:Universe Books
- Butler, S. M. (1984.) Free zones in the Inner City u Bingham, R. D. i Blair, J. P. (urednici). *Urban Economic Development*. str. 141 – 153. Beverly Hills: Sage Publications
- Butler, S. M. (1991.) The conceptual evaluation of enterprise zones u Green, G. (urednik) *Enterprise zones – new direction in economic development*. str. 27. – 40., Newbury Park: Sage Publications, Inc.

- Carayannis, E. G. i Campbell, D. F. J. (2009). "Mode 3" and "Quadruple Helix": Toward a 21st Century Fractal Innovation Ecosystem. *International Journal of Technology Management References*. 46 (3-4). str. 201. – 234.
- Castells, M. (1986.) The Shek Kip Mei Syndrome: Public Housing and Economic Development in Hong Kong. Working Paper. No.15. Centre of Urban Studies & Urban Planning. Hong Kong: University of Hong Kong.
- Cetina, E. (2012.) *Uloga inkubacijske infrastrukture u poticanju razvoja malog i srednjeg poduzetništva u Republici Hrvatskoj*. Znanstveni magisterij. Pula: UNIPU
- Chen, X. (1995) The Evolution of Free Economic Zones and the Recent Development of Cross-National Growth Zones. *International Journal of Urban and Regional Research*. 19. str. 593.-621.
- Clarke, S. (1982.) Enterprise Zone: seeking the neighborhood nexus. *Urban Affairs Quarterly*. 18(1). str. 53. – 71.
- Cochrane, A. (1999) Just another failed urban experiment? The legacy of urban development corporations u Imrie, Rob, I. i Thomas, H. (urednici) *British Urban Policy: An Evaluation of the Urban Development Corporations*. str. 246.–258. London: Sage
- Coduras, A., & Autio, E. (2013). Comparing subjective and objective indicators to describe the national entrepreneurial context: The Global Entrepreneurship Monitor and the Global Competitiveness Index contributions. *Investigaciones Regionales*. 26, str. 47–74.
- Connecticut Department of Economic Development (1985). *Enterprise Zones: The Connecticut Experiment*. Hartford:CT.
- Couch, J. F. i Barrett, D. B. (2004.) Alabama's Enterprise Zones: Designed to Aid the Needy? *Pub. Fin. Rev.* 32. str. 65.
- Couch, J. F., Atkinson, K. E. i Smith, L. H. (2005). The Impact of Enterprise Zones on Job Creation in Mississippi. *Contemporary Economic Policy*. 23. str. 255-260.
- Cowden, D. (1985.) Enterprise Zones Groundswell. *Journal of the Institute for Socioeconomic Studies*. 10(3). str. 68.-82.

CQ Almanac (1983.). Presidential Statement: Reagan's Message on Enterprise Zones, Washington, DC: Congressional Quarterly, Dostupno na: <http://library.cqpress.com/cqalmanac/cqal83-857-26237-1197353> Pristupljeno: 25.06.2017.

CREST Working Group (2008) Industry-Led Competence Centres – Aligning academic / public research with Enterprise and industry needs. Dostupno na: http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/illc.pdf Pristupljeno: 22. 08. 2016., str. 7.

Čini, V. i Varga, D. (2009), Poslovne zone – bitni elementi gospodarskog razvoja Varaždinske županije. *Ekonomski vjesnik*. 12 (1), str. 63. – 76.

Čok, G., Kavaš, D. i Zimmermann, R. (2016) Business Zones in Slovenian and Croatian Istria. *Prostor*. 2(52). str. 254.-267.

Dabney, D. Y. (1991.) Do enterprise zone incentives affect business location decisions? *Economic Development Quarterly*. 5(4). str. 325. - 334.

David, U. i Sebastian, A. (2016.) Entrepreneurship capital types and economic growth: International evidence. *Technological Forecasting & Social Change*. 102, str. 34-44

Department for Business, Innovation and Skills (2015.) *University enterprise zone pilot evaluation*. Cambridge: Cambridge Econometrics

Department for Communities and Local Government (2011.). First 4 new generation enterprise zone. Dostupno na: <https://www.gov.uk/government/news/first-4-new-generation-enterprise-zone-locations-identified>. Pristupljeno: 25.08.2017.

Department for Communities and Local Government i Percy, A. (2017.) Twelve new Enterprise Zones have gone live, helping to boost economic growth from the north-east to the south-west. Dostupno na: <https://www.gov.uk/government/news/twelve-new-enterprise-zones-go-live> Pristupljeno: 22.05.2017.

Department of the Environment (DoE). (1987). *An evaluation of the enterprise zone policy in the United Kingdom*. London: HMSO.

Department of the Environment (DoE). (1995). The final evaluation of enterprise zones. *Urban Research Summary*. No. 4. London: HMSO.

Development Tools Program (n.d.), Designated Opportunity Zones. Dostupno na: <http://www.dca.state.ga.us/economic/developmenttools/programs/downloads/DesignatedOpportunityZones.pdf> Pristupljeno: 15.05.2017.

Dimmelmeier A. i Heussner, F. (2016.) Institutional Economics. Dostupno na: <https://www.exploring-economics.org/en/orientation/institutionalist-economics/> Pristupljeno: 15.08.2018.

Doreset LEP (n.d.). Dostupno na: <http://dorsetlep.co.uk/governance/sub-groups/enterprise-zone-governance> Pristupljeno: 15.12.2017.

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Bjelovarsko-bilogorske županije. Koprivnica: Državni ured za reviziju. Područni ured Koprivnica.

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Brodsko-posavske županije. Slavonski Brod: Državni ured za reviziju. Područni ured Slavonski Brod.

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Dubrovačko – neretvanske županije. Zadar: Državni ured za reviziju. Područni ured Zadar.

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Karlovačke županije. Sisak: Državni ured za reviziju. Područni ured Sisak.

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Koprivničko-križevačke županije. Koprivnica: Državni ured za reviziju. Područni ured Koprivnica.

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Krapinsko-zagorske županije. Koprivnica: Državni ured za reviziju. Područni ured Koprivnica

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Ličko-senjske županije. Zadar: Državni ured za reviziju. Područni ured Zadar.

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Međimurske županije. Koprivnica: Državni ured za reviziju. Područni ured Koprivnica

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Osječko-baranjske županije. Slavonski Brod: Državni ured za reviziju. Područni ured Slavonski Brod

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Požeško-slavonske županije. Slavonski Brod: Državni ured za reviziju. Područni ured Slavonski Brod

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Šibensko-kninske županije. Zadar: Državni ured za reviziju. Područni ured Zadar.

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Sisačko-moslavačke županije. Sisak: Državni ured za reviziju. Područni ured Sisak.

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Splitsko-dalmatinske županije. Zadar: Državni ured za reviziju. Područni ured Zadar.

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Varaždinske županije. Koprivnica: Državni ured za reviziju. Područni ured Koprivnica.

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Virovitičko-podravske županije. Slavonski Brod: Državni ured za reviziju. Područni ured Slavonski Brod

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Vukovarsko-srijemske županije. Slavonski Brod: Državni ured za reviziju. Područni ured Slavonski Brod.

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Zadarske županije. Zadar: Državni ured za reviziju. Područni ured Zadar.

Državni ured za reviziju (2014.) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Zagrebačke županije. Sisak: Državni ured za reviziju. Područni ured Sisak.

Državni ured za reviziju (2014.a) Izvješće o obavljenoj reviziji učinkovitosti osnivanja i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona. Zagreb: Državni ured za reviziju.

Državni ured za reviziju (2014.b) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Primorsko-goranske županije. Sisak: Državni ured za reviziju. Područni ured Sisak.

Državni ured za reviziju (2014.c) Izvješće o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona na području Istarske županije. Sisak: Državni ured za reviziju. Područni ured Sisak.

Duffy- Deno, K.T. i Berts, R.W. (1991.) Public Infrastructure and Regional Economic Development: A simultaneous equations approach. *Journal of Urban Economics*. 30, str. 329. – 343.

Ebiefung, A.A. i Kostreva, M.M. (1993) The generalized Leontief input-output model and its application to the choice of new technology. *Annals of Operations Research*. 44(2). str. 161. – 172.

Elling, R. C. i Sheldon, A. W. (1991). Comparative analyses of state enterprise zone programs u Green, R. E. (urednik.) *Enterprise zones: New directions in economic development*. Newbury Park, CA: Sage.

Eltis W. (1987) Harrod–Domar Growth Model u Palgrave Macmillan (urednička) *The New Palgrave Dictionary of Economics*. London: Palgrave Macmillan

Elvery, J. A. (2009.) The Impact of Enterprise Zones on Resident Employment. *Economic Development*. Quartely 23. str. 44

Erickson R. A. i Friedman S. W. (1990.b) Enterprise Zones: 2. a comparative analysis of zone performance and state government policies. *Environment and Planning C: Government and Policy*. 8. str., 363-378

Erickson, R. A. (1992.) Enterprise zones: lessons from the state government experience u Mills, E. S. i McDonald, J. F. (urednici) *Sources of Metropolitan Growth*. New Brunswick. New Jersey: Center for Urban Policy Research, State University of New Jersey.

Erickson, R. A. i Friedman S. W (1991.) Comparative dimension of state enterprise zone policies u Green, R.E. (urednik). *Enterprise zones: New dimensions in economic development*. Newbury Park. CA: Sage Focus Edition, str. 155 - 76

Erickson, R. A. i Friedman, S. W. (1990a) Enterprise Zones 1: Investment and Job Creation of State Government Programs in the United States of America. *Environment and Planning C: Government and Policy*. 8. str., 251.-267.

Erickson, R. A. i McCluskey, R. E. (1989) Enterprise Zones: An Evaluation of State Government Policies. Report to the U.S. Economic Development Administration. Pennsylvania State University:Center for Regional Analysis.

Erikson, R. i Syms, P. (1986). The effects of enterprise zones on local property markets. *Regional Studies*. 20(7). str. 1.-14.

Etzkowitz, H. i Leydesdorff, L. (2000). The Dynamics of Innovation: From National Systems and “Mode 2” to a Triple Helix of University-Industry-Government Relations. *Research Policy*. 29 (2). str. 109. -123.

European Commission (2018). Enterprise zones. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/regional-innovation-monitor/support-measure/enterprise-zones> Pristupljeno: 17.02.18

Europski strukturni i investicijski fondovi (n.d) Operativni program konkurentnosti i kohezije. Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/indikativni-godisnji-plan-objave-natjecaja/> Pristupljeno: 27.03.2018.

Fiore, N. (2001.) The Community Renewal Tax Relief Act of 2000. *Journal of Accountancy*. Dostupno na: <http://www.journalofaccountancy.com/Issues/2001/Aug/TheCommunityRenewalTaxReliefActOf2000.htm>. Pristupljeno: 15.07.2017.

Fothergill, S. (2013). How to beef up Britain’s new enterprise zones (strengthening incentives to promote economic development). *Regions*. N. 291

Freedman, M. (2012.) Teaching New Markets Old Tricks: The Effects of Subsidized Investment on LowIncome Neighborhoods. *J. Pub. Econ*. 96. str. 1000

Freedman, M. (2013) *Targeted Business Incentives and Local Labor Markets*. Journal of Human Resources. 48(2). str. 311.-344.

Freedman, M., Block, W. i Hayek, F. A. (1981). *Rent Control: Myths and Realities- International Evidence of the Effects of Rent Control in Six Countries* Vancouver: The Fraser Institute

Funkhouser, R. i Lorenz, E. (1987). Fiscal and Employment Impacts of Enterprise Zones. *Atlantic Economic Journal* 15. str. 62.-76.

Gelo, T. (2009.) Causality between economic growth and energy consumption in Croatia *Proceedings of Rijeka Faculty of Economics – Journal of Economics and Business*. 27 (2). str. 327.-348.

GEM Hrvatska (2003.). GEM Hrvatska. Dostupno na: <http://www.gemhrvatska.org/rezultati2003.html> Pristupljeno: 14.05.2018.

Ghatak, S. (1995.) *Introduction to Development Economics*. London: Routledge

Givord, P., Rathelot i Sillard, P. (2013.) Place-based tax exemptions and displacement effects: An evaluation of the Zones Franches Urbaines program. *Regional Science and Urban Economics*. 43(1). str. 151.-163.

Givord, P., Quantin, S. i Trevien, C. (2018.) A long-term evaluation of the first generation of French urban enterprise zones. *Journal of Urban Economics*. VI05. str. 149. – 161.

Glaeser, E. L. i Gottlieb, J. D. (2008.) The Economics of Place-Making Policies, *Brooking Papers on Econ. Activity*. str.155.

Glas, M. i Zupan, B. (2007.) A Preliminary Evaluation of the Effectiveness of Entrepreneurship Infrastructure: Slovenia, 1990-2007. na EISB Conference, University of Ljubljana, Ljubljana

Glickman, N. (1982.) Economic policy and the cities: in search of Reagan's Real Urban Policy. *Journal of the American Planning Association*. 50. str. 471.-8.

Gobillon, L, Magnac, T i Selod, H. (2012.) Do unemployed workers benefit from enterprise zones? The French experience. *Journal of Public Economics*. 96(9/10). str. 881-892.

Gobillon, L., Magnac, T. i Selod H. (2008.) Do unemployed workers benefit from enterprise zones? The Greater Paris experience. *Economie et PrÉvision*. 180-181(4/5) str. 19-38.

Gobillon, L., Magnac, T. i Selod, H. (2010.) Do unemployed workers benefit from enterprise zones? The French experience. IDEI Working Papers. No 645 Toulouse:Institut d'Économie Industrielle (IDEI),

Grad Zabok (2016) Gospodarska zona Grada Zaboka. Dostupno na: <https://www.zabok.hr/stranica/gospodarska-zona-grada-zaboka> Pristupljeno: 10.02.2018.

Granger, R. (2012.) Enterprise zone policy: developing sustainable economies through area-based fiscal incentives. *Urban Research & Practice*. 5 (3). str. 335. – 341.

Green, R. E. i Brintnall, M. A. (1987.) Reconnoitering state administered enterprise zones: what's in a name. *Journal of Urban Affairs*. 9(2). str. 159.-170.

Green, R. E. i Brintnall, M. A. (1988.) Comparing State Enterprise Zone Programs: Variations in Structure and Coverage. *Economic Development Quarterly* (2)1. str. 50.-68.

Greenbaum, R. T. and Engberg, J. B. (2004). The impact of state enterprise zones on urban manufacturing establishments. *J. Pol. Anal. Manage.* 23. str. 315.-339.

Greenbaum, R. T. i Engberg, J. B. (2000) An Evaluation of State enterprise Zone policies. *Policy Studies Review*. 179

Greenbaum, R. T. i Landers, J. (2009.) Why Are State Policy Makers Still Proponents of Enterprise Zones? What Explains Their Action in the Face of a Preponderance of the Research? *Int'l Reg'l Sci. Rev.* 32, str. 466

Greenhalgh, P., King, H. i Lilley, S. (2013.) A Longitudinal Analysis of the Performance of Enterprise Zones in the North East of England. *Regional Magazine*. 291(1). str. 9. – 14.

Greenhouse, S. (1992.) New Support but Few Gains For Urban Enterprise Zones Published. Dostupno na: <http://www.nytimes.com/1992/05/25/business/new-support-but-few-gains-for-urban-enterprise-zones.html?pagewanted=all> Pristupljeno: 27.06.2018.

Gunther, W.D. i Leathes, C. G. (1987.) British Enterprise Zones: Implications for U.S. Urban Policy. *Journal of Economic Issues*. 21(2).

- Hague, C., Hague, E. i Breitbach, C. (2011.) *Regional and Local Economic Development*. London:Macmillan International Higher Education
- Hall, P. (1977.) Green fields and grey areas u Hall, P. (urednik) *Proceedings of the Royal Town Planning Institute Annual Conference*. London: Royal Town Planning Institute.
- Hall, P. (1981.) The Enterprise Zone Concept: British Origins, American Adaptations. Working Paper. No.350. Berkeley: Institute of Urban and Regional Development, University of California at Berkeley.
- Hall, P. (1982.) Enterprise Zones – a justification. *International Journal of Urban and Regional Development*.6. str. 416. – 21.
- Hall, P. (1991.) The British enterprise zones u Green, R. E. (urednik) *Enterprise Zones: New Directions in Economic Development*. Newbury Park: Sage Publications.
- Ham, J.C., Swenson, C., Imrohorglu, A. i Song, H. (2011.) Government Programs Can Improve Local Labor Markets: Evidence From State Enterprise Zones, Federal Empowerment Zones and Federal Enterprise Community. *Journal of Public Econ*. 95. str. 779.
- Hanson, A. i Rohlin S. (2011.) Do Location-Based Tax Incentives Attract New Business Establishments? *J. Reg'l Sci*. 51. str. 427
- Hanson, A. i Rohlin S. (2011.) The Effect of Location-Based Incentives on Establishment Location and Employment Across Industry Sectors. *Pub. Fin. Rev*. 39. str. 195
- Hanson, A. i Rohlin S. (2013.) Do Spatially Targeted Redevelopment Programs Spill Over? *Reg'l Sci. & Urban Econ*. 46. str. 86
- Harrop, K. (1981.) Policy Symbols and Urban Recovery an Appraisal of the Enterprise Zones. *Northern Economic Review*. 1. str. 3. – 10.
- Harshana Kasseeah, H (2016.) Investigating the impact of entrepreneurship on economic development: a regional analysis. *Journal of Small Business and Enterprise Development*. 23(3), str.896-916.
- Heath, R. (1990.) The Theory and Practices of Urban Enterprise Zones: Another Tool for Urban Revitalization? Disertacija. Philadelphia:Temple University.
- Henreksonm M. i Sanandaji T. (2011.) The interaction of entrepreneurship and institutions. *Journal of Institutional Economics*. 7(1), str. 47.-75.

Hertfordshire LEP (n.d. a) Dostupno na: <https://www.hertfordshirelep.com/about-the-lep/>
Pristupljeno: 15.12.2017.

Hertfordshire LEP (n.d. b). Dostupno na: <https://www.hertfordshirelep.com/what-we-do/projects/enterprise-zone/> Pristupljeno: 15.12.2017.

House of Common Employment Committe (1988.) *The Employment Effects of Urban Development Cooperations*. House of Common Papers, HC, 327 – 1. London: HMSO

Hrvatski jezični portal (n.d.). Javnost. Dostupno na: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> Pristupljeno: 07.05.2017.

Hrvatski sabor (2013.) Zakon o unapređenje poduzetničke infrastrukture. NN 93/2013

Hrvatski sabor, (2017.). Zakon o lokalnoj, područnoj (regionalnoj) samoupravi. NN 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 123/17

HZZ, PU Pula (2013.) Mjesečni statistički bilten (1. – 12. mjesec 2013.) Pu Pula: HZZ

HZZ, PU Pula (2014.) Mjesečni statistički bilten (1. – 12. mjesec 2014.) Pu Pula: HZZ

HZZ, PU Pula (2015.) Mjesečni statistički bilten (1. – 12. mjesec 2014.) Pu Pula: HZZ

Imrie, R. i Thomas, H. (1999) Assessing urban policy and the Urban Development Corporations u Imrie, R. i Thomas, H. (urednici) *British Urban Policy: An Evaluation of the Urban Development Corporations*. str. 3.–42. London: Sage

Industrijska zona d.o.o Bakar (n.d.) O nama. Dostupno na: <http://www.ind-zone.hr/o-nama>.
Pristupljeno: 13.02.2018.

Industrijska zona Nementin (n.d.). Zelena zona Nemetin. Dostupno na: <http://www.osinvest.hr/hr/zelena-zona-nemetin> Pristupljeno: 13.02.2018.

International Economic Development Council – IEDC (2014.) *Economic Development Reference Guide*. Wasgington DC: IEDC

Istarska razvojna agencija IDA (n.d.) O nama. Dostupno na: <http://ida.hr/index.php?id=32>
Pristupljeno: 14.04.2018.

Istarska županija (2011.) Županijska razvojna strategija Istarske županije 2011.-2013. Dostupno na: http://www.istra-istria.hr/uploads/media/ZRS_Istarske_zupanije_2011_-_2013_-_Materijal_za_Skupstinu_IZ.pdf Pristupljeno: 09.04.2017.

Istarska županija (2013.) Program razvoja poduzetničkih zona 2010. – 2014. Pula: Istarska županija.

Istarska županija (2016.) Županijska razvojna strategija Istarske županije do 2020. godine (Nacrt) Dostupno na:
http://www.ida.hr/fileadmin/sadrzaji/datoteke/ZRS/ZRS_2020__Nacrt__16.2.2016..pdf
Pristupljeno: 15.04.2018.

Istarska županija. (n.d.) Opći podaci, <https://www.istra-istria.hr/index.php?id=9>. Pristupljeno: 05.05.2018.

Jakovac, P. (2012.) Znanje kao ekonomski resurs: osvrt na ulogu i značaj znanja te intelektualnog kapitala u novoj ekonomiji znanje. *Tranzicija*. 14(29). str.88.-106.

Jakovac, P. (2013.) Empirical analysis on economic growth and energy consumption relationship in Croatia. *Ekonomska istraživanja-Economic reserach*. 26(4), str. 21. – 42.

Jones, E. R. (1985). Enterprise Zone Programs and Neighborhood Revitalization: The First Two Years. Urbana, IL: Department of Urban and Regional Planning, University of Illinois.

Jones, E. R. (1987). Enterprise Zones for the Black Community Promise or Product: A Case Study. *The Western Journal of Black Studies*. 11, str. 1.-10.

Jones, M., Dunse, N. i Martin D. (2003,) The property market impact of British enterprise zones, *Journal of Property Research*. 20(4). str. 343.–369.

Kalundborg Symbiosis (n.d). Business Startegy. Dostupno na:
<http://www.symbiosis.dk/en/business-strategy/>. Pristupljeno: 15.03.2018.

Karaman Aksentijević, N., Blažić, H., Kaštelan Mrak, M. i Rosentreub S. M. (2004.) *Ekonomska decentralizacija i lokalna samouprava / Economic Decentralization and Local Government*. Rijeka, Cleveland, Zagreb: Ekonomski fakultet Rijeka, Cleveland State University, Maxine Goodman Levin College of Urban Affairs, Unger Croatia Center for Local Government Leadership i The United States Agency for International Development, Local Government Reform Project

Kolaković, M. (2006.) *Poduzetništvo u ekonomiji znanja*. Zagreb: Sinergija

- Kolko, J. i Neumark, D. (2010) Do Some Enterprise Zones Create Jobs? *J. Policy Anal. and Mgmt.* 29 (1). str. 5.
- Kontošić, R. (2011) *Značaj poduzetničke infrastrukture za razvoj poduzetništva i gospodarstva u Republici Hrvatskoj*. Diplomski rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile
- Križman Pavlović, D. (2011..) Predavanja kolegija Uvod u poduzetništvo. Poduzetnička infrastruktura.
- Krupka, D. J., Douglas S. i Noonan, D. S. (2009.) Empowerment Zones, Neighborhood Change and Owner-Occupied Housing. *Reg'l Sci. & Urban Econ.* 39. str. 386.
- Kružić, D. (2007.) Poduzetništvo i ekonomski rast: reaktualiziranje uloge poduzetništva u globalnoj ekonomiji. *Economic thought and practice*. No.2.
- Landers, J. (2006.) Why Don't Enterprise Zones Work? *J. Reg'l Anal. and Policy* 36. str. 15.
- Larkin, K. i Wilcox, Z. (2011.) *What would Maggie do? Why the Government's policy on Enterprise Zones needs to be radically different to the failed policy of the 1980s*. London:Centre for Cities
- Lavation, S. A. i E. I. Miller, E. I. (1992). Enterprise Zones: A Promise Based on Rhetoric. Occasional Paper 1992-1. George Washington University:Center for Social Policy Studies.
- Lee, S. Y., Florida, R. i Acs, Z. J. (2004). Creativity and entrepreneurship: A regional analysis of new firm formation. *Regional Studies*. 38(8). str. 879.–891.
- Leigh, G. i J. Blakely, E. J. (2017.) *Planning Local Economic Development: Theory and Practice*. Los Angeles: SAGE
- Litster, E. (1990) California Enterprise Zones: Assessment of Enterprise Zone Effectiveness and the Resulting Impact on Business Location and Employment. Neobjavljena teza. UCLA: Department of Urban Planning.
- Liverpool LEP (n.d.). Dostupno na: <https://www.liverpoollep.org/insights/what-is-an-enterprise-zone> Pristupljeno: 15.12.2017.
- Local Government, Planning and Land Act (1980.) u Imrie, R. i Thomas, H. (urednici), *British Urban Policy: An Evaluation of the Urban Development Corporations*. London: Sage Publications

Lockwood Reynolds, C. i Rohlin, S. (2014.) Do Location-Based Tax Incentives Improve Quality of Life and Quality of Business Environment? *Journal Reg'l Science*. 54, str.1.

Lončar, J. (2008). Industrijske, slobodne i poslovne zone - pojam, značenje i faktori lokacije. *Geoadria*. 13 (2). str. 187.-206.

London Chamber of Commerce and Industry (2011.), Enterprise Zones: only one piece of the economic regeneration puzzle. The Plan for Growth. str. 33.

M'Chirgui, Z. (2012.). Assessing the Performance of Business Incubators: Recent France Evidence. *Business and Management Research*. 1(1)

Maja Nodari, M. (2014.) *Budućnost povijesnog urbanog krajolika Grada Dubrovnika, dobra svjetske baštine (UNESCO) nove metodologije urbane konzervacije u kontekstu upravljanja prostornim razvojem*. Dubrovnik: NIK Trade d.o.o.

Marsh, S. (2013.) LEP meaning success. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/local-government-network/2013/nov/12/local-enterprise-partnerships-measuring-success>.

Pristupljeno: 15.02.2018.

Massey, D. (1982) Enterprise zones: a political issue. *International Journal of Urban and Regional Research*. 6. str. 429.-434.

Mayer, T. Mayneris, F. i (2017.) The impact of Urban Enterprise Zones on establishment location decisions and labor market outcomes: evidence from France. *Journal of Economic Geography*. 17(4). str. 709.-752.

Mayer, T., Mayneris, F. i Py, L. (2017.) The impact of Urban Enterprise Zones on establishment location decisions and labor market outcomes: evidence from France. *Journal of Economic Geography*. 17 (4). str. 709-752.

Michael Brintnall, M. i Green, R. E. (1988.) Comparing State Enterprise Zone Programs: Variations in Structure and Coverage. *Economic Development Quarterly* 2(1). str. 50.-68.

Mihajlo, D. (2008.), načelo javnosti u parničnom postupku - prilog pokušajima opravdanja i reafirmacije instituta. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*. 29(1). str. 1 . – 26.

Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta (2014.) Jedinostveni registar poduzetničke infrastrukture. Dostupno na: <http://reg.mingo.hr/pi/public/> Pristupljeno: 15.03.2018.

Ministarstvo poduzetništva i obrta (2013.) Naputak za izradu i način korištenja Jedinostvenog registra poduzetničke infrastrukture. NN 93/2013

Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske Unije. (2017.) Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje do kraja 2020. godine. Zagreb: Zagreb: Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije

Ministarstvo Uprave (n.d.) Registar udruga. Dostupno na: <https://registri.uprava.hr/#!udruge>
Pristupljeno: 08.04.2017.

Ministarstvo za obrt, malo i srednje poduzetništvo i Hrvatska gospodarska komora (2003.) *Vodič za mala i srednja trgovačka društva*. Zagreb: Ministarstvo za obrt, malo i srednje poduzetništvo i Hrvatska gospodarska komora

Minniti, M. (2012). El emprendimiento y el crecimiento económico de las naciones. *Economía Industrial*. 383. str. 23.– 30.

Minniti, M. i Le´vesque, M. (2010). Entrepreneurial types and economic growth. *Journal of Business Venturing*. 25. str. 305. – 314.

Mole, K.F., Hart, M., Roper, S. i Saal, D.S. (2009). Assessing the effectiveness of business support services in England: Evidence from a theory-based evaluation. *International Small Business Journal*. 27 (5). str. 557–582

Monaghan, P. (2016.), Ecological enterprise zones: next generation industrial strategy or fool's gold?. *Making it Magazine*. Dostupno na: <http://www.makingitmagazine.net/?p=9455>.
Pristupljeno: 15.03.2018.

Monaghan, P., North, P. i Southem, A. (2016.) Ecological empowerment and Enterprise Zones: pain free transitions to sustainable production in cities or fool's gold? *Journal of Cleaner Production*. V.134. str. 395. – 405.

Mrnjavac, Ž. i Pašalić, Ž. (2000.) Endogeni lokalni razvitak i decentralizacija u Mrnjavac, Ž. i Pašalić, Ž. (urednici) *Lokalni sustavi malih poduzeća*. Split: Ekonomski fakultet

Nelson, A. C. i Whelan, R. W. (1988). Do Enterprise Zones Make a Difference: Survey Research Results of Louisiana's Rural Enterprise Zones. Na *Annual Meetings of the Urban Affairs Association, St. Louis*.

Neumark, D. i Kolko, J. (2010.) Do Enterprise Zones Create Jobs? Evidence From California's Enterprise Zone Program. *J. Urban Econ.* 68. str.1

Nicholas Kaldor, N. (1957.) A Model of Economic Growth. *The Economic Journal*. 67(268). str. 591. – 624.

Nicole, S. (2012.) *Enterprise Areas*. Scottish Parliament:SPICe

NORTH, D.C. (2003.) *Institucije, institucionalna promjena i ekonomska uspješnost*. Zagreb: Masmedia

NY Times (1985.) Reagan Urges Enterprise Zones. Dostupno na: <http://www.nytimes.com/1985/07/28/us/reagan-urges-enterprise-zones.html> Pristupljeno: 25.06.2017.

Ó hUallacháin, B. i Satterthwaite, M. A. (1992.) Sectoral growth patterns at the metropolitan level: An evaluation of economic development incentives. *Journal of Urban Economics*. 31(1), str. 25. – 58.

O’Keefe, S. (2004.) Job Creation in California’s Enterprise Zones: A Comparison Using a Propensity Score Matching Model. *J. Urban Econ.* 55. str. 131.

Oakley, D i Hui-Shien, T. (2006.) A New Way of Revitalizing Distressed Urban Communities? Assessing the Impact of the Federal Empowerment Zone Program. *Journal of Urban Affairs*. 25(5). str. 443

Općina Dugopolje (n.d.) Gospodarske zone. Dostupno na: <http://dugopolje.hr/gospodarstvo/gospodarske-zone/> Pristupljeno: 12.02.2018.

Osterwalder, A i Pigneur, Y. (2010.) *Business Model Generation: A Handbook for Visionaries, Game Changers, and Challengers*. New Jersey:Wiley

Oxford Dictionaries (n.d. a) Dostupno na : <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/inner-city> Pristupljeno: 24.08. 2015.

Oxford Dictionaries (n.d. c) Dostupno na : https://en.oxforddictionaries.com/definition/think_tank Pristupljeno: 14.09.2015.

Oxford Dictionaries.(n.d. b) Dostupno na : <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/urban-decay> Pristupljeno: 14.09. 2015.

PA Cambridge Economic Consultants (1987.) *An Evaluation of the Enterprise Zone Experiment*. London: HMSO.

PA Cambridge Economic Consultants. (1995.) *An Evaluation of the Enterprise Zone Experiment*. London: HMSO.

Papke, J. A. (1988). *The Indiana Enterprise Zone Experiment: Concepts, Issues, and Impacts*. Purdue University:Center for Tax Policy Studies

Papke, J. A. (1989). *Monitoring Indiana Enterprise Zones: Analysis and Appraisal Year Two Report*. Purdue University:Center for Tax Policy Studies

Papke, J. A. (1990). *The Role of Market Based Public Policy in Economic Development and Urban Revitalization: A Retrospective Analysis and Appraisal of the Indiana Enterprise Zone Program Year Three Report*. Purdue University, West Lafayette, IN: Center for Tax Policy Studies

Papke, J. A. and L. E. Papke, (1992). *The Labor Participation, Income, and Investment Effects of Tax Concessions: Empirical Evidence from an Enterprise Zone Experiment*. Na 48. *Congress of the International Institute of Public Finance, Seoul, Korea*.

Papke, J. A. i Revzan, L. (1983) *Enterprise Zones: Present Status and Potential Impact*. *Government Finance* 12. str. 31. – 37.

Papke, L. E. (1987) *Subnational Taxation and Capital Mobility: Estimates of Tax-Price Elasticities*. *National Tax Journal*. 40. str. 191. - 204.

Papke, L. E. (1991). *Tax policy and urban development: Evidence from an enterprise zone program*. Working Paper. No. 3945. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research

Papke, L. E. (1994) *Tax Policy and Urban Development: Evidence from the Indiana Enterprise Zone Program*. *Journal of Public Economics*. 54. str. 37.- 49.

Patricija Veramenta, P. (2012.) *Ljevaonica pod Minčetom*. *Vijenac*. 467. str. 2

Pennsylvania Department of Community and Economic Development (2014) *Keystone Innovation Zone*. Dostupno na: <http://dced.pa.gov/business-assistance/kiz-coordinator-locations/> Pristupljeno: 15.05.2016.

Peters, A. H. i Fisher, P.S. (2002.) *The Effectiveness of State Enterprise Zones*. *Employment Research*. 9(4). str. 1.-3.

- Petrak, A. (2017.) Investicija od 16 milijuna kuna otvorila 15 radnih mjesta. Dostupno na: <http://www.ind-zone.hr/novosti/item/175-investicija-od-16-mil-kuna-otvorila-15-radnih-mjesta> Pristupljeno: 11.02.2018.
- Pfarrer, M. i Smith, K. (2015). Creative Destruction u Hitt, M. i Ireland, D. (urednici) *The Blackwell Encyclopedia of Management*. London: Blackwell.
- Phillip, P. H., Siegel D. S. i Wright, M. (2005.) Science Parks and Incubators: Observations, Synthesis and Future Research. *Journal of Business Venturing*. 20(2). str. 165. – 182.
- Poduzetnička zona Vinež, (n.d.) Poduzetnička zona Vinež. Dostupno na: <http://www.labin.hr/poduzetnicka-zona-vinez>). Pristupljeno: 12.03.2018.
- Potreba J.M. (1989.) Tax Policy and the Economy. *National Bureau of National Policy*. Vol 7. Cambridge: MiT Press
- Potter, J.i Moore, B. (2000.) UK Enterprise Zones and the Attraction of Inward Investment. *Urban Studies* 37 (8) str. 1279-1311.
- Raco, M. (2002) The social relations of organisational activity and the new local governance in the UK. *Urban Studies*. 39. str. 437–456.
- Rathelod, R. i Sillard, P. (2009.) Zones Franches Urbaines : quels effets sur l’emploi salarié et les créations d’établissements. *Economie et Statistique*. 415-416. str. 81.-96.
- Ray, D. (1988.) *Development Economics*. New Jersey: Princeton University Press
- Reagan, R. (1982) Message to the Congress Transmitting Proposed Enterprise Zone Legislation. Dostupno na: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=42307>. Pristupljeno: 20.07.2017
- Redfield, K. D. i McDonald, J. F. (1991.) *Enterprise Zones in Illinois*. Springfield, IL: Institute of Public Affairs, Sangamon State University
- Reynolds, P., Storey, D. J. i Westhead, P. (1994) Cross-national Comparisons of the Variation in New Firm Formation Rates: An Editorial Overview. *Regional Studies*. (28)4. str. 343. - 346.
- Roberts, P. i Sykes, H. (1998) *Urban Regeneration: A Handbook*. London: Sage.

- Rowe, J. (ur). (2009). *Theories of Local Economic Development*. London: Routledge.
- Rutherford, M. (1995) The old and the new institutionalism: can bridges be built?. *Journal of Economic Issues*. Vol. 29, str. 443-51.
- Rubin, B. M. i Wilder, M. G. (1989). Urban Enterprise Zones: Employment Impacts and Fiscal Incentives. *Journal of the American Planning Association*. 55, str. 418.-431.
- Rubin, M. M. (1990.) Urban enterprise zones; do they work? evidence from New Jersey. *Public Budgeting & Finance* 10(4). str. 3. - 17.
- Rubin, M. M. (1994) Can Reorchestration of Historical Themes Reinvent Government? A Case Study of the Empowerment Zones and Enterprise Communities Act of 1993. *Public Administration Review*. 54 (2). str. 161.-169
- Rubin, M. M. i Armstrong, R. (1989.) *The New Jersey Urban Enterprise Zone Program: An Evaluation*. Izvješće za New Jersey Department of Commerce, Energy and Economic Development. Trenton: New Jersey Department of Commerce, Energy, and Economic Development
- Sabatti, B. (2009.) *Institucionalna podrška razvoju poduzetništva Istarske županije*. Znanstveni magisterij. Osijek: Sveučilište Jurja Strossmayera
- Sabatti, B. (2011.) *Regionalne razvojne agencije u funkciji razvoja poduzetništva*. Doktorat. Pula: UNIPU
- Schiffer, J. R. (1984.) Anatomy of a laissez-faire government: The Hong Kong growth model reconsidered u Hills, P. (urednik) *State, Urbanization and the Development Process*. Hong Kong: University of Hong Kong.
- Segarra, A. (2009) Dinámica empresarial e innovación: la incidencia del espacio. *Investigaciones Regionales*. 15. str. 5.-23.
- Sharon, F. M. (2016.) Entrepreneurship, Competition and Economic Development. *Antitrust Bulletin* 61(4). str. 561. – 563.
- Shukla A. (1972.) *Dynamic Models and Possibility of Their Application to Planned Economic Development*. New Delhi: Abhinav Publications
- Singer, S., Šarlija, N., Pfeifer, S. i Oberman Peterka, S. (2015.) *Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2012-2015*. Zagreb: CEPOR

Singer, S., Šarlija, N., Pfeifer, S. i Oberman Peterka, S. (2017.) *Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2016*. Zagreb: CEPOR

Sissons, A. i Brown, C. (2011.) *Do enterprise zones work?*. Lancaster University: The Work Foundation

Solow, R. M. (1956.) Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics* 70. str. 65.

Sprout, J. (1982.) An accountant's guide to enterprise zones. *Accountancy*. 92. str. 44. – 46.

Staley, S. (1988). Differences in Firm Attitudes and the Implications for Inner City Economic Development: A Case Study of Participants in the Dayton, Ohio, Enterprise Zone Program. Na *Annual Meeting of the Urban Affairs Association, St. Louis*

Stephen, B. (2007). Do Enterprise Zones work? An analysis at the border. Working Paper No. 0709. Department of Economics, University of Colorado at Boulder.

Sternlieb, G. (1981) Comment. *Urban Affairs Review*. 17(2). str. 143. – 145.

Steve Fothergill, S. (2013.) How to Beef up Britain's New Enterprise Zones. *Regions Magazine* 291 (1). str. 16. – 18.

Stimons, R. J., Stough, R. R. i Roberts, B. H. (2006.) *Regional Economic Development: Analysis and Planning Strategy*. Berlin: Springer Science & Business Media.

Swan, T.W. (1956.) Economic Growth and Capital Accumulation. *Economic Record*. 32 (63). str. 334. – 361.

Szymanski, B. (2013.) Zoning in on Changes. *Journal of State Taxation* 32. str. 33

Škrtić, M. (2006.) *Poduzetništvo*. Zagreb: Sinergija d.o.o.

Šugar, V. (2016.) Predavanja kolegija Uvod u poduzetništvo. Poduzetnička infrastruktura. Dostupno na: http://e-ucenje.oet.unipu.hr/file.php/24/3_UP_osnivanje_infrastruktura_231013.pdf Pristupljeno: 11.12.2016.

Šugar, V. i Kontošić, R. (2013.) Solving the Puzzle of Entrepreneurial Infrastructure: The Role and Interpretation of the Concept in Croatia and Western Balkans. *Proceedings of The 6th International Scientific Conference: The Changing Economic Landscape: Issues,*

Implications and Policy Options; Economic in Crisis—The Crisis of Economics. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile

Tatyana P. Soubbotina, T. P. (2014.) *Beyond Economic Growth: An Introduction to Sustainable Development.* World Bank Publications

Technopolis (2018.) Technopolis. Dostupno na: <https://technopolisdotme.wordpress.com/>
Pristupljeno: 11.02.2018.

The White House (2016) Obama Administration Announces Final Round of Promise Zone Designations. Dostupno na: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/06/06/obama-administration-announces-final-round-promise-zone-designations>.
Pristupljeno: 16.07.2017

Tomaa, S.G., Grigore, A.M. i Marinescua, P. (2014.) Economic development and entrepreneurship. *Procedia Economics and Finance*. 8. str. 436. – 443.

Tomić, Z. (2008.). *Odnosi s javnošću, teorija i praksa.* Zagreb: Synopsis

Tyler, P. (1998). An Evaluation of the Isle of Dogs Enterprise Zone. Report to the Department of the Environment, Transport and the Regions.

Tyler, P., Bond, S. i Gardiner, B. (2008.) The Relationship between National Non-Domestic Rates and Rents on Commercial Property: Empirical Evidence from Enterprise Zones. HM Treasury Research Series: Report 42

Tyler, P., Bond, S. i Gardiner, B. (2013). The Impact of Enterprise Zone Tax Benefits on Local Property Markets in England: Who Actually Benefits. *Journal of Property Research*. 30(1). str. 67.–85.

Tym, R. i suradnici (1982.) *Monitoring Enterprise Zones Year One Report.* London: Department of Environment

Tym, R. i suradnici (1984) *Monitoring Enterprise Zones: Year Three Report.* London: Robert Tym and Partners

U.S. Department of Energy (2011.) *Solar in Action.* Dostupno na: <https://www.nrel.gov/docs/fy12osti/50198.pdf>. Pristupljeno: 16.03.2018.

U.S. Department of Housing and Urban Development (n.d.). *Economic Development Programs.* Dostupno na:

https://portal.hud.gov/hudportal/HUD?src=/program_offices/comm_planning/economicdevelopment/programs/pz. Pristupljeno: 15.05.2017.

U.S. General Accounting Office (1988). *Enterprise Zones: Lessons from the Maryland Experience*. GAO/PEMD-89-2.

Underhill J. i Savage M. (1985.) *Many Faces of Enterprise Zones: Some Transatlantic Comparisons*, ACCN-4578. Washington, D.C: HUD

United States Department of Housing and Urban Development (1994). *A Guidebook for Community-Based Strategic Planning for Empowerment Zones and Enterprise Communities*. Washington D.C.: HUD.

United States Department of Housing and Urban Development. (1986.) *State Designated Enterprise Zones: Ten Case Studies*. Washington, D.C.: U.S. Department of Housing and Urban Development.

Univerisity of Bristol (n.d.) *Business and Partnership*. Dostupno na: <http://www.bristol.ac.uk/business/resources-facilities/grow-business/> Pristupljeno:04.03.2018.

University Business, (n.d.) *University enterprise zone*. Dostupno na: <https://universitybusiness.co.uk/Article/university-enterprise-zone-storming-ahead>. Pristupljeno: 15.02.2018.

Urbano, D. i Sebastian, A. (2016.) *Entrepreneurship capital types and economic growth: Inetrnational evidence*. *Technological Forecasting & Social Change*. 102. str. 34-44

Van De Ven, A. H. (1993.). *The development of an infrastructure for entrepreneurship*. *Journal of Business Venturing*. 8. str. 211.-230.

Van Stel, A. J., Carree, M. A. i Thurik, A. R. (2005). *The effect of entrepreneurial activity on national economic growth*. *Small Business Economics*. 24(3). 311–321.

Vira – Višnjanska razvojna agencija (n.d.) *Vira d.o.o.* Dostupno na: <https://www.visnjan.hr/category/vira/> Pristupljeno: 10.05.2018.

Vlada Republike Hrvatske (2004.). *Program razvoja poduzetničkih zona 2004.- 2007*. Zagreb:Vlada RH

Vlada Republike Hrvatske (2008.a), *Operativni plan poticanja za malo i srednje poduzetništvo za 2008. godinu*. Zagreb: MINGORP – KLASA: 311-01/08-01/88

Vlada Republike Hrvatske (2008.b), *Operativni plan poticanja za malo i srednje poduzetništvo za 2008. -2012. godine*. Zagreb: MINGORP – KLASA: 311-01/08-01/89

Vlada Republike Hrvatske (2009.) Kodeks savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja zakona, drugih propisa i akata. Vlada RH: NN 140/2009

Vlada Republike Hrvatske (2017.) Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne). Vlada RH: NN 127/17

Vlada Republike Hrvatske (2018.) Zakon o poticanju ulaganja. Vlada RH: NN 102/15, 25/18

Vlahinić-Dizdarević, N. i Žiković, S. (2010.) The role of energy in economic growth: the case of Croatia, *Proceedings of Rijeka Faculty of Economics – Journal of Economics and Business*. 28 (1). str. 35. - 60.

Ward, M (2016.) *Enterprise Zones*. Briefing pape. No 5942. UK Parlament: House of Common Library

Weaver T. P. R. (2016.a) By Design or by Default: Varieties of Neoliberal Urban Development. *Urban Affairs Review*. 54(2). str. 234.-266.

Weaver, T. P. R. (2016.b) *Blazing the Neoliberal Trail: Urban Political Development in the United States and the United Kingdom*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press

Weaver, Timothy P. R. (2016.c) Enterprise Zones and Empowerment Zones. *The Encyclopedia of Greater Philadelphia*. Dostupno na: <http://philadelphiaencyclopedia.org/archive/enterprise-zones-and-empowerment-zones/>
Pristupljeno: 22.07.2017.

Weber, M. (2001.) *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Prvi put objavljeno 1930. London: Routledge Classics

Weiner, Stuart E. (1984.) Enterprise Zones as a Means of Reducing Structural Unemployment. *Economic Review*. str. 3.-16.

Welsh Government, (2017.) Dostupno na: <http://gov.wales/topics/businessandconomy/growing-the-economy/enterprisezones/?lang=en>
Pristupljeno: 12.01.2018.

- Wilder, M. G. i Rubin, B. M (1988.) Targeted development through urban enterprise zones" *Journal of Urban Affairs*. 10(1). str. 1. – 17.
- Wilder, M.G. i Rubin B.M. (1996.) Rhetoric versus Reality: A Review of Studies on State Enterprise Zone Programs. *Journal of the American Planning Association*. V 62. str. 473.-491.
- Williams, P. B. (1989.) *The San Jose Enterprise Zone Program*. Rockville, MD: HUD User.
- Wong, P. K., Ho, P. i Autio, E. (2005). Entrepreneurship, innovation and economic growth: Evidence from GEM data. *Small Business Economics*. 24(3). str. 335. – 350.
- World Economic Forum (2015.) Global Competitiveness Report 2015-2016. Dostupno na: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=HRV> Pristupljeno: 3.08.2016.
- World Economic Forum (2018.) Global Competitiveness Report 2017-2018. Dostupno na: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf> Pristupljeno: 17.05. 2018.
- Yardley, W (2014.), Peter Hall, Who Devised the Enterprise Zone, Dies at 82. The New York Times. Dostupno na: <https://www.nytimes.com/2014/08/07/business/peter-hall-city-planner-who-devised-the-enterprise-zone-dies-at-82.html?module=ArrowsNav&contentCollection=Business%20Day&action=keypress®ion=FixedLeft&pgtype=article> Pristupljeno: 10.veljače 2017.
- Zawadzski, S. (2015.) Small Danish town sees the big picture with profitable emissions cuts. Dostupno na: <https://www.reuters.com/article/us-industry-emissions/small-danish-town-sees-the-big-picture-with-profitable-emissions-cuts-idUSKBN0U11YJ20151218> Pristupljeno: 16.03.2018.
- Zenzerović, R. (2012.) Poduzetničke zone kao pokretač lokalnog ekonomskog razvoja u Istarskoj županiji. Znanstveni magistarskij. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu
- Zhang, W. B. (2018.) *Economic Growth Theory: Capital, Knowledge, and Economic Structures*. London: Routledge
- Zoltan A. i Storey D. (2004): Introduction: Entrepreneurship and Economic Development. *Regional Studies*. 38(8), str. 871. – 877.

II Popis tablica

Tablica 1: Pregled vrsta infrastrukture s pripadajućim sadržajima	18
Tablica 2: Razlike u poimanju poduzetničkih zona u zemljama Zapadnog Balkana.....	22
Tablica 3: Vrste programa poduzetničkih zona u Sjedinjenim Američkim Državama.....	44
Tablica 4: Utjecaji na ekonomski razvoj.....	68
Tablica 5: Sumirana istraživanja veze poduzetništva i ekonomskog rasta na regionalnom nivou.....	74
Tablica 6: Faze razvoja društva s aspekta poduzetništva.....	75
Tablica 7: Pregled aktivnosti poduzetničkih zona i mjerodavnih institucija Republike Hrvatske	81
Tablica 8: Broj poduzetničkih zona i vlasništvo nad zemljištem u poduzetničkim zonama, po županijama u hektarima	93
Tablica 9: Prikaz obrađenih podataka iz Jedinstveno registra poduzetničke infrastrukture, stanje u ožujku 2018.....	100
Tablica 10: Stanje aktivnih poduzetničkih zona po županijama krajem 2013. godine	105
Tablica 11: 15 strateških zona u Istarskoj županiji i njihova proizvodna namjena.....	113
Tablica 12: Prikaz poduzetničkih zona u jedinicama lokalne samouprave i broj poslovnih subjekata prema primarnom i sekundarnom istraživanju.....	128
Tablica 13: Prikaz varijabli, njihovih sredina, standardnih devijacija, minimuma i maksimuma	133
Tablica 14: Postotak nezaposlenih u populaciji po stanovniku u odabranim jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone, ukupno, po spolu i obrazovanju, 2013. – 2015. godina.....	139
Tablica 15: Testiranje razlika između odabranih jedinca lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone s robusnom heteroskedastičnošću, REM model, sa t vrijednostima u zgradama.....	140
Tablica 16: Rezultati testiranja modela s uključenom potrošnjom električne energije, REM model, sa t vrijednostima u zgradama	141
Tablica 17: Prikaz prosječnih salda proračuna u odabranim jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona.....	143
Tablica 18: Rezultati testiranja razlika između jedinica lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone u odnosu na proračunski saldo	144

Tablica 19: Rezultati provedenog testiranja povezanosti potrošnje električne energije i proračunskog salda (pror) odabranih jedinica lokalne samouprave sa poduzetničkom zonom	146
Tablica 20: Rezultati testiranja razlika proračunskih prihoda po stanovniku (prihodi_pop) između odabranih jedinica lokalne samouprave s i bez poduzetničkih zona, REM panel model s robusnom heteroskedastičnošću	148
Tablica 21: Utjecaj potrošnje električne energije u odabranim jedinicama lokalne samouprave s poduzetničkim zonama, na proračunske prihode.....	149
Tablica 22: Rezultat testiranja razlike prosjeka broja trgovačkih društava po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone, t–test s nehomogenim varijancama	153
Tablica 23: Rezultat testiranja razlike prosjeka broja obrta po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone, t–test s dva uzorka s homogenom varijancom	155
Tablica 24: Rezultat testiranja razlike prosjeka broja obrta po stanovniku (obrt_pop) u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone, panel analiza	156
Tablica 25: Rezultat testiranja razlike prosjeka broja slobodnih zanimanja po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona, t–testa s dva uzorka s jednakim varijancama	158
Tablica 26: Rezultat testiranja razlike prosjeka broja slobodnih zanimanja po stanovniku (slob_zanima~p) u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona, panel analiza	159
Tablica 27: Struktura uzorka „udruge“ i „upravitelji“	161
Tablica 28: Frekvencija županija prema povratu anketa.....	162
Tablica 29: Razlike u odgovorima na pitanja o utjecaju poduzetničkih zona između grupa „upravitelji“ i „udruge“	165
Tablica 30: Razlike između grupa „upravitelji“ i „udruge“ po dobi.....	167
Tablica 31: Razlike između grupa „upravitelji“ i „udruge“ s obzirom na stručnu spremu....	168
Tablica 32: Razlike između grupe „upravitelji“ i „udruge“ s obzirom na poziciju	170
Tablica 33: Značajnost pozitivnih stavova kod grupa „upravitelji“ i „udruge“	173
Tablica 34: Tablica s rezultatima provedenih intervjua	177
Tablica 35: Analiza članova savjetodavnog tijela poduzetničke zone s obzirom na njihove aktivnosti i interes	188
Tablica 36: Platno poslovnog modela poduzetničke zone	192

III Popis grafikona

Graf 1: Poticaji zonama i potpornim institucijama	85
Graf 2: Prikaz odnosa aktivnih i neaktivnih poduzetničkih zona krajem 2013 . godine.....	108
Graf 3: Prikaz ulaganja u aktivne poduzetničke zone i one koji nisu u funkciji.....	109
Graf 4: Udio izvora ulaganja u poduzetničke zone u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2004. – 2011. godine	110
Graf 5: Prikaz udjela aktivnih i neaktivnih poduzetnika u poduzetničkim zonama u Republici Hrvatskoj	111
Graf 6: Prikaz udjela izvora ulaganja u poduzetničke zone u Istarskoj županiji	117
Graf 7: Prikaz zemljišta poduzetničkih zona u Istarskoj županiji.....	119
Graf 8: Usporedba ulaganja u poduzetničke zone u Istarskoj županiji (prije 2004. godine, od 2004. – 2013. godine).....	120
Graf 9: Odnos opremljenosti zona u Istarskoj županiji.....	120
Graf 10: Ukupna nezaposlenost po stanovniku (postotna) po odabranim jedinicama lokalne samouprave, 2013. – 2015. godina.....	136
Graf 11: Nezaposlenost po stanovniku po spolu (postotna) u odabranim jedinicama lokalne samouprave, 2013.–2015. godina.....	137
Graf 12: Nezaposlenost po razinama obrazovanja (postotna) u odabranim jedinicama lokalne samouprave, 2013. – 2015. godina.....	138
Graf 13: Proračun po stanovniku u odabranim jedinicama lokalne samouprave (prosjeak razdoblja 2013.-2015.)	143
Graf 14: Prosječna potrošnja struje u odabranim jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona (KWh)	146
Graf 15: Prosječni prihodi po stanovniku u kunama u odabranim jedinicama lokalne samouprave.....	148
Graf 16: Prikaz prosječnog broja trgovačkih društava po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona, te za Istarsku županiju, 2013.–2015. godina.....	152
Graf 17: Prosječan broj trgovačkih društva po stanovniku u odabranim jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone, 2013.–2015. godina.....	153
Graf 18: Prikaz prosječnog broj obrta po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona, te za Istarsku županiju, 2013.–2015. godina.....	154
Graf 19: Prosječan broj obrta po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona, 2013.–2015. godina.....	155

Graf 20: Prikaz prosječnog broj slobodnih zanimanja po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničkih zona, te za Istarsku županiju	157
Graf 21: Sredina slobodnih zanimanja po stanovniku u jedinicama lokalne samouprave sa i bez poduzetničke zone	158
Graf 22: Frekvencija stručne spreme grupe „udruge“ i „upravitelji“	163
Graf 23: Frekvencija pozicije grupe „udruge“ i „upravitelji“	164

IV Popis slika

Slika 1: Prikaz odnosa poduzetničke zone i poduzetničke infrastrukture	11
Slika 2: Usporedba praktičnog i teorijskog poimanja poduzetničke infrastrukture (PI) prema Križman Pavlović (2011.), Šugar (2016.)	12
Slika 3: Pregled gospodarskih performansi Republike Hrvatske u 2015. godini.....	14
Slika 4: Pregled gospodarskih performansi Republike Hrvatske u 2017. godini.....	15
Slika 5: Odnos poduzetničke infrastrukture i poduzetničkih zona.....	16
Slika 6: Model upravljanja poduzetničkom zonom na primjeru poduzetničke zone Dorset ...	31
Slika 7: <i>Promises</i> zone u Sjedinjenim Američkim Državama	41
Slika 8: Model procesa regionalnog ekonomskog razvoja.....	71
Slika 9: Povezanost poduzetništva i ekonomskog razvoja.....	77
Slika 10: Industrijska zona Ungarija (Grad Umag), najstarija poduzetnička zona u Istarskoj županiji prema podacima iz Jedinstvenog registra poduzetničke infrastrukture (ulazak u zonu i dio zone).....	103
Slika 11: Prikaz statistike za aktivne poduzetnike u poduzetničkim zonama Republike Hrvatske	111
Slika 12: Jedan od poslovnih subjekata u Poduzetničkoj zoni Barban – Krvavci	115
Slika 13: Prikaz savjetodavnog tijela poduzetničke zone	187
Slika 14: Upravljačka struktura poduzetničke zone.....	191

V Prilozi

Prilog I - Intervjui

DENIS KONTOŠIĆ, općinski načelnik Općine Barban u razdoblju 2001. - 2017., vodio izgradnju Poduzetničke zone Barban u razdoblju 2002. - 2017.

1. Odakle ideja za otvaranje poduzetničke zone? Je li to Vaša inicijativa ili inicijativa poduzetnika?

U pulskome brodogradilištu Uljanik radio sam ukupno 23 godine, od čega 16 godina kao menadžer. U Uljaniku nikada nije nedostajalo poduzetničke inicijative, inventivnosti, inovativnosti i svakodnevne borbe za kvalitetnu proizvodnju, za pravovremene isporuke, za kreativna poboljšanja proizvodnoga procesa. Uljanik je izgrađen u doba Austro-Ugarske Monarhije, kada su proizvodnje jako dobro funkcionirale i bile dobro posložene. To se i danas osjeća u Uljaniku na svakome koraku, jer još uvijek postoje proizvodne hale izgrađene u ono doba. Kada čovjek jednom doživi i prođe kroz takav sustav, čvrsto ukorijenjenih i stabilnih temelja, tada ne može drugačije djelovati, nego stvaralački, smisleno, kreativno i poduzetnički.

Godine 2001. zapala me dužnost općinskog načelnika Općine Barban. U mom programu bila je planirana izgradnja Poduzetničke zone Barban, kao dio strateške odrednice za razvoj malog i srednjeg poduzetništva. Stoga sam već u prvoj godini mog prvoga mandata započeo s razradom ideje, sa stvaranjem pozitivne klime među barbanskim poduzetnicima, koji su do tada imali radionice i proizvodne pogone na okućnicama ili u prizemljima obiteljskih kuća. Zaokupljeni svakodnevnim problemima, nisu se do tada uspijevali ozbiljnije posvetiti razmišljanjima u tom smjeru. Međutim, nije ih trebalo puno uvjeravati, jer su i sami bili svjesni svih nedostataka trenutnog stanja i niza prednosti smještaja njihovih pogona u Poduzetničku zonu Barban. Njihove obitelji dobit će konačno time zasluženi mir obiteljskog življenja, a oni će u zoni moći izgraditi pogon koji će im omogućiti bolje radne uvjete, ali i razvoj i širenje djelatnosti. Osim toga, njihova se naselja time oslobađaju proizvodne buke, te mogu započeti konačno s razvojem seoskog turizma, kao dobre dopunske djelatnosti, a što sam također tada postavio vrlo visoko u mom programu. Pokrenuo sam odmah osnivanje Udruženja barbanskih obrtnika, čime sam želio neposredno od budućih korisnika dobiti korisne prijedloge vezano uz izgradnju zone, a i valjalo je dobiti Pisma namjere investitora za izgradnju. Naime, bez pismeno potvrđene namjere poduzetnika za izgradnju, Poduzetnička

zona Barban ne bi bila uvrštena na županijsku niti državnu listu poduzetničkih zona, poradi čega ne bi imala mogućnost dobivanja potpora za izgradnju.

2. U čijem je vlasništvu zemljište na kojem se izgradila zona? (privatno, općinsko, državno)

Prvu fazu izgradnje Poduzetničke zone Barban postavili smo na zemljište u državnom vlasništvu, drugu fazu na privatno zemljište, a treću fazu na zemljište u mješovitom vlasništvu. Svaka faza je veličine oko 10 hektara (100 tisuća m²), odnosno sveukupna površina zone je nešto više od 30 hektara. Naravno, započeli smo s prvom fazom izgradnje odmah. Zahtjev za ustupanje zemljišta za izgradnju upućen je iz Općine Barban prema Republici Hrvatskoj već početkom 2002. godine.

I to je zapravo najgora faza, ona koja nam je oduzela najviše vremena i energije. Potrajala je, naime, punih 7 godina, do 2009. godine, a da smo u međuvremenu više puta obnavljali svu dokumentaciju našeg zahtjeva, jer se više puta izgubila u uredima državne administracije. Ako se tome pridoda na stotine telefonskih poziva i desetke odlazaka u Zagreb, tada je razumljiva problematika postupka ustupanja državnog zemljišta jedinicama lokalne samouprave za izgradnju poduzetničkih zona u kojima će se otvarati nova radna mjesta. Umjesto da se kao doprinos novome zapošljavanju takvi zahtjevi rješavaju u urgentnim, skraćanim postupcima, oni se protegnu na duži niz godina, a u našem slučaju na puna dva moja mandata općinskog načelnika. Tek sam tako u trećem mandatu 2009. - 2013. mogao konačno započeti s dugo očekivanom izgradnjom Poduzetničke zone Barban.

3. Izgradnja infrastrukture financirana je državnim, županijskim, općinskim sredstvima? Je li bilo pomoći i od strane lokalnih poduzetnika?

Možda je danas drugačije, ali tada je politika nažalost imala snažan utjecaj na dobivanje sredstava potpore. Za izgradnju Poduzetničke zone Barban izostala je potpora svih razina u potpunosti u početnoj fazi, kada je bila najpotrebnija, pa je izgradnja započela na jedini mogući način, korištenjem općinskog proračuna i djelomičnim sredstava poduzetnika, te uz puno umješnosti općinskog vodstva da se sve to oplodi i da konačno započne izgradnja prvih pogona. Na takav je način izgrađena trafostanica, kao prvi objekt u zoni, a gdje smo dobili snažnu podršku Elektroistre, lokalnog elektro-distributera, temeljem velikog broja pisama

namjere za izgradnju u zoni. Kamen temeljac za trafostanicu, položio je krajem 2009. godine, u znaku simbolične podrške našim naporima za razvitak općine i otvaranje novih radnih mjesta, tadašnji predsjednik države g. Stjepan Mesić, koji je 2010. god. proglašen počasnim građaninom Općine Barban.

Naravno da bez električne energije nije mogla započeti izgradnja Poduzetničke zone, pa nam je to bio logičan početak, uz činjenicu da je zona planski smještena na križanju dviju prometnica, te da kroz zonu prolazi magistralni vodovod. Na takvome smo temelju krenuli tada pridobivati prve investitore za izgradnju u Poduzetničkoj zoni Barban, a da smo prethodno općinskim sredstvima očistili i raskrčili čitavo zemljište, te velikom količinom materijala (dovezeno par stotina tisuća m³ materijala) popunili velike vrtače i učinili ih pogodnima za izgradnju.

Prvu veliku državnu potporu, u iznosu od 4 milijuna kuna, za izgradnju infrastrukture u zoni (kanalizacija, oborinska odvodnja, asfaltiranje internih prometnica, javna rasvjeta), dobili smo 2012. godine, kada su prva dva velika pogona tvrtki IZO i ABS već bila gotovo izgrađena. Neovisno o tome, možemo zaključiti da su nam potpore izostale ili dolazile prekasno, pa je investitore valjalo uglavnom vrlo intenzivno nagovarati da se odluče za izgradnju na zemljištu bez adekvatne infrastrukture. Naša je priča, međutim bila optimistično i poticateljski kreirana, a to su u konačnici investitori prihvatili: govorili smo da imamo struju, vodu i prometnu povezanost, a za sve ostalo ćemo se izboriti i kontinuirano tražiti potpore. Investitori su imali veliko povjerenje u nas, a mi to nismo nikada smjeli izigrati, neovisno o svim poteškoćama. U konačnici, uz velike napore, uspjeli smo sva obećanja zaista i ispuniti.

4. Što je s dozvolama? Kako se odvijao proces?

Trebalo je i u tom segmentu puno umješnosti, kako bi se dozvole za izgradnju dobile na vrijeme i što prije. Nikada nismo ostavljali investitore same, što su oni izuzetno cijenili, već smo višekratno odlazili u županijske službe, dok u konačnici planirana izgradnja ne bi dobila građevnu dozvolu. Tu ipak moramo pohvaliti županijske službe za podršku našim naporima. Uglavnom smo dozvole dobivali u vrlo kratkom roku, prioritarno i urgentno, a što je bio znak podrške Istarske županije razvoju malog i srednjeg poduzetništva, otvaranju novih radnih mjesta, odnosno novome zapošljavanju.

5. Kako su lokalni poduzetnici reagirali na ideju, pa i otvaranje zone?

Bilo je i skeptičnih, koji su odustali kod nas i otišli kupovati daleko skuplje zemljište na područje susjednih općina. Danas, nažalost, imaju samo skupo kupljeno zemljište, bez izgrađenog pogona. No, takvih srećom nije bilo puno. Naime, mi smo imali vrlo nisku cijenu zemljišta za barbanske poduzetnike, uz mogućnost priznavanja ulaganja u baznu komunalnu infrastrukturu, samo što je trebalo izdržati dugačko razdoblje čekanja da Općina postane vlasnik zemljišta. Uglavnom smo dobivali podršku za naš koncept i poduzetnici su vrlo blagonaklono prihvatili naše ideje, vidjevši svoju priliku daljnjeg razvoja. Međutim, povjerenje smo dobili i od poduzetnika izvan Općine Barban, pa tako je svakako potrebno istaknuti najveću investiciju u Poduzetničkoj zoni Barban, tvrtke ABS iz Općine Pićan, u vrijednosti nekoliko milijuna eura, a koja danas zapošljava preko 100 ljudi, od čega veliki broj Barbanaca. Njihovi proizvodi odlaze svakoga dana iz Barbana kao izvoz u više europskih država.

Danas, kada je prva faza izgradnje skoro završena, kada je u aktivni već 7 pogona i uskoro će se tome pridružiti i još nekoliko pogona, kada svakoga dana u Poduzetničku zonu Barban na posao dolazi oko 150 ljudi, može se reći da je ovo dobar temelj na kojem će se u kontinuitetu nastaviti daljnja izgradnja u drugoj i trećoj fazi, na još 20 hektara zemljišta.

6. Kako ste privlačili poduzetnike u zonu?

Odlazio sam osobno doma kod investitora, u njihove obitelji, i razgovorom dolazio do zajedničkoga stava da bi bilo dobro da se zona izgradi, da bi njima bilo dobro da oslobode obiteljske kuće i okućnice od proizvodnih djelatnosti, često i bučnih. Osim toga, teško im je bilo godinama djelovati u uvjetima kada je poslovno i privatno, obiteljsko, potpuno pomiješano, bez nekakvih uobičajenih granica i kada obitelj nema svog mira obiteljskog života, pa su se obitelji brzo priklanjale ideji preseljenja u Poduzetničku zonu.

Poduzetnike smo privlačili svojim idejama koje su dobile podršku, a potom smo se tako i ponašali, neovisno o svim preprekama na koje smo nailazili. Bilo je jako važno ne izigrati njihovo povjerenje. Obecavali smo podršku tijekom čitave izgradnje, od dobivanja dozvola, pa do završetka izgradnje i pokretanja djelatnosti. Toga smo se i pridržavali čitavo vrijeme i nikada ih nismo iznevjerili. Bilo je slučajeva kada smo s investitorima odlazili i u banke, kada su pokušavali dogovoriti kredit, ili smo odlazili u HBOR ili nadležno ministarstvo, kako bi

dobili određenu potporu. Samo takvim našim ponašanjem moglo je sve dobro završiti, a i samo na takvome temelju, uzajamnog povjerenja i poštivanja, mogla se nastavljati daljnja izgradnja Poduzetničke zone Barban sa stalnim prilaženjem novih investitora.

7. Kako je lokalna zajednica, javnost, percipirala otvaranje zone?

Vrlo pozitivno, naravno. Naša su se sela oslobodila ponekad i bučnih obrta, djelatnosti u kojima su bile česte dopreme i otpreme raznim transportnim sredstvima, pa već danas imamo naselja s desetak i više kuća za odmor. Seoski turizam bi se teško mogao razvijati usporedno s bučnim obrtima, a danas takvih zapreka više nemamo. Izgradnjom Poduzetničke zone Barban omogućen je intenzivan razvoj seoskog turizma, koji već danas ima gotovo 250 objekata i gotovo 1500 turističkih ležajeva.

Dakle, percepcija je vrlo pozitivna, jer se omogućio daljnji razvoj malog i srednjeg poduzetništva, te nova zapošljavanja Barbanaca u neposrednoj blizini mjesta stanovanja. Time se omogućio i razvoj seoskog turizma, kao dobre dopunske djelatnosti, a koja sa sobom donosi drugačiji odnos prema zaštiti okoliša i uređenju naših naselja. Promatrano u cjelini, Poduzetnička zona Barban donosi toliko željeni razvoj poduzetništva, kao naš doprinos gospodarskome razvoju, ali i ugodniji život u svakoga dana sve uređenijim naseljima.

8. Koliko je trajao proces otvaranja zone?

Nažalost, jako dugo. Kada ne bi bili čekali ustupanje državnog zemljišta punih 7 godina (2002. - 2009.), danas bi u Poduzetničkoj zoni Barban bilo barem dvadesetak pogona s nekoliko stotina zaposlenih. Malo utjecaj politike, malo nesređena državna administracija, pa tako u konačnici općine ostaju bez potencijalnih ulagača, koji ne mogu čekati beskonačno dugo izgradnju zone. Dok smo čekali ustupanje zemljišta, neki su nam investitori otišli, ali su potom dolazili novi. Međutim, u tome se nepotrebno gubi puno vremena i energije, a nemaju niti sve općine u RH uvijek na raspolaganju vodstva ili kadrove koji će biti spremni boriti se na duže staze s raljama administracije. Bez tvrdoglave upornosti i snažne volje, uspjeh izostane i ostanemo tako bez novih radnih mjesta. Možemo se pohvaliti i dolaskom tadašnjeg ministra poduzetništva, Gordana Marasa, početkom 2013. god., na otvaranje prvoga pogona u

našoj Poduzetničkoj zoni, tvrtke IZO, a što je za nas predstavljalo počast, ali i priznanje da smo na pravome putu.

9. Prednosti / nedostaci poduzetničke zone s Vašeg aspekta.

Nema nedostataka izgradnje Poduzetničke zone Barban, postoje samo prednosti koje sam već naveo. Kada bi naša zona bila industrijska, kako je neki ponekad pogrešno nazivaju, tada bi razgovarali drugačije, jer bi moguće u zoni bile djelatnosti kod kojih treba značajnije voditi brigu o utjecaju na okoliš i okruženje. Međutim, naša je zona obrtničko-servisno-trgovačka, s djelatnostima koje uopće nemaju nikakvog štetnog utjecaja na okruženje (proizvodnja PVC i aluminijske stolarije, proizvodnja opreme za pekarsku industriju, proizvodnja elektro i strojarske opreme, drvno-prerađivačka djelatnost, auto-mehaničarski servis, trgovina auto-dijelovima i dr.). U Poduzetničkoj zoni Barban postoji i solarna, foto-naponska elektrana, snage 600 kW, koja proizvodi daleko više električne, „zelene“, energije, nego što potroše svi trenutno aktivni pogoni.

10. Tko upravlja zonom?

Poduzetničkom zonom Barban upravlja Općina Barban. Mi smo vlasnici kompletne zajedničke infrastrukture (prometnice, kanalizacija, oborinska odvodnja, javna rasvjeta i dr.). Međutim, namjera je osnovati upravljačko tijelo u kojem će biti i predstavnici poduzetnika, jer u konačnici je svakako zajednički obostrani interes, kako bi sve u zoni uvijek bilo pod potrebnim nadzorom i u funkciji. Javne površine su u nadležnosti Općine Barban, ali je nužno da i vlasnici pogona u zoni razmišljaju i o stanju onoga što je izvan njihove okućnice, pa da se prema potrebi i uključe u nekakva dogovorena sufinanciranja, kako bi zona sutradan još bolje izgledala i bolje funkcionirala u svakome pogledu.

11. Je li bilo upita i stranih ulagača?

Imali smo više upita stranih ulagača (Njemačka, Italija, Slovenija, Rusija), kao npr. za proizvodnju montažnih kuća, za proizvodnju mikro-ljevova kirurških umetaka, za praonicu hotelskog i bolničkog rublja, metalsku proizvodnju LNG spremnika i dr. S nekoliko

potencijalnih stranih ulagača pregovaramo i zadnjih pola godine, a kakav će biti rezultat, ovisi i o nekim faktorima na koje ne možemo utjecati, kao npr. količina i cijena radne snage. Za Europu smo zanimljivi poradi našeg dobrog prometnog položaja, blizine morske luke u Raškome zaljevu, blizine zračne luke u Puli, te blizine autoceste (priključak na istarski ipilon u Žminju).

12. Kako vidite budućnost zone?

Budućnost Poduzetničke zone Barban je, uvjeren sam, vrlo perspektivna. Nakon izgradnje prve faze, na površini 10 hektara, što predstavlja tek trećinu predviđene ukupne veličine, sada slijedi priprema za nastavak izgradnje u naredne dvije faze. Smatram da će i dalje u Poduzetničku zonu Barban ulaziti barbanski poduzetnici, ali da će nam dolaziti i poduzetnici s područja čitave Istarske županije, kao i s prostora čitave Europske unije, poradi spomenutog odličnog prometnog položaja. Osim toga, vjerujem kako će barbanska poduzetnička priča biti još bogatija, ali i nadalje služiti kao vrlo poticajan ogledni primjer ostalim jedinicama lokalne samouprave, nakon realizacije EU projekta Poduzetnički inkubator Barban - Centar poduzetničke kreativnosti, koji ćemo izgraditi u obnovljenoj zgradi nekadašnje osnovne škole u Šajinima. Projekt izgradnje Poduzetničkog inkubatora kandidirali smo krajem 2016. godine sa željom da konačno realiziramo ono što smo čitavo vrijeme imali u planu, usporedno s izgradnjom Poduzetničke zone Barban.

Time će priča biti logično zaokružena, a naši će stanovnici imati na raspolaganju dva komplementarna subjekta poduzetničke infrastrukture, kao izvrstan nadopunjujući generator kontinuiranog daljnjeg razvoja i otvaranja kvalitetnih novih radnih mjesta. Naime, dio će mladih, školovanih i ambicioznih ljudi, nakon faze inkubiranja i stasanja u Poduzetničkom inkubatoru, u kojem će imati snažnu podršku Općine Barban (simbolična najamnina poslovnog prostora, besplatan internet, besplatno korištenje zajedničkih prostorija i dr.), zasigurno svoje projekte širiti i razvijati tako da svoje djelatnosti konkretiziraju prenošenjem u Poduzetničku zonu Barban, koja im tada treba omogućiti adekvatan, nesputani razvoj.

Također, u daljnjem razvoju potrebno je i dalje voditi brigu o djelatnostima tvrtki koje će graditi u zoni, kako ne bi došlo do problema s eventualno štetnim utjecajem na okoliš (moguća zagađenja zraka ili tla). Radna snaga ne bi trebala biti problem, jer je dobrim prometnicama uvijek moguće u zonu doći na posao iz kruga radijusa 50 km. Općina Barban

će kontinuirano imati koristi od neposredno prihodovane komunalne naknade, ali joj ostaje i stalna obveza nadzora, kao i osmišljavanja daljnjeg razvoja, kako bi zona i nadalje bila i ostala ugledno i perspektivno mjesto Općine Barban, kao mjesto rada i osiguravanja egzistencije i novoga zapošljavanja za buduće naraštaje.

2. Dalibor Macan, načelnik Općine Svetvinčenat, od 2009. godine, trenutno u 3. mandatnom razdoblju

1. Odakle ideja za otvaranje poduzetničke zone? Je li to Vaša inicijativa ili inicijativa poduzetnika?

Radi se o inicijativi grupe poduzetnika koji su krenuli s pripremom još 1998., 1999. godine. Kao i u svakoj skupini, jedan poduzetnika bio je posebno angažiran na otvaranju poduzetničke zone, i bio je motivator svima ostalima.

2. U čijem je vlasništvu zemljište na kojem se izgradila zona? (privatno, općinsko, državno)

Kad se i kretalo s inicijativom, dogovorena je od strane grupe privatnika, zamjena privatnog zemljišta s državnim. Tako je sada dio zemljišta u poduzetničkoj zoni u privatnom vlasništvu, a dio u državnom. U Općinskom vlasništvu ne nalazi se niti jedna parcela. Također, privatnici su na svojim zemljištima izgradili proizvodne pogone, dok je dio koji je u državnom vlasništvu ostao neizgrađen.

3. Izgradnja infrastrukture financirana je državnim, županijskim, općinskim sredstvima? Je li bilo pomoći i od strane lokalnih poduzetnika?

Infrastruktura je financirana i državnim, i županijskim, i naravno, općinskim sredstvima. Tako je primjerice, upravo Općina bila ta koja je financirala kupnju i postavljanje rasvjetnih tijela u zoni. Sami poduzetnici nisu sudjelovali u financiranju infrastrukture.

4. Što je s dozvolama? Kako se odvijao proces?

Proces se uglavnom odvijao našim posredstvom kod županije.

5. Kako su lokalni poduzetnici reagirali na ideju, pa i otvaranje zone?

Neki od lokalnih poduzetnika uvidjeli su poduzetničku zonu kao priliku, te su se odlučili kupiti parcele i preseliti se u zonu. Općine je sve poduzetnike unutar zone oslobodila komunalnog doprinosa.

6. Kako ste privlačili poduzetnike u zonu? Je li bilo upita i stranih ulagača?

S obzirom na to da zonom upravlja poduzetnik, upravo su poduzetnici bili ti koji su predvodili i same aktivnosti privlačenja investitora. Još uvijek, od njenih početaka, nema stranih investitora.

7. Kako je lokalna zajednica, javnost, percipirala otvaranje zone?

Kroz poduzetničke aktivnosti koje su pokrenute unutar poduzetničke zone, lakše i bolje su se rješavale potrebe lokalne zajednice za određenim uslugama, primjer je tehnički pregled, za koje više nije potrebno otići u neka veća gradska središta ili primjerice vulkanizer.

8. Koliko je trajao proces otvaranja zone?

Dosta dugo je trajao sam proces, ako se sjetimo spomenute 1998./1999. godine kada je sve pokrenuto. U županijski plan uvrštena je 2002., nakon čega slijedi prostorno – planska dokumentacija 2005. godine. I naravno, poslije svega, detaljni plan uređenja poduzetničke zone.

9. Prednosti / nedostaci poduzetničke zone s Vašeg aspekta.

Prednosti vidim u tome što unutar zone posluju lokalni poduzetnici, koji zapošljavaju i lokalno stanovništvo. Također, pozicija je odlična, te su stanovnicima Savičentštine neke od usluga postale dostupnije, što život lokalnog stanovništva čini kvalitetnijim i jednostavnijim.

S druge strane, negativnost vidim, što je zona podijeljena glavnom državnim cestom, Pula – Pazin, pa je nužno u budućnosti poraditi na prometnom rješenju izgradnje raskršća, što bi to područje učinilo sigurnijim za vozače.

10. Tko upravlja zonom?

Kao što je već rečeno, zonom upravljaju poduzetnici, koji imaju svog koordinatora, koji je posrednik s Općinom koji ovdje nastupa kao potpora svim aktivnostima unutar iste, pomaže primjerice u pripremi dokumentacije.

11. Kako vidite budućnost zone?

Definitivno je potrebno dalje razvijati malo i srednje poduzetništvo, obrtništvo, upravo kroz poduzetničku zonu. S obzirom na to da se mi sve više razvijamo kao prepoznatljiva turistička destinacija sa srednjovjekovnim kaštelom u centru Savičente, razumljivo je kako je onda poduzetnička zona dobrodošla za nadopunu sadržaja destinacije.

3. Klaudio Gašparini, mag.ing.aedif., zamjenik načelnika Općine Višnjan u mandatu 2017. – 2021.

1. Odakle ideja za otvaranje poduzetničke zone? Je li to Vaša inicijativa ili inicijativa poduzetnika?

Inicijativa je pokrenuta od strane sadašnjeg načelnika, gospodina Matticha, koji je bio na istoj poziciji i 2001. godine, odnosno u dva naredna mandata, počevši od navedene godine. Kako je zona bila na državnom zemljištu, ono je u konačnici poklonjeno Općini za potrebe izgradnje poduzetničke zone. Trenutno u zoni posluju 3 privatna poduzetnika, od kojih tvornica ribe ima 2 hale, a ostale dvije pripadaju stranim ulagačima iz Italije. Naime, na području zone posluju i dvije talijanske tvrtke.

2. U čijem je vlasništvu zemljište na kojem se izgradila zona? (privatno, općinsko, državno)

Kako sam već prethodno objasnio proces, možda je još potrebno napomenuti kako su utrošeni sati i sati pregovaranja, kako bi se u konačnici postigao dogovor s državnim organima oko darovanja zemljišta.

Unatoč naporima oko pokretanja zone, nakon smjene vlasti u Općini, nakon dva mandata gospodina Matticha, projekt poduzetničke zone je stao, pa su neovisno o kupljenom terenu, neki investitori odlučili započeti gradnju u drugim istarskim poduzetničkim zonama. Naime, višnjanska nije bila u potpunosti infrastrukturno opremljena, i kada nisu vidjeli da se situacija popravlja, otišli su. Iako postoje priključci za vodu i struju, još uvijek ostaje za riješiti pitanje asfaltiranja zone i rasvjete.

3. Izgradnja infrastrukture financirana je državnim, županijskim, općinskim sredstvima? Je li bilo pomoći i od strane lokalnih poduzetnika?

U opremanje i izgradnju poduzetničke zone najviše je uložila sama Općina Višnjan. Dio sredstava koji je uložena u opremanje ostvaren je prodajom zemljišta poduzetnicima. Naime, više od 30 % parcela u poduzetničkoj zoni Višnjan - Milanezi je prodano/zakupljeno. Trenutno preko europskih fondova pokušavamo riješiti pitanje pročištača, koje je veoma važno za nesmetano odvijanje proizvodnje unutar same zone. Investicija je jako velika, pa se iskreno nadamo kako ćemo je uspjeti ostvariti preko fondova, jer privremeni pročištač uskoro bi mogao postati nedovoljan.

4. Što je s dozvolama? Kako se odvijao proces?

S obzirom na to da u to vrijeme nisam bio prisutan u radu Općine, nisam upoznat s procesom.

5. Kako su lokalni poduzetnici reagirali na ideju, pa i otvaranje zone?

Na području Općine Višnjan uglavnom posluju male obiteljske tvrtke i obrti, koje imaju dovoljno prostora za zadovoljenje svojih poslovnih potreba. Inače, u samoj zoni, parcele su podosta velike, dimenzija 50x100m, no, Općina je svima zainteresiranima spremna izaći u susret, pa je tako u planu i moguće smanjenje parcela na pola, kako bi se prilagodilo i našim malim lokalnim poduzetnicima.

6. Kako ste privlačili poduzetnike u zonu? Je li bilo upita i stranih ulagača?

Načelnik Mattich je uložio dosta truda u pronalazak investitora, te je svakome potencijalom investitoru individualno pristupio, što ponovno oduzima dosta vremena. No, ako investitor s druge strane nađe potporu i razumijevanje, te uvidi napor, entuzijizam, jednostavnije mu se odlučiti ući u jedno takvo, poduzetnički poticajno okruženje. Tim više što su parcele pripremljene čekale investitore.

Tako je, u zoni posluju i dva strana investitora iz nama susjedne Italije.

7. Kako je lokalna zajednica, javnost, percipirala otvaranje zone?

Lokalna zajednica poduzetničku zonu vidi kao temelj dugoročnog razvoja Općine, tim više što bi im se kroz zonu neke usluge mogle naći nadohvat ruke, kao npr. benzinska crpka. Pa je tako percepcija javnosti pozitivna.

8. Koliko je trajao proces otvaranja zone?

Proces otvaranja zone ostvaren je tijekom prva dva mandata načelnika Matticha, a širenje i opremanje nastavlja se i u ovom trećem mandatu, koji je dobiven 4 godine nakon drugog mandata.

9. Prednosti / nedostaci poduzetničke zone s Vašeg aspekta. (Je li pridonijela razvoju poduzetništva i izvan njenog područja. Je li pridonijela zapošljavanju lokalnog stanovništva?)

Prednost zone je definitivno u otvaranju novih radnih mjesta za stanovnike Općine, ali i poticanju poduzetničke klime u njenom okruženju. Investitorima u zoni sigurno je velika prednost sama lokacija zone, u blizini istarskog Ipsilona, a time i blizina susjednih zemalja. Iako sam možda prekritičan, no sve s dobrom namjerom, smatram proces daljnjeg infrastrukturnog uređenja presporim, jer nam nedostaje financijskih sredstava. S druge strane, optimističan sam, i vjerujem kako će se fondovima EU puno toga riješiti.

10. Tko upravlja zonom?

Zonom upravlja načelnik, kao i općinska tvrtka koja je osnovana s tim ciljem, a to je Višnjanska razvojna agencija – VIRA.

11. Kako vidite budućnost zone?

Vidim realizaciju svih naših težnji, postavljen pročistač, i zonu koja svojom infrastrukturnom opremljenošću i lokacijom, privlači sve više investitora, među kojima ima i naših lokalnih.

Prilog II - Ankete

Anketa za upravitelje

Poštovani/a,

anketa se provodi u svrhu prikupljanja podataka za potrebe doktorske disertacije "Ekonomski učinci aktivnosti poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj" doktorandice Roberte Kontošić. Svi prikupljeni podaci koristit će se isključivo za potrebe disertacije.

Zahvaljujem Vam na izdvojenom vremenu!

Roberta Kontošić

Fakultet ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković" Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli

E-mail: roberta.kontosic@unipu.hr

Dob

- Od 18 do 29
- 29-64
- Iznad 64

Spol

- M
- Ž

Stručna sprema

- NSS
- SSS
- VSS
- VŠS
- Mr.sc./dr.sc.
- Ostalo

Pozicija u poduzetničkoj zoni/jedinici lokalne samouprave:

- Upravitelj/ica poduzetničke zone
- Gradonačelnik/ica

- Pročelnik/ica
- Ostalo

Pročelnik/ica kojeg odjela _____

Grad/Općina _____

PODUZETNIČKE ZONE

Sljedeća pitanja odnose se na poduzetničke zone koje se definiraju kao "infrastrukturno opremljena područja definirana prostornim planovima, namijenjena obavljanju određenih vrsta poduzetničkih, odnosno gospodarskih aktivnosti; osnovna karakteristika poduzetničkih zona je zajedničko korištenje infrastrukturno opremljenog i organiziranog prostora od strane poduzetnika kojima se poslovanjem unutar poduzetničke zone omogućuje racionalizacija poslovanja i korištenje raspoloživih resursa poduzetničke zone s ostalim korisnicima poduzetničke zone". (Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture, 2014.)

Pitanja – Likert (1 – nikako ne utječu, 2 – ne utječu, 3 – niti utječu/niti ne utječu, 4 – utječu, 5- jako utječu)

Poduzetničke zone u Vašoj općini ili gradu:

1. Utječu na otvaranje novih poduzeća unutar zone 1 2 3 4 5
2. Utječu na otvaranje novih poduzeća izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze) 1 2 3 4 5
3. Utječu na otvaranje novih radnih mjesta 1 2 3 4 5
4. Utječu na privlačenje domaćih investitora 1 2 3 4 5
5. Utječu na privlačenje stranih investitora 1 2 3 4 5
6. Utječu na razvoj poduzetničkih vještina i znanja 1 2 3 4 5
7. Utječu na razvoj poduzetništva koji je utemeljen na znanju i visokoj tehnologiji
1 2 3 4 5
8. Utječu na unapređenje infrastrukture unutar zone 1 2 3 4 5
9. Utječu na unapređenje infrastrukturu izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze) 1 2 3 4 5
10. Utječu na jačanje konkurentnosti poduzetništva 1 2 3 4 5
11. Utječu na poticanje ravnomjernije gospodarske aktivnosti 1 2 3 4 5

Anketa za udruge

Poštovani/a,

anketa se provodi u svrhu prikupljanja podataka za potrebe doktorske disertacije "Ekonomski učinci aktivnosti poduzetničkih zona u Republici Hrvatskoj" doktorandice Roberte Kontošić. Svi prikupljeni podaci koristit će se isključivo za potrebe disertacije.

Zahvaljujem Vam na izdvojenom vremenu!

Roberta Kontošić

Fakultet ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković" Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli

E-mail: roberta.kontosic@unipu.hr

Dob

- Od 18 do 29
- 29-64
- Iznad 64

Spol

- M
- Ž

Stručna sprema

- NSS
- SSS
- VSS
- VŠS
- Mr.sc./dr.sc.
- Ostalo

Pozicija u udruzi:

- Predsjednik/ica
- Potpredsjednik/ica
- Član/ica

Udruga_____

PODUZETNIČKE ZONE

Sljedeća pitanja odnose se na poduzetničke zone koje se definiraju kao "infrastrukturno opremljena područja definirana prostornim planovima, namijenjena obavljanju određenih vrsta poduzetničkih, odnosno gospodarskih aktivnosti; osnovna karakteristika poduzetničkih zona je zajedničko korištenje infrastrukturno opremljenog i organiziranog prostora od strane poduzetnika kojima se poslovanjem unutar poduzetničke zone omogućuje racionalizacija poslovanja i korištenje raspoloživih resursa poduzetničke zone s ostalim korisnicima poduzetničke zone". (Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture, 2014.)

Pitanja – Likert (1 – nikako ne utječu, 2 – ne utječu, 3 – niti utječu/niti ne utječu, 4 – utječu, 5- jako utječu)

Poduzetničke zone u Vašoj općini ili gradu:

1. Utječu na otvaranje novih poduzeća unutar zone 1 2 3 4 5
2. Utječu na otvaranje novih poduzeća izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze) 1 2 3 4 5
3. Utječu na otvaranje novih radnih mjesta 1 2 3 4 5
4. Utječu na privlačenje domaćih investitora 1 2 3 4 5
5. Utječu na privlačenje stranih investitora 1 2 3 4 5
6. Utječu na razvoj poduzetničkih vještina i znanja 1 2 3 4 5
7. Utječu na razvoj poduzetništva koji je utemeljen na znanju i visokoj tehnologiji
1 2 3 4 5
8. Utječu na unapređenje infrastrukture unutar zone 1 2 3 4 5
9. Utječu na unapređenje infrastrukturu izvan zone (na području grada ili općine gdje se nalaze) 1 2 3 4 5
10. Utječu na jačanje konkurentnosti poduzetništva 1 2 3 4 5

11. Utječu na poticanje ravnomjernije gospodarske aktivnosti 1 2 3 4 5

Rubrika za komentar

BJELOVARSKO-BILOGORSKA ŽUPANIJA

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Bjelovar	PZ Istok	9	156	7.901.115,00	50.648,00
2.		PZ Jug	10	397	12.986.612,00	32.712,00
3.		PZ Novi Borik Lepirac	2	72	17.130.656,00	237.926,00
4.	Grad Čazma	PZ Ninkovica I	4	30	3.926.683,00	130.889,00
5.		PZ Čazma istok	7	276	0,00	0,00
6.		PZ Čazma zapad	2	50	0,00	0,00
7.	Grad Daruvar	PZ Zapad I	7	60	2.425.819,00	40.430,00
8.		PZ Zapad II	1	30	1.334.133,00	44.471,00
9.	Grad Garešnica	PZ Jug	9	35	3.354.709,00	95.849,00
10.	Grubišno Polje	Zona malog i srednjeg poduzetništva	5	82	2.430.543,00	29.641,00
11.	Općina Đulovac	PZ Ciglana	1	1	0,00	0,00
12.	Općina Severin	PZ "P" Severin	2	72	9.921.446,00	137.798,00
13.	Općina Sirač	PZ Čelina	5	-	25.010,00	-
14.	Općina Veliki Grđevac	PZ Bregovci	1	10	735.216,00	73.522,00

BRODSKO-POSAVSKA ŽUPANIJA						
Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Nova Gradiška	Industrijski park Nova Gradiška	13	162	48.458.389,00	299.126,00
2.	Grad Slavonski Brod	PZ Kolonija	3	11	7.046.383,00	640.580,00
3.	Općina Brodski Stupnik	PZ Rižino Polje	2	11	4.657.870,00	423.443,00
4.	Općina Garčin	PZ Zadubravlje	2	66	2.109.719,00	31.965,00
5.	Gornja Vrba	Sjeverna PZ	22	944	6.257.510,00	6.629,00
6.	Gornji Bogičevci	PZ Brezine	3	50	2.573.428,00	51.469,00
7.	Općina Oriovac	PZ Čaplja	1	10	1.006.543,00	100.654,00
8.	Općina Velika Kapanica	Proizvodno-PZ I	1	6	0,00	0,00
9.		Proizvodno-PZ III	1	1	0,00	0,00
10.		Proizvodno-PZ IV	1	1	0,00	0,00
DUBROVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA						
Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Korčula	Dominče 1	1	100	0,00	0,00
2.		Čara 1	1	9	0,00	0,00

3.		Česvinica	1	3	0,00	0,00
4.	Grad Opuzen	Opuzen-jugozapadno	5	80	10.188.241,00	127.353,00
5.	Grad Ploče	Vranjak	10	80	3.812.068,00	47.651,00
6.	Općina Blato	Krtinja	9	55	3.612.702,00	65.685,00
7.	Općina Dubrovačko Primorje	Banići	2	60	8.106.350,00	135.106,00
8.	Općina Vela Luka	Vela Luka	10	210	1.676.805,00	7.985,00
9.	Općina Župa dubrovačka	Čibača	12	310	390.000,00	1.258,00

ISTARSKA ŽUPANIJA

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Buje-Buie	Plovanija	2	8	0,00	0,00
2.		Kaldanija	2	10	0,00	0,00
3.	Grad Buzet	CIMOS	1	550	2.010.574,00	3.656,00
4.		Sveti Ivan	6	150	0,00	0,00
5.		Možinjica	12	150	4.347.630,00	28.984,00
6.		Roč	1	200	0,00	0,00
7.		Butoniga	1	20	0,00	0,00
8.		Drvoplast	1	56	0,00	0,00
9.		Most	1	34	0,00	0,00

10.		Mala Huba 1	1	3	0,00	0,00
11.		Baraka 1	1	78	0,00	0,00
12.		Mala Huba 2	4	20	4.342.638,00	217.132,00
13.		Sveti Ivan – Praščari	1	14	0,00	0,00
14.		Kuk-Čiritež	1	1	0,00	0,00
15.		Štrped	1	2	0,00	0,00
16.		Baraka 2	1	1	0,00	0,00
17.		OMV 2	2	47	0,00	0,00
18.		Rečica	1	10	0,00	0,00
19.	Grad Labin	Vinež	20	748	10.702.826,00	14.309,00
20.	Grad Novigrad-Cittanova	Vidal	16	358	14.083.895,00	39.340,00
21.	Grad Pazin	Poslovna zona Ciburi I.	10	122	9.185.963,00	75.295,00
22.		Poslovna zona Ciburi II.	2	41	1.365.000,00	33.293,00
23.		Radna zona Podberam	6	85	1.712.626,00	20.149,00
24.		Industrijska zona Pazinka I.	6	191	0,00	0,00
25.		Radna zona Pazinka II.	1	36	2.808.486,00	78.014,00
26.	Grad Poreč-Parenzo	Zona gospodarske namjene “Buići – Žbandaj	7	230	25.813.421,00	112.232,00
27.		Servisna zona I u Poreču	10	45	2.075.192,00	46.115,00
28.		Servisna zona Poreč - područje I	20	120	0,00	0,00

29.		Servisna zona Poreč - područje II	3	110	9.632.234,00	87.566,00
30.		OMV - poslovna zona	3	15	0,00	0,00
31.		Radna zona Kukci	2	24	1.062.123,00	44.255,00
32.		Poslovna zona Čimižin	20	125	0,00	0,00
33.	Grad Rovinj – Rovigno	Griполе Spine'	3	180	7.170.315,00	39.835,00
34.	Grad Umag-Umago	Ungarija	3	281	11.513.200,00	40.972,00
35.	Grad Vodnjan-Dignano	Zona male privrede Galižana	20	300	12.585.500,00	41.952,00
36.		Poslovna zona Vodnjan Sjever	2	200	900.000,00	4.500,00
37.	Općina Bale-Valle	Monkašetl	1	4	78.440,00	19.610,00
38.	Općina Barban	PZ Barban	3	115	8.198.000,00	71.287,00
39.	Općina Cerovlje	Pazinski Novaki K11	2	5	0,00	0,00
40.	Općina Kanfanar	I1 - Industrijska zona	2	650	24.242.176,00	37.296,00
41.	Općina Karojba	Gosp zona Škropeti	2	3	0,00	0,00
42.	Općina Kaštelir-Labinci-CastellierSanta Domenica	Poslovna zona Labinci	20	112	6.419.070,00	57.313,00
43.	Općina Ližnjan-Lisignano	Gospodarska zona Valtura	1	9	94.157,00	10.462,00
44.	Općina Lupoglav	PZ Lupoglav	1	118	1.882.870,00	15.957,00
45.	Općina Marčana	Marčanka	6	15	706.780,00	47.119,00
46.	Općina Oprtalj- Portole	Gradinje	1	5	165.200,00	33.040,00

47.	Općina Pićan	Poduzetnička zona Pićan jug	12	174	9.272.580,00	53.291,00
48.	Općina Sveti Petar u Šumi	Škripelj	2	175	82.968,00	474,00
49.	Općina Svetvinčenat	Bibići	14	60	2.746.148,00	45.769,00
50.	Općina Višnjan-Visignano	Poslovna zona Višnjan - Milanezi	1	60	11.023.738,00	183.729,00
51.	Općina Vrsar-Orsera	Radna zona Neon	8	25	807.311,00	32.292,00
52.	Općina Žminj	Industrijska zona Žminj	11	257	8.200.135,00	31.907,00

KARLOVAČKA ŽUPANIJA

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Karlovačka županija (Barilović)	PZ Logorište - Poslovni park Karlovac	11	328	43.125.023,00	131.479,00
2.	Grad Duga Resa	PZ Šeketino Brdo	1	7	350.640,00	50.091,00
3.		Gospodarska zona uz desnu obalu Mrežnice kod Mrežničkog Briga	1	3	0,00	0,00
4.	Grad Karlovac	Banija-Ilovac III	5	93	21.853.817,00	234.987,00
5.		Mala Švarča	4	173	3.258.341,00	18.834,00
6.		Ilovac	1	49	0,00	0,00

7.	Grad Ogulin	PZ Ogulin	2	106	33.494.802,00	315.989,00
8.	Grad Ozalj	PZ Lug	13	353	9.552.173,00	27.060,00
9.	Grad Slunj	Industrijska zona gornje taborište	8	50	3.182.740,00	63.655,00
10.	Općina Barilović	Poslovna zona Bar.Cerovac	1	12	84.870,00	7.073,00
11.		Poslovna zona Bar.Leskovac	1	0	84.870,00	-
12.	Općina Draganić	Draganić 1	5	87	1.524.159,00	17.519,00
13.	Općina Generalski Stol	Zona gospodarske namjene	1	8	0,00	0,00
14.	Općina Josipdol	DIP Josipdol	3	36	0,00	0,00
15.	Općina Kamanje	Gospodarska namjena proizvodna	5	159	0,00	0,00
16.	Općina Ribnik	Dednjak	1	19	0,00	0,00
17.	Općina Žakanje	Poslovana zona Žakanje	3	15	5.103.370,00	340.225,00

KOPRIVNIČKO – KRIŽEVAČKA ŽUPANIJA

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Đurđevac	Poslovna zona A	28	805	7.536.187,00	9.362,00
2.		Poslovna zona B	3	30	1.194.586,00	39.820,00
3.	Grad Koprivnica	PZ Dravska	19	325	23.786.020,00	73.188,00

4.		PZ Radnička	17	350	48.511.636,00	138.605,00
5.	Grad Križevci	PZ Nikola Tesla	26	991	24.017.471,00	24.236,00
6.		PZ Cubinec	2	76	6.922.221,00	91.082,00
7.	Općina Drnje	PZ Cege	1	6	6.250,00	1.042,00
8.		PZ Keter	1	71	0,00	0,00
9.		PZ Torčec	1	39	0,00	0,00
10.	Općina Kalinovac	PZ Jug	3	260	6.114.189,00	23.516,00
11.		PZ Sjever	1	4	0,00	0,00
12.	Općina Kloštar Podravski	PZ Istok	4	42	2.216.728,00	52.779,00
13.	Općina Molve	PZ Molve Grede	2	10	341.700,00	34.170,00
14.	Općina Novigrad Podravski	Poslovna zona	3	22	4.658.037,00	211.729,00
15.	Općina Peteranec	PZ Danica	1	-	0,00	-
16.	Općina Rasinja	PZ Rasinja	3	48	0,00	0,00
17.	Općina Sveti Ivan Žabno	PZ Centar	6	45	502.532,00	11.167,00
18.		PZ Industrijska	2	240	0,00	0,00

KRAPINSKO – ZAGORSKA ŽUPANIJA

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Donja Stubica	Poduzetnička zona Matenačka -	5	186	0,00	0,00

		Kolodvorska				
2.		Poduzetnička zona Golubovec - Zapad	1	72	10.000,00	139,00
3.	Grad Krapina	Zona malog gospodarstva	5	250	3.451.721,00	13.807,00
4.		Poduzetnička zona Krapina Nova - Zapad	2	40	18.790.599,00	469.765,00
5.		Poduzetnička zona Krapina Nova - Jug	5	62	112.240,00	1.810,00
6.	Grad Oroslavje	Radna zona Mokrice	5	160	658.683,00	4.117,00
7.	Grad Pregrada	Poslovna zona Pregrada	9	481	11.132.860,00	23.145,00
8.	Grad Zabok	Gospodarska zona Grada Zaboka	90	1809	32.827.942,00	18.147,00
9.	Općina Bedekovčina	Poduzetnička zona Bedekovčina I	4	402	3.601.417,00	8.959,00
10.	Općina Gornja Stubica	Poduzetnička zona Zelenka	1	6	55.840,00	9.307,00
11.	Općina Hum na Sutli	Zona malog gospodarstva Dražža	4	821	520.980,00	635,00
12.	Općina Jesenje	Poduzetnička zona Gornje Jesenje - Gorjak	1	26	0,00	0,00
13.		Poduzetnička zona Cerje Jesenjsko - Kod pilane	1	22	0,00	0,00

14.	Općina Konjščina	Zona malog gospodarstva Konjščina I	4	111	5.643.494,00	50.842,00
15.	Općina Kumrovec	Radno gospodarska i poslovna zona Razvor	3	43	5.007.239,00	116.447,00
16.	Općina Lobor	Poduzetnička zona Lobor	3	87	23.120,00	266,00
17.	Općina Marija Bistrica	Poduzetnička zona Tugonica 1	1	18	0,00	0,00
18.	Općina Radoboj	Gospodarska zona proizvodno - poslovne namjene "Brod"	1	-	5.256.698,00	-
19.	Općina Sveti Križ Začretje	Zona malog gospodarstva "LUG"	20	565	11.862.955,00	20.996,00
20.	Općina Veliko Trgovišće	Gospodarska zona Veliko Trgovišće	8	540	11.462.345,00	21.227,00
21.	Općina Zlatar Bistrica	Gospodarska zona Jugo-zapad	9	737	5.707.682,00	7.744,00

LIČKO – SENJSKA ŽUPANIJA

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Gospić	Smiljansko polje	3	53	20.086.995,00	378.999,00
2.	Grad Novalja	Čiponjac	22	183	17.143.694,00	93.681,00
3.	Grad Otočac	Otočac	6	30	12.389.074,00	412.969,00

4.	Općina Brinje	Žuta Lokva	2	30	2.722.352,00	90.745,00
5.	Općina Donji Lapac	Malta	1	2	6.000,00	3.000,00
6.	Općina Perušić	Konjsko Brdo	1	150	10.511.562,00	70.070,00
7.		Viševica	1	130	0,00	0,00
8.	Općina Udbina	Podudbina	6	139	5.532.948,00	39.805,00

MEDIMURSKA ŽUPANIJA

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Čakovec	Radna zona Martane	1	38	3.205.000,00	84.342,00
2.		Industrijska zona Istok	7	1418	2.045.000,00	1.442,00
3.		Industrijska zona Zapad	13	414	4.050.000,00	9.783,00
4.	Grad Mursko Središće	Privredna zona Mursko Središće - Slatine	5	160	1.649.741,00	7.186,00
5.		Zona stanovanja i privrede Istarsko naselje	2	4	1.240.167,00	310.042,00
6.	Grad Prelog	Industrijska zona Prelog - Istok	16	1500	15.000.000,00	10.000,00
7.		Gospodarska zona Prelog - Sjever	9	840	22.378.401,00	26.641,00
8.	Općina Belica	Gospodarska zona Jug	1	1	84.949,00	84.949,00

9.		Gospodarska zona Jugozapad	1	32	621.356,00	19.417,00
10.		Gospodarska zona Sjever	1	92	473.051,00	5.142,00
11.	Općina Dekanovec	Južna privredna zona Berek	1	17	3.425.760,00	201.515,00
12.	Općina Domašinec	Poduzetnička i športska zona Domašinec - Turčišće	2	15	3.778.903,00	251.927,00
13.	Općina Donja Dubrava	Zona male privrede 2	2	38	315.847,00	8.312,00
14.		Poduzetnička zona Sjeveroistok	1	1	964.029,00	964.029,00
15.	Općina Donji Kraljevec	Industrijska zona "Sjever" Donji Kraljevec	8	735	4.623.398,00	5.882,00
16.		Zona male privrede "Mali Zdenci"	2	298	1.580.000,00	5.302,00
17.	Općina Donji Vidovec	Poduzetnička zona Bistrička - Kalanica	3	30	262.982,00	8.766,00
18.	Općina Goričan	Poduzetnička zona Istok	3	220	708.763,00	3.222,00
19.		Poduzetnička zona Čarda	1	25	0,00	0,00
20.	Općina Kotoriba	Poduzetnička zona Istok	13	292	500.000,00	1712,00
21.		Poduzetnička zona Jug	4	34	3.957.476,00	116.396,00
22.	Općina Mala Subotica	Zona poduzetništva Mala Subotica	4	588	13.066.739,00	22.222,00
23.	Općina Nedelišće	Privredna zona Nedelišće	4	81	7.149.332,00	88.263,00

24.		Zona male privrede Pušćine	4	91	2.306.807,00	25.350,00
25.		Gospodarska zona istočno od Macinca	1	224	1.065.799,00	4.758,00
26.	Općina Pribislavec	Industrijska zona Pribislavec	15	248	5.300.000,00	21.371,00
27.	Općina Selnica	Gospodarska zona Selnica	1	32	919.605,00	28.738,00
28.	Općina Sveta Marija	Gospodarska zona Buzovica	4	24	3.559.420,00	148.309,00
29.	Općina Sveti Juraj na Bregu	Poduzetnička zona Brezje	1	50	2.086.673,00	41.733,00
30.	Općina Sveti Martin na Muri	Gospodarska zona Sveti Martin na Muri	14	330	2.820.563,00	8.547,00
31.	Općina Šenkovec	Privredna zona Šenkovec	1	4	165.576,00	41.394,00

OSJEČKO – BARANJSKA ŽUPANIJA

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Beli Manastir	PZ Beli Manastir	12	111	14.329.487,00	129.094,00
2.	Grad Belišće	PZ uz rijeku Karašicu	7	97	4.999.001,00	51.536,00
3.		PZ Tržni centar Belišće	22	24	119.520,00	4.980,00
4.	Grad Donji Miholjac	Industrijska zona Janjevci	40	715	22.763.318,00	31.837,00
5.	Grad Đakovo	Industrijskopoduzetnička zona Đakovo	36	465	1.519.003,00	3.267,00

6.		PZ Široko Polje	3	20	83.936,00	4.197,00
7.	Grad Našice	Industrijska zona	14	267	15.682.966,00	58.738,00
8.	Grad Osijek	PZ Tenje	11	93	6.401.928,00	68.838,00
9.		PZ Zapad	2	20	424.470,00	21.223,00
10.		Zona skladišta i servisa –IV faza	5	249	1.187.579,00	4.769,00
11.	Grad Valpovo	PZ u Bizovačkoj ulici 6	6	52	2.844.146,00	54.695,00
12.		PZ K-VI	3	33	3.931.336,00	119.131,00
13.		PZ II u Valpovu	9	53	160.000,00	3.019,00
14.		Zona male privrede	1	54	3.470.000,00	64.259,00
15.		Industrijska zona	14	158	452.549,00	2.864,00
16.	Općina Antunovac	PZ Antunovac	4	42	15.479.486,00	368.559,00
17.	Općina Bilje	PZ Sjever Bilje	1	9	8.698.095,00	966.455,00
18.	Općina Bizovac	PZ Sajmište	6	20	2.550.487,00	127.524,00
19.	Općina Čeminac	PZ Čeminac	1	2	2.950.077,00	1.475.038,00
20.	Općina Darda	Zona obrta, malog i srednjeg poduzetništva	5	177	12.722.598,00	71.879,00
21.	Općina Draž	PZ Gajić	1	12	520.000,00	43.333,00
22.		PZ u Duboševici	1	25	100.000,00	4.000,00
23.		PZ u Topolju	2	30	170.000,00	5.667,00

24.	Općina Đurđenovac	Zona zanatstva i male privrede	2	8	2.658.982,00	332.273,00
25.	Općina Erdut	PZ u Bijelom Brdu	1	2	5.134.639,00	2.567.319,00
26.	Općina Kneževi Vinogradi	Poslovnopoduzetnička, rekreativna zona	3	51	10.927.232,00	214.259,00
27.	Općina Koška	Zona malog gospodarstva Zadar	1	7	1.755.645,00	250.806,00
28.	Općina Marijanci	PZ Črnkovci	5	75	1.846.491,00	24.620,00
29.	Općina Magadenovac	PZ Magadenovac	1	10	0,00	0,00
30.	Općina Petrijevci	Zona male privrede	7	150	1.850.000,00	12.333,00
31.	Općina Semeljci	PZ Semeljci	4	11	2.958.101,00	268.918,00
32.		Gospodarska zona	1	3	170.935,00	56.978,00
33.	Općina Viškovci	PZ Viškovci	1	3	368.877,00	122.959,00

POŽEŠKO – SLAVONSKA ŽUPANIJA

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Kutjevo	PZ Kamenjača	9	125	12.110.133,00	96.881,00
2.	Grad Lipik	PZ 2	2	20	3.781.096,00	189.055,00
3.		PZ 3	3	192	86.100,00	448,00
4.	Grad Pakrac	Zona male privrede Pakrac	12	354	7.630.212,00	21.554,00
5.		PZ Pakrac 5	1	16	3.922.043,00	254.128,00

6.	Grad Pleternica	PZ Pleternica	6	194	15.474.448,00	79.765,00
7.	Grad Požega	PZ Industrijska ulica	6	130	23.126.952,00	177.900,00
8.		PZ Sjever	6	88	344.360,00	3.913,00
9.		PZ Emovački lug 1	1	23	0,00	0,00
10.		PZ Emovački lug 2			0,00	0,00
11.	Općina Kaptol	PZ Novi Bešinci	1	5	225.618,00	45.124,00

PRIMORSKO – GORANSKA ŽUPANIJA

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Bakar	Industrijska zona Kukuljanovo 1	150	3 342	303.500.000,00	90.814,00
2.	Grad Cres	Volniki	5	120	2.475.932,00	20.633,00
3.	Grad Delnice	PZ K-1	10	85	901.714,00	10.608,00
4.		PZ K-2	6	88	816.777,00	9.282,00
5.		PZ K-3	7	14	701.420,00	50.101,00
6.	Grad Kastav	Radna zona Žegoti	16	270	8.272.365,00	30.638,00
7.	Grad Kraljevica	K1 Žlibina	4	35	1.817.517,00	51.929,00
8.	Grad Krk	PZ 29	30	1 084	7.122.515,00	6.571,00
9.		PZ u naselju Vrh	2	0	0,00	-

10.		PZ u naselju Krk	1	8	0,00	-
11.	Grad Mali Lošinj	PZ Kalvarija	26	147	12.530.983,00	85.245,00
12.	Novi Vinodolski	PZ Zapad	12	152	2.844.246,00	18.712,00
13.	Grad Vrbovsko	PZ K1 Vrbovsko	1	8	9.621.410,00	1.202.676,00
14.	Općina Brod Moravice	K-3-Donja Dobra 2	1	5	64.473,00	12.895,00
15.	Općina Čavle	I2 Soboli UPU3	2	15	998.547,00	66.570,00
16.		K1 Cernik UPU 4	2	120	551.389,00	4.595,00
17.	Općina Dobrinj	K-1 Kava - Šilo	1	5	110.324,00	22.065,00
18.		K-2 Stolarija - Hlapa	1	27	157.836,00	5.846,00
19.	Općina Fužine	PZ Lič	5	7	1.610.719,00	230.103,00
20.	Općina Klana	RZ K1-Klana	3	10	289.330,00	28.933,00
21.		RZ K6 Škalnica	2	100	173.505,00	1.735,00
22.		RZ I1 Marišćina	1	20	87.375,00	4.369,00
23.		RZ K5 Klana-pilana 1	1	400	0,00	-
24.		RZ K8 Breza	1	5	0,00	-
25.	Općina Kostrena	K-3 Šoići	6	116	6.234.231,00	53.743,00
26.	Općina Lokve	PZ Sljeme K/1	2	11	720.312,00	65.483,00
27.	Općina Lopar	PZ Sorinj	1	8	8.863.590,00	1.107.949,00
28.	Općina Malinska	Dubašnica Zona K-1 Sveti Vid-sjever	3	105	3.098.570,00	29.510,00

29.		Zona K-3 Barušići	1	10	214.436,00	21.444,00
30.	Općina Matulji	Radna zona R-1	1	24	10.960.942,00	456.706,00
31.		PZ R-2	8	56	23.894.107,00	426.680,00
32.		PZ Jušići (K3)	2	43	616.695,00	14.342,00
33.		PZ Rupa - K11	3	24	0,00	-
34.		PZ Mučići II (K6 i R1-3)	1	12	28.606,00	2.384,00
35.		PZ Jurdani (K4)	1	220	0,00	-
36.		Općina Omišalj	Servisno-uslužna zona Pušća	2	250	7.613.189,00
37.	Općina Ravna Gora	K1- zona uz naselje Ravna Gora	8	357	0,00	-
38.		K2- zona uz naselje Kupjak	5	36	0,00	-
39.	Općina Viškovo	Radna zona Marinići K-1	41	465	10.593.101,00	22.781,00
40.		Radna zona Mavri	7	101	0,00	-

SISAČKO – MOSLAVAČKA ŽUPANIJA

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Glina	PZ Željezara	2	3	1.535.171,00	511.724,00
2.		PZ Jukinac I	1	30	30.640,00	1.021,00
3.	Grad Hrvatska Kostajnica	Poljice	1	78	377.026,00	4.834,00
4.	Grad Kutina	Poslovna zona Kutina I. / PZKI.	5	122	2.591.570,00	21.242,00

5.		Poslovna zona Kutina II. / PZKII.	4	141	1.879.680,00	13.331,00
6.		Poslovna zona Kutina III-Krč. / PZKIII.-Krč	1	1	0,00	0,00
7.	Grad Novska	PZ Zapad	2	19	2.895.345,00	152.387,00
8.	Grad Popovača	Jelengradska	4	11	5.805.614,00	527.783,00
9.		Mišićka	2	138	10.752.470,00	77.916,00
10.	Grad Sisak	Komunalna zona	20	190	40.518.700,00	213.256,00
11.		Tanina - Gorički	20	74	7.055.221,00	95.341,00
12.		Južna industrijska zona	4	52	21.910.733,00	421.360,00
13.	Općina Gvozd	PZ "Gornja Čemernica"	1	6	0,00	0,00
14.		PZ "Vrginmost 1"	1	23	0,00	0,00
15.	Općina Hrvatska Dubica	Jelas polje	1	0	3.506.236,00	-
16.	Općina Jasenovac	Zona malih obrta s tržnicom	3	10	3.673.074,00	367.307,00
17.		Poljoprivredno industrijska zona	4	65	10.251.822,00	157.720,00
18.	Općina Lipovljani	Blatnjača	2	182	3.353.695,00	18.427,00
19.	Općina Martinska Ves	PZ Mahovo	1	36	259.958,00	7.221,00
20.	Općina Sunja	Poslovno poduzetnička zona Sajmište	6	120	399.831,00	3.332,00
21.	Općina Topusko	Blatuša	2	0	0,00	-

22.	Općina Velika Ludina I.	Poslovna zona V. Ludina	2	3	2.441.245,00	813.748,00
SPLITSKO – DALMATINSKA ŽUPANIJA						
Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Sinj	Kukuzovac	7	152	66.425.856,00	437.012,00
2.	Grad Stari Grad	Vrbanj	5	15	1.009.422,00	67.295,00
3.		Močica	2	24	0,00	0,00
4.		Vinarija	5	40	0,00	0,00
5.	Grad Supetar	Žedno-Drage	15	111	7.626.864,00	68.710,00
6.		Malačnica	5	22	0,00	0,00
7.		Poje	1	2	0,00	0,00
8.	Grad Trilj	Čaporice	8	260	39.389.049,00	151.496,00
9.	Grad Trogir	Plano 1	1	12	2.027.380,00	50.685,00
10.		Plano 2	2	7	0,00	0,00
11.		Plano 3	1	5	193.469,00	38.694,00
12.		Pos 2	3	15	82.410,00	5.494,00
13.		Pos 3	7	23	172.444,00	7.498,00
14.		Pos 4	2	27	67.860,00	2.513,00
15.	Grad Vrgorac	Jelavići	1	50	0,00	0,00

16.		Vrgorac sjever	10	600	0,00	0,00
17.	Grad Vrlika	Kosore	4	15	6.850.000,00	456.667,00
18.	Općina Dicmo	Dicmo	22	400	29.136.671,00	72.842,00
19.	Općina Dugopolje	Podi	63	2055	102.748.519,00	49.999,00
20.		Podi zapad	5	820	24.470.172,00	29.842,00
21.		Bani	1	15	6.737.633,00	449.176,00
22.		Bani sjever	8	160	38.179.921,00	238.625,00
23.		Krč	9	150	8.236.866,00	54.912,00
24.	Općina Hrvace	Vukove Stine	2	70	6.745.761,00	96.368,00
25.	Općina Jelsa	Gojdanje	1	4	0,00	0,00
26.	Općina Muć	Prisike 0	8	45	13.364.571,00	296.990,00
27.		Prisike 1	1	70	11.686.270,00	166.947,00
28.	Općina Nerežišća	Balun-Vrpovje	9	122	5.788.805,00	47.449,00
29.	Općina Postira	Ratac	1	301	5.110.628,00	16.979,00
30.	Općina Prgomet	Podošljak	1	8	1.643.058,00	205.382,00
31.	Općina Primorski Dolac	Bristovača-Trištenica	1	5	13.205.183,00	2.641.037,00
32.	Općina Selca	Konopice	1	6	342.569,00	57.095,00
33.		Koprivice	2	8	0,00	0,00
34.		Pliš	1	4	0,00	0,00
35.		Bunjice	1	3	0,00	0,00

36.	Općina Šestanovac	Šestanovac zapad	1	20	734.128,00	36.706,00
37.		Šakić	1	5	0,00	0,00
38.	Općina Zadvarje	Zadvarje	1	4	5.577.897,00	1.394.474,00
39.	Općina Zagvozd	Troje Gomile	2	5	0,00	0,00
40.		Buljubašići	1	3	0,00	0,00

ŠIBENSKO – KNINSKA ŽUPANIJA

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Drniš	Radonić	2	112	3.277.042,00	29.259,00
2.		Drniš	20	249	1.234.419,00	4.958,00
3.		Pakovo Selo	4	21	0,00	0,00
4.		Siverić	2	37	0,00	0,00
5.	Grad Knin	Preparandija	6	57	4.787.537,00	83.992,00
6.		Bare	4	362	0,00	0,00
7.		Vedro polje	3	41	94.000,00	2.293,00
8.		Burum	2	6	0,00	0,00
9.	Grad Skradin	Kosa- Ićevo	1	8	12.336.741,00	1.542.093,00
10.	Grad Šibenik	Podi	20	948	30.133.762,00	32.612,00
11.	Grad Vodice	Miličevac	20	200	0,00	0,00

12.		Pišće-Leć	1	50	0,00	0,00
13.	Općina Bilice	Bilice	15	70	0,00	0,00
14.	Općina Cijvljane	Brzica	1	20	0,00	0,00
15.		Lukovac	1	10	0,00	0,00

VARAŽDINSKA ŽUPANIJA

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Ivanec	Poslovna zona Ivanec - Istok	6	140	17.870.315,00	127.645,00
2.		Industrijska zona Ivanec	3	123	1.190.374,00	9.678,00
3.	Grad Lepoglava	Poduzetnička zona Lepoglava	11	350	14.298.614,00	40.853,00
4.		Poduzetnička zona Lepa	1	32	0,00	0,00
5.		Poduzetnička zona Čret	1	35	0,00	0,00
6.		Poduzetnička zona Očura	1	41	0,00	0,00
7.	Grad Ludbreg	Gospodarska zona Istok	7	269	7.040.291,00	26.172,00
8.		Zona male privrede A i B	15	374	6.004.992,00	16.056,00
9.		Gospodarska zona Zapad	11	441	5.110.268,00	11.588,00
10.	Grad Novi Marof	Poduzetnička zona kod autobusnog kolodvora u N. Marofu	7	125	4.150.000,00	33.200,00

11.		Poduzetnička zona uz cestu N. Marof - Ključ	1	30	1.230.000,00	41.000,00
12.	Grad Varaždin	Zona malog poduzetništva Jalkovec	35	712	17.416.799,00	24.462,00
13.		Gospodarska zona Brezje Sjever	26	2 187	7.738.592,00	3.538,00
14.	Grad Varaždinske Toplice	Gospodarska zona Škarnik	2	-	0,00	-
15.		Gospodarska zona Petkovec II	1	-	0,00	-
16.		Gospodarska zona Varaždinske Toplice	5	-	0,00	-
17.	Općina Breznica	Poduzetnička zona "Breznica"	1	100	0,00	0,00
18.	Općina Breznički Hum	Zona male privrede I	2	60	0,00	0,00
19.		Zona male privrede II	1	20	0,00	0,00
20.	Općina Cestica	Gospodarska zona Cestica: lokacija Otok Virje, lokacija Babinec, lokacija Dubrava Križovljanska	3	57	4.931.973,00	86.526,00
21.	Općina Gornji Kneginec	Poduzetnička zona Kneginec	33	990	38.523.006,00	38.912,00
22.	Općina Jalžabet	Poduzetnička zona Jalžabet	1	150	23.829.559,00	158.864,00
23.	Općina Mali Bukovec	Poduzetnička zona Mali Bukovec I	1	75	120.372,00	1.605,00

24.	Općina Martijanec	Gospodarska zona Martijanec	1	10	310.000,00	31.000,00
25.	Općina Petrijanec	Poduzetnička zona Petrijanec	1	-	3.843.426,00	-
26.	Općina Sračinec	Zona proizvodne namjene -I- Sračinec	3	55	2.827.090,00	51.402,00
27.	Općina Sveti Ilija	Poduzetnička zona Sveti Ilija	2	35	500.000,00	14.286,00
28.		Poduzetnička zona Tomaševac	3	29	120.000,00	4.138,00
29.	Općina TrnovecBartolovečk	Poduzetnička zona Trnovec	4	51	15.599.155,00	305.866,00
30.	Općina Veliki Bukovec	Poduzetnička zona Veliki Bukovec	2	312	43.440,00	139,00
31.	Općina Visoko	Poduzetnička zona Vinično	1	55	176.243,00	3.204,00
32.		Poduzetnička zona Visoko	2	24	0,00	0,00

VIROVITIČKO – PODRAVSKA ŽUPANIJA

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Orahovica	PZ mala privreda Orahovica I	3	6	1.101.440,00	183.573,00
2.		PZ mala privreda Orahovica II	2	56	838.196,00	14.968,00
3.		PZ Orahovica	2	43	4.004.771,00	93.134,00
4.	Grad Slatina	Turbina	6	60	5.850.220,00	97.504,00
5.	Grad Virovitica	Poduzetnička zona II	8	110	8.420.000,00	76.545,00

6.		Poduzetnička zona III	4	196	23.640.579,00	120.615,00
7.		PZ Antunovac	4	97	671.462,00	6.922,00
8.	Općina Crnac	PZ Palište	1	2	30.050.000,00	15.025.000,00
9.	Općina Gradina	PZ Gušta T1	2	2	25.194,00	12.597,00
10.	Općina Pitomača	PZ Klas	5	158	1.016.400,00	6.433,00
11.		PZ Rakitka II	4	69	910.013,00	13.189,00
12.	Općina Sopje	PZ Novaki 1	1	20	15.000,00	750,00

VUKOVARSKO –SRIJEMSKA ŽUPANIJA

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Otok	PZ Otok	5	145	9.803.969,00	67.613,00
2.	Grad Vinkovci	Poduzetničko-industrijska zona Jošine	8	39	9.809.398,00	251.523,00
3.	Grad Vukovar	PZ Priljevo	7	160	6.107.349,00	38.171,00
4.		PZ Vukovar	5	57	32.214.071,00	565.159,00
5.	Grad Županja	PZ Sječine	2	35	6.628.090,00	189.374,00
6.	Općina Babina Greda	Radna zona Tečine	1	3	19.520,00	6.507,00
7.	Općina Cerna	PZ Zagrađe	2	14	2.407.067,00	171.933,00
8.	Općina Drenovci	Poslovna zona Drenovci	9	58	22.565,00	389,00

9.	Općina Gradište	Poslovna zona Ambarine	3	14	11.609.641,00	829.260,00
ZADARSKA ŽUPANIJA						
Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Benkovac	Šopot	2	50	22.433.541,00	448.671,00
2.	Grad Biograd na Moru	Komunalno-servisna zona	4	41	5.152.103,00	125.661,00
		Bučina				
3.		Industrijska zona Biograd na Moru	15	179	24.617.002,00	137.525,00
4.		Zona poljoprivrednih gospodarstava Jankolovica	1	128	265.960,00	2.078,00
5.		Zona poljoprivrednih gospodarstava "peradarska"	1	17	119.560,00	7.033,00
6.	Grad Nin	Mirila	3	7	219.950,00	31.421,00
7.		Poljica Brig	1	7	1.166.818,00	166.688,00
8.		Bivši Bagat	2	35	294.644,00	8.418,00
9.	Grad Obrovac	Karlovac 1 i 2	3	6	1.250.000,00	208.333,00
10.	Općina Bibinje	Sridnjak	1	30	0,00	0,00
11.		Brig	1	10	0,00	0,00

12.	Općina Kali	Vela Lamjana	4	174	1.750.000,00	10.057,00
13.	Općina Novigrad	Novigrad 1	1	2	256.310,00	128.155,00
14.	Općina Pakoštane	Servisna zona Pakoštane	6	83	2.234.971,00	26.927,00
15.	Općina Polača	Primat	1	18	4.509.208,00	250.512,00
16.	Općina Poličnik	Murvica Donja	16	261	55.630.193,00	213.143,00
17.		Grabi	17	178	29.853.345,00	167.715,00
18.	Općina Posedarje	Posedarje-Slivnica	2	12	2.973.872,00	247.823,00
19.	Općina Povljana	Vrdijan	1	10	294.337,00	29.434,00
20.	Općina Preko	Ugljan-FortaščinaStrihine	2	5	0,00	0,00
21.	Općina Sali	Lokardenjak	1	70	0,00	0,00
22.		Dumboka	1	4	0,00	0,00
23.		Zaglavski Vršak	1	6	0,00	0,00
24.	Općina Stankovci	Novi Stankovci	7	300	18.781.597,00	62.605,00

ZAGREBAČKA ŽUPANIJA

Redni broj	Jedinica lokalne samouprave	Naziv poduzetničke zone	Broj aktivnih poduzetnika	Broj zaposlenika	Ulaganja (u kn)	Ulaganja po zaposleniku (u kn)
1.	Grad Dugo Selo	PZ Dugo Selo	2	113	8.449.142,00	74.771,00
2.	Grad Ivanić-Grad	PZ Ivanić-Grad Jug - Zona 3	10	300	2.825.000,00	9.417,00
3.		PZ Ivanić-Grad Sjever - Zona 6	3	40	13.438.270,00	335.957,00

4.	Grad Jastrebarsko	Jalševac	22	522	16.787.882,00	32.161,00
5.	Grad Samobor	Samobor	18	957	38.483.891,00	40.213,00
6.	Grad Sveta Nedelja	Radna zona Sveta Nedelja	42	1 543	22.368.234,00	14.497,00
7.		Radna zona Novaki	40	704	10.354.387,00	14.708,00
8.		Radna zona Rakitje	20	232	3.905.970,00	16.836,00
9.	Grad Sveti Ivan Zelina	Zona gospodarske namjene Sveta Helena - sjever	4	343	30.076.448,00	87.686,00
10.	Grad Velika Gorica	RZ Rakitovec	4	51	10.313.929,00	202.234,00
11.	Grad Vrbovec	Industrijska zona	3	1721	9.674.551,00	5.621,00
12.		Zona "Poduzetnik" Vrbovec	5	94	4.932.442,00	52.473,00
13.		Zona Luka - Sjever	2	10	0,00	0,00
14.		Zona Konak - Zapad I	1	10	0,00	0,00
15.		Zona Konak - Istok	2	14	0,00	0,00
16.	Grad Zaprešić	Gospodarska zona Shopping city Zagreb	2	500	68.969.378,00	137.939,00
17.		Gospodarska zona Pojatno	4	500	148.500,00	297,00
18.		Gospodarska zona Lužnica	2	70	0,00	0,00
19.	Općina Bedenica	Bedenica	2	172	0,00	0,00
20.	Općina Bistra	Gospodarska zona "Bistra"	3	13	592.101,00	45.546,00
21.		Gospodarska zona "Bistra-	8	47	0,00	0,00

		sjever"				
22.		Općina Brckovljani K-1-1 Božjakovina	3	50	14.508.401,00	290.168,00
23.		K-3 Božjakovina	1	40	0,00	0,00
24.	Općina Brdovec	Drenje-Ključ Brdovečki	2	14	0,00	0,00
25.		Prigorje Brdovečko	1	22	0,00	0,00
26.		Prudnice	2	7	0,00	0,00
27.	Općina Jakovlje	Sjever - 1	1	68	3.026.534,00	44.508,00
28.	Kloštar Ivanić	Poslovna zona Kloštar	2	13	0,00	0,00
29.	Općina Križ	PZ Križ	2	10	19.355.869,00	1.935.587,00
30.		PZ Križ II	5	88	275.937,00	3.136,00
31.	Općina Luka	Luka	1	73	914.656,00	12.530,00
32.	Općina Pisarovina	PZ Pisarovina	4	59	25.778.911,00	436.931,00
33.	Općina Rugvica	Otok Svibovski	1	100	127.920,00	1.279,00

Izvor: samostalna izrada autorice prema objedinjenim podacima Državnog ureda za reviziju, područnih ureda (2014.) Izvješća o obavljenoj reviziji. Osnivanje i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona.

ŽIVOTOPIS AUTORICE

Roberta Kontošić Pamić rođena je u Puli 29.04.1987. godine, gdje završava osnovu školu i opću gimnaziju. Nakon diplomiranja 2011. godine na Fakultetu ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“ (FET), radno iskustvo stječe u privatnom sektoru na radnim mjestima asistenta u marketingu, te kasnije i voditelja marketinga.

Karijeru nastavlja kao stručni suradnik za projekte u Centru za empirijska društvena istraživanja i trendove pri FET-u, gdje je sudjelovala u izradama strateških dokumenata za istarske gradove. U ulozi projektnog suradnika, radila je i na implementaciji SMARTINNO projekta (IPA Jadranska prekogranična suradnja).

U veljači 2017. zaposlena je na rado mjesto asistentice na Katedri za organizaciju, poduzetništvo i pravo pri FET-u, gdje je vanjska suradnica od 2011. godine. Asistentica je na kolegijima: Uvod u poduzetništvo, Upravljanje kvalitetom, Poduzetništvo za neekonomiste, Inovacije i poduzetništvo, Međunarodno poduzetništvo, Društvene inovacije i poduzetništvo, Organizacija i Osnove organizacije.

Koordinatorica je Sustava upravljanja kvalitetom FET'Q i mentorica u Studentskom poduzetničkom inkubatoru. Angažirana je kao predavačica u programu „Katalog poduzetničkih ideja“ kojeg FET provodi sa istarskim srednjim školama.

Uključena je u razne projekte, a od posljednjih se ističe Međunarodni virtualni inkubator, gdje je sudjelovala u pokretanju i implementaciji zajedno sa izv. prof. Violetom Šugar i kolegama iz Izraela, te bilateralni znanstveni projekt sa kolegama sa Sveučilišta u Novome Mestu i Kopru – „Malo i srednje poduzetništvo u Hrvatskoj i Sloveniji – analiza podataka“. Usavršavala se na Faculty of Business, Economics and Management Information Systems u Regensburgu. Mentorica je pobjedničkih studentskih timova na domaćim i međunarodnim natjecanjima.

Sudionica je i različitih radionica i tečajeva te međunarodnih znanstvenih konferencija. Jedna je od pokretačica i suorganizatorica konferencije TEDx-a Pula. Aktivno se služi engleskim i talijanskim jezikom.

Popis objavljenih radova:

Znanstveni radovi:

1. Kontošić Pamić, R; Belullo, A. (2018). Investments' background of entrepreneurial zones in Croatia. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*. 31 (1), str. 1590 – 1606.
2. Kontošić, R., Slivar, I., i Floričić, T. (2017.). Mapping indoor camping as a tourism product and its upgrade according to youth preferences. *Ekonomska misao i praksa*. 26 (1), str. 287- 299.
3. Kontošić, R., Slivar, I. & Floričić, T. (2017). Pre-launch research of an indoor camping model. *Ecoforum*, 6 (1)
4. Slivar, I., Kontošić, R. i Dolenc, S. (2016.). Horizontal hotels and similar accommodation: nomenclature, diffusion and global development possibilities. *Strategica. Opportunities and risks in the contemporary business environment*. Bucharest. Str. 766 - 777.
5. Kontošić, R., Slivar, I., i Floričić, T. (2016.). Indoor Camping – a temporary accommodation model. *Proceedings Book 4th Interdisciplinary Tourism Research Conference*, str. 448 – 453.
6. Golja, T. i Kontošić, R. (2015.). Innovation management and Innovation Potential of Croatian SMEs. *Eurasian Studies in Business Economics Vol. 1, Innovation Finance and The Economy, Proceedings of the 13th Eurasia Business and Economics Society Conference*, str. 89 – 103.
7. Šugar, V. i Kontošić, R. (2014.). Solving the Puzzle of Entrepreneurial Infrastructure: the Role and Interpretation of the Concept in Croatia and Western Balkans. *Conference Proceedings of the 6th International Conference „The Changing Economic Landscape: Issues, Implications and Policy Options“*, str. 305 – 320.
8. Golja, T., Kontošić, R. i Paulišić, M. (2013) Managing Tourist Destination and Actual State on the Case of Labin – Rabac. *International Journal of Multidisciplinary Thought* 3 (2), str. 23 – 36.
9. Golja, T., Kontošić, R. i Požega, S. (2013.) Social Entrepreneurship in the Republic of Croatia – What do we Know and What are the Future Potentials and Benefits. *Zbornik*

radova Pete međunarodne znanstvene konferencije *Moral Effects of Economy and Economic Effects of Morality*, str. 118 – 135.

Znanstvena monografija:

Kontošić Pamić, R.; Slivar, I.; Floričić, T. *Potreban Vam je dodatni smještaj samo privremeno? Indoor camping*, Pula: Sveučilište J. Dobrile u Puli, 2018. (monografija); https://www.unipu.hr/istrazivanje/izdavacka_djelatnost/publikacije/2018/indoor_camping;

Stručni radovi:

1. Uravić, L. i Kontošić, R. (2017.) Model valorizacije uvale Blaz. *Zbornik radova Barbanski zapisi*, sv. 5, str. 207 – 219.
2. Kontošić, R. i Slivar, I. (2015.) Studija slučaja: Pretpostavke razvoja kulturalnog turizma u Općini Barban. *Zbornik radova Barbanski zapisi*, sv. 3., str. 315 – 329.

Poglavlja u knjigama:

1. Kontošić R. (2017.) „Kvantitativni i kvalitativni trendovi u turizmu“ u: Golja T (ur.) *Odabrane teme suvremenog menadžmenta u kulturi i turizmu*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, str. 19 – 34.
2. Šugar, V., Kontošić, R. (2015.) „Infobip; case study“ u Histrich R. D. (ur.) *International Entrepreneurship*. New York: SAGE, str. 291 – 296.